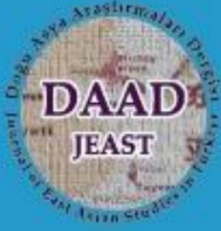

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

DOĞU ASYA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of East Asian Studies in Türkiye

Yıl/Year/2
Sayı/Issue/4

Uluslararası hakemli dergi yılda iki sayı yayımlanır
International peer reviewed journal, Biannual

Güz/Fall 2019

DAAD GÜZ/FALL 2019

DAAD

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi
Journal of East Asian Studies in Türkiye
土耳其东亚研究学刊

Güz/Fall 2019

Uluslararası Hakemli Dergi
International Peer Reviewed Journal

Yılda iki sayı yayımlanır/Biannual

Ankara-Türkiye

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi

Yıl/Year/2
Sayı/Issue/4
Haziran 2019

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

Kurucu/Founder

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Yayın Yönetmeni/Editor in Chief

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Yazı İşleri Müdürü/Editorial Assistant

Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAĞ

İngilizce Editörü/English Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk CANTEKİN

Dergi Sekreteryası/Sekretariat of the Journal

Arş. Gör. Taner SABANCI

Haberleşme adresi: İlk yerleşim mahallesi, 1936. Cadde, No.64/B16,
Yenimahalle, Ankara

E-Posta: editor@daadtr.com, 2017daad@gmail.com, kamucam13@gmail.com

Doğu Asya Araştırmaları Uluslararası hakemli bir dergidir. Altı ayda bir yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz.

Yazıların yayımlanıp, yayımlanmamasından yaygın kurulu sorumludur.

Yayın-Editörler Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK

Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR

Prof. Dr. Mahmut Ertan GÖKMEN

Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAĞ

Danışma Kurulu /Advisor Board

Prof. Dr. Ablet Kamalov (Turan Üniversitesi, Kazakistan)

Prof. Dr. Chong Jin OH (Hankuk University of Foreign Studies,
Güney Kore)

Prof. Dr. Eyüp Sarıtaş (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. İbrahim Maraş, (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Luo Shujie (Guangxi Üniversitesi, ÇHC)

Prof. Dr. Mehmet Akif Okur (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Misawa Nobuo (Tokyo Toyu University, Japonya)

Prof. Dr. Saadettin Gömeç (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Zhang Mingxin (Minzu University of China, ÇHC)

Prof. Dr. Zhou Shaoqing (Chinese Social Science Academy)

Doç. Dr. Alessandra Cappeletti (Xian Jiaotong Liverpool
University, Çin)

Doç. Dr. Gürhan Kirilen (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Sezgin Kaya (Uludağ Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Nimetcan Mehmet (Ankara Yıldırım Beyazıt Üni., Türkiye)

Dr. Anna Hayes (James Cook University, Avustralya)

Dr. Hidayet Sıddıkoğlu (Hiroshima University, Japonya)

Bu Sayının Hakemleri/Reviewers for This Volume

Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.)

Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ertan GÖKMEN (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Şenol DURGUN (Gelişim Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatma TAŞDEMİR (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.)

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER (Hacettepe Üniversitesi)

Doç. Dr. Pınar ALTUNDAĞ (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Gürhan KİRİLEN (Ankara Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAĞ (Başkent Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Feyzullah UYGUR (İstanbul Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Kıvılcım Romya BİLGİN (Başkent Üniversitesi)

İçindekiler/Contents

Abdürreşit C. KARLUK

Takdim/Editorial

Kubilay ERMAN

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Latin Amerika'da Yükselişi: "Arka Bahçe"de İş Birliği ve Nüfuz Politikaları

1-26

The Rise of People's Republic of China in Latin America: Cooperation and Influence Policies in the "Backyard"

Emre KARTAL

TBMM Çalışmalarında Türkiye - Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri: 1999 - 2019

27-65

Türkiye-People's Republic of China Relations in terms of the Activities of the Grand National Assembly of Türkiye: 1999 - 2019

Aybala LALE

Kuzey Kore'nin Juche İdeolojisi ve Marksizm-Leninizm, Maoizm ile Mukayesesi

66-93

North Korea's Juche Ideology and the Comparison with Marxism-Leninism, Maoism

M. Ertan GÖKMEN & Medine PALA

"Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

94-109

A Case Study on Usage of Literature in Korean Teaching in The Context of "Please Look After Mom"

Sefa DİRİCAN & Özgür ÖZDEMİR

Türkiye'de Çin Hakkında Yapılan Akademik Çalışmaların İncelenmesi

110-138

Examination of the Academic Studies in Türkiye About China

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

Gürhan KIRILEN / *Konuşan: Aybala LALE*

139-155

Yayın Şartları, İlkeleri ve Yazım Kuralları

156-162

TAKDİM

Değerli Okuyucular,

Türkiye’de disiplinler arası bakış ile Doğu Asya araştırmaları alanlarında (Çin/Japon/Kore/Moğolistan/Tayvan kültürü, dil-edebiyatı, siyasî tarihi, ekonomisi, sosyolojisi, felsefesi, inanç sistemleri, dış politikası, güvenlik ve etnik/azınlıklar sorunu vb.) yapılan akademik çalışmaları bilim dünyasına ve kamuoyuna duyurmayı amaçlayan *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* (DAAD) ikinci yılını tamamlayarak dördüncü sayısını sizlerin istifadesine sunmanın mutluluğunu yaşıyor.

Dergimiz ülkemizdeki Doğu Asya araştırmaları alanında bilgi üreten bilim insanlarına akademik etkileşim alanı yaratmak, birikimlerini alan uzmanları ile paylaşmak, yeni nesil bölge uzmanlarının daha geniş donanım ile yetişmesine katkı sağlamak amacı ile yoluna devam etmektedir. Dergimize gönderilen yazılar, alan editörleri tarafından incelendikten sonra uzman hakemlere gönderilmektedir. Dördüncü sayımızda, hakem değerlendirmelerinden geçen sosyal bilimlerin farklı alanlarında birbirinden kıymetli 5 makale ve bir alan uzmanı ile yapılmış derinlemesine söyleşiye yer vermiş bulunmaktayız.

DAAD editörler kurulu olarak bilimsel çalışmalarını dergimizde yayınlamak üzere gönderen yazarlara teşekkür ederiz. Aday makalelerin incelenerek değerlendirilmesi işini üstlenerek özenli eleştirileri ve değerlendirmeleriyle makalelere değer katan değerli hakemlerimize, DAAD sekreteryasını titizlikle yürüten Arş. Gör. Taner SABANCI’ya, teknik desteği sağlayan Derviş Ulaşhan ERARSLAN’A da teşekkür ederiz.

Dördüncü sayımızda yayımlanan bilimsel çalışmaların Türk okurlarına ve akademisine mutlaka faydalı olacağı inancıyla yeni sayımızın bilim camiasına hayırlı olmasını diliyoruz. 2020 Bahar sayısında buluşmak umudu ile,

Yayın/Editörler Kurulu adına
Prof. Dr. Abdürreşit Celil KARLUK
DAAD Yayın Yönetmeni

EDITORIAL

Dear Readers,

We are content to announce the publication of the fourth issue of Journal of East Asia Studies in Türkiye (JEAST), which aims to cover and analyze with a multidisciplinary approach a wide range of academic topics in East Asia studies, such as Chinese/Japanese/Korean/Mongolian/Taiwanese cultures, languages and literatures, political histories, economies, sociologies, philosophies, belief systems, foreign policies, security and ethnoreligious issues.

JEAST proceeds to create an academic interaction area for scientists who produce knowledge in the field of East Asian researches in Türkiye, to share their knowledge with the experts in the field, and to contribute to the development of new generation regional experts with the extensive knowledge.

The manuscripts on East Asia sent to JEAŞT are carefully evaluated first by field/area editors and then by reviewers. In this fourth issue, we present 5 peer-reviewed articles from the different disciplines of social sciences and an in-depth interview with the field expert.

We are thankful to the authors who have sent their manuscripts to JEAŞT for publication, and reviewers who have contributed significantly to the improvement of the texts, Research Assistant Taner SABANCI who has studiously conducted the secretariat of the JEAŞT, and as well as Derviş Ulaşhan ERARSLAN who provided technical support.

We hope that the academic works presented in fourth issue will provide tremendous benefit for the Turkish and international readers, and the scientific community. With the hope to meet you in the spring issue of 2020.

On behalf of the Editorial Board
Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk
Editor in Chief

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Latin Amerika'da Yükselişi: "Arka Bahçe"de İş Birliği ve Nüfuz Politikaları

Kubilayhan ERMAN*

Öz: Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), eklektik kalkınma projeleri sayesinde son kırk yılda ekonomik olarak ciddi bir mesafe kaydetmiştir. Çinli liderler ülkelerinin daha kat etmesi gereken uzun bir yol olduğunu düşünseler de 21. yüzyılın Çin Halk Cumhuriyeti hali hazırda uluslararası sistemde olayların gidişatını etkileme gücüne sahip küresel bir aktördür. Bir zamanların kapalı ülkesi, artık plan ve programlarını gerçekleştirmek için dünyanın hemen her yerine erişebilme kapasitesine sahip ekonomik bir deve dönüşmüştür. Bu bağlamda, Latin Amerika ve Karayipler (LAK) bölgesi özellikle 21. yüzyılın ilk yıllarında ÇHC'nin ilgi odağında olmuştur. Dünyanın en büyük kalkınmakta olan ülkesi olarak ÇHC, hızla gelişen endüstrisinin ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır ve diğer tedarikçi devletlerin yanı sıra LAK bölgesi enerji ve ham madde sağlayıcısı olarak işlev görmektedir. Buna karşılık, LAK ülkeleri açısından ÇHC hem finansör hem de kreditor devlet durumundadır. Öte yandan, ÇHC'nin LAK coğrafyasındaki varlığı ekonomik ilişkilerle sınırlı değildir, zira ÇHC kapsamlı askerî ve kültürel projelerde de gelişmeler kaydetmektedir. ÇHC'nin LAK coğrafyasındaki yükselişi stratejik nüfuz ve güç politikaları bağlamında tartışma konusu olagelmıştır. Bu bakış açısından yola çıkılarak hazırlanan çalışmamızda, taraflar arasındaki yakınlaşmanın bağımlılık ilişkisi ya da hegemon bir karakter arz edip etmediğini araştırmak amacıyla ÇHC'nin LAK coğrafyasındaki varlığının farklı boyutlarına odaklanılmıştır. Bu betimleyici-analitik çalışmada sayısal veriler ve basit karşılaştırma yöntemi nesnel bulgulara ulaşma konusunda belirleyici olmuştur.

Anahtar Sözcükler: ÇHC, LAK, ekonomi, dış politika, bağımlılık, hegemonya

The Rise of People's Republic of China in Latin America: Cooperation and Influence Policies in the "Backyard"

Abstract: The People's Republic of China (PRC) has gained economically a considerable ground for the last four decades owing to eclectic development policies. Although the Chinese leaders believe that their country still has a long way to go, the PRC of 21st century has

---

* Dr., kubilayhaner@gmail.com

Gönderim Tarihi: 20 Mayıs.2018, Kabul Tarihi: 08 Haziran 2018

already been a global actor that possesses the power to influence the courses of events in the international system. The once-closed country has already turned out to be an economic giant with a capacity to reach almost every part of the world to enact its plans and programs. In this respect, Latin America and the Caribbean (LAC) region have been at the center of PRC's attention especially during the first years of the 21st century. As the largest developing country in the world, PRC has to meet the needs of its booming industry and along with the other provider countries, Latin America and the Caribbean region serves as a source of energy and raw materials. In return, PRC has been both financier and creditor state for some LAC countries. Nevertheless, the Chinese presence in LAC region is not limited to economic relations since PRC has been making progress in comprehensive military and cultural projects as well. In this regard, the rise of PRC in LAC region has been an issue of debate within the context of strategic influence and power politics. Starting out from this point of view, our paper focuses on the different dimensions of PRC's presence in LAC geography with an intention to explore whether the convergence between parties presents an interaction of dependency or a hegemonic character. Numeric data and simple comparison method were decisive in this descriptive-analytical study to reach factual findings.

Keywords: PRC, LAC, economy, foreign policy, dependency, hegemony

Giriş

Soğuk Savaş döneminin ardından ortaya çıkan tek kutuplu dünya düzeni SSCB'nin dağılmasının çok boyutlu istenmeyen etkilerini kısa sürede tersine çevirmeye başlayan Rusya Federasyonu ve özellikle ekonomik kalkınma sürecinin sebep ve sonucu olarak 21. yüzyılda daha aktif dış politika benimseyen ÇHC'nin uluslararası sistemde yerlerini almalarıyla çok kutuplu düzene evrilmiştir. ABD'nin uluslararası sistemde belirleyici tek aktör olarak kalma çabası ile II. Dünya Savaşı'ndan sonra sisteme sürülen hegemonya politikalarını sınırlama kapasitesine sahip yeni aktörlerin yükselişi başta ekonomik-politik nüfuz alanlarının paylaşımı ve yeni-küreselleşme olmak üzere pek çok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Çin'in kendine özgü kalkınma modeli, istikrarlı büyüyen ekonomisi, toplumsal-kültürel dinamizmi, Kuşak-Yol projesi gibi küresel ekonomik girişimleri, ekonomik-ticari ilişkiler yürütmede devlet ve devlet-dışı aktörlerin

zenginleştirdiği hibrit yöntemleri ABD ve liderlik ettiği Atlantik kampı tarafından endişe verici olarak algılanmaktadır. Böylelikle yükselen tehdit algısı Washington ve Pekin'i bir kez de 2018 yılında ticari ilişkiler zemininde karşı karşıya getirmiştir. Trump yönetiminin Çin kaynaklı emtianın gümrük vergilerini arttırmaya yönelik kararı Çin'den aynı nitelikteki tedbirlerle karşılık görünce taraflar çözüme müzakereler yoluyla ulaşmaya yönelmiştir.

ÇHC'nin görece kısa bir sürede sonuç vermeye birlikte halen devam eden yükselişi indirgemeci bir bakışla "Çin Mucizesi" olarak adlandırılırken *Wen Yi* gibi birçok Çinli ekonomist bu süreci "Çin'in Sanayi Devrimi" olarak tanımlamayı tercih etmektedir (Wen ve Fortier, 2016: 189). Çin'in iktidar sancılarının devam ettiği ve daha çok iç sorunlarla özdeşleşen Mao liderliğindeki çeyrek asırlık dönemin ardından kırk yılda ekonomik ve politik alanda ciddi bir dönüşüm geçirmesi pek çok bakımdan etkileyici olarak değerlendirilmektedir. Deng Xioping'in önerisi olan yeni ekonomi politikasının temellerinin atıldığı 1978 yılından sonra içe kapanık bir devlet olmaktan adım adım uzaklaşan ÇHC uluslararası sistemde ekonomik ağırlığını hissettiren büyük bir güç ve küresel politikalar bağlamında göz ardı edilemeyecek bir aktör haline gelmiştir. Ekonomik odaklı olarak şekillendirdiği dış politika tutumlarını sürekli güncelleyen Pekin yönetimi Deng döneminde benimsenen "düşük profil" yaklaşımından "Büyük Güç" politikalarına terfi etmiş durumdadır. Yüksek büyüme eğilimini desteklemek açısından enerji ve pazar bağımlılığı olan ÇHC dünyanın hemen her bölgesinde ekonomiyi merkeze alan kapsamlı ilişkiler sürdürme eğilimindedir. Farklı ülke ve bölgelerin farklı özelliklerine göre politikalar belirleyen Pekin yönetimi komşu ve yakın çevresindeki ülkelerle ilişkilerini geliştirme, Afrika ve Latin Amerika gibi periferi bölgelerde varlığını güçlendirme yaklaşımlarını esas almaktadır.

Latin Amerika ve Karayipler (LAK) bölgesi ABD açısından ekonomik, jeopolitik ve psikolojik nedenlerle önemini muhafaza etmektedir. 1823 yılında Washington yönetiminin *Monroe Bildirgesi* ile tek taraflı olarak nüfuz alanı ilan ettiği bu büyük alan geniş bir pazar potansiyeli ve sahip olduğu doğal kaynakları ile ÇHC'nin de ilgi odağında yer almaktadır. Pekin yönetimi bu coğrafyadaki devletler ile stratejik ortaklıklar kurarken aynı zamanda, And Milletler Topluluğu, Pasifik İttifakı, MERCOSUR ve CELAC gibi

LAK entegrasyon yapıları ile bütüncül ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadır. Bölge ile ilişkilerde ideolojik bir tutum benimsemekten ziyade pragmatik olmayı tercih eden Pekin yönetimi Latin Amerika ve Karayipler'de büyüyen ekonomisinden güç alan hırslı ve kendine güvenli bir devlet olarak nüfuz kazanmaktadır. Bu çalışmada; ÇHC'nin LAK devletleri ile ilişkileri ile 2000'li yıllarda dönüşen ekonomik gücü ve dış politikasına uyumla artan nüfuzunun bağımlılık ya da hegomonik koşullara dönüşüp dönüşmediği incelenmekte, ÇHC'nin LAK coğrafyasındaki varlığı ABD politikalarına kıyasla değerlendirilmektedir.

Yeni Yüzyılda ÇHC'nin Dış Politikası

Mao Zedong döneminde Marksist-Leninist ideolojiden kaynaklanan koşullanmalar, komşu devletlere yönelik olarak gelenekselleşmiş tutum, Mao'nun lider kişiliği ve devlet yönetimine sahip kadronun hizip mücadelesi ÇHC dış politikasını şekillendiren etkenlerin başında gelir (O'leary, 1980: 11, 12). Öte yandan konjonktürel değişime koşut olarak ortaya çıkan yeni girdiler dış politikada yeni yönelimleri beraberinde getirmiştir. Örneğin 1950 yılında SSCB ile bir ittifak antlaşmasının imzalanmasına rağmen kısa süre içerisinde iki devlet arasında başlayan ayrışma politik bir çekişmeye, bir güç mücadelesine dönüşmüştür (Sander, 2012: 275, 276; Lüthi, 2008:1) Çin 1954 yılında dış politikada bağımsızlığa dayanan bir strateji belirlemiştir. Realist düşünceden etkilenen ve *Beş İlke* adıyla ifade edilen bu tutum kısaca; egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, saldırmazlık, başka devletin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı kazanç, barış içinde bir arada yaşama ilkeleri ile çerçevelenmiştir (Le-Fort, 2006: 90). ÇHC'nin bu tutumunun, 1955 yılında ilk adımı atılan ve esasta ABD ile SSCB'nin temsil ettikleri bloklaşmaya katılmamaya ve çatışmaların tarafı olmamaya dayanan "Bağlantısızlık" politikası ile uyumu dikkat çekmektedir. Öte yandan, 1969 yılından itibaren dış politikada benimsenen değişim çerçevesinde ABD ile ilişkilerin iyileştirilmesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyeliğinin kabulü gibi gelişmeler ÇHC ve Batı ülkeleri arasında yakınlaşmayı sağlamıştır (O'leary, 1980: 11).

Mao'nun ölümünün ardından ekonomik yapının iç ve dış koşullara uyumla şekillenmeye başladığı Deng Xioping döneminde

pragmatist bakışın etkisinin arttığı ve dış politikada ekonominin belirleyici faktör haline geldiği görülmektedir (Le-Fort, 2006: 91). Bu bağlamda benimsenen dış politikada *düşük profil gösterme* yaklaşımı Deng'li yıllardan sonra da sürdürülmüş olmakla birlikte yeni yüzyıl ÇHC dış politikasında dönüşümü beraberinde getirmiş ve edilgen dış politikadan ön alıcı yaklaşıma geçiş yapılmıştır. *Barış İçinde Yükselme* ya da daha sonra kullanıldığı şekliyle *Barış İçinde Kalkınma* anlayışı ekonomik öncelik ve politik çizgiyi belirlerken çok taraflı diplomasi, büyük güç ilişkileri, kalkınmakta olan ülkelerle ilişkiler ve iyi komşuluk ilkeleri dış politika bileşenleri haline gelmiştir (Suettinger, 2004: 2; Wacker, 2015: 65, 67). Bu bağlamda Pekin yönetiminin çok taraflı uluslararası yapılara iştirak ve bu yapıları yönlendirme tutumu öne çıkarken *stratejik çok taraflılık* dış politikada belirgin hale gelmiştir (Rubiolo, 2010: 29). 21. yüzyılda ÇHC dış politikası Deng Xioping döneminin *gücünü gizle-uygun zamanı bekle* stratejisinden oldukça uzaklaşmış durumdadır. Bu bağlamda Pekin yönetimi ulusal çıkar, kırmızı çizgiler ve ekonomik kalkınma söz konusu olduğunda ön alıcı politik tutum çerçevesinde ve gerektiğinde askerî tedbirlere başvurarak kararlı adımlar atmaktadır (Manning, 2019: 6).

ÇHC'nin küresel ekonomi ve uluslararası sisteme yönelik güncel bakışı oldukça iddialı hedefler içeren *Kuşak-Yol* projesinde de kendini göstermektedir. Çin'i merkez alarak geniş bir coğrafyaya yayılan ve çok sayıda ülkeyi kapsayan bu dev jeoekonomik girişim üzerinde gelişen asıl tartışma konusu ÇHC'nin yeni bir küreselleşme süreci gerçekleştirdiği ile ilgilidir. Bu bağlamda Flounders; ABD'nin artık kalkınmakta olan ülkelere silah ve askerî üsler dışında sunabileceği bir şeyin kalmadığını, buna karşılık Kuşak-Yol projesinin küresel anlamda büyük ilgi çektiğini ve bu girişimin Amerika'nın liderlik ettiği bugünkü dünya düzenine yönelik bir meydan okuma niteliğinde olduğunu ileri sürmektedir (Flounders 2017). ABD Kuşak-yol girişiminin hegemonik çıkarlarına aykırı olduğunu değerlendirerek dar anlamda bu projeye ve geniş anlamda ÇHC'ne karşı bir sınırlama-engelleme yaklaşımı benimsemiş durumdadır. Washington yönetimi Kuşak-Yol kapsamındaki Deniz İpek Yolu'nu Güney Çin Denizi'nde; Kara İpek Yolu'nu ise Orta Asya bölgesinde kesme stratejisini gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Güller, 2019: 12). Çin ve ABD arasında uzun vadede bir stratejik rekabet yaşanacağına dair

algının yükselişi, ÇHC'nin günümüzde geçerli olan küresel güç dağılımından hoşnut olmadığı olgusu ile desteklenmektedir. Bu çerçevede Pekin yönetiminin dış politikası çok kutuplu bir küresel düzen inşasını hedeflemektedir. Zira, ABD hegemonyasının Çin'in ulusal çıkarlarına yönelik tehditler üreteceği, buna karşılık ÇHC'nin politik ve ekonomik gelişmesinin ancak çok kutuplu dünyada gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir (Le-Fort, 2006: 92).

ÇHC'nin Latin Amerika ve Karayipler Bölgesindeki Nüfuzu

Amerika kıtasının Kolomb'dan yetmiş yıl önce Çinli denizci *Zheng He* ve filosu tarafından keşfedildiğine dair yaygın bir kanı olmakla birlikte Çin ve Latin Amerika arasındaki ekonomik ilişkilerin başlangıcı 1560 yılına gider. Coğrafi uzaklığa rağmen 1575-1815 yıllarını kapsayan dönemde Çin'den her yıl yirmi ila altmış gemi Amerika kıtasına ipek, pamuk, barut, ayakkabı, şapka ve çeşitli gıda ürünleri taşımıştır (Jiang, 2006: 62, 69). Bu bağlamda, Çin ve Amerika kıtası arasındaki ilişkilerin beş asra yakın bir tarihsel döneme uzandığını söylemek mümkündür. ÇHC'nin kurulmasından sonra LAK coğrafyasında ilk diplomatik ilişki kurulan devlet Küba olmuştur. Ardından diğer on üç ülke ile ilişkiler geliştirilirken ekonomide reform döneminin başlamasıyla bölge ülkeleri ile ilişkiler hız kazanmıştır (Le-Fort, 2006: 96). Öte yandan ÇHC, dış politikasında çok taraflı ve bölgesel kuruluşlara artan ilgi çerçevesinde 1990 yılında Rio Grubu (G-Río)'na katılmış, sonraki yıllarda LAK bölgesinde kalkınmaya odaklanan bölgesel kuruluşlar ve finansal yapılarda üye ya da gözlemci statüsünde yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda 2004 yılında Amerikan Devletleri Örgütü'nde daimî gözlemci ülke statüsü elde etmiştir. (Le-Fort, 2006: 97).

ÇHC'nin neden Latin Amerika ve Karayipler coğrafyasına yöneldiği konusu birçok boyutu ile tartışılmaktadır. LAK açılımı ve 21. yüzyılda bu bölge ile ilişkilerin geliştirilmesi Çin'in *Dışarıya Çık(ış)* stratejisinin sonuçlarından biri niteliğindedir (Armony ve Velásquez, 2015: 131). Öte yandan, Pekin yönetimi temel yaklaşımını "*Gelişmekte olan diğer ülkeler kalkınmadıkça Çin'in kalkınmasının mümkün olmayacağı*" söylemiyle açıklamaktadır. LAK ülkeleri de bahse konu söylem çerçevesinde ele alınmakla birlikte (Fornes ve Mendez, 2018: 238) bu coğrafya ile ilişkiler açısından asıl belirleyici faktör Çin ekonomisinin büyümesi için gerekli olan

kaynaklara erişimin garanti edilmesidir. Bu bağlamda Çin, pragmatik bir diplomasi anlayışı çerçevesinde ekonomik bakımdan dinamik ülkeler ve ham madde kaynağı ülkelere yoğunlaşırken Çinli göçmenleri kabul eden ülkelere de önem vermektedir. LAK bölgesinin ÇHC açısından çekiciliği konusunda ileri sürülen diğer bir argüman ise bölgede kurulan ortaklıklarla ABD hegemonyasına karşı koyma amacına dayandırılmaktadır. Dolayısıyla LAK coğrafyasının ÇHC için ABD ile stratejik rekabet bağlamında gittikçe daha anlamlı hale geldiği de görülmektedir (Gálvez, 2012: 15; Le-Fort, 2006: 89).

Genel olarak ÇHC'nin LAK politikası ikili ilişkilerin stratejik düzeyde sürdürülmesi, ikili politik iş birliğinin güçlendirilmesi, ekonomik ve ticari gereksinimlerin karşılanması, bölgesel güç durumundaki ülkelerle ortaklıkların geliştirilmesi, sadece devlet düzeyinde değil bölgesel yapılar ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkiler geliştirilmesi gibi belirli esaslar üzerine bina edilmiştir. Bu bağlamda denilebilir ki, ÇHC'nin Latin Amerika stratejisi ekonomik, politik ve askerî eksenler üzerinde yürürken Tayvan'ın yalnızlaştırılması politikası çerçevesinde diplomatik çıkarlar da belirleyici olmaktadır (Le-Fort, 2006: 98-100). Son yıllarda Pekin yönetimi LAK coğrafyasına açılımını kıtalararası bir entegrasyon yapısı ile pekiştirmiştir. 2006 yılında ortaya çıkmasının ardından Çin tarzı küreselleşmenin ve Pekin konsensüsünün prototipi olarak nitelenebilecek bu politik ve ekonomik birliktelik ÇHC'nin Latin Amerika'da görünürlüğüne artırmıştır. BRICS adı altında Rusya, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yanı sıra Latin Amerika'dan Brezilya'nın dahil olduğu bu ekonomik ağırlıklı eş güdüm projesi bir yandan da uluslararası sisteme yönelik politik bir iddiayı yüreklendirerek çok kutupluluk yaklaşımına katkı yapmaktadır.

Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Çin ve Latin Amerika ilişkileri 21. yüzyılın başlamasıyla yeni bir safhaya girmiş ve gelişen ekonomik ilişkilere koşut olarak ÇHC'nin bu coğrafyadaki politik görüntüsü de belirginleşmiştir. Pekin yönetimi çok taraflı bölgesel yapılara katılımın yanı sıra Brezilya, Venezuela, Meksika, Şili, Ekvador gibi ülkelerle ikili ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiştir (Creutzfeldt, 2016: 28). 2000'li yılların başlamasıyla Latin Amerika için önemli bir ticaret

ortağı haline gelen ÇHC açısından Şili, Arjantin, Peru, Brezilya, Venezuela, Meksika, Kosta Rika gibi ülkeler ticari ortak olarak öne çıkmakla birlikte on altı ülke ile ekonomik ve teknolojik iş birliği, yatırımların karşılıklı korunması gibi anlaşmalar imzalanmıştır (Le-Fort, 2006: 98). 2004 yılında Çinli firmalar Latin Amerika'da Brezilya, Venezuela, Peru ve Meksika'da madencilik, petrol ve tekstil alanlarında 1 milyar dolardan fazla yatırım yapmış bulunuyorlardı. Aynı yıl Çin lideri Hu Jintao'nun ziyareti ardından ÇHC'nin bölgedeki yatırım beklentileri 100 milyar dolara çıkarılmış, yatırım yapılacak ülkeler arasına Arjantin ve Şili de katılırken iş birliği yelpazesine teknolojik bilgi paylaşımı gerektiren nükleer çalışmalar ve havacılık sektörü de eklenmiştir. (Le-Fort, 2006: 98, 99).

Latin Amerika'ya yönelik olarak 2008 yılında hazırlanan politika belgesinin, ÇHC'nin dış politika söylemlerinde yer alan; dünya barışı ve kalkınmanın yeni fırsatlar ve aynı zamanda zorluklarla karşı karşıya olduğu, çok taraflılığa yönelik çabaların geri çevrilemez nitelik aldığı, ekonomik küreselleşmenin hız kazandığı gibi ifadelerle başladığı dikkat çekmekte ve bu bağlamda ÇHC'nin barış içinde kalkınma, kazan-kazan stratejisi, barış içerisinde bir arada yaşama yaklaşımlarına da vurgu yapılmaktadır. Belgede, ÇHC "*dünyanın en büyük kalkınmakta olan ülkesi*" olarak tanımlarken Latin Amerika ve Karayip devletleri de "*kalkınmakta olan dünyanın önemli bir parçası ve uluslararası arenada başlıca güç*" olarak nitelenmiştir (Fornes ve Mendez, 2018: 261). Pekin yönetimi 2008 yılı politika belgesinde Latin Amerika ve Karayiplere yönelik olarak dört başlık altında topladığı hedefleri; eşitlik ilkesi çerçevesinde karşılıklı saygı ve güven sağlamak, stratejik ortak zeminini genişletmek; iş birliğini artırarak kazan-kazan yaklaşımıyla sonuçlar elde etmek; karşılıklı olarak tarafların güçlü yanlarından faydalanarak ortak gelişmeyi ve karşılıklı değişimi artırmak; bu coğrafya ile ilişkilerde Çin'in birleşmesi ve *Tek Çin* politik hedefini sürdürmektir (Fornes ve Mendez, 2018: 263-264).

Pekin yönetimi LAK bölgesi ile geniş kapsamlı ilişkiler geliştirme amacı çerçevesinde politika, ekonomi, toplum ve kültür, barış, güvenlik ve adalet alanlarında otuz dört iş birliği ve iletişim konusu belirlemiştir. Bunlar arasında; altyapı inşası, doğal kaynaklar ve enerji, ekonomik ve teknik destek, basın faaliyetleri, çevre ve iklim değişikliği, yoksulluğun azaltılması, askeri teşkilatlar ve kolluk güçlerinin çalışmaları, yeni güvenlik meseleleri,

uluslararası ilişkilerde iş birliği başlıkları dikkat çekmektedir. Öte yandan ÇHC değişen dış politika yaklaşımıyla uyumlu olarak uluslararası kuruluşlara verdiği önemi LAK coğrafyası için de teyit etmiş, entegrasyon ve kalkınma açısından önemlerine binaen bölgesel-yarı bölgesel kuruluşlar ile temaslarını sürdüreceğini vurgulamıştır (Fornes ve Mendez, 2018: 264-276). Bölgesel yapılarla ilişkilerin son yıllardaki en çarpıcı örneği ÇHC-CELAC iş forumu olmuştur. 2015 yılında ilki gerçekleştirilen forum ekonomik ilişki biçiminin ikili düzeyden çok taraflı düzeye çıkarılmasının bir örneğini teşkil ederken aynı zamanda ikili ekonomik ilişkilerin başlatılmasını kolaylaştıran bir zemin işlevi görmektedir (Yang, 2015: 48).

Pekin yönetiminin LAK coğrafyasına yönelik 2016 yılı politika belgesinin ise iş birliği ve ilişkilere yenilikler getirdiği görülmektedir. Bu kez *Canlılık ve Umut Sahası* tanımlaması uygun görülen LAK ile kapsamlı iş birliği konusunda yeni bir safhanın başladığına işaret edilmektedir. İş birliği konu başlıkları 2008 yılı politika belgesine göre kısmen değiştirilerek politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve halklar arası iletişim, uluslararası (politik işlerde) uyum, barış-güvenlik ve adli meseleler, kolektif iş birliği ve üç taraflı iş birliği konularında otuz altı başlık belirlenmiştir. Ayrıca bilimsel ve teknolojik inovasyon, uzay çalışmaları, denizcilik, gümrük ve kalite denetimi, eğitim ve insan kaynakları, akademik ve düşünce kuruluşları değişimi, siber güvenlik, sürdürülebilir kalkınma için 2030 gündeminin yürürlüğe konulması gibi 2008 yılı politik belgesinde olmayan iş birliği konularının ilave edildiği görülmektedir. Öte yandan, Pekin yönetiminin *üç taraflı iş birliği* başlığı ile LAK ülkeleri ve bu coğrafya dışındaki aktörler arasında bir tür aracı rolü üstlenme yaklaşımı da dikkat çekmektedir (Fornes ve Mendez, 2018: 238-259).

ÇHC 2015 yılında en büyük ikinci ticari ortak ve en büyük üçüncü dış yatırımcı olarak Latin Amerika ekonomisi için vazgeçilmez bir aktör haline gelmiştir. Dahası, takip eden yıllarda taraflar arasındaki ilişkilerin gittikçe gelişeceği beklentisi hakimdir (Yang, 2015: 45, 46). ÇHC'nin *sosyalist piyasa ekonomisi* olarak adlandırılan yaklaşımında devlet ekonomi politikalarının belirleyicisi olarak öne çıkıp ekonomik ilişkileri "*yukarıdan aşağıya dizayn etmekle*" birlikte devlet sermayeli şirketlerin yanı sıra özel şirketler ve sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanabilecek yapılar

da karar süreçlerine katılır hale gelmiştir. Latin Amerika'ya yönelik stratejileri bu aktörler belirlemekte, devlet sermayeli ve özel şirketler ise hükümet politikalarının icracısı olarak hareket etmektedirler (Yang, 2015: 46, 47, 54).

ÇHC'nin Latin Amerika'daki yatırımları esas olarak altyapı, enerji ve madencilik sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Çin aynı zamanda Latin Amerika-Karayipler coğrafyasındaki bazı ekonomileri de finanse etmektedir. Bu bağlamda 2005-2016 döneminde başta Venezuela, Brezilya, Ekvador ve Arjantin olmak üzere on dört LAK ülkesi, büyük çoğunluğu Çin Kalkınma Bankası tarafından sağlanan fonları kullanmışlardır. ÇHC'nin büyük miktarda fon aktardığı ülkelerin hidrokarbon yataklarına sahip oldukları dikkat çekmektedir. Pekin yönetimi borç verme ve kredi sağlamanın yanı sıra *petrol karşılığı borç* uygulaması ile yatırım risklerini azaltmaya odaklanırken, döviz takas (*swap*) anlaşmaları gibi yeni finans metotları uygulayarak hem Çin para biriminin (RMB) bölgede kullanılmasını teşvik etmeye hem de mali şartları iyileştirmeye çalışmaktadır (CEPAL, 2018: 22-24). Çin'in döviz takas anlaşmaları çerçevesinde Arjantin, Brezilya ve Şili'de kullandığı RMB miktarı 100 milyar dolara ulaşmıştır. Petrol karşılığı borç verme uygulaması kapsamında ise başta Venezuela olmak üzere Brezilya, Arjantin ve Ekvador'a toplam 101 milyar dolar borç vermiştir. Çin'in Latin Amerika'daki girişim sermayesi (risk sermayesi) 2015 yılında 30 milyon dolar iken 2017'de 1 milyar doları geçmiştir. 2008 yılını takip eden on yılda Latin Amerika'nın kilit ticaret ortağı ve yatırımcısı olan ÇHC'nin bu bölgedeki toplam yatırımları %12'lik pay ile Asya'dan sonra ikinci sıraya yükselmiştir. Öte yandan LAK ülkelerindeki yatırım yelpazesine hizmet sektörünü de eklemeye başlayan ÇHC'nin, devlet sermayeli şirketlerinin öncülüğünde bölgedeki özelleştirmelerle ilgilendiği de görülmektedir (Casanova, 15 Mar 2018).

Pekin yönetimi Çin-CELAC forumunun kurulmasını (2015) takip eden on yıl içerisinde Latin Amerika ile ticarete 500 milyar dolar, doğrudan yatırımda ise 250 milyar dolara ulaşma hedeflerini açıklamıştır (Gonzales, 2018: 10). Bu çerçevede 2018 yılında Çin ve LAK ülkeleri arasındaki ithalat ve ihracat rekor düzeye yükselmiştir. LAK ülkeleri demir-bakır cevherleri ve konsantreleri, ham petrol ve soya fasulyesi başta olmak üzere Çin'e toplam 158,6 milyar dolar tutarında ihracat yaparken Çin'in LAK ülkelerine ihracatı 148,8

milyar dolar düzeyindedir. Öte yandan, Çin'in LAK ülkelerindeki doğrudan sermaye yatırımları bir önceki yıla göre düşüş kaydetmekle birlikte 2018 yılında 7,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Yatırımlar yine çoğunlukla altyapı ve madencilik/doğal kaynak üretimi alanlarına yoğunlaşsa da Çinli şirketlerin geçmiş yıllara göre üretim sektöründeki görünürlükleri artmıştır (Ray ve Wang, 2019: 1-7).¹

Askerî İlişkiler

Çin Halk Cumhuriyeti LAK coğrafyasında yükselen ekonomik varlığına koşut olarak askerî ilişkileri geliştirmeye yönelik adımlar atmıştır. Pekin yönetiminin Latin Amerika'ya yönelik askerî ilişkileri; insani (yardım) faaliyetleri, barışın korunması, askerî değişim faaliyetleri, askerî malzeme satışı ya da hibesi ve askerî teknoloji transferi olarak beş esas kategoride şekillenmiştir (Marcella, 2012). Üst düzey askerî ve güvenlik görevlilerinin karşılıklı ziyaretlerinin artması gelişen ilişkilerin göstergesi niteliğindedir. Bu çerçevede subay değişim programlarının yanı sıra sınırlı düzeyde de olsa Çin ordusu personeli LAK bölgesindeki askerî faaliyetlerde görülmeye başlamışlardır. Çin LAK coğrafyasında (Haiti) barışı koruma görevine iştirak ederken çok sayıda LAK ülkesi askerî personeli Çin ordusu ve askerî akademilerinde bulunmuşlardır. Askerî ilişkilerdeki artış eğilimi 2010 yılında Venezuela, Ekvador, Şili, Meksika, Brezilya, Kolombiya, Peru ve Bolivya ile üst düzey görüşmeler de içeren temaslarda kendini göstermiştir. Aynı yıl Çin ordusu personeli Peru'da yapılan "Barış Meleği-2010" adlı insani yardım tatbikatına katılmış, Venezuela ile "İş birliği 2011", Kolombiya ile "İş birliği-2012" ve 2013 yılında Şili ile kısa süreli bir müşterek deniz tatbikatı gerçekleştirilmiştir (Ellis, 2011: ix, x; Scobell, 2018; 239). ÇHC'nini LAK coğrafyasındaki askerî girişimleri insani faaliyetler, barışı koruma görevleri, askerî (personel) değişimi, silah satışları ve askerî teknoloji transferi alanlarında belirginleşmiş durumdadır (Marcella, 2012). 2003-2016 döneminde Çin askerî diplomasi faaliyetlerinin yoğunlaştığı ilk on ülke arasında herhangi bir LAK ülkesi yer almamakla birlikte Asya, Avrupa ve Afrika'dan sonra ÇHC'nin tüm askerî nitelikli faaliyetleri (tatbikat, liman ziyareti, üst düzey askerî

¹ ABD Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2018 yılında LAK ülkelerinin ABD'ye toplam ihracatı yaklaşık 163,8 milyar, ABD'den ithalat ise 122,3 milyar dolardır. (Bkz. US Census Bureau, 2018)

toplantı) toplamı içerisinde Güney Amerika bölgesi %7,9'luk bir orana sahiptir. Aynı dönemde Güney Amerika ve Küba'yı kapsayan 216, Afrika'da 259, Avrupa'da ise 543 askerî faaliyet gerçekleştirilmiştir (Allen vd., 2017: 45-50).

ÇHC'nin 2000-2018 yıllarını kapsayan dönemde harp silah, araç ve gereçleri ihracatında hava araçları, zırhlı araçlar, gemiler, muhtelif füzeler ve hava savunma sistemleri öne çıkmakta (SIPRI, 23.03.2019/1), Latin Amerika'ya yapılan askerî nitelikli ihracat da benzer bir tablo sergilemektedir. 2003-2018 döneminde Venezuela, Bolivya, Ekvador ve Peru ÇHC'den silah ve askeri malzeme ithal eden ülkeler arasında dikkat çekmektedir. Arjantin, Meksika, Guyana, Trinidad ve Tobago'nun Çin'den yaptıkları ithalatların birer kalem malzeme ile sınırlı kaldığı, ithalat yapan dokuz ülke arasından özellikle Venezuela ve Bolivya'nın kargo ve eğitim uçakları, helikopter, tank, zırhlı personel taşıyıcıları, radar, havan ve füze sistemleri olmak üzere ÇHC'den toplam 32 kalem malzeme satın aldıkları görülmektedir (SIPRI, 23.03.2019/2). Aynı dönemde ABD'nin Latin Amerika'ya yaptığı harp silah, araç ve gereçleri ihracatının aralarında Venezuela da olmak üzere on sekiz ülkeyi ve 264 kalem malzemeyi kapsadığı, çeşitli tip hava araçlarının toplam içerisinde çoğunluğu teşkil ettiği görülmektedir (SIPRI, 23.03.2019/3). Bir devletin ülke dışındaki varlığının önemli göstergelerinden biri de diğer ülkelerde sahip olduğu askerî üslerdir. Bu bağlamda, ÇHC'nin LAK bölgesindeki askerî varlığı oldukça sınırlı bir görünüm arz etmektedir. ÇHC sadece Arjantin (Patagonya)'da bir uzay üssüne sahipken Ağustos 2018'de El Salvador ile Çin arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasının ardından *Fonseca* körfezindeki *La Union* limanının Çin'e tahsisinin gündeme gelmesi, limanın Çin tarafından askerî üsse dönüştürülebileceği düşüncesiyle ABD nezdinde kaygıya neden olmuştur (Londoño, 28.07.2018; Quartucci, 29.09.2018). Öte yandan ABD'nin 2018 Ağustos itibarıyla LAK coğrafyasında çoğunluğu Orta Amerika (Puerto Rico, Panama) ile Kolombiya ve Peru'da olmak üzere yetmiş altı askerî üssü bulunmaktadır (Fernández, 2018: 9).

ÇHC'nin Yumuşak Gücü ve Kültürel Politikalar

ÇHC Latin Amerika'ya yönelik dış politikasında 2000 yılından itibaren yumuşak gücünü kullanmaya ve bu coğrafyada yükselen

görüntüsünü kültürel projelerle desteklemeye başlamıştır. Bu bağlamda Çin ve Latin Amerika arasındaki ilişkilerin kültürel boyutu Çin kültürel diplomasisi sayesinde 2016 yılı itibarıyla daha belirgin hale gelmiştir. Yumuşak güç konusundaki Çin görüşü büyük oranda Nye'in görüşleri ile tutarlılık arz etmekle birlikte daha geniş bir çerçevede düşünülmektedir ve Çin'in yumuşak gücü güvenlik alanı dışındaki tüm bileşenleri kapsamına alır. Kültürel çerçeve ve bileşenleri de Nye'in perspektifine nazaran daha kapsamlı olarak algılanırken Pekin yönetimi uluslararası politik mücadelede yumuşak gücün daha geniş bir yere sahip olduğuna inanmaktadır (Gill, 2009: 60, 6; Guo, 2018: 291).

Çin'in bu coğrafya ile benzer kalkınma hedefleri paylaştığına dair ortaya çıkan algı LAK coğrafyası ülkelerindeki çoğu politikacının olumlu değerlendirmelerine konu olmuş ve bir yumuşak güç başarısına dönüşmüştür (Cardenal, 2018: 23). Yumuşak güç nesnel gerçekliklerden ziyade algılamalar ve duygulara dayanmaktadır. LAK ülkelerindeki ÇHC algısının son yıllarda özel durumlar, umut, endişeler ve hâkim (iktidardaki) ideolojiye göre şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Latin Amerika'da Çin ile ideolojik yakınlığı olan ülkelerdeki algı ile daha çok ekonomik temelli ilişki kurulan ülkelerdeki algıların farklılaştığı görülmektedir. Bu bağlamda bazı ülkeler politik mülahazaları öne çıkarmakla Çin'i güçlü bir müttefik olarak görürken diğer bazı ülkeler için Çin serbest piyasa kapitalizmi ilişkileri içerisinde önemli bir yatırımcı ve ticaret ortağıdır. Bu çerçevede; Çin'in ABD ve Batı kurumlarına karşı bir denge unsuru olma potansiyeli taşıması, Çin pazarlarına ulaşma ve yatırımlarını çekme umudu, Çin'in bir kalkınma modeli olarak görülmesi, Çin kültür ve çalışma ahlakına yakınlık duyulması, Latin Amerika'daki Çin varlığının etkisi Çin algısını şekillendirmektedir (Ellis, 2012: 86).

ÇHC yumuşak güç uygulamaları çerçevesinde kültürel projeler uygulayarak imajını yükseltmeye çalışmaktadır. Bir yumuşak güç vasıtası olarak dünyada yaygınlaşan ve Çin kültür ve dilinin öğretildiği *Konfüçyüs Enstitüleri* küresel bir strateji ile ilişkilendirilmektedir (Peters, 2015: 2). Bu bağlamda kültürel alanda Konfüçyüs enstitülerinin açılması yumuşak gücün kullanılması çabalarının en stratejik yönünü temsil etmektedir (Rodríguez ve Van de Maele, 2013: 503). Bahse konu kurumlar Çin dili ve kültürünün ülke dışında öğretilerek yaygınlaştırılması ana amacı

çerçevesinde faaliyet göstermektedirler. Çin'deki *Konfüçyüs Enstitüsü Merkezi* (Çin Uluslararası Dil Konseyi-Hanban) verilerine göre 2019 yılı başlangıcında dünyadaki Konfüçyüs Enstitüsü sayısı 559'a ulaşmıştır. Ayrıca enstitülere bağlı kurs sınıfları da faaliyet göstermektedir. Latin Amerika'da yirmi üç ülkede kırk üç enstitü ve on yedi enstitü sınıfı faal durumdadır. Öte yandan, yumuşak güç aktarımına ciddi katkılar yapmakla birlikte Konfüçyüs enstitülerinin Çin yumuşak gücünü artırmadığı iddiaları da vardır. Bu argümanın temel dayanağı enstitülerin geleneksel kültür boyutunu öne çıkardığı ve popüler kültür öğelerini içermediği savıdır (Hanban, 2019; Zhe, 2010). Çin'in diğer bir yumuşak güç vasıtası ise *Halklar Arası Diplomasi* olarak adlandırılmış ve bu yaklaşımda kurumlar arası iş birliği ve personel değişimi uygulamaları esas alınmıştır. Özellikle toplum üzerinde sözü geçen ya da nüfuz sahibi olarak değerlendirilen akademisyen, gazeteci, politikacı ve diplomatlar arasında mesleklerinde belirli bir çizgi yakalamış ve/veya gelecek vadeden kişiler ile öğrenciler halklar arası diplomasi yaklaşımının ilgi sahasına girmektedirler. Son yıllarda ÇHC, bölgeye artan ilgisine koşut olarak ülkesinde Latin Amerikalılara sağlanan eğitim kontenjanlarını da artırmıştır (Cardenal, 2018: 22,23).

ÇHC Latin Amerika ülkelerinin vatandaşlarına kapılarını açarken, Çin kökenlilerin LAK coğrafyasındaki varlığı da artış göstermektedir. Latin Amerika'ya Çinli göçmenlerin gelişi ilk olarak 19. yüzyılda belirginleşmiştir. 1849'dan itibaren geçen yirmi beş yıl boyunca Çinliler gönüllü olarak Peru'ya göç etmişlerdir. Bu dönemde 100 bin Çinli de zorunlu olarak göçe tabi olmuş ve gündelik işçi (*culíes*) olarak büyük çiftliklerde çalışmaya başlamışlardır. Gönüllü göçler ise günümüze kadar devam etmiştir (Pastor, 2006: 81, 82). Özellikle 1868-1939 döneminde Latin Amerika geneline Çinli göçünden söz etmek mümkündür. Bu göçmenler demir yolu yapımı ve plantasyon işlerinde yarı köle olarak çalışan Çinlilerdir. Günümüzde çoğunlukla Çinli şirketlerin bölgedeki çalışmalarına katılmak üzere gelen Çinlilerin yanı sıra halen kendi rızalarının dışında insan kaçakçıları tarafından getirilenler de vardır. 2009 yılında Çinli şirketlerle gelip Arjantin, Brezilya, Şili, Kosta Rika, Ekvador, Meksika, Panama, Peru ve Venezuela'da çalışan Çinli personel sayısı 767.000 olarak tespit edilmiştir (Mazza, 2016: 3, 4, 11).

Başta Peru olmak üzere 20. yüzyıl sonunda Panama ve Küba'da Çin lokantalarının sayısı ciddi bir artış göstermiştir. (Pastor, 2006: 79). Bu olgu artan Çinli varlığına ve/veya kültürel etkiye işaret etmektedir. 2016 yılı tespitleriyle Peru, ülkeleri dışında dünyaya dağılmış olan Çinlilerin %2,45'ini barındırmaktadır ki dünyada en çok Çinlinin yaşadığı dokuzuncu ülke durumundadır. Bu oran Peru'nun toplam nüfusunun yaklaşık %3,3'üne tekabül etmektedir. Panama yaklaşık %3,4; Belize %3; Surinam %2,5; Brezilya %0,12; Arjantin %0,21; Venezuela %0,26; Meksika %0,05; Kosta Rika %0,93; Ekvador %0,18; Jamaika %0,85; Dominik Cumhuriyeti %0,19; Guatemala %0,11; Şili %0,08; Guyana %1,53; Trinidad ve Tobago %0,68; Küba %0,05 oranında Çinli nüfusa sahiptir (Poston Jr. ve Wong, 2016: 357, 362). 2019 yılına gelindiğinde Latin Amerika'daki en fazla Çinli nüfusu (1,3 milyon) Peru'da yaşamaktadır. Brezilya'da yaşayan Çinlilerin sayısı ise 200 bin civarındadır (Statista, 2019).

Bütün bu girişimlere ve gelişmelere rağmen ÇHC'nin LAK coğrafyasındaki kamuoyu algısı karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Bu durumu coğrafi uzaklığa, ilişkilerin ancak son zamanlarda yoğunlaşmasına ve birkaç ülke hariç bu bölgede geçerli olan Çin'e dair bilgi eksikliğine bağlamak mümkündür (Guo, 2015: 297). Pew Araştırma Şirketi tarafından 2007 yılında yapılan "*Dünya Çin'i Nasıl Görüyor?*" adlı kamuoyu araştırmasında; dünyada yükselme eğilimi gösteren ABD karşıtlığının ÇHC'nin imajı açısından avantaj sağladığı ve Afrika'nın yanı sıra Latin Amerika coğrafyasında Çin varlığının arttığı değerlendirilmiştir. Öte yandan Çin'in artan ekonomik ve askerî gücünün sonraki yıllarda Çin konusunda olumsuz düşünceleri artırabileceğine de dikkat çekilmiştir. Bu çerçevede Güney Amerika ülkeleri (Brezilya, Arjantin, Şili, Venezuela, Peru, Bolivya) ve Meksika esas alınarak yapılan değerlendirmede Çin konusunda olumlu görüşler %32-64 arasında değişirken olumsuz görüşler %22-40 arasında tespit edilmiştir (Kohut, 2007).

Latin Amerika'daki olumlu Çin imajı 2007-2013 arasında %48,3'ten %59,2'ye yükselmiştir. Aynı dönemde olumsuz Çin algısı ise %29'dan %24,7'ye gerilemiştir. Öte yandan 2014 yılında olumlu Çin algısı %59,2'dan %51'e düşerken olumsuz Çin algısı %24,7'den %32'ye çıkmıştır. 2015 yılında Çin lehine kamuoyunda yeniden pozitif bir değişim gerçekleşmiş ve olumlu

Çin algısı %51'den %56,5'e yükselmiş, olumsuz Çin algısı ise %32'den %29,3'e gerilemiştir. Bu konuda *Latinobarometro* adlı kuruluş tarafından yapılan ve on dokuz Latin Amerika ülkesini kapsayan benzer bir çalışmada; 2009 yılında Çin'in bu coğrafyadaki olumlu algısı %57; 2013 yılında ise %53 olarak tespit edilmiştir (Guo, 2015: 300-303). Pew Araştırma Şirketi'nin 2018 yılı ekim ayında yaptığı çalışmada ise veri tespit edilen üç Latin Amerika ülkesinde (Meksika, Brezilya, Arjantin) olumlu Çin algısının ciddi ölçüde (%56,5-%45) azaldığı, olumsuz Çin algısının ise minimal düzeyde (%29,3-%29) azaldığı görülmektedir. Bu bağlamda 2015-2018 kıyaslaması yapıldığında ülkelere göre (olumlu; olumsuz) Çin algısı Meksika'da (%47-45; %34-27), Brezilya'da (%55-49; %36-33), Arjantin (%53-41; %26-27) olarak tespit edilmiştir (Guo, 2015: 300; Wike vd., 2018: 6). Bu son tespitlerin Latin Amerika'daki genel eğilimi ortaya koyması bakımından yetersiz olduğu aşıkardır. Öte yandan, Arjantin ve Brezilya'da olumlu Çin algısındaki ciddi düşüşlerin iç politik gelişmelerden etkilendiğini, bu çerçevede 2018 ve öncesinde devlet başkanlığı seçimleri nedeniyle ortaya çıkan ve ideolojik çekişmeyi de içeren sürecin yansımaları olduğunu değerlendirmek mümkündür. Burada asıl anlamlı olan ise olumlu algı düşerken olumsuz Çin algısının yükselmemiş olmasıdır. Sonuç itibarıyla LAK bölgesindeki Çin algısı halihazırda değişkenlik göstermekte ve konjonktürel gelişmelerden etkilenmeye devam etmektedir.

ÇHC ve Latin Amerika, Hegemonya, Bağımlılık

21. yüzyılın ilk çeyreğinde ÇHC'nin Latin Amerika'ya yönelik politikaları ve bu coğrafyadaki varlığı bağımlılık, nüfuz ve hegemonik ilişkiler açısından ele alınmaktadır. Bölge politikaları açısından yeni olmayan bu kavramlardan ekonomik bağımlılık daha çok Latin Amerika kaynaklı eleştirilere konu olurken nüfuz ve hegemonya meseleleri, ÇHC'nin Latin Amerika'da artan varlığını tehdit olarak algılayan ABD'nin bu yaklaşımını esas alan literatürde öne çıkmaktadır. Ancak, ileri sürüldüğü şekliyle, Latin Amerika'da Çin hegemonyasının gerçekleşmekte olduğu savı iddialı bir yaklaşımı çağırıştırır. Günümüzde sosyal bilimlerde ele alınan boyutuyla hegemonya çoğunlukla bu kavrama söylem ve değerlendirmeleri ile kendine has bir yorum getiren *Antonio Gramsci*'den yararlanır. Yılmaz, Gramsci'nin hegemonya anlayışının odağında "gücün sağladığı iş birliği"nin yer aldığını ve

hegemonya kavramının günümüzde uluslararası ilişkiler ve güç ilişkilerinin daha iyi anlaşılmasına katkı yaptığını vurgular (2010: 194). Gramsci'nin görüşlerinde bir "egemen sınıf hakimiyeti" olan hegemonya, diğer grupların çıkarları, tercihleri ile günlük yaşantılarındaki ödevlerin yerine getirilme biçimlerini denetler ve rıza yoluyla tesis edilir. Daha ziyade iktidar sahibi sınıf marifetiyle cebir ve rızanın bir bileşimi olarak ortaya çıkan Gramşiyen hegemonya, bu niteliği ile *Realist* teoride yer alan ve sadece zorlayıcı gücü esas alan hegemonya anlayışından farklılaşır. Gramşiyen düşünceyi küresel ölçekte ele alan Robert Cox'un öncülüğünü yaptığı *Neo-Gramşiyen* teorinin temel iddiası da budur (Dirzauskaite ve Ilinca, 2017: 30, 31). Uluslararası toplumu tarihsel perspektifte inceleyen Watson ise hegemonya kavramını daha geniş anlamda kullanmaktadır. Ona göre hegemonya, bir ya da birkaç devlet tarafından oluşturulan otoritenin uluslararası toplumun üyeleri arasındaki ilişkileri belirleyebilme yeteneğidir. Watson tarihsel hegemonya örneklerinde hegemon güç ve diğer devletler arasında sürekli bir diyalogun mevcudiyetine de vurgu yapmaktadır (Watson, 2012: 15). Uluslararası sistemin aktörlerinden biri olan devlet, Gramsci ekolünde "sivil toplumun egemen sınıfı" olarak kabul edilir (Dirzauskaite ve Ilinca, 2017: 30, 31). Hegemonya, egemen devletin politik, kültürel ve manevi değerlerinin sivil toplum örgütleri vasıtasıyla yaygınlaşmasını sağlar. Uluslararası sistemde hegemon niteliğini taşıyan (devlet) aktörün güçlü olma niteliği dikkat çekmekle birlikte Uzgel'e göre milli para biriminin yaygın olarak uluslararası dolaşımında bulunması, etkin askerî gücü ve küresel ölçekte askerî konuşlanması, uluslararası kriz ve çatışmalarda belirleyici rolü, kendi değer ve yaşam tarzını yaymak suretiyle statüsünü meşrulaştırabilmesi ve diğer devletleri ikna yeteneği ile üretim kapasitesi öne çıkmaktadır. Brzezinski'ye göre ise para, askerî güç ve üretim kapasitesi hegemon gücün üç esas özelliğidir. ABD'nin hegemonik kapasitesinin oluşumuna vurgu yapan Strange, bunun güvenlik, üretim, finans ve bilgi kapasitesinden kaynaklanan yapısal güç ile gerçekleştiğini değerlendirir (aktaran Yılmaz, 2010: 194, 195).

Hegemon gücün özellikleri çerçevesinde bakıldığında günümüz şartlarında Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde ABD hegemonyasının varlığını koruduğu görülmektedir. ABD'nin bölgedeki hegemonyasına yönelik olarak ortaya çıkabilecek bir

meşdan okumaya tüm gücü ile karşı çıkacağı ve ÇHC nüfuzunun bu coğrafyadaki temkinli seyri dikkate alındığında kısa ve orta vadede mevcut statükonun değışmesi mümkün görünmemektedir. Paz, *hegemonyaya karşı meydan okumayı* tanımlarken genel olarak yükselen bir gücün mevcut hegemonik güç tarafından kurulan statükoyu eş düzey bir statü edinmek ya da yeni hegemon olmak amacıyla reddetmesine vurgu yapmaktadır (2012: 19). Bu bağlamda ÇHC, iddia edildiğinin aksine henüz bu bölgede ABD hegemonyasına karşı bir meydan okuma niyetini açık etmiş değildir. Zira Pekin yönetiminin LAK coğrafyasındaki ABD nüfuzunun ayırında olduğu ve bölgedeki kazanımlarını tehlikeye atmaktan kaçındığı bilinmektedir (Gálvez, 2012: 16).

ÇHC-LAK ülkeleri arasında son yıllarda gerçekleşen yakınlaşmanın bağımlılık ilişkilerine dönüştüğü üzerinde de durulmaktadır. Chasteen, Latin Amerika'nın refahı ve ekonomik durumunun açıklanması konusunda 1960'lı yıllardan itibaren "*Bağımlılık Teorisi*" olarak adlandırılan yaklaşımın benimsenmesi eğiliminin ortaya çıktığını ve Latin Amerika ekonomisinin daima daha gelişmiş ekonomilere bağımlı olduğunu ileri süren bu teorinin bugüne kadar geçerliğini koruduğunu vurgulamaktadır (2012: 18,19). Teoriye göre *Üçüncü Dünya* ülkeleri yabancı doğrudan yatırımlar, taraflar için eşit hükümler taşımayan ticari anlaşmalar, borç faizi ödemeleri, hammadde ithalatı karşılığı yüksek fiyatlı nihai mal alımları *Merkez ve Çevre* ülkeleri arasında eşit olmayan bir ilişki sistemi yaratmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar bir tür "*soğurma etkisi*" ortaya çıkarırken zenginliğin çevreden merkeze akışına neden olmakta, sonuçta az gelişmişlik sürekli kılınmaktadır (Griffits ve O'Callaghan, 2004: 71,72).

Arjantinli bir kalkınma ekonomisti olan ve ECLA (*Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu*)'nın 1950-1963 yılları arasında Genel Sekreterliğini yapan *Raúl Prebisch* (Hans Singer ile birlikte) Bağımlılık Teorisi'nin temellerini atmıştır. Prebisch'e göre; Latin Amerika'nın diğer bölgelerle, özellikle gelişmiş ülkelerle kurmuş olduğu ekonomik ilişkiler, muazzam kazançların çevreden merkeze aktarılması ile sonuçlanmaktadır. Gelişmiş ülkeler endüstrilerindeki teknik kalkınmanın bütün kazanımlarını muhafaza ederlerken Çevre ülkelerine bu teknik gelişme ile sağlanan faydanın ancak bir kısmını aktarmaktadırlar. Böylece ve kaçınılmaz olarak ABD, Avrupa, Japonya ve Güney Kore gibi

kalkınmış bir Merkez ve Latin Amerika'nın da içerisinde bulunduğu kalkınmakta olan Çevre var olmaya devam etmektedir (Ortiz, 2013: 53). Bu bağlamda uluslararası ticaret tüm taraflar için eşit sonuçlar ortaya çıkarmamaktadır. Zira az gelişmiş ülkelerin gelişmiş olanlara göre yapısal dezavantajları vardır. Dolayısıyla neoliberalizm taraftarlarınınca savunulan "küresel ekonominin tüm taraflar için eşit fırsatlar doğuracağı" tezi az gelişmiş ülkeler için geçerli olmamaktadır (Uğurlu, 2014: 97). Prebisch'in ileri sürdüğü görüşleri bugün de geçerliğini korurken Latin Amerika henüz bir çevre ülkeleri topluluğu olmaktan kurtulamamış, kalkınma ve buna bağlı sorunlarını çözememiştir. Ekonomik büyüme oranlarında dönemsel olarak yüksek rakamlara ulaşılsa da 1980'lerden itibaren birçok Latin Amerika ülkesine dayatılan neoliberal ekonomi politikaları ile kalkınma sağlanamamıştır. Bu bağlamda toplumsal refah artırılmamış ve yaşam standartları yeterince yükseltilememiştir.

Her ne kadar merkez devlet tanımlaması yerine *kalkınmakta olan büyük bir devlet* olarak sınıflandırılrsa da 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yaptığı ekonomi-politik hamle ve yoğunlaşan ilişkiler nedeniyle ÇHC'nin Latin Amerika ile arasında benzer bir bağımlılık ilişkisinin geliştiğine dair savlar dikkat çekmektedir. Çin Latin Amerika'nın ham madde ihracatında büyük bir pazar durumundadır. Bu ticari ilişki biçimi Sevares'e göre LAK açısından mali kaynakları iyileştirirken beraberinde bazı riskleri de getirmektedir. Zira Çin'in reel yatırımları genel olarak ham madde elde edilmesi ile ilgili alanlarda toplanmıştır ki bu durum yatırım ortağı ülkenin sanayisinin gelişmesine katkı yapmamaktadır. Bu tür yatırımlar 19. yüzyıldaki büyük ekonomilerin yatırımlarına benzetilerek eleştiri konusu yapılmaktadır (Sevares 2011: 35).

Latin Amerika ve Karayipler coğrafyasında yer alan otuz üç devletten sadece Arjantin, Brezilya ve Meksika G-20 içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla çoğu LAK ülkesi bireysel esasta küçük ekonomilerdir. Bu coğrafyada 21. yüzyılın ilk yıllarında halkçı hükümetlerin artmasıyla güncellenerek yeni ve antiemperyalist bir nitelik kazanan ekonomik, politik ve sosyal bütünleşme çabaları Venezuela devlet başkanı Hugo Chávez'in ölümünün ardından hız kesmiştir. Politik iklimin değişmesi, özellikle Brezilya ve Arjantin gibi lider ülkelerde neoliberal anlayışı yeniden öne çıkaran hükümetlerin iktidara gelişi kıtada bağımlılık ve hegemonya karşıtı

birlik düşüncesini bir kez daha ötelemiştir. Bu bağlamda, Comini ve Frenkel'e göre kurtuluşu bireysel politikalarda arayan bir "atomizasyon" anlayışı yeniden belirginleşmiştir. Ancak bu eğilim bölge ülkelerinin gücünü sınırlamakta ve kırılganlıklarını artırmaktadır. Atomizasyon tercihi, büyük ekonomilerle ilişkilerde küçük ülkeleri edilgen kılmakta (Comini ve Frenkel 2017: 117), bağımlılık ve hegemonya ilişkilerine daha uygun şartlara zemin hazırlamaktadır. Günümüzde ÇHC-Latin Amerika arasında gelişen yakınlaşma çerçevesinde ekonomik alanda bağımlılık ilişkilerine benzer bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte Çin tarzı ekonomik iş birliğinin ortak kazanca ve birlikte kalkınmaya yönelik eğilim göstermesi, teknoloji transferinin sağlanması vb. faktörler dikkate alındığında ÇHC-LAK yakınlaşmasının kısmen *Merkez-Çevre* ilişkisindeki bağımlılık olgusundan ayrıştığını da söylemek mümkündür. LAK coğrafyasında Çin'in ekonomik, politik ve askerî varlığının artmasına, kültürel politikalarla geçmişe nazaran daha kabul edilebilir hale gelmesine rağmen ÇHC-LAK ülkeleri arasında Merkez-Çevre modelindeki bağımlılık ilişkilerinin oluştuğunu söylemek için henüz erkendir.

Sonuç

Latin Amerika ve Karayipler coğrafyası büyüyen ekonomisinden destek alan ÇHC'nin 21. yüzyıldaki açılım alanlarından biri olmuş ve özellikle ilk on yılın ardından LAK ülkeleri ile ilişkilerde yeni ve dinamik bir dönem başlamıştır. Bununla birlikte ilişkilerin tüm bu coğrafyada eşit ve homojen olarak tezahür etmediği de bir gerçektir. Latin Amerika'ya yönelik ÇHC dış politikasında ideolojik esintiler görülmekle birlikte asıl hâkim yaklaşımın pragmatizm olduğu, ekonomisinin cari ihtiyaçları doğrultusunda reel yatırımların enerji, ham madde ve alt yapı sektörlerinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Öte yandan bu coğrafyaya yönelik olarak 2008 yılında ve özellikle 2016 yılında açıklanan politikalar çerçevesinde ilişkilerin daha stratejik boyutta geniş bir yelpazeye yayılması ve yüksek teknolojiye dayanan iş birliğinin artırılması hedeflenmiştir. Bu çerçevede ekonomik ilişkilerin yanı sıra askerî ve kültürel alanlarda yeni girişimlere imza atılmış, "Tek Çin" politikası doğrultusunda yürütülen diplomasi çerçevesinde Tayvan ile ilişkilerini kesen Latin Amerika ülkelerinin

sayısının artması ise Pekin yönetiminin LAK coğrafyasında belirginleşen nüfuzunun bir göstergesi olmuştur.²

ÇHC ve ABD'nin karşı karşıya geldiği ve iki devlet arasındaki stratejik mücadelenin artmasının beklendiği Latin Amerika ve Karayipler coğrafyası günümüzde halen ABD'nin "arka bahçesi" olarak görülürken Pekin yönetimi ekonomik, politik, askerî ve kültürel girişimleri ile bu bölgede nüfuz sağlamaya çalışmaktadır. Özellikle 21. yüzyılda bu konuda belirli bir mesafe kat etmiş olmakla birlikte ÇHC'nin LAK coğrafyasındaki nüfuzu bugünün şartlarında ABD'ye kıyasla düşük seyretmektedir. Bununla birlikte Washington yönetimi bölgede ÇHC varlık ve nüfuzunun artmasını engellemeye yönelik bir yaklaşım benimsemiş durumdadır. Bu çerçevede, ABD'nin Venezuela'yı gerekçe göstererek 2019 yılı ilk yarısında Kolombiya'daki askerî varlığını takviye etmesi, Washington yönetiminin politikalarını her hâlükârda destekleyen Brezilya ile Kolombiya'nın NATO'ya alınmasının gündeme getirilmesi, Arjantin ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve Latin Amerika'da ABD yanlısı *Lima Grubu* ve *PROSUR* gibi bloklamaların teşvik edilip desteklenmesi ÇHC'nin LAK alanını daraltmak, nüfuz ve varlığını sınırlamak amacıyla hayata geçirilen büyük stratejinin taktik bileşenleridir.

---

² Kosta Rika'nın 2007 yılında ÇHC ile yaklaşım Tayvan ile resmi ilişkilerini sona erdirmesiyle Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde Tayvan'ı tanıyan ülke sayısı on ikiye düşmüştür. 2017 yılında Panama, 2018 yılında Dominik Cumhuriyeti ve El Salvador ÇHC lehine Tayvan ile ilişkilerini kesmişlerdir. 2019 yılına gelindiğinde bu ülke ile diplomatik ilişkilerini sürdüren LAK ülkelerinin sayısı dokuza gerilemiştir (Bkz. Calello ve Chen, 2013: 139; Horton, 21.08.2018).

Kaynakça

ALLEN, Kenneth vd. (2017), *Chinese Military Diplomacy, 2003–2016: Trends and Implications*, National Defense University Press, Washington D.C.

ARANDA, Isabel Rodríguez ve Diego Leiva Van de Maele (2013), El soft power en la política exterior de China: consecuencias para América Latina, Polis, Revista Latinoamericana, Vol. 12. N° 35. pp. 497-517.

ARMONY, Ariel C. ve NÍCOLÁS Velásquez (septiembre-octubre de 2015), Percepciones antichinas en las comunidades virtuales latinoamericanas, *Nueva Sociedad No 259*, pp. 129-142.

CALELLO, Maria Cecilia ve HUEY-Rong Chen (2013), Taiwan, China and Central American Allies: A Discourse Analysis of the Costa Rican Diplomatic Shift News Coverage, *Taiwan International Studies Quarterly*, Vol. 9, No. 1, pp. 139-78.

CARDENAL, Juan Pablo (2018), El «poder incisivo» de China en América Latina y el caso argentino, CADAL. www.wingword.com.ar, Erişim tarihi: 22.03.2019.

CASANOVA, Lourdes (15 Mar 2018), The challenges of Chinese investment in Latin America, <https://www.weforum.org/agenda/2018/03/latin-america-china-investment-brazil-private-public/>, Erişim tarihi: 22.03.2019.

CEPAL (January 2018), Explorando nuevos espacios de cooperación entre América Latina y el Caribe y China, https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/43213/S1701250_es.pdf, Erişim Tarihi: 22.03.2019.

CHASTEEN, John Charles (2012), *Latin Amerika Tarihi*, 1. Baskı, Çev. Ekin Duru. Say yay., İstanbul.

COMİNÍ, Nicolás ve Alejandro Frenkel (septiembre-octubre 2017), La política internacional de América Latina: más atomización que convergencia, *Nueva Sociedad*. No. 271, pp.117-129.

CREUTZFELDT, B. (enero-junio 2016), China and the U.S. in Latin America, *Rev. Cient. Gen. José María Córdova* 14(17), pp.23-40.

DİRZAUSKAİTE, Goda ve Nicolae Cristinel Ilinca (2017), Understanding "Hegemony" in International Relations Theories, https://projekter.aau.dk/projekter/files/260247380/Understanding_Hegemony_in_International_Relations_Theories.pdf, Erişim Tarihi: 29 Mart 2019

ELLİS, Evan (2011), Chinese Soft Power in Latin America, Joint Force Quarterly, Issue 60. pp.85-91, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a536568.pdf>, Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.

ELLİS, R. Evan (August 2011), Military Engagaement: Good will, good bussiness and strategic position. <https://publications.armywarcollege.edu/pubs/2150.pdf>CHINA-LATIN AMERICA MILITARY, Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.

FERNÁNDEZ, Raúl Capote (09.08.2018), Bases militares de ee. uu. en América Latina y el Caribe, El Plan Suramérica, Granma, http://www.granma.cu/file/pdf/2018/08/10/G_2018081009.pdf, Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.

FLOUNDERS, Sara (28 May, 2017), China builds new type of globalization. https://www.workers.org/2017/05/28/china-builds-new-type-of-globalization/#.WTU_yIyGPDd, Erişim Tarihi: 18 Mart 2019

FORNES, G. ve A. Mendez (2018), The China-Latin America Axis. eBook, 2nd Edition. Palgrave Macmillan.

GÁLVEZ, Liska (2012), China y los países en desarrollo: el caso de América Latina. Estudios Internacionales 171. pp.7-27.

GİLL, Jeffrey (2009), China's Confucius Institute Project: Language and Soft Power in World Politics, The Global Studies Journal Vol. 2, No.1, pp. 59-72.

GONZALES, Anabel (December 2018), Latin America-China Trade and Investment Amid Global Tensions, <https://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Latin-America-China-Trade-and-Investment-Amid-Global-Tensions.pdf>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2019.

GRİFFİTS, Martin ve Terry O'Callaghan (2004), International Relations: The Key Concepts, (e-book version), Routledge.

GUO, Cunhai (agosto de 2018), La construcción de la imagen de China en América Latina en el siglo XXI, Pensamiento social chino sobre América Latina, 1ra Edicion, Ed. Wu Baiyi, CLACSO, Buenos Aires.

GÜLLER, Mehmet Ali (18.03.2019), İpek Yolu'nun İki Dügümü: Sincan ve Keşmir, Cumhuriyet.

Hanban (2019), Confucius Institute/Classroom, http://english.hanban.org/node_10971.htm. Erişim Tarihi: 01.04.2019.

HORTON, Chris (21.08.2018), El Salvador Recognizes China in Blow to Taiwan,

- <https://www.nytimes.com/2018/08/21/world/asia/taiwan-el-salvador-diplomatic-ties.html>, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2019.
- JİANG Shixue (2006), Una mirada china a las relaciones con América Latina. Nueva Sociedad 203, pp. 62-78,
- KOHUT, Andrew (December 11, 2007), How the World Sees China, <https://www.pewglobal.org/2007/12/11/how-the-world-sees-china/>, Erişim Tarihi: 21 Mart 2019.
- LE-Fort, Martín Pérez (2006), China y América Latina: estrategias bajo una hegemonía transitoria, Nueva Sociedad 203. Pp. 89-101.
- LONDOÑO, Ernesto (28.07.2018), Desde una estación espacial en Argentina, China expande su presencia en Latinoamérica, The New York Times, <https://www.nytimes.com/es/2018/07/28/china-america-latina-argentina/>, Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.
- LÜTHÍ, Lorenz M. (2008), The Sino-Soviet Split, Princeton University Press, New Jersey.
- MANNİNG, Robert (Ocak 2019), ABD'nin Hint-Pasifik Stratejisi: Efsaneler ve Gerçekler, Turque Diplomatie, Sayı: 117, ss. 6-7.
- MARCELLA, Gabriel (2012), China's Military Activity in Latin America, Americas Quarterly, <https://www.americasquarterly.org/Marcella>, Erişim Tarihi: 5.4.2019.
- MAZZA, Jacqueline (October 2016), Chinese Migration to Latin America and the Caribbean, The Dialogue, http://www.thedialogue.org/wp-content/uploads/2016/10/Chinese_Migration_to_LAC_Mazza-1.pdf, Erişim Tarihi: 31 Mart 2019.
- O'leary, Greg (1980), The Shaping of Chinese Foreign Policy, Australia National University Press, Canberra.
- ORTÍZ, Abraham (2013), Jose Antonia Ocampo: CEPAL, Teoria de Dependencia y una Mirada a lo Colombiano, Revista Goliardos, Año 20, No. XVII, pp.52-64.
- PASTOR, Humberto Rodríguez (Mayo-Junio 2006), La pasión por el «chifa», Nueva Sociedad 203, pp.79-88.
- PAZ, Gonzalo Sebastián (March 2012), China, United States and Hegemonic Challenge in Latin America: An Overview and Some Lessons from Previous Instances of Hegemonic Challenge in the Region, The China Quarterly. pp.18-34.
- PETERS, Enrique Dussel (2015, September), China's Evolving Role in Latin America: Can It Be a Win-Win? Atlantic Council, Washington,

https://www.atlanticcouncil.org/images/publications/AC_CHINA_0916_web.pdf, Erişim Tarihi: 22 Mart 2019.

POSTON Jr, Dudley L.ve Juyin Helen Wong (2016), The Chinese diaspora: The current distribution of the overseas Chinese population, Chinese Journal of Sociology, Vol. 2(3), pp. 348-373.

QUARTUCCI, Soledad (29.09.2018), El Salvador. <https://latinarepublic.com/2018/09/29/us-officials-warn-el-salvador-of-negotiating-ports-and-island-with-china/>, Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.

RAY, Rebecca ve Kehan Wang (2019), China-Latin America Economic Bulletin, 2019 Edition, <http://www.bu.edu/gdp/files/2019/02/GCI-Bulletin-Final-2019-1-1.pdf>, Erişim Tarihi: 22 Mart 2019.

RUBÍOLO, María Florencia (julio a diciembre de 2010), El multilateralismo estratégico en la política exterior de China: Estudios de caso: el Foro Regional de ASEAN y la disputa por las islas Spratly, Colombia Internacional 72, pp. 29-52.

SANDER, Oral (2012), Siyasi Tarih 1918-1994, 21. Baskı, İmge, Ankara.

SCOBELL, Andrew vd. (2018), At the Dawn of Belt and Road: China in the Developing World, RAND Corporation, California.

SEVARES, Julio (Septiembre- Octubre de 2011), El ascenso de China: oportunidades y retos para América Latina, Nueva Sociedad No 235, pp. 35-49.

SIPRI (23 Mar 2019/1), TIV of arms exports from China, 2000-2018 http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php, Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.

SIPRI (23 Mar 2019/2), Transfers of major weapons: Deals with deliveries or orders made for 2000 to 2018, Supplier: China, SIPRI Database, Trade Registers at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php, Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.

SIPRI (23 Mar 2019/3), Transfers of major weapons: Deals with deliveries or orders made for 2000 to 2018, Supplier: United States, SIPRI Database: Trade Registers at: http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php, Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.

Statista (2019), Countries with the largest number of overseas Chinese (in millions), <https://www.statista.com/statistics/279530/countries-with-the-largest-number-of-overseas-chinese/>, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019.

SUETTİNGER, Robert L. (Fall 2004), The Rise and Descent of "Peaceful Rise" China Leadership Monitor, No. 12, https://www.hoover.org/sites/default/files/uploads/documents/clm12_rs.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mart 2019.

UĞURLU, Göksu (2014), Marksizm, Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar, 1. Baskı, Ed. Mehmet Şahin-Osman Şen, Kripto Yay., Ankara.

US Census Bureau (2018), <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0009.html#2018>.

WACKER, Gudrum (2015), The Irreversible Rise, A New Foreign Policy for a Stronger China, Xi's Policy Gambles: The Bumpy Road Ahead, (Eds.) Alessia Amighini, Axel Berkofsky, Milano: ISPI, <https://www.ispionline.it/it/EBook/XiPolicyGambles.pdf>, Erişim Tarihi: 27 Mart 2019.

WATSON, Adam (2012), The Evolution of International Society, Routledge. New York.

WEN Yi ve George E. Fortier (2016), The Visible Hand: The Role of Government in China's Long-Awaited Industrial Revolution, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, Vol.98. No.3. pp. 189-226.

WİKE, Richard vd. (October 2018), Trump's International Ratings Remain Low, Especially Among Key Allies. Pew Research Center, https://www.pewglobal.org/wp-content/uploads/sites/2/2018/10/Pew-Research-Center_U-S-Image-Report_UPDATED_2018-10-01.pdf, Erişim Tarihi: 21 Mart 2019.

YANG Zhimin (septiembre-octubre de 2015), Los actores del desembarco chino en América Latina, Nueva Sociedad No 259, pp. 45-54.

YILMAZ, Sait (2010), State, Power, and Hegemony, International Journal of Business and Social Science, Vol. 1 No. 3. Pp.192-205.

ZHE, Ren. (2010), Confucius Institutes: China's Soft Power? https://www.risingpowersinitiative.org/wp-content/uploads/policycommentary_jun2010_confuciusinstitute.pdf, Erişim Tarihi: 1 Nisan 2019.

TBMM Çalışmalarında Türkiye - Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri: 1999 - 2019

Emre KARTAL*

Öz: Türkiye - Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ilişkileri diplomatik olarak 1971 yılında kurulmuştur. Ancak tarihi geçmiş değerlendirildiğinde, Türk -Çin ilişkileri Doğu Asya'ya dayanan binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. Genel olarak iki ülke arası ilişkiler düşük yoğunluklu bir seyir izlemiştir. Bu seyrin son yirmi yılı, Türkiye'nin yasama ve denetim faaliyetlerinin yürütüldüğü ve gündemin hem iktidar hem de muhalefet milletvekilleri tarafından değerlendirildiği, Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri üzerinden analiz edilmiştir. Türkiye - Çin ilişkilerinin TBMM faaliyetlerinde iki temel hatta ilerlediği görülmüştür: Doğu Türkistan ve dış ticaret özelinde ekonomi. Bu bağlamda, 1999 - 2019 tarihleri arasında yer alan 21., 22., 23., 24., 26. ve 27. TBMM dönemleri değerlendirilmiş, yasama ve denetim faaliyetlerinde Çin ile ilgili meselelerin görüşüldüğü tutanaklar incelenerek önemli konuşma ve denetim çalışmaları örneklendirilmiştir. Ayrıca, sebepleri de analiz edilerek, genel olarak Türk parlamenterlerin Çin'e yönelik olumsuz bir söylem geliştirdiğini gösteren bir söylem analizi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkiye - Çin ilişkileri, Doğu Türkistan, Uygur meselesi, Çin Halk Cumhuriyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Dış ticaret.

Türkiye-People's Republic of China Relations in terms of the Activities of the Grand National Assembly of Türkiye: 1999 - 2019

Abstract: The diplomatic relations between the Republic of Türkiye and the People's Republic of China started in 1971. However, the Turkish-Chinese relations have a long history of more than a thousand year, starting in East Asia. After 1971, the bilateral relations between the two countries followed a low-density course. This article deals with the last twenty years of these relations in terms of the activities of the Grand National Assembly of Türkiye (GNAT). The article has found out that the Turkish-Chinese relations are based on the activities of GNAT as two main issues: East Turkistan and foreign trade. In this context, the GNAT terms from 1999 to 2019 were analysed, the

---

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi. emrekartal06@gmail.com Gönderim Tarihi: 20 Nisan 2018, Kabul Tarihi: 20 Mayıs 2018.

parliamentary minutes of the legislative and supervisory activities, which discussed the issues related to China, were examined, and some prominent speeches and supervisory activities were exemplified. In addition, a discourse analysis was made which demonstrated that the Turkish parliamentarians have adopted a negative discourse towards China, together with studying its reasons.

Key Words: Türkiye-China relations, East Turkistan, the Uyghur question, People’s Republic of China, Turkish Grand National Assembly, Foreign Trade

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti Ankara ile Çin Halk Cumhuriyeti ¹ başkenti Pekin, yaklaşık 7000 kilometrelik bir uzaklığa sahip şehirlerdir. Tabiri caiz ise Asya kıtasının en doğusuyla en batısındaki bu iki ülke, modern dönemlerde çok etkileşimde olmamış, aralarında yoğun bir dış politika yapılmamıştır. Çeşitlenen ilişkilerin varlığı ise ancak 2000’li yılların başlarından itibaren gözle görülür olmaya başlamıştır (Temiz, 2017: 8 – 9). Ancak Türk – Çin ilişkileri, tarihin çok eski dönemlerine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Muharrem Ergin’in ifadeleriyle “*Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin*” olan Orhun Kitabelerinin içeriği büyük ölçüde Türk-Çin ilişkilerine dayanmaktadır. Çin’in kadim tarihi metinlerinde ise Türklere dair pek çok şey bulunmaktadır (Ergin, 2011: 12 -13). Bu bağlamda dünya üzerinde Çin ile ilişkilerde en büyük tarihi tecrübeye sahip olan milletlerden biri şüphesiz genelde Türkler, ülke olarak, özelde ise Türkiye’dir.

Türkiye Cumhuriyeti, 1971 yılına kadar BM daimî üyesi olan Tayvan adasındaki Çin Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerini sürdürmüştür. 1971 yılında ÇHC’nin BM daimî üyesi olarak Milliyetçi Çin’in yerine geçmesi ile diplomatik ilişkilerini ÇHC ile devam etmiştir (Oran, 1971: 20 – 25). İki ülke arasındaki ilişkiler 20. yüzyılın sonlarına kadar düşük yoğunlukta devam etmiş, Çin Halk Cumhuriyeti yönetimi işgal ettiği Doğu Türkistan’dan dolayı Türkiye ile olan ilişkilerin hassasiyetine özellikle dikkat etmiş ve

¹Bilindiği gibi uluslararası arenada günümüzde iki Çin vardır. Biri genel kabul gören Çin tarzı sosyalist piyasa ekonomisi ve komünist parti yönetimindeki Çin Halk Cumhuriyeti, diğeri ise daha az kabul gören fakat tüm ülkeler ile ekonomi, kültür ilişkileri hatta önemli sayıda ülkeler ile diplomatik ilişkileri olan demokratik değerlere saygılı Batı tarzı demokrasiyi çoktan benimsemiş olan Çin Cumhuriyeti’dir. Bu makalede bahsi geçen Çin, Çin Halk Cumhuriyeti’ni kast eder.

ona göre politika ve strateji geliştirmiştir. İşbu makalede Türkiye – Çin ilişkilerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) faaliyetlerindeki tezahürüne odaklanılarak, Türk siyasetçilerinin Çin ve Doğu Türkistan sorunu üzerindeki faaliyet ve söylemlerinin hangi düzeyde olduğu, nasıl bir seyir izlediği anlaşılmaya çalışılacaktır. Çünkü, TBMM gerek genel kurul çalışmaları olsun gerekse de yazılı ve sözlü denetim mekanizmalarıyla olsun, Türkiye gündeminin en üst düzeyden tartışıldığı ve karara bağlandığı yasama organıdır. Bütün uluslararası anlaşmalar, yetki devirleri saklı olmakla birlikte, TBMM onayından geçerek yürürlüğe girer. Ülkede tartışılan bütün meseleler burada gündeme gelerek siyasi partiler ve milletvekilleri tarafından değerlendirilir. Bu bağlamda TBMM çalışmaları Türkiye'nin hafızası gibidir. Bunun yanı sıra özellikle muhalefet partileri ve milletvekilleri tarafından denetim faaliyetleri yürütülmekte; yazılı ve sözlü soru önergeleri, meclis araştırmaları ile ülke meseleleri değerlendirilmektedir.

Çalışmamızda, genel dış politik karar vericileri merkeze alan değil, doğrudan TBMM faaliyetlerini merkeze alan bir dış politika analizi yapılacaktır. Türkiye – Çin ilişkilerinin TBMM'de ne düzeyde tartışıldığı, hangi konulara ağırlık verildiği, ne gibi kararlar alındığı değerlendirilerek, Türkiye – Çin ilişkilerinin analizine bir katkı sunulmak istenecektir. Makalede hazırlanan tablolarla milletvekillerinin söylemleri partilere göre ayrılarak, konular ile olumlu ve olumsuz söylemler ortaya çıkarılmıştır. Tablolar aracılığıyla yasama dönemlerinde hangi konulara ağırlık verildiği, Çin'e yönelik kullanılan söylemlerin olumlu mu olumsuz mu olduğu tespit edilmek istenmiştir. Bunun bir adım ötesi, karşılaştırmalı dış politika teknikleri kullanılarak, genel politika karar vericileri, siyasi tarih gelişmeleri ve iki ülke ilişkilerinin seyrinin ayrı ayrı olaylar bazında okunarak, her olaya karşılık gelen TBMM çalışmasının birlikte değerlendirilmesi olmalıdır. Çalışmaların incelendiği dönem ise genel kabul olarak Türkiye – Çin ilişkilerinin çeşitlendiği ve Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmasıyla ortaya çıkan yeni dönemin yani 2000'li yılların incelenmesi olarak belirlenmiştir. Çalışmalar TBMM Yasama dönemleri baz alınarak kategorize edilecektir. İçerikte Genel Kurul tutanakları, meclis araştırma önerileri, yazılı ve sözlü soru önergeleri kullanılacaktır. Komisyon toplantıları, çok daha geniş bir havuz olduğu ve orada konuşulanların özet yaklaşımlarının Genel

Kurul'a yansıyor oluşu sebebiyle bu incelemenin dışında bırakılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Çalışmalarında Türkiye-Çin İlişkileri

Türkiye - Çin ilişkilerine dair hususlar TBMM Genel Kurul tutanakları ve denetim faaliyetleri taranarak tespit edilmiş, bu noktada TBMM İnternet sitesindeki açık arşivinden yararlanılmıştır. Aramalar “Çin”, “Çin Halk Cumhuriyeti”, “Pekin” ve Çin ile alakalı en çok değinilen hususlardan olan “Doğu Türkistan”, “Uygur” kelimeleri üzerinden yapılmıştır.

21. Dönem (1999 - 2002)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 21. dönemi, 18 Nisan 1999'da yapılan erken genel seçim ile başlamıştır. Dönem 14 Kasım 2002'de resmen sona ermiştir. Seçimlerden sonra Bülent Ecevit liderliğindeki Demokratik Sol Parti (DSP), Devlet Bahçeli liderliğindeki Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Recai Kutan liderliğindeki Fazilet Partisi (FP), Tansu Çiller liderliğindeki Doğru Yol Partisi (DYP), Mesut Yılmaz liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) meclise giren siyasi partiler olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in görev vermesiyle, Ecevit başkanlığında 57. hükümet MHP ve ANAP'ın katılımlarıyla kurulmuştur. Dönemin önemli bir diğer olayı ise FP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması ve akabinde Saadet Partisi'nin kurulmasıdır. Bu süreçte FP'den ayrılan bir grup milletvekili de Recep Tayyip Erdoğan tarafından kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'ne katılmıştır (Yüksel, 2011).

21. dönemde TBMM'de yapılan en üst düzey Çin değerlendirmesi Dördüncü Yasama Yılı'nın açılışında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından yapılmıştır. Sezer, Türkiye'nin Asya-Pasifik ülkeleriyle ilişkilerini çeşitlendirmesi gerektiğini ve bu bağlamda Çin ile ilişkilere çok önem verildiğini vurgulamış, Çin ile ilişkilerdeki olumlu gelişmelerin sevindirici olduğunu ifade etmiştir (TBMM Tutanak, 2001/1: 12). Bir diğer önemli değerlendirme ise 57. hükümetin programında Çin ile ilişkilerin geliştirilmesine önem verildiğini işaret eden bir madde bulunmasıdır (TBMM Tutanak, 1999/3: 15).

21. dönemde Türkiye - Çin ilişkileri açısından en çok tartışılan husus Başbakan Yardımcısı ve MHP Genel Başkanı Devlet

Bahçeli'nin Çin ziyareti ve dönemin Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'e verilen Devlet Nişanı olmuştur. Dışişleri Bakanlığının önerisi, 9 Mart 2000 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile verilmesi kararlaştırılan Devlet Nişanı, 19 Nisan 2000 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından tevdi edilmiştir (TBMM Tutanak, 2000/1: 67). 18 Nisan 2000 tarihinde dış politikadaki gelişmeleri değerlendirmek için Genel Kurul'da konuşma yapan Dışişleri Bakanı İsmail Cem'e FP Trabzon Milletvekili Şeref Malkoç, Cem'in konuşmasını defalarca bölerek Doğu Türkistan'da Çin yönetimi tarafından katliam yapıldığını ve bu bilinerek neden Çin Devlet Başkanına devlet nişanı verildiğini sormuştur. Bakan Cem konuyla alakalı bir açıklama yapmamıştır (TBMM Tutanak, 2000/2: 8). Aynı oturumda FP Ankara Milletvekili Oya Akgönenç Muğisuddin Çin'de Uygurlara yönelik insan hakları ihlalleri ve katliamlar olduğunu belirtmiştir. Madalyanın neden verildiğini soran Muğisuddin, Çin Devlet Başkanı'nun bu nişanı hak edecek bir faaliyeti olmadığını vurgulamış ayrıca 1997 Şangay Anlaşması kapsamında 5000'e yakın Uygur'un çeşitli suçlar sebebiyle Çin'e iade edileceğini, bunun hapis ve idamla sonuçlanacağını söylemiş, tepki göstermiştir (TBMM Tutanak, 2000/2: 13). Bir sonraki oturumun başında gündem dışı söz alan FP Ordu Milletvekili Eyüp Fatsa, Çin'in Doğu Türkistan'da asimilasyon ve soykırım politikası yürüttüğünü vurgulamıştır. Uygurların dini ve milli kimlikleri sebebiyle zulüm gördüklerini ifade etmiştir. Fatsa, devlet nişanının verilmesinin doğru olmadığını söylemiş ve şu ifadeleri eklemiştir: *"30 milyon Doğu Türkistanlıya kan kusturan Çin Yönetimi Devlet Başkanına madalya verilmesini onaylamak, azatlık mücadelesi veren Uygurlardan yüz çevirmek manasına gelmiyor mu?"* (TBMM Tutanak, 2000/3: 8 – 9). 20 Aralık 2000 tarihinde bütçe görüşmeleri sırasında söz alan İstanbul Milletvekili ve DYP Genel Başkanı Tansu Çiller de meseleyi gündemine almıştır. Dış politika ile alakalı eleştirilerini dile getirirken Çiller, *"Doğu Türkistan, yıllardan beri komünizm altında; ne yaptınız oraya? Çin Devlet Başkanına resmî devlet nişanı verdiniz; bunu verirken, oradaki kardeşlerimizi, o Turan türkülerinin hesabını millete gidip kim verecek?"* ifadelerini kullanmıştır (TBMM Tutanak, 2000/4: 21). Bu hususla alakalı hükümet adına açıklamayı, FP Karaman Milletvekili Zeki Ünal'a ait bir soru önergesine cevap olarak Dışişleri Bakanı İsmail Cem yapmıştır. Cem, Çin ile ilişkileri geliştirmenin önemli olduğunu ve bu bağlamda dostluk bağlarını

güçlendirmek için bu nişanın verilmesini kendilerinin teklif ettiğini vurgulamıştır.

Başbakan Yardımcısı ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin 22 Mayıs 2002 - 2 Haziran 2002 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Çin ziyareti de TBMM gündeminde çeşitli kereler değerlendirilmiştir. 6 Haziran 2002'de AK Parti Samsun Milletvekili Musa Uzunkaya, Bahçeli'nin bu ziyareti hakkında bir soru önergesi vermiş ve bu ziyaretin Uygur Türklerine ne gibi bir faydası olduğunu, Uygurların sıkıntılarını Çinli muhataplarına iletip iletmediklerine dair sorular sormuştur (TBMM Soru Önergesi, 2002/1). Benzer mahiyette 28 Haziran 2002 tarihinde bir soru önergesini de Saadet Partisi (SP) Konya Milletvekili Lütfü Yalman vermiş, özellikle "*Teröre Karşı İş Birliği*" kapsamında Çin ile bir anlaşmanın olup olmadığını ve bu minvalde Uygurlara terörist muamelesi yapılıp yapılmadığını sormuştur (TBMM Soru Önergesi, 2002/2). Konuyla alakalı Genel Kurul'da da tartışmalar yapılmış, genel olarak bunlara cevap mahiyetinde MHP İstanbul Milletvekili Mehmet Gül, gündem dışı bir söz alarak açıklama yapmıştır. Gül'ün konuşmasının diplomatik dilde olduğu, siyasi değerlendirmelerden uzak olduğu dikkat çekmiştir. Gül, en üst düzey protokolle karşılandıklarını, devlet yöneticilerinin Çin Başbakanı dahil MHP Lideri ve Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli ve heyetine son derece nazik ve ilgili davrandığını vurgulamıştır. Görüşmelerin siyasi ve ekonomik düzlemde olduğunu özellikle ekonomik işbirliği bağlamını değerlendirdiklerini söylemiştir. Doğu Türkistan için "*Sincan Uygur Özerk Bölgesi*" ifadesini kullanmıştır. Başbakan Yardımcısı Bahçeli'nin Doğu Türkistan için Çinli yetkililere uyarılarda bulunduğunu, Türkiye ile Doğu Türkistan'ın tarih, inanç ve kültür bağı olduğunu, Uygurların iki ülke arasında köprü olabileceğini işaret ettiğini söylemiştir. Bu noktada Çin'in Doğu Türkistan'a daha çok yatırım yapması gerektiğini Bahçeli'nin Çinli muhataplarına aktardığını söylemiştir. Çin Başbakanının Uygurlar konusunda yapıcı bir tavrı olduğunu da işaret etmiştir (TBMM Tutanak, 2002/1: 9 - 10).

Meclis tutanaklarında Çin ile alakalı yapılan değerlendirmelerin çoğunun ekonomi bağlamında olduğunu ve özellikle Çin ile Türkiye'nin karşılaştırıldığı görülmüştür. Turizm ile alakalı da Çin'den bir beklenti olduğu görülmektedir. Örneğin Muhalefet grubu AK Parti Kocaeli Milletvekili Osman Pepe,

hükümetin ekonomi politikalarını eleştirerek, Komünist bir rejimle yönetilen Çin'in dahi piyasa ekonomisine daha uygun olduğunu, dış ticareti iyi yaptığını ifade etmiştir. Çin'in büyüme oranlarının Türkiye'den çok yüksek olduğunu söylemiştir (TBMM Tutanak, 2001/2: 40 – 41). Muhalefetten DYP Denizli Milletvekili Mehmet Gözlükaya ise Çin'in tekstil alanındaki atılımının Türkiye için bir tehdit oluşturduğunu, hükümetin Avrupa Birliği ile ilişkilerini buna göre değerlendirerek, AB'nin ticari anlaşmalarından faydalanmayı sağlaması gerektiğini işaret etmiştir (TBMM Tutanak, 2001/3: 27 – 28). Dönemin Turizm Bakanı Mustafa Rüştü Taşar, Genel Kurul'da sorulan sorulara verdiği bir cevapta Çin'den özel olarak bir turist beklentileri olduğunu, Çin'de bir turizm bürosu açacaklarını ve Çin'in resmi turizm güzergahı olarak Türkiye'yi ilan edeceğini söylemiştir (TBMM Tutanak, 2001/4: 101).

Dış politik değerlendirme olarak konuşmalar, genel bir *“ilişkilerin iyi olması temennisi”* olarak geçmiştir. DYP Mersin Milletvekili Ayfer Yılmaz, Çin'in Türkistan coğrafyasında Rusya ile birlikte çok etkin olduğunu, Şanghay İş Birliği Örgütü'nün Avrasya coğrafyasında güç dengesi ürettiğini, ABD'nin de Afganistan operasyonunu buradan okumak gerektiğini vurgulamış ve Türkiye'nin hem bu dengelerde tavır alamadığını hem de Çin'e karşı bir pozisyon almadığını söyleyerek iktidarı eleştirmiştir (TBMM Tutanak, 2001/5: 13). En çarpıcı olan ifadelerden biri MHP Malatya Milletvekili Basri Coşkun'un Çin'i *“yayılmacı”* bir ülke olarak nitelemesidir (TBMM Tutanak, 2001/5: 35). Fazilet Partisi Ankara Milletvekili Oya Akgönenç Muğisuddin, Türkiye'de Çin hakkında yeterli uluslararası ilişkiler ve dış politika analizi yapacak araştırmacının olmadığını ve araştırma merkezlerinin eksik olduğunu ifade ederek, *“Türkiye Çin'i tanımıyor bilmiyor”* demiştir (TBMM Tutanak, 1999/2: 68).

21. dönemde Çin ile alakalı en çok yapılan tartışma Doğu Türkistan meselesi üzerine olmuştur. Çarpıcı olanlardan örnek verirse, Fazilet Partisi Tokat Milletvekili Bekir Sobacı, Çin'in Doğu Türkistan'da nükleer deneme yaptığını ve bölgedeki insanların sağlığını bozduğunu söylemiştir (TBMM Tutanak, 1999/1: 19). AK Parti Tokat Milletvekili Mehmet Ergün Dağcıoğlu, Türk – Çin ilişkilerinin tek taraflı olduğunu, Çinli turistlerin gelmediğini, Uygur Türklerinin de zulüm altında olduğunu ifade etmiş ayrıca o dönem Çin'in Ukrayna'dan satın aldığı *“Varyag”* adlı bir savaş

gemisinin boğazlardan geçişinin de Çin'in "Türk egemenliğini çiğnemesi" olarak nitelemiştir (TBMM Tutanak, 2001/5: 97 – 98).

21. dönemde TBMM Tutanaklarına yansıyan çalışmalarda hangi konuların öne çıktığı, hangi partilerin hangi konular üzerinde görüş belirttiği ve olumlu-olumsuz söylemler üzerinden bir değerlendirme yapmak için, TBMM Tutanak Sorgu Sisteminden² "Çin", "Çin Halk Cumhuriyeti", "Pekin" kelimeleri aratılarak ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede rutin meclis işlemlerindeki tekrarlanan kelimeler çıkarılmıştır. Ayrıca Çin'in çoğu kez örnekleme için ya da deyimleşmiş sözlerde kullanıldığı görülmüş bunlar da değerlendirmeye alınmamıştır. Aynı konuşmalardaki veya metinlerdeki benzer konular tek bir sonuç olarak alınmış ancak aynı konuşmada farklı açılardan Çin değerlendirmeleri ayrı sonuçlar olarak tabloya işlenmiştir. (Diğer dönemlerde de aynı yöntem kullanılacaktır.)

Tablo 1: TBMM 21. dönem Siyasi Partilere göre, Milletvekili Söylem Analiz Tablosu

Söylem Partiler	Dış Politika		Doğu Türkistan		Ekonomi		Diğer (Turizm, Kültür, Teknoloji vs.)		Bütün Konular	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
DSP (İktidar)	3	-	1	1	5	-	2	-	9	1
MHP (İktidar)	2	2	1	3	9	1	3	1	15	7
ANAP (İktidar)	1	-	-	1	6	2	2	-	9	3
DYP (Muhalefet)	2	1	-	3	5	4	4	6	11	14
FP/SP ³ (Muhalefet)	4	3	-	11	8	7	2	2	14	23
AK PARTİ ³ (Muhalefet)	4	4	-	4	4	2	3	1	11	11
Toplam Söylem									69	59

Tablo ve öncesinde örneklediğimiz söylemleri değerlendirdiğimizde, 21. dönemde, Çin hakkında öne çıkan meselelerin Doğu Türkistan ve ekonomi olduğu görülmektedir. Çin

² https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.sorgu_baslangic adresindeki açık arşiv kullanılmıştır.

³ Fazilet Partisi 22 Haziran 2001'de kapatılmış, yerine Saadet Partisi kurulmuştur. Fazilet Partisi'nin bazı milletvekilleri ise 14 Ağustos 2001'de kurulan AK Parti'ye katılmıştır. Milletvekilleri bu tarihlere bağlı olarak mensubu oldukları gruplara göre tasnif edilmiştir.

genel manada ekonomik olarak örnek alınması gereken ve işbirliği yapılması gereken bir ülke olarak okunmuştur. Çin'in ekonomik olarak eleştirildiği veya olumsuz değerlendirildiği kısımlar ise komünist bir sistemle yönetilmesi, Türkiye'yi pek çok alanda zor duruma sokuyor olması, tekelci bir iç piyasası olması gibi hususlardır. Tabloda ve metinde en net görülen mesele Çin'in Doğu Türkistan meselesinde sert bir şekilde eleştirildiği, eleştirilmediği durumlarda (Tabloda DSP ve MHP' de görülen) kaygıların iletildiği içeriğine sahiptir. Milliyetçi tabanın iktidar ortağı olan MHP'nin koalisyon ortağı olması sebebiyle diplomatik bir dil kullandığı ve tabanda sert tepki verdiği Doğu Türkistan meselesine TBMM'de yumuşak bir dokunuş yaptığı görülürken, muhafazakâr seçmeni temsil eden FP/SP'nin Doğu Türkistan meselesine çok daha sert bir yaklaşımda olduğu görülmektedir. Merkez Sağ partiler (ANAP ve DYP) ise Çin'i daha çok ekonomik olarak okumuşlardır.

22. Dönem (2002 - 2007)

3 Kasım 2002'de yapılan erken genel seçimlerde bir önceki dönemde TBMM'de bulunan partilerden AK Parti dışındaki bütün partiler %10 barajı sebebiyle TBMM'de yer alamamışlardır. ANAP'ın Özal dönemindeki tek başına iktidarından sonra ilk kez Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), TBMM'de çoğunluğu sağlamış ve tek başına iktidar olmuştur. TBMM'de AK Parti dışında ise sadece Deniz Baykal liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) girmiştir. Ayrıca 9 bağımsız milletvekili seçilmiştir. Bu dönem 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan erken genel seçimle sonuçlanmıştır. Dönem içerisinde partilerinden istifa eden ya da bağımsızdan başka partilere katılan milletvekilleri olmuş, grup kuramamalarına rağmen DYP, ANAP, Halkın Yükselişi Partisi (HYP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ve Genç Parti (GP) TBMM'de temsil edilmiştir (Yüksel, 2011).

22. dönemde en üst seviyeden Çin ile alakalı yapılan değerlendirme üçüncü yasama yılı açılışında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından yapılmıştır. Sezer Asya-Pasifik bölgesinde Türkiye'nin daha etkin politikalar yürütmesi gerektiğini vurgulamış ve *"bölgenin önemli gücü Çin Halk Cumhuriyeti'yle aramızdaki olumlu ilişkileri her alanda geliştirmeyi, içerik yönünden zenginleştirmeyi hedeflemekteyiz"* ifadelerini kullanmıştır (TBMM Tutanak, 2004/1: 21). Sezer aynı söylemini 4. Yasama yılının

açılışında yaptığı konuşmada da sürdürmüş, Çin ile ilişkilerin gelişmesi gerektiğine işaret etmiştir (TBMM Tutanak, 2005/1: 13).

Bu dönemde kurulmuş olan 58 ve 59. hükümetler AK Parti tarafından kurulmuş, ilk hükümetin başbakanlığını Abdullah Gül, ikinci hükümetin başbakanlığını ise Recep Tayyip Erdoğan yapmıştır. Bu iki hükümetin TBMM’de okunan programlarında hem Gül (TBMM Tutanak, 2002/2: 16) hem de Erdoğan (TBMM Tutanak, 2003/1: 20), aynı şekilde “Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya ile karşılıklı saygı ve verimli iş birliği temelinde gelişmekte olan ilişkilerimizin bu doğrultuda daha da ileri götürülmesine çalışılacaktır” ifadesini kullanmıştır.

16 Aralık 2003 tarihinde CHP Mersin Milletvekili Hüseyin Özcan Genel Kurul’da yaptığı konuşmada Uzakdoğu’dan ve çoğunluğu Çin’den olmak üzere yoğun bir bakliyat ithalatı olduğunu ve bunun Türk çiftçisine büyük sıkıntılar çıkardığını ifade etmiş ve iktidarı önlem almaya çağırmıştır (TBMM Tutanak, 2003/2: 11). CHP Kastamonu Milletvekili Mehmet Yıldırım, Genel Kurul’da mutad olarak Çin’den yapılan sarımsak ithalatını gündeme getirmiştir. Vekili olduğu Kastamonu ilinin sarımsak üretimine büyük zarar verdiğini ifade etmiştir. Yıldırım, Çin’den gelen sarımsağın kalitesiz olduğunu ifade etmiştir, bu konuda dönemin Tarım Bakanı Sami Güçlü de bir konuşma yaparak Yıldırım’ın söylemlerine hak vermiş, üretimin düştüğünü ve hükümetin bunun takipçisi olduğunu söylemiştir (TBMM Tutanak, 2002/3: 6-7). Yıldırım, daha sonra konuyla alakalı yine eleştirilerine devam etmiş ayrıca Çin’de SARS hastalığı ortaya çıktığını bunun ülkemizi etkileyebileceğini ifade etmiştir. Konu bu bağlamda bir sağlık sorunu boyutuna da taşınmıştır (TBMM Tutanak, 2003/3: 46).

18 Şubat 2004 tarihinde gündem dışı söz alarak Çin’den gelen mallarla alakalı bir konuşma yapan AK Parti Tokat Milletvekili Resul Tosun, “ülkemize, standart dışı, son derece ucuz, kalitesiz birtakım ürünlerin piyasaya girmesi neticesinde” yerli üreticinin sıkıntı yaşadığını, Çin’den kota ya da kısıtlama gören malların ise başka ülke damgalarıyla ülkemize sokulduğunu ifade etmiş, pek çok sektörde Çin mallarını ülke ekonomisi olumsuz etkilediğini söylemiştir. İstihdam kaybı, vergi kaçırılması, kalitesiz, sağlıksız ve dayanıksız mal girişi, kayıt dışı ekonominin büyümesi gibi ciddi sıkıntıların baş gösterdiğini vurgulamıştır. Aynı oturumda CHP Bursa Milletvekili Mehmet Küçükaşık; “Türk piyasasında Çin malı

işgali” olduğunu, kaçakçılığın arttığını, tekstil alanında Türk üreticisini çok etkilediğini; Çin’e karşı koyulan kotaların asla kalkmaması gerektiğini söylemiştir. Aynı oturumda konuşan Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen ise hükümet kanadından en net ifadeleri kullanmıştır. Tüzmen, Çin’den ithalatın hızla arttığını, dış ticaret makasının iki ülke arasında hızla açıldığını, önlem alınsa da bazı ürünlerin AB ülkeleri üzerinden Türkiye’ye sokulduğunu vurgulamış ve hükümetin Çin’den gelen mallarla alakalı ciddi endişeleri olduğunu ifade ederek, kısıtlama uyguladıklarını, 5 adet soruşturma açtıklarını, pek çok sektörde yoğun gözetim başlattıklarını, kota uygulamalarında da güncelleme yapacaklarını vurgulamıştır. Burada özellikle Çin’in Dünya Ticaret Örgütü üyeliğini işaret eden Tüzmen, bu sebeple bazı kotaları kaldırmak zorunda kaldıklarını belirterek bunun da önlemini almaya çalıştıklarını söylemiştir. *“Çin malları Türk ekonomisi için bir tehdittir”* diyen Tüzmen, bunu fırsata çevirmek için de çalıştıklarını söylemiştir (TBMM Tutanak, 2004/2: 6 – 12).

13 Nisan 2004 tarihli TBMM 72. Birleşiminde CHP Grubuna mensup milletvekilleri tarafından Çin mallarının ülkemize girişi ve ekonomide yarattığı problemlerle alakalı bir araştırma önergesi verilmiş ve tartışılmıştır. CHP adına İzmir Milletvekili Ahmet Ersin, hükümet adına Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen, AK Parti adına ise Zonguldak Milletvekili Fazlı Erdoğan konuşmuştur. Daha önce muhalefet tarafından dile getirilen mesele ve eleştirilerin yanında CHP’li Ersin, kamu harcamalarında da Çin malı tercihinin başladığını ifade etmiş ve bunu eleştirmiştir. *“Çin istilası”* kavramını tekrarlayarak kullanan Ersin, kalitesiz, sağlıksız, ucuz mal eleştirisini vurgulamıştır. AK Partili Erdoğan ise Çin mallarının akışının durdurulması için çalışıldığını ve basında yer aldığı üzere hükümetin Çin’den gelen ithalatı kısıtladığını bunun büyük bir başarı olduğunu ifade etmiştir. Basında yer alan *“Çin ilk yumruğu yedi”* ifadesini dillendirerek, sözlerini perçinlemiştir (TBMM Tutanak, 2004/3: 31 – 40).

Üretimle alakalı tartışmalar, Çin’deki ucuz işgücü ve sosyal güvenlikle alakalı olumsuzlukların da TBMM Gündemine taşınmasına sebep olmuş, 15 Şubat 2006 tarihli oturumda AK Parti Denizli Milletvekili Osman Nuri Filiz, Çin’de sosyal güvenlik kurumunun çok sıkıntılı olduğunu vurgulamış, sosyal güvenlik uygulamalarında bu ülkenin keskin bir keyfiyet içinde olduğunu

ifade etmiştir (TBMM Tutanak, 2006/1: 18). Aynı şekilde CHP Balıkesir Milletvekili Orhan Sür, Çin’de insan hayatına asla değer verilmediğini, iş kazalarının ve buna bağlı ölümlerin çok olduğunu vurgulamıştır (TBMM Tutanak, 2006/2: 16).

Konulara göre söylem tablosu aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: TBMM 22. Dönem Siyasi Partilere göre, Milletvekili Söylem Analiz Tablosu

Söylem Partiler	Dış Politika		Doğu Türkistan		Ekonomi (Dış Ticaret)		Turizm, Kültür, Spor, Ulaşım		Bütün Konular	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
AK Parti (İktidar)	6	4	-	-	9	19	9	1	24	24
CHP (Muhalefet)	1	-	-	-	15	41	8	4	24	45
Diğer ⁴ (Muhalefet)	3	-	-	-	3	7	-	-	6	7
Toplam Söylem									54	76

22. dönemde TBMM’de öne çıkan konu Türkiye – Çin ilişkilerinde ekonomi ve özellikle de dış ticaret olmuştur. Çin ile yapılan ithalat ve ihracatta makasın açılmasının özellikle muhalefet tarafından sert şekilde eleştirilmiş, iktidarın da bu konuda önlemler almaya çalıştığı görülmüştür. Burada bir diğer husus ise dış politikanın çok az gündeme gelmiş olması, 21. dönemde çok gündeme gelmiş olan Doğu Türkistan meselesinin ise hiç gündeme gelmemiş olması olmuştur. Milliyetçi muhafazakâr siyasetin temsilcisi olan MHP ve Saadet Partisi’nin mecliste temsil olunmaması, muhafazakâr siyasetçileri barındıran AK Parti’nin iktidarda olduğu için diplomatik bir dili seçmesi burada etkili olmuştur.

23. Dönem (2007 – 2011)

22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan seçimin akabinde 23 Temmuz 2007 ile 28 Haziran 2011 tarihleri arasında TBMM 23. dönemi yaşanmıştır. 2007 seçimleriyle birlikte Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AK Parti’nin tek başına iktidarı ve Deniz Baykal liderliğindeki CHP’nin ana muhalefet partisi görevi devam etmiş ama TBMM aritmetiğinde değişiklikler olmuştur. 21.

⁴ Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi, Genç Parti ve Bağımsız Milletvekilleri.

dönemin iktidar ortağı Devlet Bahçeli liderliğindeki MHP yeniden TBMM’de grup kurarak temsil edilmeye başlanmıştır. Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise radikal sol ve etnik Kürt milliyetçiliği üzerinden siyaset yapan Demokratik Toplum Partisi (DTP) destekli bağımsız adayların TBMM’ye girerek DTP grubunu kurmalarıdır. DTP, 11 Aralık 2009 tarihinde kapatılmıştır. DTP milletvekilleri 25 Aralık 2009’da Barış ve Demokrasi Partisi’ne (BDP) katılarak grup kurmuştur. TBMM faaliyetleri bu dört parti grubu ve diğerleri üzerinden yürümüştür (Yüksel, 2011).

Türk – Çin ilişkileriyle alakalı en üst düzey ve dikkate değer konuşma Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından 31 Ağustos 2007 tarihinde hükümet programının TBMM Genel Kurulu’na okunması sırasında yapılmıştır. Başbakan Erdoğan *“Rusya, Çin, Hindistan ve Japonya gibi Avrasya'nın önemli aktörleriyle geliştirilen ilişkiler, Türkiye'nin Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri ile sahip olduğu bu kurumsallaşmış ilişkiler sisteminin hiçbir zaman bir alternatifi değildir.”* ifadelerini kullanmıştır (TBMM Tutanak, 2007/1: 27). Türk dış politikasında eksen kayması tartışmalarının yeni başladığı bu dönemde Erdoğan’ın böyle bir açıklamaya gitmesi Batı’ya yönelik bir garanti verme hamlesi olarak okunabilir. Türkiye’nin dış politikada eksen kayması değil ilişkilerini çeşitlendirme yolunu tercih ettiği değerlendirilmesi de eklenebilir.

Bir diğer üst düzey önemli konuşma ise Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in TBMM Genel Kurulu’na hitabında olmuştur. 22 Ekim 2009’da TBMM Genel Kurulu’nda konuşan Nazarbayev, Kazakistan’ın dış politikasını değerlendirmiş; Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde Çin ve Rusya ile iyi ilişkiler geliştirdiklerini ifade etmiş, *“Rusya'yla stratejik ortaklık geliştirilmesi, Çin'le dengeli bir siyaset yürütmesi Türkiye'nin itibarını yükseltecektir”* ifadesini kullanarak da Türkiye’ye Çin ile daha çok ilişki ama daha temkinli politika önerisinde bulunmuştur (TBMM Tutanak, 2009/1: 31).

Doğu Türkistan meselesiyle alakalı en geniş değerlendirmeleri MHP Yozgat Milletvekili Mehmet Ekici, iki ayrı gündem dışı konuşma ile yapmıştır. İlk konuşması 5 Şubat 2008 tarihinde Gulca Katliamı’nın 11. yıldönümü vesilesiyledir. Ekici, 5 Şubat 1997’de Doğu Türkistan’ın Gulca kentinde Kadir gecesini münasebetiyle ibadet etmekte olan Uygurların öldürülmesiyle başlayan ve silahsız pek çok Uygur’un Çin kolluk kuvvetleri tarafından öldürülmesine

kadar giden olayı bir katliam olarak anmıştır (TBMM Tutanak, 2008: 17–18). Ekici, ikinci konuşmasını 6 Temmuz 2010 tarihinde, Temmuz 2009’da Doğu Türkistan’ın başkenti Urumçi’de yaşanan olaylar üzerine yapmıştır. Ekici, Çin yönetimine çok sert eleştiriler getirmiş, Urumçi’de katliam, taciz ve tecavüz olduğunu vurgulamış ve çok büyük insan hakları ihlalleri olduğunu işaret etmiştir. Uygurların Türkiye – Çin arasında bir köprü olması gerektiğine işaret eden Ekici, *“bu köprüsünün Çin ayağı sakattır”* diyerek Doğu Türkistan meselesinin Türk-Çin ilişkilerine zarar verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca meselesinin en üst düzeyden Çinli yetkililere iletilmesi gerektiğini, bu zulmün durması gerektiğini, TİKA’nın Kaşgar’da bir temsilcilik açması gerektiğini eklemiştir. İktidarı da Gazze ve Hamas’a verdiği desteği Doğu Türkistan’a vermemekle suçlamıştır (TBMM Tutanak, 2010/1: 16 – 17).

Tutanakların işaret ettiği üzere, 2009 Urumçi Katliamının akabinde AK Parti ve MHP grubuna mensup milletvekilleri Türkiye – Çin Parlamentolar arası dostluk gurubundan istifa ederek Çin’e tepki göstermişlerdir (TBMM Tutanak, 2010/2: 70 – 73). MHP Tokat Milletvekili Reşat Doğru, 26 Aralık 2008’de yaptığı bir konuşmada Çin’in nükleer denemeleri Doğu Türkistan’da yaptığını ve oradaki Türklerin bundan çok büyük zararlar gördüğünü ifade etmiştir (TBMM Tutanak, 2008/2: 53). 2009 Urumçi Katliamı iktidar partisi tarafından TBMM Genel Kurulu’nda belirgin bir şekilde dile getirilmese de dönemin Başbakanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından *“adeta bir soykırım”* ifadesiyle tanımlanmıştı (Milliyet, 2009).

BDP İstanbul Milletvekili Ufuk Uras, 24 Mart 2010 tarihinde Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ile ilgili bir kanun tasarısını eleştirirken, Türkiye’nin Uygurlar konusunda samimi olmadığını, Çin’in insan hakları ihlalleri yaptığını buna karşı tavır alınması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Tutanak, 2010/3: 40).

Doğu Türkistan bahsiyle alakalı bir önemli ayrıntı da MHP İzmir Milletvekili Oktay Vural’ın Dışişleri Bakanı’nın yanıtlaması için verdiği bir soru önergesinde bulunmaktadır. Dünya Uygur Kurultayı Başkanı Rabia Kadir’e Türkiye’ye giriş için vize verilmemesi hakkında sorular soran Vural’a dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun verdiği cevapta, Çin’in DUK’u ayrılıkçı bir örgüt olarak nitelediğini Türkiye’nin de BM üyesi bir

ülkeyi bölmeye yeltenen bir örgüte karşı tavrının bu yönde olacağını ifade etmiştir. Davutoğlu, Doğu Türkistan meselesiyle ilgilendiklerini de eklemiştir (TBMM Soru Önergesi, 2009). Türk hükümeti tarafından yapılan bu yorum, incelenen dönemde Doğu Türkistan meselesiyle alakalı en olumsuz yorum olarak nitelenebilir.

Dış ticaretle alakalı önceki dönemlerdeki kaygıların devam ettiği görülmektedir. 6 Mart 2008’de CHP Grubuna mensup milletvekilleri tarafından bir meclis araştırma önergesi verilmiş ve tekstilde Çin’den gelen malların nasıl bir zarar verdiği, kalitesiz ve sağlıksız ürünlerle alakalı neler yapılması gerektiği araştırılması istenmiştir. İktidar konuyla ilgilendiğini vurgulayarak önergeyi reddetmiştir (TBMM Tutanak, 2008/3: 12 - 17). DTP Şırnak Milletvekili Hasip Kaplan, Çin’in yıkıcı bir dış ticaret politikası olduğunu, bunun Türkiye’ye zarar verdiğini ve hükümetin yeterli önlem almadığını vurgulamıştır (TBMM Tutanak, 2008/4: 27). MHP Karaman Milletvekili Hasan Çalış, TOKİ başta olmak üzere pek çok kamu kurumunun ucuz Çin malları kullandığını, bunun Türk istihdamına da zarar verdiğini ifade ederek, “siz Çin’deki işsizliği mi önlemek için icraat yapıyorsunuz” demiştir. (TBMM Tutanak, 2010/4: 64) Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ise Çin’den gelen ürünlerle alakalı pek çok soruşturma açtıklarını belirtmiştir (TBMM Tutanak, 2010/5: 40 - 41). Ancak Bakan Çağlayan’ın bir başka konuşmasında “Çin bir öcü değildir” ifadesini kullanmış ve Çin’i fırsat haline getireceklerini ticarete bir Çin araştırma masası kurduklarını vurgulayarak, bazı eleştirilere de cevap vermiştir (TBMM Tutanak, 2009/2: 44).

Konulara göre söylem tablosu şu şekildedir:

Tablo 3: TBMM 23. Dönem Siyasi Partilere göre, Milletvekili Söylem Analiz Tablosu

Söylem Partiler	Dış Politika		Doğu Türkistan		Ekonomi Dış Ticaret		Diğer (Sağlık, Kültür, Teknoloji vs.)		Bütün Konular	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
AK Parti (İktidar)	2	2	-	2	8	3	1	1	11	8
CHP (Muhalefet)	1	1	-	-	5	14	3	4	9	19
MHP (Muhalefet)	1	6	-	8	8	26	4	5	13	45
DTP/BDP (Muhalefet)	1	2	-	2	4	5	1	2	6	11
Diğer ⁵ (Muhalefet)	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Toplam Söylem									40	83

23. dönemde de Çin ile ilişkilerin dış ticaret üzerinden okunduğu görülmektedir. Çin'den gelen ürünlerin kalitesizliği, sağlıksızlığı ve ucuz olmasının iç piyasaya etkisi değerlendirilmiştir. MHP'nin milliyetçi söylemiyle TBMM'de yeniden yer alması ise Doğu Türkistan meselesini yeniden TBMM gündemine taşımıştır. Bu dönemde Çin'e daha olumsuz bir bakış olduğu tablodan görülmektedir. Bakan Çağlayan'ın "*Çin bir öcü değildir*" ifadesinin çevresinde gerçekleşen fikirler ise iktidarın daha önceki dönemlere göre bu dönemde Çin'e karşı söylemlerinin yumuşadığını ve ekonomik olarak daha olumlu bakışın ortaya çıktığını işaret etmektedir.

24. Dönem (2011 - 2015)

TBMM 24. dönemi, 12 Haziran 2011 seçimlerinin akabinde başlamış, 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan genel seçimlerin akabinde sona ermiştir. 24. dönemde Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AK Parti, TBMM çoğunluğunu elde etmiş ve tek başına iktidarına devam etmiştir. TBMM'de Kemal Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP, Devlet Bahçeli liderliğindeki MHP ve seçimlere bağımsız giren BDP milletvekilleri ile diğer bağımsız ve bazı

⁵ Demokratik Sol Parti, Büyük Birlik Partisi, Türkiye Partisi, Demokrat Parti, Bağımsızlar.

partilere katılan milletvekilleri muhalefet olarak yer aldılar. BDP milletvekilleri daha sonra kurulan Halkların Demokratik Partisi (HDP)'ne katılmışlardır (Göksel, Çınar, 2011).

24. dönemde TBMM çatısı altında, Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı ekonomi ve Doğu Türkistan bağlamında yoğun tartışmaların yaşandığı görülmüştür. Bu dönemde Çin hakkında “basın özgürlüğü”, “sosyal güvenlik” ve “internet yasakları” üzerinden bir olumsuz yaklaşım geliştiği de görülmektedir.

12 Ocak 2012 tarihinde Genel Kurulda görüşülen “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İkili Ticari ve Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi ve Derinleştirilmesine İlişkin Çerçeve Anlaşması” çerçevesinde yapılan konuşmalarda hem Çin ile yapılan dış ticaret hem de Doğu Türkistan meselesi özellikle muhalefet tarafından detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. CHP Grubu adına konuşan Adana Milletvekili Ümit Özgümüş, Çin’in “büyüyen ve güçlenen bir ekonomisi” olduğunu ifade etmiş bu bağlamda olumlu bir söylem geliştirmiştir. Ancak Türkiye’nin Çin ile ne rekabet edebildiğini ne de faydalı bir ticaret yapabildiğini ifade etmiştir. MHP grubu adına konuşan Nevzat Korkmaz, Çin’in tek kutuplu dünya sistemine karşı duruş gösterdiğini bunun önemli olduğunu, ABD’ye karşı tek güçlü muhalefetin Çin olduğunu vurgulamıştır. Çin ile Türkiye’nin ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğini ifade eden Korkmaz, açılan dış ticaret makasını ise tehlikeli görmüş ve “Ekonomik ilişkilerimizdeki en önemli handikap aleyhimize artan bu dengesizliktir” demiştir. Korkmaz burada çok değinilmeyen Tayvan meselesine de atıfta bulunmuştur. Çin ile ilişkilerimizin Tayvan ile ilişkilerimizi bozmaması gerektiğini işaret etmiş ve doğrudan uçak hatları, çeşitli anlaşmalar yapılması gibi önerilerde bulunmuştur. Tayvan ile ilişkilerin Çin ile ilişkilerimizi de çeşitlendireceğini vurgulayarak bir denge politikası önerisinde bulunmuştur. Son olarak da Çin’in Doğu Türkistan’da bir “şiddet politikası” yürüttüğü, asimilasyon yaptığını ifade ederek Türkiye’deki olumsuz Çin imajının ilk sebebinin bu olduğunu söylemiştir. MHP Antalya Milletvekili Mehmet Günal ise bu görüşmelere yakın bir dönemde yaptığı Çin ziyareti izlenimlerini aktarmış, Çin’in Türkiye ile ticarete önem verdiğini söylemiş ama gelen ürünlerin katma değeri olmadığı eleştirisini yapmıştır. Türkiye’de üretilebilecek şeylerin Çin’den alınmasının çok yanlış olduğunu vurgulamıştır. Kaşgarlı Mahmut’un Türk tarihi açısından

önemine değinen Günel, Çin’de “Türk Kültür Yılı” ilanını vesile ederek “Kaşgarlı Mahmut Enstitüsü” kurulması teklifinde bulunmuştur. CHP Isparta Milletvekili Ali Haydar Öner ise Konfüçyus’un şu sözleriyle konuşmasına başlamıştır: “Geçmiş kırgınlıkları unutmayanlar yeni dostluklar kuramazlar.” Öner, Çin ile kadim bir geçmişimiz olduğunu ve bunun pek çok sorunları içerdiğini ifade etmiş ancak geleceğe bakmak için bu sorunları geride bırakmak gerektiğini vurgulamıştır. “Çin’in Güvenlik Konseyi üyesi olduğunu dikkate alırsak Çin’le ilişkilerimizi iyileştirmenin siyasal alanda da çok olumlu etkiler yaratacağını değerlendirebiliriz.” diyen Öner, ekonomik ve siyasal olarak Çin ile ilişkileri geliştirme yanlısı bir konuşma yapmıştır. Ancak Uygur meselesinde Çin yönetimini net bir şekilde eleştirmiştir. MHP grubu adına konuşan Iğdır Milletvekili Sinan Oğan ise kapsamlı bir konuşma yaparak Çin’in Türkistan coğrafyasında yayılmacı bir politika izlediğini, Türk dünyasında Çin hegemonyası kurulmaya çalışıldığını, Çin’den gelen ucuz malların ve katma değeri olmayan malların alınmaması gerektiğini, ticari olarak hükümetin doğru politikalar yürütmediğini işaret etmiş ve Doğu Türkistan meselesiyle alakalı kapsamlı eleştiriler getirmiştir. Doğu Türkistan’ın Çin-Türkiye görüşmelerinde hiç değişmeyen bir madde olması gerektiğini ifade eden Oğan, Uygurların Türkiye ve Çin arasında gerçek bir köprü olması için oradaki zulmün sona ermesi gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Tutanak, 2012/1: 44 – 50).

MHP’nin verdiği ve 3 Temmuz 2013 tarihinde genel kurulda görüşülen “Irak Türklerine ve Doğu Türkistan Türklerine karşı yapılan saldırıların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi” hakkındaki araştırma önergesinde önemli noktalara değinilmiştir. Önergenin ilk imza sahibi MHP Tokat Milletvekili Reşat Doğru, Uygurların büyük katliamlara maruz kaldığını ifade etmiş, hükümetin Barzani’ye verdiği desteği Rabia Kadir’e neden vermediğini sormuştur. Uygurların insan hakları ihlallerine maruz kaldığını, yargısız infazlar yaşadıklarını söylemiş TBMM’nin Doğu Türkistanlı soydaşlarımızın meselelerini araştırması gerektiğini ifade etmiştir. Önergenin aleyhinde söz alan AK Parti İstanbul Milletvekili Ahmet Berat Çonkar, konuşmasında diplomatik bir dil kullanmış, Çin’in toprak bütünlüğüne saygı gösterdiklerini, Doğu Türkistanlıların da insan haklarının evrenselliği ilkesi ışığında huzurlu bir yaşam sürmeleri için çalıştıklarını vurgulamıştır. Hükümetin Türkiye-Çin ilişkilerini yürütürken Uygurları

unutmadığını ifade ederek, Urumçi’de bir Türk sanayi bölgesi kurulacağını, bölgeye yatırım yapmak istediklerini, bölgede Türk markalarının satıldığını “*Erdaoqiao Türk Ticaret Merkezi*”⁶ adlı bir alışveriş merkezinin kurulduğunu söylemiştir. Önerge tartışılırken söz alan CHP İstanbul Milletvekili Osman Taney Korutürk, iktidarın Şanghay İş Birliği Örgütü’ne girme söylemlerini eleştirmiştir. ŞİÖ’nün terörle mücadele adı altında Uygurları hedef aldığını da eklemiştir. Ayrıca NATO üyesi bir ülke olarak ŞİÖ hesaplarının gerçekçi olmadığını ve Çin ile o düzeyde iş birliğinin Türk dış politikasının istikametini değiştireceğini ifade ederek eleştirmiştir (TBMM Tutanak, 2013/1: 26 – 30).

Çeşitli seferlerde hükümete gelen eleştirilere en net cevap dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından verilmiştir. Bu ise diplomatik ve kısıtlı bilgi içeren bir cevaptır. Davutoğlu, “*Bakınız, cumhuriyet tarihi içinde, Urumçi'ye, Kaşgar'a, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve ben iki kez olmak üzere son üç yıl içinde dört seyahat gerçekleştirdik ve oradaki soydaşlarımızla da kucaklaştık. Çin'le olan yakın dostluk ilişkimiz sürmekle birlikte Sincan Uygur Özerk Bölgesi'yle de ilişkilerimizi geliştiriyoruz, geliştirmeye devam edeceğiz*” demiş ve muhalefeti olguları değerlendirmemek ve realist bakmamakla suçlamıştır (TBMM Tutanak, 2012/2: 49).

24 Ocak 2013 tarihinde MHP Kocaeli Milletvekili Lütfü Türkkân tarafından hazırlanan araştırma önergesi görüşüldü. Önerge Özellikle Çin ve Güneydoğu Asya’dan gelen sanayi ürünlerinin Türk üretimine verdiği zararların araştırılması yönündeydi (TBMM Tutanak, 2013/2: 26).

30 Ekim 2013’te AK Parti İstanbul Milletvekili Şirin Ünal’ın milli savunma ve askerlik ile alakalı bir muhalefet önergesi aleyhinde yaptığı konuşmadaki ifadeler genel Çin politikası söylemlerinin bir az dışında yer alması sebebiyle dikkate değerdir. Ünal, Türkiye’nin savunmada millileştiğini ifade etmiş ve “*Çin'den alınan hava savunma sistemlerinin NATO'ya rağmen Çin'den alınmasının en önemli sebebi, buradaki millilik oranının yani ortak üretimin olmasıdır*” Türk dış politikasının Batı’ya dönük

⁶ Erdaoqiao/二道桥 bölgenin sömürge özelliğini yansıtan Çince adıdır. Doğu Türkistanlılar buraya tarihsel olarak “Döngkövrük” demektedir. İktidar partisi milletvekilinin Çince ismi kullanması, bölgedeki gelişmeleri ve isimleri Çinli kaynaklardan aldıkları, Çince resmi söylemleri tercih ettiklerini işaret etmektedir. Bu noktada bir Türkçe söylem bilgisizliği olduğu da kabul edilebilir.

söylemlerinin dışında Çin malı ile millilik arasında bir korelasyon kurmuştur (TBMM Tutanak, 2013/3: 43).

Doğu Türkistan meselesiyle alakalı eleştirel söylemler MHP grubu tarafından yoğunlukla dile getirilmiştir. 11 Temmuz 2013 tarihinde Genel Kurul'da konuşan MHP Isparta Milletvekili Nevzat Korkmaz, Urumçi, Turfan ve Hoten'de silahsız Uygurların katledildiğini, tanklarla Uygur bölgelerine girildiğini, devletin pek çok ibadeti, oruç ve namazı yasakladığını vurgulamış ve Çin'in Uygurlara yönelik geniş çaplı bir insan hakları ihlali ve asimilasyon yürüttüğünü ifade etmiştir. Ayrıca bu duruma Japonya'nın tepki verdiğini ve hücumbotlarla Doğu Türkistan bayrakları açtıklarını söylemiş ve Türk hükümetinin sessizliğini eleştirmiştir (TBMM Tutanak, 2013/3: 85). Yine MHP grubunun tepkilerinden biri Kayseri Milletvekili Yusuf Halaçoğlu Doğu Türkistan meselesiyle alakalı bir gündem dışı konuşma yapmıştır. Halaçoğlu, Doğu Türkistan'ın ilk olarak 1878'de Çin işgali altına girdiğini ve sürekli bir bağımsızlık mücadelesi verildiğini zaman zaman ise başarılı olduğunu vurgulamış, Çin'in Doğu Türkistan'da yoğun bir zulüm politikası izlediğini ifade etmiştir. Dini ve sosyal hayattaki Çin asimilasyon politikalarını tekraren ifade etmiştir (TBMM Tutanak, 2014/1: 5).

4 Nisan 2015 tarihinde konuşan AK Parti Kırıkkale Milletvekili Ramazan Can, iktidarın Çin politikalarındaki Doğu Türkistan'ın yerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Türkiye-Çin ilişkileri boyutu da keza Uygur soydaşlarımızın selameti bakımından tarafımızca ciddiyetle ele alınmakta, zira Çin'le bozulacak ilişkilerimizin Uygur soydaşların selameti bakımından da doğrudan olumsuz etkilerinin olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.”* Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun söylemleri bu ifadelerle örtüşmektedir (TBMM Tutanak, 2015/1: 17).

BDP/HDP grubundan da Çin ve Doğu Türkistan meselesine yönelik çeşitli çıkışlar gelmiştir. Genel olarak Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerini dile getiren BDP/HDP grubu, diğer yandan ise Türkiye'deki Kürt meselesiyle Çin'deki Doğu Türkistan meselesi arasında benzerlikler kurmak şartıyla kendi politikalarına zemin oluşturmaktadır. Örnek olarak, 12 Aralık 2014 tarihinde HDP Bingöl Milletvekili İdris Baluken'in konuşmasını alabiliriz. Baluken, Türkiye'de *“bölünme”* olarak görülen özerkliğin Çin'de Uygurlar tarafından sahip olunan bir durum olduğunu ve Türkiye'de

Uygurların bu talebinin haklı görüldüğünü ifade etmiştir. Çin'in baskı ve zulmünü kabul etmediklerini söyleyen Baluken, hiçbir halkın kendi kendini yönetme iradesine el koyulamayacağını vurgulamıştır (TBMM Tutanak, 2014/2: 55- 56).

Konulara göre söylem tablosu ise şu şekildedir:

Tablo 4: TBMM 24. Dönem Siyasi Partilere göre, Milletvekili Söylem Analiz Tablosu

Söylem Partiler	Dış Politika		Doğu Türkistan Uygur		Ekonomi Dış Ticaret		Diğer (Basın Özgürlüğü, İnternet Yasakları, Sosyal Güvenlik vs.)		Bütün Konular	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
AK Parti (İktidar)	3	4	-	2	5	3	1	6	9	15
CHP (Muhalefet)	5	8	-	5	5	16	5	9	15	38
MHP (Muhalefet)	2	9	-	36	3	17	2	8	7	70
BDP/HDP (Muhalefet)	-	7	1	5	2	7	2	8	5	27
Toplam Söylem									36	150

24. dönemde Çin'e yönelik olumsuz söylemlerin yoğun bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu noktada özellikle Doğu Türkistan meselesinin Genel Kurul'da yoğun bir şekilde gündeme gelmesinin yeri önemlidir. Burada MHP grubu konuyu en çok gündeme getiren grup olmuştur. Ayrıca ekonomik bağlamda da dış ticarete oluşan dengesizliğe tepki de artmıştır. İnsan hakları ve özgürlükler bağlamında olumsuz söylemlerin de gündeme geliyor olması önemli bir gelişmedir. Dış politika bağlamında 24. Dönem geride kalan incelediğimiz dönemlere göre daha fazla değerlendirmenin bulunduğu bir dönem olmuştur. Çin'in yayılcı politikaları ve ŞİÖ bağlamındaki eylemleri gündeme gelmiştir. Çin'in tek kutuplu sisteme iyi bir muhalif olduğu noktasında bir fikri birleşme olsa da yayılcı bir politika yürüttüğüne dair eleştiriler gelmiştir.

25. Dönem

7 Haziran 2015 tarihinde yapılan Genel Seçimlerin ardından başlayan 25. dönem TBMM'de hiçbir partinin tek başına iktidar olacak çoğunluğu bulamaması ve koalisyon görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının akabinde aynı yılın Kasım ayında

yapılan genel seçimlerle birlikte sona ermiştir. Bu bağlamda bu dönemde kayda değer bir genel kurul çalışması olmamıştır (SETA, 2016: 5 – 8).

26. Dönem

7 Haziran 2015 seçimlerinin akabinde hükümet kurulamayınca, Türkiye 1 Kasım 2015'te yeni bir genel seçime gitmiştir. Bu seçimin sonucu olarak AK Parti yeniden tek başına iktidar oldu. TBMM'de Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan'ın yerine AK Parti Genel Başkanı olan Ahmet Davutoğlu liderliğindeki AK Parti, Kemal Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP, Devlet Bahçeli liderliğindeki MHP, Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ eş başkanlığındaki HDP grup kurarak temsil olundu. Dönem içinde TBMM'de Saadet Partisi, bağımsızlar ve yeni kurulan eski İçişleri Bakanı Meral Akşener liderliğinde kurulan İYİ Parti de temsil edildi (SETA, 2015: 5 – 8). 16 Nisan 2017'de yapılan anayasa değişikliği referandumunun akabinde ise Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi adı verilen bir tür Başkanlık sistemine geçiş yaptı. 16 Nisan referandumunun sonrasında ise “partili cumhurbaşkanlığı” anayasal olarak kurumsallaşınca Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yeniden kurucusu olduğu AK Parti'nin genel başkanlığına seçildi. 15 Temmuz FETÖ darbe girişimi de bu dönemde yaşanmış, TBMM darbeci kuvvetlerin saldırısına uğramıştır.

Asya Altyapı Yatırım Bankası Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasıyla alakalı kanun teklifinin görüşüldüğü 6 Ocak 2016 tarihli Genel Kurul'da MHP Kahramanmaraş Milletvekili Fahrettin Oğuz Tor, Çin'in uzun yıllar Doğu Asya'da ABD, Japonya ve Güney Kore tarafından baskılandığını pek çok finans kuruluşunda görmezden geldiğini vurgulamış, Çin'in bu durumu kırmaya başladığını ifade etmiştir. Tor “Belirtmek lazımdır ki ekonominin eksenini Asya'ya kaymaktadır, Çin'e kaymaktadır” diyerek Çin'in küresel ekonomideki yerine atıfta bulunmuştur ve bu bağlamda Türkiye'nin Çin ile ticari ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini ve çeşitlendirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Konuşmasında bütün bu öneme rağmen Çin'in Doğu Türkistan'daki zulmünün de unutulmaması gerektiğini vurgulamıştır (TBMM Tutanak, 2016/1: 45 – 47).

4 Ekim 2016'da CHP'li milletvekilleri bir meclis araştırma önergesi vermiş ve Çin'den ucuz gelen çelik ürünleriyle alakalı alınacak önlemlerin araştırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Gerekeçede ise *"Çin'in maliyetlerin altında seyreden satış politikaları dünya genelinde fiyat seviyelerini aşağı çekmekte ve devlet yardımıyla yararlanamayan Türkiye gibi ülkelerin üreticilerine zarar vermektedir"* denmiştir (TBMM Tutanak, 2016/2: 18-19). Muhalefetin dış ticaret noktasında Çin ile olan ilişkilerin dengesizliğini vurgulamaya devam ettiği buradan tekraren görülebilmektedir. İktidar ise bu dönemde Çin ile ticari ilişkilerde olumlu bakışını artırmıştır. AK Parti Kayseri Milletvekili İsmail Emrah Karayel, 17 Aralık 2017 tarihinde yaptığı konuşmada *"Yeni İpek Yolu Projesinin"* Türkiye için bir fırsat olduğunu, olumlu temasların artması gerektiğini buradan önemli ekonomik kazanımlar elde edileceğini iddia etmiştir (TBMM Tutanak, 2017/1: 53). Kültür ve Turizm Bakanı Numan Kurtulmuş ise Çin ile ekonomik ilişkileri geliştirmek için çalıştıklarını vurgulamış ve özellikle turizmde beklentileri olduğunu yılda 50 etkinlikle bunu perçinlediklerini ifade etmiştir (TBMM Tutanak, 2017/2: 54).

Dış politika bağlamında Çin çok gündeme gelmese de ŞİÖ ve Çin politikaları muhalefetin iki ayrı kanadında rahatsızlık olduğu görülmektedir. HDP İstanbul Milletvekili Garo Paylan, ŞİÖ çerçevesinde Rusya ve Çin ile geliştirilen ilişkilerin dayanağının olmadığını ve bu politikanın Türkiye'yi karanlığa götüreceğini vurgulamıştır (TBMM Tutanak, 2016/3: 29 – 30). Aynı minvalde CHP Ardahan Milletvekili Öztürk Yılmaz da ŞİÖ'nün terörle mücadele kapsamında özellikle Uygur ve Çeçenleri düşman olarak karşısına oturttüğünü ve ŞİÖ ilkelerini kabul eden ülkelere de aynı tavrı beklediklerini ifade ederek bu duruma Türkiye'nin düşmemesi gerektiğini vurgulamıştır (TBMM Tutanak, 2016/4: 85).

Doğu Türkistan meselesinin ise bütün parti grupları tarafından çok net bir şekilde sahiplenildiği görülmektedir. AK Parti Mersin Milletvekili Yılmaz Tezcan 30 Kasım 2016 tarihinde yaptığı konuşmasında Doğu Türkistan'da ve pek çok İslam beldesinde oluk oluk kan aktığını ifade etmiştir (TBMM Tutanak, 2016/5: 4). MHP Bursa Milletvekili İsmet Büyükataman 2016 bütçe görüşmelerinde Doğu Türkistan meselesini geniş olarak ele almış, bölgedeki hapis cezalarına, insan hakları ihlallerine ve idamlara dikkat çekmiştir. Ayrıca iktidarı da eleştirerek Uygur kanaat önderi Rabia Kadir'in

Türkiye'ye neden giremediğini sormuştur (TBMM Tutanak, 2016/6: 19). HDP Kars Milletvekili Ayhan Bilgen de birkaç kez Doğu Türkistan meselesini gündemine almıştır. İlk olarak iktidarı Çin ile ilişkilerini bozmamak için Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerini görmezden gelmekle suçlayan Bilgen, Rabia Kadir'in Türkiye'ye girişine izin verilmemesini eleştirmiş bunu da Türkiye ve Çin arasındaki terörle mücadele anlaşmalarına bağlamıştır (TBMM Tutanak, 2016/7: 78). Bir diğerinde ise Uygur kanaat önderi Abdülkadir Yapçan'ın Çin'e teslim edileceği iddialarını üzerinden iktidarı eleştirmiştir (TBMM Tutanak, 2016/8: 72). MHP Mersin Milletvekili Baki Şimşek 16 Haziran 2016'da yaptığı bir konuşmada Çin'in bir grup yeşil pasaportlu akademisyen Türk vatandaşını Urumçi'ye almadığı bilgisini vermiş ve bu akademisyenlerin Türk Ocakları Derneği mensubu olduklarını, Çinli yetkililerin de bu durumu kendilerine sorduğunu eklemiştir. "*Çin hükümeti Türk Ocaklarından neden rahatsızdır?*" sorusunu Dışişleri Bakanlığına sormuştur (TBMM Tutanak, 2016/9: 49). Çin'e Türk vatandaşlarının giriş ve çıkışlarında sorun olduğuna dair bir soruyu da CHP Muğla Milletvekili Nurettin Demir yazılı olarak sormuştur. Yazılı soru önergesine Dışişleri Bakanlığından gelen cevap Çin'in Türk vatandaşlarına yönelik bir vize engellemesi olduğunu resmen belgelemiştir. Dışişleri bu konuyu Çinli mevkidaşlarına bildirdiklerini ve bazı olumlu geri dönüşler aldıklarını vurgulamıştır (TBMM Soru Önergesi, 2017/1). İktidarın son dönemdeki Doğu Türkistan politikasının en net anlatıldığı belge ise HDP Diyarbakır Milletvekili Altan Tan'ın Doğu Türkistan hakkında verdiği soru önergesine Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen cevapta yer almaktadır. Bakanlık, Uygurların yaşam koşullarını takip ettiklerini, Çinli yetkililere sıkıntıları ilettiklerini, Türk yetkililerin Doğu Türkistan'a giderek Uygurların eşit ve huzurlu birer vatandaş olması için çalıştıklarını; ancak uluslararası basında pek çok abartılı haberin yer aldığını, Doğu Türkistan'da ayrılıkçı ve şiddet içerecek eylemlerin var olduğunu, "*Doğu Türkistan İslami Hareketi*" adlı bir terör örgütünün bölgede faaliyet gösterdiğini de ifade etmiştir. Uygurların ülkemize kabul edildiğini de vurgulamışlardır (TBMM Soru Önergesi, 2017/2).

Konulara göre söylem tablosu şu şekildedir:

Tablo 4: TBMM 26. Dönem Siyasi Partilere göre, Milletvekili Söylem Analiz Tablosu

Söylem Partiler	Dış Politika		Doğu Türkistan Uygur		Ekonomi Dış Ticaret		Vize, sosyal güvenlik, özgürlükler vs.		Bütün Konular	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
AK Parti (İktidar)	2	1	-	3	6	2	1	-	9	6
CHP (Muhalefet)	-	4	-	3	3	14	1	4	4	25
MHP (Muhalefet)	1	1	-	7	4	2	1	1	6	11
HDP (Muhalefet)	-	1	-	4	1	1	3	1	4	7
Diğer ⁷ (Muhalefet)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam Söylem									23	49

Türkiye Çin ilişkilerine dair TBMM çatısı altındaki tartışmalar ile ilgili meselelerin geçmiş dönemlere göre azaldığı görülmektedir. Gündeme gelen meseleler ise yine Doğu Türkistan, dış ticaret dengesizliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Dikkat çeken bir husus ise bu dönemde Çin'in Türkiye'ye yönelik bir vize kısıtlamasına gittiğidir. 26. dönemde Çin meselesinin yoğun tartışılmamasının sebebi olarak, ilk başta belirttiğimiz iç politik sürecin çok yoğun ve karmaşık olması gösterilebilir.

27. Dönem

27. dönem Türk siyasi tarihinde parlamenter sistemin terk edilerek bir çeşit başkanlık sistemine geçilmesiyle başlayan ilk dönem olmuştur. 24 Haziran 2018'de yapılan genel seçimler sonrasında Recep Tayyip Erdoğan Cumhurbaşkanı seçilmiş ve TBMM dışında ilk kabinesini oluşturmuştur. TBMM dağılımı ise ilk kez kullanılan ittifaklar sistemiyle oluşmuştur. TBMM'de hiçbir parti çoğunluğu tek başına sağlayamamıştır. Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AK Parti ve Devlet Bahçeli liderliğindeki MHP'nin kurduğu Cumhuriyet İttifakı meclisin çoğunluğu olmuştur. Diğer yanda ise seçimlere Millet İttifakı olarak giren Kemal Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP ve Meral Akşener liderliğindeki İYİ Parti yer almıştır. Ayrıca Sezai Temelli ve Pervin Buldan eş başkanlıklarındaki HDP grup kurabilmiştir. TBMM'de Demokrat

⁷ Bağımsızlar, Saadet Partisi, İYİ Parti.

Parti, Saadet Partisi, Büyük Birlik Partisi, Türkiye İşçi Partisi ve bağımsızlar yer almaktadır (KONDA, 2018: 4 – 6). 27. dönem bu makale yazıldığı sırada halen devam etmekte olduğu için 24 Haziran 2018 – 8 Mayıs 2019 tarihleri arasındaki faaliyetler esas alınmıştır.

Doğu Türkistan meselesinin Genel Kurul'da en geniş çaplı görüşüldüğü oturum İYİ Parti grubunun verdiği Doğu Türkistan konulu meclis araştırma önergesinin oylandığı oturum olmuştur. Önerge üzerine İYİ Parti adına Konya Milletvekili Fahrettin Yokuş konuşmuştur. Yokuş, *"Çin'in Doğu Türkistan bölgesinde Müslüman Türklere "eğitim kampı" ya da "terbiye kampı" adı verilen toplama kamplarında insanlık dışı muameleler yapılmaktadır"* ifadeleriyle sözlerine başlamıştır. Yokuş, uluslararası örgütler ve özellikle BM İnsan Hakları İzleme örgütü tarafından Doğu Türkistan'daki zulmün ve insan hakları ihlallerinin açıkça ortaya koyulmuş olduğunu vurgulayarak, Çin'in politikalarını kınamıştır. Çin'den Türkiye'ye sığınmak isteyen ve uzun süre Atatürk havalimanında bekletilen 11 Uygur Türkünü de gündeme getiren Yokuş, iktidarın Çin politikalarını da eleştirmiş, Doğu Türkistan'a sahip çıkmamakla suçlamıştır. Doğu Türkistan'ın Çin tarafından işgal edilmiş bir Türk toprağı olduğunu, Çin'in parçası olmadığını da açıkça dile getirmiştir. Akabinde HDP adına söz alan Kocaeli Milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu da Çin'in Doğu Türkistan'da büyük zulümler yaptığını ifade etmiştir. Gergerlioğlu, kamplarda yaşanan insan hakları ihlalleri ve Atatürk Havaalanı'nda bekletilen 11 Uygur Türkünü de gündemine almış ve sonrasında Doğu Türkistan'da pek çok Uygur'un vatandaş olamadığı bilgisini paylaşmıştır. İktidarın Doğu Türkistan meselesinde sessiz olduğunu ve gerekli adımları atmadığını söyleyen Gergerlioğlu *"Berat Albayrak'ın Çin'den aldığı 3,6 milyar dolarlık kredi, bunun payı var mıdır bu suskunlukta?"* sorusunu sormuş ve hükümetin ekonomik bağlarının Çin'e karşı politika üretmesini engellediğini vurgulamıştır. CHP adına konuşan İzmir Milletvekili Mehmet Ali Çelebi, Batı Trakya Türkleri, Irak Türkmenleri ve Doğu Türkistan Türklerinin Türkiye tarafından sahip çıkılmayan üç önemli unsur olduğunu ifade etmiştir. Doğu Türkistan'da Çin'in *"nüfus mühendisliği"* yaptığını söyleyen Çelebi, *"1949 yılında yüzde 7 Han, yüzde 75 Uygur nüfus olmasına rağmen, şimdi neredeyse yarı yarıya durumundadır"* diyerek asimilasyon ve olumsuz nüfus politikalarına işaret etmiştir. Çin'in ırkçılık yaptığını, ikinci sınıf vatandaş muamelesi yaptığını sırf sakal

bıraktığı için insanları öldürebildiğini ifade eden Çelebi, ABD'nin bölgedeki politikalarının Çin'i tedirgin ettiğini bu sebeple de stratejik bir konumda olan ve Çin'in Batı'ya açılan kapısı olan Doğu Türkistan'a olan baskıyı artırdığını eklemiştir. İktidar partisi olan AK Parti adına konuşan Denizli Milletvekili Ahmet Yıldız ise Doğu Türkistan'da yaşanan insan hakları ihlallerini kınamış ve hükümetin bunun bilincinde olduğunu ve takipçisi olduğunu ifade etmiştir. Çin'in Uygurlara yönelik zulüm politikasını “terörle mücadele” adı altında yaptığını vurgulayan Yıldız, konunun ikili diplomatik ilişkilerle takip edilmesi gerektiğini söyleyerek araştırma komisyonu kurulmasına gerek olmadığını eklemiştir. Önerge reddedilmiştir (TBMM Tutanak, 2018/1: 16 - 18).

24 Ekim 2018 tarihinde gündem dışı söz alarak konuşan BBP Genel Başkanı ve Ankara Milletvekili Mustafa Destici de Doğu Türkistan meselesine değinmiştir. Çin'in Doğu Türkistan'da eğitim, dil, inanç alanlarında yoğun baskılar kurduğunu, terörle mücadele bahanesiyle pek çok insan hakları ihlali yaptığını, ekonomik baskıyla Uygurları işsiz bıraktıklarını, 1 milyon Uygur genç kadının zorla işçi yapılarak Çin'in iç bölgelerine götürüldüğünü ifade etmiş ve TBMM'yi, sivil toplumu ve kanaat önderlerini Doğu Türkistan'a sahip çıkmaya çağırmıştır (TBMM Tutanak, 2018/2: 4). 15 Kasım 2018'de genel kurulda konuşan MHP Mersin milletvekili Olcay Kılavuz da toplama kamplarında 1 milyon Müslüman Türk'ün esaret altında tutulduğunu, Uygur kızlarının zorla Çinlilerle evlendirildiklerini, Uygurların DNA'larının zorla toplanarak arşivlendiğini ifade etmiş ve insan hakları ihallerine değinerek Çin'in Doğu Türkistan'da bir “Türk soykırımı” yaptığını söylemiştir (TBMM Tutanak, 2018/3: 46-47). İYİ Parti Grup başkanvekili ve İstanbul Milletvekili Yavuz Ağralıoğlu, iki ayrı konuşmasında Doğu Türkistan ile alakalı farklı hususlara değinmiştir. 17 Ocak 2019 tarihli konuşmasında Ağralıoğlu, hükümetin “Çin'in toprak bütünlüğüne saygılıyız” söylemlerini eleştirerek, Doğu Türkistan'ın 1949'da Çin tarafından işgal edilmiş bir Türk vatani olduğunu, toprak bütünlüğü değil bir işgalin var olduğunu söylemiştir (TBMM Tutanak, 2019/1: 106 - 107). Ağralıoğlu, Çin hapisanelerinde öldürüldüğü haberi çıkan Doğu Türkistanlı sanatçı ve kanaat önderi Abdurrehim Heyit'i de gündeme getirmiştir. Dışişleri Bakanlığının bu konudaki açıklamalarının önemli olduğunu söyleyen Ağralıoğlu, kapsamlı yapılan açıklama sonucunda uluslararası toplumun harekete geçtiğini ve Çin'in bilgi

vermek zorunda kaldığını söylemiştir (TBMM Tutanak, 2019/2: 10). Abdurrehim Heyit konusunda MHP Grup başkanvekili ve Manisa Milletvekili Erkan Akçay da konuşmuş Çin'in bu konuda geçerli adımlar atması gerektiğini ve Heyit'in hayatta olduğuna dair kesin bilgiler paylaşması gerektiğini vurgulamıştır (TBMM Tutanak, 2019/2: 11).

Genel kurul çalışmalarının yanı sıra yazılı soru önergelerinde de Doğu Türkistan meselesi geniş yer bulmuştur. CHP İstanbul Milletvekili Gürsel Tekin, Dışişleri Bakanlığına Çin'deki toplama kamplarında Uygur kökenli Türk vatandaşlarının bulunup bulunmadığını sormuş ve bu konuda önemli bilgilerin olduğunu ifade etmiştir (TBMM Soru Önergesi, 2019/1). İYİ Parti Ankara Milletvekili İbrahim Halil Oral da Çin'de camilerin yıkıldığı iddialarını, Türkiye'de yaşayan Uygurların sorunlarını ve Abdurrehim Heyit meselesini soru önergeleriyle gündeme taşımıştır (TBMM Soru Önergesi, 2019/2). HDP Kocaeli Milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu da soru önergeleriyle Çin'deki toplama kamplarının durumu ve Türkiye'nin politik tavrını takip etmiştir (TBMM Soru Önergesi, 2019/3).

Konulara göre söylem tablosu şu şekildedir:

Tablo 5: TBMM 27. Dönem Siyasi Partilere göre, Milletvekili Söylem Analiz Tablosu

Söylem Partiler	Dış Politika		Doğu Türkistan		Ekonomi Dış Ticaret		İnsan hakları, özgürlükler, demokrasi		Bütün Konular	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
AK Parti (İktidar)	-	1	-	2	3	-	-	-	3	3
CHP (Muhalefet)	-	-	-	6	-	5	1	-	1	11
MHP (Muhalefet)	1	5	-	6	-	1	-	-	1	12
HDP (Muhalefet)	1	-	1	8	-	2	-	2	2	12
İYİ PARTİ (Muhalefet)	-	1	-	31	3	9	1	4	4	44
Diğer ^s	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Toplam Söylem									11	84

^s Büyük Birlik Partisi, Saadet Partisi, Demokrat Parti, Türkiye İşçi Partisi, Bağımsızlar.

27. dönemin şimdiye kadar tamamlanan bölümünde Türkiye - Çin ilişkileri hakkında ağırlıklı konuşulan konu Doğu Türkistan meselesi olmuştur. Çin rejimi tarafından kurulan toplama kampları, işkence ile öldürüldüğü iddia edilen Abdurrehim Heyit ve Uygurların yaşadıkları sıkıntılar işlenmiştir. Genel kurul konuşmalarının yanı sıra yazılı soru önermeleri de yoğun biçimde Doğu Türkistan meselesinde kullanılmıştır. Değerlendirdiğimiz bölümde İYİ Parti grubunun yoğun olarak meseleyi gündemde tuttuğu ve Türkiye - Çin ilişkilerinin genelinin Doğu Türkistan meselesi üzerinden okunarak Çin'e yönelik olumsuz bir yaklaşımla değerlendirildiği görülmektedir.

Sonuç

Türkiye - Çin ilişkilerinin son 20 yılına TBMM faaliyetleri penceresinden bakıldığında ortaya bazı net sonuçlar çıkmaktadır. İlgili süreçte Türkiye - Çin ilişkilerinin temel iki mesele üzerine odaklandığı görülmektedir. Bu meseleler dış ticaret özelinde ekonomi ve Doğu Türkistan meselesidir. Türk parlamenterlerin Çin'e bakışının ise genel olarak olumsuz olduğu da rahatça söylenebilir. Tali konuların her geçen yıl çeşitlenmesi ise şu değerlendirmeyi getirebilir: Türkiye, Çin'i yeni yeni tanımaya başlamıştır. Çin'in iç meselelerine dair yeterli bilgi, Türk parlamenterlerde bulunmamaktadır. Çin'in yükselen bir güç olduğuna dair kanaat her görüşten milletvekilinde bulunmaktayken bir taraftan da Çin ile Türkiye arasındaki ithalat ve ihracat dengesizliği rahatsızlık vermektedir. Ancak iktidarların Çin'e karşı bu bağlamda net politika üretmediği ve hatta sürekli beklenti içinde oldukları da açıktır. Doğu Türkistan meselesi ise MHP, İYİ Parti, FP/SP gibi muhafazakâr ve milliyetçi siyasi partiler tarafından yoğun bir şekilde dile getirilmektedir. Çin'e yönelik olumsuz söylemlerin en başında Çin'in Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlalleri gelmektedir. İktidarların ise bu konuyu takip ettiği ancak sert söylemlerden kaçındıkları ortadadır. Burada da ekonomik beklentinin öne çıktığı fark edilmektedir. Muhalefet partileri de bu kanaat ışığında iktidarları sıkıştırmıştır. Burada genel muhalefetten biraz farklı olarak DTP/BDP/HDP çizgisinin Doğu Türkistan meselesi ile Türkiye'deki Kürt meselesini paralel okuyarak bir siyasi söylem ürettiği görülmektedir. Son yıllara gelindiğinde Çin'e yönelik sosyal adaletsizlik, emek sömürüsü, fikir hürriyeti, basın özgürlüğü ve internet yasakları üzerinden olumsuz

söylemler geliştirildiği tutanaklardan okunmaktadır. Türkiye'nin Doğu Türkistan meselesini görmezden gelmediği ama önlem almakta ve siyaset üretmekte zayıf kaldığı görülmekle birlikte, Doğu Türkistan meselesinde Çin'in olumlu adımlar atmaması halinde Türkiye ile asla daha çeşitlenmiş ilişkiler üretemeyeceği, halkın temsilcisi olan milletvekillerinin söylemlerinden ise bu ilişkiler çeşitlense bile halkta olumlu bir karşılık bulamayarak tıkanacağını göstermektedir. Bu noktada Türk dış politika üreticileri kesinlikle hem uluslararası arenada hem de Türk – Çin ikili görüşmelerinde Doğu Türkistan meselesini daha detaylı ve net şekilde ele almalıdır. Çin ile yürütülen ekonomik ilişkilerin ise kesinlikle Türkiye aleyhinde şekillendiği bilinmelidir. Türkiye, Çin'den yatırım ve turist gelmesi için yeni politikalar üretmeli, ithalatı katma değer içeren ürünler üzerinden yapmalı ve “ne ihraç edilebilir” üzerinden planlamalar yapmalıdır.

Doğu Türkistan meselesinin son 3 yılda çok daha somut konular üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Buna mukabil olarak Çin'in de ülkemizde çeşitli propaganda araçlarıyla, Doğu Türkistan meselesini kendi tezleriyle anlatmaya çalıştığı bilinmektedir. Tutanaklardan da görüldüğü üzere her geçen yıl Çin'den ekonomik beklenti artmaktadır. Bu artışın akabinde Çin'in de Türkiye'de faaliyetlerini artırdığı söylenebilir. Özellikle Vatan Partisi'nin davetiyle Ankara'da gerçekleşen ve Murat Ülker, Ethem Sancak gibi önemli iş insanlarının katıldığı “Üretimde Atılım için Türkiye-Çin İş Birliği” zirvesi, Çin'in Türkiye'de daha yoğun lobicilik faaliyeti yürüteceğinin bir işareti olarak görülebilir. (Oda TV, 2019) Bu bağlamda 2000'lerde dönüşen Türkiye – Çin ilişkilerinin 2019 – 2020 itibarıyla yeni bir eksene girebileceği söylenebilir. Bu noktada hem ekonomik bağımlılık hem de Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlalleri üzerinden bir risk ortaya çıkacaktır ve Türkiye buna karşı dikkatli bir politika üretmelidir. Türkiye, Türkiye – Çin ilişkilerinde Doğu Türkistan meselesini insan hakları noktasından okumalıdır. Özellikle kamu diplomasisi kullanılarak sivil toplum kuruluşlarının bu ihlalleri dile getirmesi teşvik edilmelidir. Türkiye, üyesi olduğu başta BM olmak üzere bütün uluslararası örgütlerde detaylı şerhler koymalı ve Doğu Türkistan meselesini sahiplenmelidir. Bu noktada Türkiye – Çin ekonomik ilişkilerine zarar vermeme noktası da iki yönlü düşünülmelidir. Halihazırdaki durumda Türkiye'nin Çin'den yaptığı katma değeri olmayan bir ithalat vardır. Bunları kısıtlamak

ve Çin’den yapılan ithalatı politik düzeyde bir koz olarak kullanmak yerinde olacaktır. Çin’in önemli bir piyasayı kaybetmeme seçeneğini düşünerek hareket etmek gerekir.

Kaynakça

- ERGİN, M. (2011), *Orhun Kitabeleri*, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- GÖKSEL, T., ÇINAR, Y., “12 Haziran 2011 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri”, *TEPAV Politika Notu*, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1308043628-1.12_Haziran_2011_Seciminde_Secim_Sisteminin_Parlamento_Yapisina_Etkil_eri.pdf Erişim tarihi: 5 Mayıs 2019.
- KONDA (2018), “24 Haziran’18 Genel Milletvekili ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Analizi”, *KONDA Temmuz 2018 Barometresi*, https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2018/07/1807_KONDA_24HaziranSecimleriSandikAnalizi.pdf Erişim tarihi: 7 Mayıs 2019.
- Milliyet (2009), “Erdogan: Adeta Bir Soykırım”, 11 Temmuz 2009, <http://www.milliyet.com.tr/-adeta-bir--font-color--red--soykirim--font--/dunya/haberdetay/11.07.2009/1116463/default.htm> Erişim tarihi:15 Mayıs 2019.
- Oda TV (2019), “Çin Türkiye zirvesinde ilginç sözler”, 30 Mayıs 2019, <https://odatv.com/cin-turkiye-zirvesinde-iliginc-sozler-30051918.html> Erişim tarihi: 3 Haziran 2019.
- ORAN, Baskın, (1971), “Birleşmiş Milletler’de Çin Sorunu: Dün ve Bugün”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26 Sayı: 3, s. 19 – 35.
- SETA (2015), “Giriş”, 2015’te Türkiye, http://file.setav.org/Files/Pdf/20160107162718_2015te-turkiye.pdf Erişim tarihi: 27 Mayıs 2019.
- TEMİZ, K. (2017), “Türkiye-Çin İlişkileri”, *SETA Analiz*, Sayı 196, s.8–9.
- YÜKSEL, Okan, (2011), “12 Eylül 1980’den Günümüze Türkiye”, *Politik Akademi*, <https://politikakademi.org/2011/09/12-eyul-1980den-gunumuze-turkiye/> Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.

Meclis Tutanakları

- TBMM Tutanak (1999/1), 21. Dönem, 1 Yasama Yılı, 30. Birleşim, 7 Temmuz 1999, s. 19, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=1092&P5=B&PAGE1=19&PAGE2=&web_user_id=17640487 Erişim tarihi: 15 Nisan 2019.

- TBMM Tutanak (1999/2), 21. Dönem, 2. Yasama Yılı, 40. Birleşim, 22 Aralık 1999, s.68,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=2352&P5=B&PAGE1=69&PAGE2=&web_user_id=17640484 Erişim tarihi: 15 Nisan 2019.
- TBMM Tutanak (1999/3), 21. Dönem, 1. Yasama Yılı, 11. Birleşim, 4 Haziran 1999, s. 15,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=797&P5=B&PAGE1=15&PAGE2=&web_user_id=17640304 Erişim tarihi:15 Nisan 2019.
- TBMM Tutanak (2000/1), 21. Dönem, 2. Yasama Yılı, 105. Birleşim, 6 Haziran 2000, s. 67,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=3446&P5=B&PAGE1=67&PAGE2=&web_user_id=17640304 Erişim tarihi: 15 Nisan 2019.
- TBMM Tutanak (2000/2), 21. Dönem, 2. Yasama Yılı, 82. Birleşim, 18 Nisan 2000,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=3083&P5=B&PAGE1=8&PAGE2=&web_user_id=17640304 Erişim tarihi: 27 Nisan 2019.
- TBMM Tutanak (2000/3), 21. Dönem, 2. Yasama Yılı, 83. Birleşim, 19 Nisan 2000, s. 8 – 9,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=2982&P5=B&PAGE1=8&PAGE2=&web_user_id=17640372 Erişim tarihi: 27 Nisan 2019.
- TBMM Tutanak (2000/4), 21. Dönem, 3. Yasama Yılı, 37. Birleşim, 20 Aralık 2000, s. 21,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=4481&P5=B&PAGE1=21&PAGE2=&web_user_id=17640376 Erişim tarihi: 27 Nisan 2019.
- TBMM Tutanak (2001/1), 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 1. Birleşim, 1 Ekim 2001, s. 12,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=6064&P5=B&PAGE1=12&PAGE2=&web_user_id=17640304 Erişim tarihi: 27 Nisan 2019.
- TBMM Tutanak (2001/2), 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 32. Birleşim, 6 Aralık 2001, s. 40 – 41,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=6608&P5=B&PAGE1=40&PAGE2=&web_user_id=17640440 Erişim tarihi: 27 Nisan 2019.
- TBMM Tutanak (2001/3), 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 22. Birleşim, 20 Kasım 2001, s. 27 – 28,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic

[?P4=6408&P5=B&PAGE1=27&PAGE2=&web_user_id=17640463](https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=6408&P5=B&PAGE1=27&PAGE2=&web_user_id=17640463) Erişim tarihi: 3 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2001/4), 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 35. Birleşim, 9 Aralık 2001,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=6668&P5=B&PAGE1=101&PAGE2=&web_user_id=17640474 Erişim tarihi: 3 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2001/5), 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 31. Birleşim, 5 Aralık 2001, s. 97-98,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=6588&P5=B&PAGE1=97&PAGE2=&web_user_id=17640491 Erişim tarihi: 3 Mayıs 2019.

TBMM Soru Önergesi (2002/1), 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 6/1912 Esas Numarası,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=21512 Erişim tarihi: 3 Mayıs 2019.

TBMM Soru Önergesi (2002/2), 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 7/7943 Esas Numarası,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=21814 Erişim tarihi: 14 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2002/1), 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 110. Birleşim, 6 Haziran 2002, s. 9 -10,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=7960&P5=B&PAGE1=9&PAGE2=&web_user_id=17640426 Erişim tarihi: 14 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2002/2), 22. Dönem, 1. Yasama Yılı, 3. Birleşim, 23 Kasım 2002, s. 16,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=8137&P5=B&PAGE1=16&PAGE2=&web_user_id=17640617 Erişim tarihi: 14 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2002/3), 22. Dönem 1. Yasama Yılı, 8. Birleşim, 11 Aralık 2002, s. 6 – 7,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=8142&P5=B&PAGE1=6&PAGE2=&web_user_id=17665137 Erişim tarihi: 14 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2003/1), 22. Dönem, 1. Yasama Yılı, 49. Birleşim, 18 Mart 2003, s. 20,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=8905&P5=B&web_user_id=17640593&PAGE1=20&PAGE2=20 Erişim tarihi: 14 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2003/2), 22. Dönem, 2. Yasama Yılı, 28. Birleşim, 16 Aralık 2003, s. 11,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=10725&P5=B&PAGE1=11&PAGE2=&web_user_id=17665137 Erişim tarihi: 19 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2003/2), 22. Dönem, 2. Yasama Yılı, 32. Birleşim, 20 Aralık 2003, s. 46,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=10805&P5=B&PAGE1=46&PAGE2=&web_user_id=17665137 Erişim tarihi: 19 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2004/1), 22. Dönem, 3. Yasama Yılı, 1. Birleşim, 1 Ekim 2004, s.21,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=12565&P5=B&PAGE1=21&PAGE2=&web_user_id=17640580 Erişim tarihi: 19 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2004/2), 22. Dönem, 2. Yasama Yılı, 54. Birleşim, 18 Şubat 2004, s. 6 – 12,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=11285&P5=B&web_user_id=17665137&PAGE1=6&PAGE2=12 Erişim tarihi: 19 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2004/3), 22. Dönem, 2. Yasama Yılı, 72. Birleşim, 13 Nisan 2004, s. 31 – 40,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=11585&P5=B&web_user_id=17665137&PAGE1=31&PAGE2=40 Erişim tarihi: 27 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2005/1), 22. Dönem, 4. Yasama Yılı, 1. Birleşim, 1 Ekim 2005, s. 13,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=15025&P5=B&PAGE1=13&PAGE2=&web_user_id=17640580 Erişim tarihi: 27 Mayıs 2019 .

TBMM Tutanak (2006/1), 22. Dönem, 4. Yasama Yılı, 63. Birleşim, 15 Şubat 2006, s. 18,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=16105&P5=B&page1=18&page2=18&web_user_id=17665137 Erişim tarihi: 27 Mayıs 2019 .

TBMM Tutanak (2006/2), 22. Dönem, 4. Yasama Yılı, 116. Birleşim, 15 Haziran 2006, s. 16,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=17125&P5=B&PAGE1=16&PAGE2=&web_user_id=17665137 Erişim tarihi: 27 Mayıs 2019 .

TBMM Tutanak (2007/1), 23. Dönem, 1. Yasama Yılı, 8. Birleşim, 31 Ağustos 2007, s. 27,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=19955&P5=B&PAGE1=27&PAGE2=&web_user_id=17665760 Erişim tarihi: 27 Mayıs 2019 .

TBMM Tutanak (2008/1), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, 58. Birleşim, 5 Şubat 2008, s. 17-18,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20071&P5=B&web_user_id=17665760&PAGE1=17&PAGE2=18

Erişim tarihi: 27 Mayıs 2019 .

TBMM Tutanak (2008/2), 23. Dönem, 3. Yasama Yılı, 38. Birleşim, 26 Aralık 2008, s. S. 53,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20307&P5=B&PAGE1=53&PAGE2=&web_user_id=17665882

Erişim tarihi: 27 Mayıs 2019 .

TBMM Tutanak, (2008/3), 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, 74. Birleşim, 6 Mart 2008, s. 12 - 17,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20101&P5=B&web_user_id=17665760&PAGE1=12&PAGE2=17

Erişim tarihi: 28 Mayıs 2019 .

TBMM Tutanak (2008/4), 23. Dönem, 3. Yasama Yılı, 123. Birleşim, 26 Haziran 2008, s. 27,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20201&P5=B&PAGE1=27&PAGE2=&web_user_id=17665760

Erişim tarihi: 28 Mayıs 2019 .

TBMM Tutanak (2009/1), 23. Dönem, 4. Yasama yılı, 10. Birleşim, 22 Ekim 2009, s. 31,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20475&P5=B&PAGE1=31&PAGE2=&web_user_id=17665760

Erişim tarihi: 28 Mayıs 2019 .

TBMM Tutanak (2009/2), 23. Dönem, 4. Yasama Yılı, 34. Birleşim, 17 Aralık 2009, s. 44,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20523&P5=B&PAGE1=44&PAGE2=&web_user_id=17666163

Erişim tarihi: 28 Mayıs 2019 .

TBMM Soru Önergesi (2009), 23. Dönem, 3. Yasama Yılı, 7/8887 Esas Numarası,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=75314

Erişim tarihi: 29 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2010/1), 23. Dönem, 4. Yasama Yılı, 129. Birleşim, 6 Temmuz 2010, s. 16 - 17,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20715&P5=B&PAGE1=16&PAGE2=&web_user_id=17665760

Erişim tarihi: 29 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2010/2), 23. Dönem, 4. Yasama Yılı, 88. Birleşim, 19 Nisan 2010, s. 70 - 73,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic

[?P4=20631&P5=B&PAGE1=70&PAGE2=&web_user_id=17665760](https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20631&P5=B&PAGE1=70&PAGE2=&web_user_id=17665760) Erişim tarihi: 29 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2010/3), 23. Dönem, 4. Yasama Yılı, 77. Birleşim, 24 Mart 2010, s. 40,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20609&P5=B&PAGE1=40&PAGE2=&web_user_id=17665861 Erişim tarihi: 29 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2010/4), 23. Dönem, 4. Yasama Yılı, 64. Birleşim, 23 Şubat 2010, s. 64,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20583&P5=B&PAGE1=64&PAGE2=&web_user_id=17665990 Erişim tarihi: 29 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2010/5), 23. Dönem, 4. Yasama Yılı, 70. Birleşim, 9 Mart 2010, s. 40 – 41,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20595&P5=B&page1=41&page2=41&web_user_id=17665760 Erişim tarihi: 29 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2012/1), 24. Dönem, 2. Yasama Yılı, 51. Birleşim, 12 Ocak 2012, s. 44 – 50,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=21101&P5=B&web_user_id=17666178&PAGE1=44&PAGE2=50 Erişim tarihi: 30 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2012/2), 24. Dönem, 2. Yasama Yılı, 116. Birleşim, 6 Haziran 2012, s. 49,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=21200&P5=B&PAGE1=49&PAGE2=&web_user_id=17666178 Erişim tarihi: 30 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2013/1), 24. Dönem, 3. Yasama Yılı, 129. Birleşim, 3 Temmuz 2013, s. 26 – 30,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=21978&P5=B&web_user_id=17666178&PAGE1=26&PAGE2=30 Erişim tarihi: 30 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2013/2), 24. Dönem, 3. Yasama Yılı, 57. Birleşim, 24 Ocak 2013, s. 26,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=21880&P5=B&PAGE1=26&PAGE2=&web_user_id=17666178 Erişim tarihi: 30 Mayıs 2019.

TBMM Tutanak (2013/3), 24. Dönem, 3. Yasama Yılı, 137. Birleşim, 11 Temmuz 2013, s. 85,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=21990&P5=B&PAGE1=85&PAGE2=&web_user_id=17666178 Erişim tarihi: 30 Mayıs 2019.

- TBMM Tutanak (2014/1), 24. Dönem, 4. Yasama Yılı, 128. Birleşim, 4 Ağustos 2014, s. 5,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22225&P5=H&page1=4&page2=4&web_user_id=17666178 Erişim tarihi: 30 Mayıs 2019.
- TBMM Tutanak (2014/2), 24. Dönem, 5. Yasama Yılı, 27. Birleşim, 12 Aralık 2014, s. 55 – 56,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22297&P5=H&web_user_id=17667745&PAGE1=55&PAGE2=56 Erişim tarihi: 30 Mayıs 2019.
- TBMM Tutanak (2015/1), 24. Dönem, 5. Yasama Yılı, 91. Birleşim, 4 Nisan 2015, s. 17,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22415&P5=H&PAGE1=17&PAGE2=&web_user_id=17667733 Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.
- TBMM (2016/1), 26. Dönem, 1. Yasama Yılı, 24. Birleşim, 6 Ocak 2016, s. 45–47,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22501&P5=H&web_user_id=17667749&PAGE1=45&PAGE2=47 Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.
- TBMM Tutanak (2016/2), 26. Dönem, 2. Yasama Yılı, 2. Birleşim, 4 Ekim 2016, s.18-19,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22717&P5=H&web_user_id=17667749&PAGE1=18&PAGE2=19 Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.
- TBMM Tutanak (2016/3), 26. Dönem, 2. Yasama Yılı, 30. Birleşim, 1 Aralık 2016,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22769&P5=H&PAGE1=85&PAGE2=&web_user_id=17667749 Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.
- TBMM Tutanak (2016/4), 26. Dönem, 2. Yasama Yılı, 26. Birleşim, 24 Kasım 2016, s. 29 – 30,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22761&P5=H&web_user_id=17667749&PAGE1=29&PAGE2=30 Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.
- TBMM Tutanak (2016/5), 26. Dönem, 2. Yasama Yılı, 29. Birleşim, 30 Kasım 2016, s. 4,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22767&P5=H&PAGE1=4&PAGE2=&web_user_id=17667800 Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.
- TBMM Tutanak (2016/6), 26. Dönem, 1. Yasama Yılı, 47. Birleşim, 28 Şubat 2016, s. 19,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic

[?P4=22549&P5=H&PAGE1=19&PAGE2=&web_user_id=17667800](https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22549&P5=H&PAGE1=19&PAGE2=&web_user_id=17667800) Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2016/7), 26. Dönem, 1. Yasama Yılı, 72. Birleşim, 13 Nisan 2016, s. 78,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22605&P5=H&PAGE1=78&PAGE2=&web_user_id=17667749 Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2016/8), 26. Dönem, 2. Yasama Yılı, 25. Birleşim, 23 Kasım 2016, s. 72,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22759&P5=H&PAGE1=72&PAGE2=&web_user_id=17667749 Erişim tarihi: 1 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2016/9), 26. Dönem, 1. Yasama Yılı, 103. Birleşim, 16 Haziran 2016, s. 49,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22667&P5=H&PAGE1=49&PAGE2=&web_user_id=17667749 Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2017/1), 26. Dönem, 3. Yasama Yılı, 40. Birleşim, 17 Aralık 2017, s. 53,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=23028&P5=H&PAGE1=53&PAGE2=&web_user_id=17667749 Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2017/2), 26. Dönem, 3. Yasama Yılı, 5. Birleşim, 10 Ekim 2017, s. 54,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22966&P5=H&PAGE1=54&PAGE2=&web_user_id=17667749 Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.

TBMM Soru Önergesi (2017/1), 26. Dönem, 3. Yasama Yılı, 7/18087 Esas Numarası,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=217637 Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.

TBMM Soru Önergesi (2017/2), 26. Dönem, 1. Yasama Yılı, 7/427 Esas Numarası,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=191518 Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2018/1), 27. Dönem, 2. Yasama Yılı, 41. Birleşim, 26 Aralık 2018, s. 16 - 18,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=23219&P5=H&web_user_id=17667810&PAGE1=16&PAGE2=18

Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2018/2), 27. Dönem, 2. Yasama Yılı, 10. Birleşim, 24 Ekim 2018, s. 4,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=23173&P5=H&PAGE1=4&PAGE2=&web_user_id=17667810 Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2018/3), 27. Dönem, 2. Yasama Yılı, 18. Birleşim, 15 Kasım 2018, s. 46 - 47,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=23184&P5=H&web_user_id=17667810&PAGE1=46&PAGE2=47 Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2019/1), 27. Dönem, 2. Yasama Yılı, 47. Birleşim, 17 Ocak 2019, s. 106 - 107,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=23229&P5=H&web_user_id=17667810&PAGE1=106&PAGE2=107 Erişim tarihi: 2 Haziran 2019.

TBMM Tutanak (2019/2), 27. Dönem, 2. Yasama Yılı, 51. Birleşim, 12 Şubat 2019, s. 10-11,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=23234&P5=H&PAGE1=11&PAGE2=&web_user_id=17667810 Erişim tarihi: 3 Haziran 2019.

TBMM Soru Önergesi (2019/1), 27. Dönem, 2. Yasama Yılı, 7/10783 Esas Numarası,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=247156 Erişim tarihi: 3 Haziran 2019.

TBMM Soru Önergesi (2019/2), 27. Dönem, 2. Yasama Yılı,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_soru_sd.uyenin_soru_nergeleri?p_sicil=5744&p_donemkod=27 Erişim tarihi: 3 Haziran 2019.

Kuzey Kore'nin Juche İdeolojisi ve Marksizm-Leninizm, Maoizm ile Mukayesesi

Aybala LALE*

Öz: Kuzey Kore küreselleşen dünyada kendisini kapalı bir kutu haline getirebilmiş, zamana meydan okuyan bir ülkedir. Sosyalist bir ülkeden totaliter ve baskıcı bir rejime dönüşen Kuzey Kore, sahip olduğu şahsına münhasır sistemle günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Bir devlet dini ve ideolojisi haline gelen Juche felsefesi ülkede yaşamın her alanına sirayet etmiştir. Bu ideoloji sebebiyle Kuzey Kore'de tek adam rejimine dayalı bir yönetim kurulmuş, ülke ekonomik ve siyasi anlamda tüm dünyadan izole hale gelmiştir. Kuzey Kore rejimi özü itibariyle Marksizm-Leninizm'den etkilendiği için sosyalist ülkeler olan Sovyetler Birliği ve Çin ile yakın münasebetler kurmuş ve Juche felsefesinin temellerini atmıştır. Ancak değişen konjonktürle birlikte zamanla sosyalizm algısı değişen ülke, kendine has bir model oluşturmuştur. Juche olarak adlandırılan ve kendine güven ilkesine dayanan bu model Kuzey Kore ulusal kimliği ve sosyalizm kavrayışının gelişiminde vazgeçilmez bir rol oynamıştır. Söz konusu ideolojiyi iyi kavrayabilmek için Marksizm-Leninizm ve Maoizm ile olan ilişkisini değerlendirmek ve farklılıklarını ortaya koymak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyalizm, Juche, Marksizm-Leninizm, Maoizm, SSCB, Çin, Kuzey Kore

North Korea's Juche Ideology and the Comparison with Marxism-Leninism, Maoism

Abstract: North Korea is a time-defying country that could turn itself into a closed box in a globalizing world. North Korea, which has turned into a totalitarian and repressive regime from a socialist country, has achieved to survive until today by its own system. Juche's philosophy, which became a state religion and ideology, has spread to every aspect of life in the country. Because of this ideology, a single-man regime was established in North Korea and the country was isolated from the whole world economically and politically. The North Korean regime was closely influenced by Marxism-Leninism and it established close relations with the Soviet Union, China, and the socialist countries, and laid the foundations of the Juche philosophy. However, with the changing conjuncture, the country, which has changed the perception

---

* Arş. Gör., Bursa Teknik Üniversitesi, İ.T.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, lalea933@gmail.com,
Gönderim Tarihi: 15 Mart 2019, Kabul Tarihi: 09 Nisan 2019.

of socialism, has formed a unique model. This model, called Juche and based on self-confidence, played an indispensable role in the development of North Korean national identity and socialism. In order to comprehend this ideology, it is necessary to evaluate the relationship between Marxism-Leninism and Maoism and reveal its differences.

Key Words: *Socialism, Juche, Marxism-Leninism, Maoism, USSR, China, North Korea*

Giriş

İkinci Dünya Savaşının ardından 1948 yılında kurulan Kuzey Kore (Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti), o dönemde sanayileşme konusunda en fazla başarıyı elde eden ülkelerdendir. Kore yarımadasının güneyi tarıma daha elverişli, kuzeyi daha çoraktır; ancak Kuzey, zengin doğal kaynaklara sahiptir. Nitekim asırlarca Çin, Japonya ve Moğolistan'ın tesirinde kalmış ve II. Dünya Savaşı'nın akabinde ABD ve SSCB'nin mücadele alanı haline gelmiş yarımada da belirtilen kültürlerin büyük ölçüde tesirini görmek mümkündür. 1910 yılında Japonya tarafından işgal edilen Kore yarımadası 1945'te II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle tam bağımsızlığı tahayyül etmiştir. Lakin Soğuk Savaşın başlangıcı yarımadanın siyasi anlamda ikiye bölünmesine neden olmuştur. Komünizme varacak sosyalist bir devlet kurmayı hedefleyen Kuzey'de, SSCB desteğiyle komünist bir yönetim, güneyde ise ABD desteğiyle kapitalist bir yönetim kurulmuştur. 1948 yılından itibaren, Kuzey ve Güney arasında 38. paralel olarak belirlenen sınırın her iki tarafında da karşı tarafı eritmeyi hedefleyen ideolojik mücadele hız kesmeden devam etmektedir.

Savaştan sonra yeniden yapılanmaya çalışan Kuzey Kore, her alanda komünizme uygun bir sistem inşa etmek için mücadele vermiştir. Başlarda Sovyet sosyalizminden ve Çin'in Maoizm fikrinden etkilenen Kuzey Kore, bu ülkelerdeki ve kendi mücadelesindeki değişimler nedeniyle özgünlük arayışına girmiştir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren Kuzey Kore siyasal sisteminin oluşumunda Stalinci etkinin izleri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Yerli sanayiye öncelik veren ülke, ihtiyacı olan tüm ekipmanları kendi üreterek hızla büyüme sağlamış, ülkenin bu başarısına istinaden kısa sürede diğer ülkelerde de öz kaynaklara dayanarak gelişebileceğinin mesajını veren "Juche" ideolojisi geliştirilmiştir. Kim İl Sung liderliğinde dogmatik yaklaşımlara karşı olan bu

ideoloji, komünizmin SSCB başta olmak üzere diğer ülkelerdeki çöküşüne rağmen özgünlüğünü koruyarak bugüne kadar varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Zira sistemin en temel unsuru "Suryeong" (수령) olarak adlandırılan lidere koşulsuz bağlılıktır. Bu da ülkeyi diğer komünist ideolojiye bağlı devletlerden farklı kılmış, ülke iç ve dış siyasetini belirlemiş ve söz konusu ideoloji, ülkenin kapılarını dış dünyaya kapatmıştır.

Lider çerçevesinde güçlenen bu nev-i şahsına münhasır sistemin 1994 yılında kurucu lider Kim İl Sung'un ölümüyle hayatta kalamayacağına inanılıyordu. Ancak Kim'in oğlu Kim Jong İl tarafından devralınan rejim ayakta kalarak, günümüzde Kim Jong Un ile üçüncü neslini sürdürmektedir. Marksizm-Leninizm'in eksik kalan yönlerini tamamladığı ve Kuzey Kore'ye özel uygulandığı iddia edilen bu sistemin ve rejimin, birçok krize rağmen varlığını nasıl sürdürdüğü merak konusudur. Çalışmanın amacı Kuzey Kore'nin ideolojik yaklaşımının ve yönetim şeklinin sosyalizm anlayışı temelinde mukayeseli bir analizini gerçekleştirmektir.

Çalışmada Kuzey Kore resmi devlet ideolojisi olan Juche, felsefi temelleri çerçevesinde, Marksizm-Leninizm ve Maoizm ile kıyaslanarak incelenecektir. Bu kapsamda, ilk olarak, Juche'nin felsefi ve ideolojik gelişimi anlatılarak neyi ihtiva ettiği ortaya konacaktır. Ardından Juche ideolojisinin temel ilkeleri incelenerek Juche ışığında Kuzey Kore'nin sosyalizm kavrayışına değinilecektir. Bu doğrultuda, Juche ideolojisinin, temel kaynakları olan Marksizm-Leninizm ve Maoizm ile mukayesesi neticesinde, mevcut durumuna dair bir değerlendirme yapılacaktır. Böylece Kuzey Kore'ye has sosyalizmin nasıl varlığını sürdürebildiği anlaşılmaya çalışılacaktır.

1. Felsefi Bir Kavram Olarak Juche

Juche ideolojisi (Korece *주체 사상* Juche Sasang) Kuzey Kore'nin resmi devlet ideolojisidir. Bu ideoloji politik sistemin dayandığı ana unsur olmanın yanı sıra derin bir felsefi bakış açısını da bünyesinde barındırmaktadır. Juche kelimesi iki Çince karakterin birleşiminden oluşur: Ju ve Che. Ju, usta, özne, oyuncu; Che ise nesne, şey, materyal anlamına gelir (Helgesen, 1991: 188-189). Taekwon-Do ansiklopedisi Juche'yi "insanın her şeyin ustası olduğu ve her şeye karar verdiği dair felsefi bir fikir" olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle Juche, insanın dünyanın ve kendi kaderinin efendisi olduğu

düşüncesidir (Cox, 2011: 1). Kurucu lider Kim İl Sung, bu felsefeyle insanın bağımsız, yaratıcı ve bilinçli bir sosyal varlık olduğunu, dünyayı ona hizmet etmesini sağlayacak şekilde geliştirmesi gerektiğini ifade etmiştir (Kim, 1982). Bundan yola çıkarak söylenebilir ki Kim İl Sung, Juche felsefesiyle insan odaklı bir dünya görüşünü önermektedir. Bu felsefeye göre kendisiyle ilgili her meselenin nihai şekillendiricisi olan insan devrimin ilerletilmesi ve 'doğru olan' yönünde güdülenmesinden sorumludur ve aynı zamanda buna muktedirdir.

Kim İl Sung, Kore Devrimi'nin ustalarının Kore halkı ve İşçi Partisi olduğunu belirtmiş ve halkın kendi kendisini yeniden inşa etmesi gerektiğini ifade etmiştir (Kim Il Sung Condensed Biography , 2001: 20). Juche, kelimenin tam anlamıyla ülke için vazgeçilmez unsurları; bağımsız bir duruşu ve özgüveni ifade eder. Bu felsefe ve Juche idealinin ayrıntıları, ülkenin resmi internet sitesinde ve belgelerinde de sıkça vurgulanmaktadır. Burada dikkat çeken husus Juche felsefesinin, Kore halkının tarihi serüveninden yola çıkarak devrimin zorunluluğunun görülmesi sonucu ve bu kapsamda emperyalizmle mücadele ruhunun diriltilmesi için insanlara kendi kaderlerinin ustaları olduğu fikrinin aşılmasıyla oluşturulmasıdır. Geçmiş savaşlarda ata ruhlarına ve tanrılara yapılan adakların ülkeyi işgal ve sömürüden kurtaramamış olmasının da ülkede maddi ve insan iradesi temelli bu ideolojinin yerleşmesinde etkili olduğu savunulabilir.

Juche'nin kurulması, bir ustanın, bir ülkenin devrimine ve inşasına karşı tutumunu benimsemek ve devrim ve inşada ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmada bağımsız ve yaratıcı bir bakış açısını korumak demektir (French, 2005: 6). Bu felsefe Kuzey Kore'de yaşamın her yönüne nüfuz etmekte ve adeta ülkenin egemen inancını oluşturmaktadır. Juche felsefesi ile bir dini andıran lider etrafında benimsetilmek istenen kişilik kültürü Kuzey Kore'de yerleştirilmiştir.

2. İdeolojik Bir Kavram Olarak Juche ve Tarihi Seyri

Kuzey Kore tek bir lider tarafından güç tekelinin sürekliliğinin sağlandığı monolitik bir sistem kurmuştur ve Kim İl Sung'dan oğluna (Kim Jong İl) ve ardından torununa (Kim Jong Un) geçen güç geleneğini koruma hususunda başarılıdır. Bu sisteme göre *Suryeong* yani lider, sistemin merkezindedir. Parti ve millet suryeong rehberliğinde tek bir organ olarak hareket eder. Liderin

gücünü artırmak amacıyla tüm toplum militarize edilir. Suryeong, askeri ruhun rutin bir şekilde toplumun her seviyesine yayılmasını sağlar ve böylelikle ülke, komünist bir ideale doğru sürüklenir (Park, 2014: 5-6).

Juche ideolojisi, fikri olarak 1950'lerden önce oluşturulmaya başlanmış, 1970'lere kadar geliştirilmiş, Kore Demokratik Cumhuriyeti'nin devlet felsefesi, ideolojisi ve adeta resmi devlet dinidir (Cox, 2011: 1). Ayrıca, kelime manası itibariyle “*ana beden*”, “*özne*”, “*bağımsız duruş*” veya “*kendine güven ruhu*” gibi anlamlar ihtiva etmektedir (Park, 2014: 6). Juche, Kim İl Sung'un ulusal ve uluslararası düşünceyi etkilemek ve iktidarını sağlamlaştırmak için oluşturduğu bir sistemdir.

Juche fikri, ilk kez Japon işgal döneminde ortaya çıkmıştır. Yabancı güçlerin kontrolü dışındaki özerklik ve bağımsızlığı ifade eden Juche'nin ilkeleri (Lee, 2013: 5) Kim İl Sung tarafından, Haziran 1930'da Kalun'da düzenlenen Genç Komünist Ligin Öncü Personeli ve Anti-Emperyalist Gençlik Birliği Toplantısında açıklanmış ve Kore devrimi için Juche odaklı bir çizgi ortaya konmuştur (Kim 1982: 6). Kim İl Sung'a göre Kore'de devrim halkın çabalarıyla gerçekleştiği takdirde zafer kazanacaktır. Bu bağlamda devrimin sorunlarının bağımsız ve yaratıcı bir şekilde çözülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Juche fikrinin başlangıç noktası bu düşüncedir (History of Revolutionary Activities of President Kim İl Sung, 2012: 20).

Kim İl Sung, Kore'nin Japon sömürgesi olduğu dönemde Çin komünistleriyle iş birliği içerisinde faaliyet gösteren Japon karşıtı 50 ila 300 kişilik bir gerilla grubunun lideri olmuştur. Japonlara yenilerek 1941'de Sovyetlere kaçmış ve Japonya teslim olduktan sonra Sovyet kuvvetleriyle birlikte Kore'ye dönmüştür. Sovyet desteğiyle ülkedeki komünistlerin lideri haline gelerek Güney'i ele geçirmeyi denemiştir. 1955 yılında Juche felsefesini ortaya koymuştur (Holcombe, 2016: 343). Kim, Dogmatizm ve Formalizmi Ortadan Kaldırmak ve Juche'yi Kurmak Üzerine (On Eliminating Dogmatism and Formalism and Establishing Juche) adlı konuşmasında, partinin ideolojik çalışmalarındaki eksikliklerle ilgili tespitlerde bulunmuş; en temel eksikliğin Juche ideali olduğunu vurgulayarak Juche düşüncesini resmiyete taşımıştır (Kim, 1955). Bir nevi ülkenin siyasi yapısını sağlamlaştırmayı hedefleyen bu felsefe, “Kim hanedanlığı”nın iktidarını oluşturma

ve devam ettirmesinde mühimdir. Öyle ki kavram “*Kimilsungism*” olarak da anılmaktadır (Sevinir, 2016:42-43). Ayrıca, Kim bu konuşmasıyla parti ve devletin bağımsız bir seyir izleyeceğini ve orijinal bir ideoloji üreteceğini ortaya koymuştur. Marksist-Leninist çizgi, özellikle mutlak gücü elinde bulunduran Kim İl Sung ve çevresi, Stalin’in “ideolojik baba”ları olduğuna inanıyorlardı. Bu nedenle Stalin’in Marksizm-Leninizm versiyonunun Kore bağlamında “yaratıcı” bir uygulamasında ısrar edilerek Juche fikri geliştirilmiş ve 1960’ların ortalarında şekillenmeye başlamıştır (Cheong, 2000: 139-140). İdeolojinin Juche olarak isimleşmesi 1967 yılında gerçekleşmiş ve Juche İşçi Partisi’nin resmi ideolojisi olmuştur (Understanding North Korea in 2007, 2007: 29). 1976 yılında Kim İl Sung tarafından “*içeriği ve temelleri Marksist-Leninist olan eşsiz bir ideoloji*” olarak tanımlanmıştır. Ancak Juche, Koreli niteliğine kavuştuktan sonra, mülhem olduğu Stalinizm’den ayrılarak bağımsızlığına kavuşmuştur (Cheong, 2000: 139-140).

Kurucu lider Kim İl Sung’un 1992 yılında yayınlanan “*With the Century*” adlı eserinde Juche’ye dair fikirleri şöyle ifade edilmiştir:

“Komünist hareket için, Kore devrimine karşı yeni bir yol ve tavır benimsetmek için Juche ideolojisini kurduk. Mücadele günlerimde, hapisanede hazırladığım fikir ve bakış açısını “Kore Devrimi Yolunda”(The Path of the Korean Revolution) fikrini, kamuoyuna açıkladım. Bu, devrimimizin ve yol gösterici fikrin çizgisi haline geldi. O zamandan beri, fikir, Japon karşıtı devrimci mücadele de dâhil, devrimin çeşitli aşamalarında, zor ve karmaşık bir pratik mücadele yoluyla sürekli geliştirildi ve zenginleştirildi; teorilerin ve yöntemlerin olduğu felsefi bir fikir haline geldi. Şimdi gördüğümüz gibi bir bütün olarak bir araya getirildi. Savaştan sonra sosyalizmin temelini kurduğumuzda, özellikle kurtuluştan sonra Juche’yi kurma ihtiyacını vurguladık. 1955’te dogmatizm ve büyük güçlere tapınmanın ortadan kaldırılması ve Parti propagandası olarak Juche’nin kurulması konusunda bir konuşma yaptım. Bundan sonra da sürekli Juche’yi kurma fikrini vurguladım. Tekrar tekrar yabancılarla yaptığım görüşmelerde Juche fikrinin özünü, nasıl yaratıldığını ve uygulandığını açıkladım. Ama onu sistematik hale getirmeyi ve yayınlamayı hiç düşünmedim. Halkımız fikri tam olarak kabul edip devrimci uygulamalarında uygularsa, tatmin olurum” (Kim, 1994: 53-54).

Juche fikrini korumak ve gerçekleştirmek, Cumhuriyet Hükümetinin değişmez bir politikası olacaktır. Hükümet, her zaman Juche ve ulusal bağımsızlık prensibine bağlı kalmaktadır; böylece Juche'nin sosyalist hedefi yerine getirilmektedir (Democratic People's Republic of Korea Official Webpage-Juche Ideology). Juche üç temel unsur içerir: doğa, toplum ve insan. İnsan doğayı dönüştürür. Aynı zamanda toplumun ve kendi kaderinin efendisidir. Juche'nin kalbi, toplumun merkezi ve onu yönlendiren unsur olarak kabul edilen liderdir. Böylece Juche, halkın faaliyetleri ve ülkenin kalkınması adına yol gösterici bir fikirdir (Szczepanski, 2018). Yani, Juche siyasi, ekonomik ve sosyal kontrolü tek bir felsefede birleştirir (French, 2005: 6). Juche ideolojisi, tüm sorunları öz kudret ve stratejiler marifetiyle ülke içinde tam olarak çözmeyi hedefler.

Juche teorisi bir tür Marksizm ideolojisidir, ancak Kim İl Sung'un tanımlaması ve gizemliliğine dayanmaktadır. Dini ya da sözde-dini özellikleri, Juche ideolojisini, eski Sovyetler Birliği'nin Marksizm-Leninizmi, Avrupa Neo-Marksizmi, Maoizm ve hatta Stalinizmi dâhil olmak üzere diğer tüm Marksizm türlerinden ayırır. Juche ideolojisi, Kim'i "ebedi devlet başkanı, insanlığın Mesihçi bir kurtarıcısı"; Kuzey Korelileri ise dünyayı kurtarmak için seçilmiş insanlar olarak nitelendirmektedir. Korku ve terör, totaliter bir idarede kitlelere dışarıdan hükmetmek için kullanılsa da Juche ideolojisi, zihinlerin içerden egemenliği (hegemonya) için bir araçtır (New World Encyclopedia). Sonuç itibarıyla, Kim ailesi, Juche fikrini, Kuzey Kore'nin bağımsızlığı için milliyetçi bir hareket uyandırmak, ekonomik durgunluk karşısında kendine güven politikasını haklı çıkarmak için siyasi bir slogan olarak kullanmıştır (Lee, 2003: 105).

Juche fikri, büyük ölçüde, 1960'lardan itibaren iki müttefik komünist devlet olan Çin ve Rusya ile ilişkilerin kötüleşmesiyle Marksist-Leninist ideoloji yerine ikame edilmiştir. Kendi bağımsızlık yolunu çizmeyi gaye edinen ülke, 1953'te Joseph Stalin'in ölmesi ve 1960'da Çin ve Rusya'nın uzaklaşmasıyla izolasyon sürecini hızlandırmıştır (Holcombe, 2016: 342-343). Siyasi açıdan taraf olmaktan imtina eden Pyongyang, Juche ilkeleri ışığında kendi sosyalizm anlayışını inşa etmeyi hedeflemiştir (Kakışım, 2017: 75). Dış politikada yol gösterici bir ilke olarak Juche, Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki gücü dengelemek ve ülkedeki Sovyet ve Çin etkisini azaltmak için kullanılmıştır. Aslında

Juche'nin ideolojik anlamda ortaya çıkışının sebepleri bunlarla sınırlı değildir. Uzun yıllar muğlaklığını koruyan ideoloji, Kim İl Sung'un kişilik kültürünü destekleme ve otoritesini güçlendirmede etkili olmuştur. Ayrıca Kore geleneksel kültürü incelendiğinde bu ülkenin yüzyıllardır dış tehdit algılamasının ve bağımsızlık mücadelesi vermesinin neticesinde bir refleks olarak Juche'yi geliştirdiği söylenebilir. Zira ülke asırlarca Çin, Japonya gibi büyük güçlerin istilasına uğrayarak işgallere karşı güçlü duygular geliştirmiştir. Kuzey Kore'nin izolasyon politikasının temelinde böyle bir hafıza mevcuttur. Juche ideolojisi kapsamında Marksizm-Leninizm yaratıcı bir şekilde benimsenerek milliyetçilik ve sosyalizm fikirleri doğrultusunda sentezlenmiştir.

3. Juche İdeolojisinin Temel İlkeleri

Juche'nin temel prensiplerinin yanı sıra teorik öncüllerini anlamak, Kuzey Kore'nin dünya görüşünü ve ekonomik sistemini anlamak için şarttır. Kim İl Sung'un 1994 yılında ölümünden sonra başa geçen Kim Jong İl, Juche ideolojisini sosyalizmi geliştirmek adına, bir temel olarak gördüğünü ifade etmiştir. Kim tarafından Juche ve *Songun*'un* (선군) tanıtılması, rejimin çöküşüne neden olabilecek hoşnutsuzluğu önlemek için halkın ideolojik temelini güçlendirme amaçlıdır (O, 2016: 18). Devrimin rehberi olarak görülen ideoloji, Kim Jong İl tarafından kapsamlı bir şekilde "*Juche İdeolojisi Üzerine*" adlı eserle yayınlanmış ve sistematize edilmiştir.

İdeolojik olarak Juche'yi oluşturmanın anlamı, bir kimsenin devrimin ve inşanın ustası olduğunun bilincinde olması, her şeyi düşünmesi ve gerçekleştirilmesi, kendi ülkesinde devrime odaklanması ve tüm sorunları kendi yetenekleri ve inisiyatifleriyle çözmeye tutumunu kazanması anlamına gelmektedir (Kim, 1982). Bu ifadeler Juche'nin felsefi bakış açısıyla yorumlandığında söylenebilir ki bir ülkeyi oluşturan insanlar, o ülkedeki devrimin kurucularıdır ve devrimi başarıyla yürütmek o insanların sorumluluğundadır. Dolayısıyla tüm ülkeler Juche ideolojisini sağlam bir şekilde benimsemelidir. Ayrıca, işçi sınıfını devrimci fikirlerle donatmak, parti politikasını bu doğrultuda geliştirmek, Kore tarihini, coğrafyasını, kültürünü, ekonomisini ve geleneklerini

---

* Songun (선군): Ordu temelli siyaset. Juche ile birlikte Kuzey Kore'nin yol gösterici ilkelerinden biridir. Kurucu lider Kim İl Sung tarafından 1980'lerde tasarlanmasına rağmen, Songun fikri ilk kez Anayasa'da 2009 yılı değişikliğiyle yürürlüğe girmiştir. Bu politikaya göre iç ve dış politikanın belirlenmesinde ordunun yeri önemli ve önceliklidir.

en iyi şekilde öğrenmek Juche'nin olmazsa olmazları arasındadır (Kim, 1982).

"Biçim olarak ulusal, içerik olarak devrimci ve sosyalist, halkımızın duygularına uyan ve işçi sınıfı çizgisine dayanan Juche odaklı bir kültür inşa etmeliyiz. Bu, insanların ideolojik ve manevi yaşamlarını sağlıklı kılacak ve ideolojide Juche'nin kurulmasını kolaylaştıracaktır. Sosyalist ulusal kültürü sağlam bir temelde geliştirmek için, emperyalist kültürel nüfuzu tamamen engellemek ve aynı zamanda, ulusal kültürün mirasına ilişkin olarak geçmişe ve nihilist eğilimlere geri dönmeyi reddetmek, iyi gelenekleri miras almak ve geliştirmek ve halkımızın duygularına uygun olan ilerici yabancı kültür unsurlarını eleştirel olarak benimsemek gerekmektedir. Bilim ve teknolojiyi geliştirmek ve kitlelerin kültürel ve teknik standartlarını yükseltmek için çok çaba sarf etmek gerekiyor. Bu, çalışan insanların doğanın ve toplumun gerçek ustaları olmalarını ve bilim ve teknoloji ile ilgili konudaki başkalarına bağlı olma fikrinden kurtulmalarını ve Juche'yi sağlamca kurmalarını sağlayacaktır" (Kim, 1982).

"Juche Fikri Üzerine" eserinde bahsedilen Juche'ye dair temel hususlar şunlardır:

- ✓ Halk, düşünce ve politikada bağımsız olmalı, ekonomik anlamda kendine yetebilmeli ve savunma konusunda kendine güvenebilmelidir.
- ✓ Politika, kitlelerin iradesini ve özlemlerini yansıtmalı ve onlardan devrim ve inşa sürecinde bütünüyle faydalanmalıdır.
- ✓ Devrim ve inşa yöntemleri ülke koşullarına uyum sağlamalıdır (Kim, 1982).

Paul French Juche'yi, Marksist-Leninist sosyalizm anlayışı ile komünizme geçiş aşaması olarak eşitlenebilir bir süreçte ulusun *Chaju* (자주)'ya (bağımsızlığa) hareket etme şekli olarak değerlendirmiştir. Bağımsızlığa yönelik bu süreç, bağımsız bir ulusal ekonominin, kendi kendine sürdürebilirlik yoluyla gelişmesini ve kendi kendini savunma yeteneğine sahip bir halkı "*Chawi*" (자위) içerir. *Chaju* (자주) ayrıca, her milletin eşit haklara sahip olduğunu söyler ve bu tutum Kuzey Kore'nin uluslararası müzakere tarzını açıkça etkilemiştir, Chawi ordu öncelikli politikayı ortaya koymuştur ki bu durum proleteriyayı arka

plana atar. Kısaca askeri çizgi, ekonomik özgüven koşullarını garanti eden siyasi bağımsızlığı sağlar (French, 2005: 30-31).

Açıkçası, bir müddet sonra Juche ideolojisi, hakiki anlamının dışında, halkı kontrol etmek için bir aygıt haline gelmiştir. Mevcut sistemi açıklamak için "Kuzey Kore Tipi Sosyalizm", "Üstün Kore Irkı", "Kırmızı Bayrak İdeolojisi", "Güçlü Ekonomik-Askeri Devlet" gibi bir dizi kavram türemiştir. Kuzey Kore tipi sosyalizm", dünyadaki ekonomik krizler karşısında istikrarı sağlamak için Kuzey Kore'yi ekonomik olarak bağımsız bir ülke olarak geliştirmenin önemini vurgulamaktadır. Kuzey Kore tipi komünist rejim kavramını güçlendirmek için Kore ırkının üstünlüğü ilkesine dayanılmıştır. Üstünlük ise liderlik ve Juche idealine bağlı olmak anlamına gelir. Aynı zamanda askeri politika (선군 정치 *Seongun Jeongchi*) ile güçlü ekonomik gelişme ve askeri güce sahip "güçlü bir ekonomik-askeri devlet" ilkesi desteklenmiştir (Lee, 2013: 6).

3.1. Chaju (자주): Siyasi Bağımsızlık

'Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk günlerden bu yana, emperyalist saldırılara karşı koyan, halkımızın özgürlük ve bağımsızlığına saygılı olan ve ülkemizle eşit olarak resmi ilişkiler kurmayı arzulayan bütün ülkelerle dostça ilişkiler kuracağımızı ve gelecekte de, dış politika alanında bu ilkeye bağlı kalmaya devam edeceğimizi ısrarla belirtmekteyiz' (Kim, 1976: 102).

Siyasi Bağımsızlık, Juche ideolojisinin temel ilkelerinden biridir. Siyasi bağımsızlığı korumak, devletin kendi kararları ve halkın çıkarları çerçevesinde tüm çizgiyi belirlemesi anlamına gelir. Ayrıca, Juche ideolojisi, her devletin, halkının mutluluğunu ve refahını en iyi şekilde güvence altına almak için kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğunu kabul eder. Bu politik ilkeler - devletlerin eşit egemenliği ve müdahalede bulunmama- Kuzey Kore gibi küçük ve zayıf bir ulus devletin saygı ve güvenliğine yönelik arzuyu tatmin etmesi amacıyla belirlenmiştir. Bu bağlamda dış müdahaleye maruz kalmak ve müdahaleyi hoş görmek chaju'yu sürdürmeyi yani ulusal bağımsızlık ve egemenliği imkânsız kılacaktır. Bu da, ulusun halkın çıkarlarını savunma yeteneğini tehdit edecektir; çünkü siyasi bağımsızlık, ekonomik özerklik ve askeri savunma için kesinlikle önem arz etmektedir (Lee, 2003: 106). Kim Jong İl'e göre siyasi bağımsızlığı garanti altına almak için iç siyasi güçler inşa etmek gerekir. Bunda önde gelen devrimci

kuvveti güçlendirmek ve işçi-köylü ittifakına dayanarak bütün halkın birliğini sağlamak şarttır. Ayrıca, siyasi bağımsızlığı sağlamak için dış ilişkilerde tam bir eşitlik şart görülmektedir. Bu bağlamda Çin, SSCB, Küba gibi sosyalist ülkelerle işbirliği ve karşılıklı bağımlılık ihtiyacı sık sık vurgulanmıştır. Ancak Kuzey Kore sosyalist devrimin inşasında başkalarını taklit etme eğilimini kesinlikle reddetmiş ve Marksist-Leninist ilkeleri özel koşullarına uygun hale getirmiştir. Zira SSCB'nin uydusu olarak nitelendirilen Kuzey Kore, Juche sayesinde COMECON'a katılmayı ve Sovyetler Birliği tarafından belirlenen mal fiyatlarını benimsemeyi reddederek SSCB'den bağımsız olduğunu ispatlamıştır. Geleneksel Sovyet Marksizm-Leninizm'in ve Maoist teorinin bazı yönlerini gözden geçiren Kuzey Kore, bu başarısını Juche ile sağlamıştır. Hâlihazırda Marx, Engels ve Lenin'e yapılan tüm atıflar resmi Juche metinlerinden çıkarılmıştır (French, 2005: 31-32).

3.2. Charip (자립): Ekonomik Bağımsızlık ve Kendine Yeterlilik

Savaş sonrası Kore yarımadası büyük bir yıkıntıya uğramasına rağmen Kuzey Kore, Juche idealinin temel ilkelerinden biri olan ekonomik bağımsızlık ilkesini hayata geçirerek kısa zamanda ayağa kalkmıştır. Juche fikri, ülke ekonomisinin kendi teknolojisine, yerli kaynaklarına, yerel kadrolarına ve halkının kendine güven ruhunu geliştirerek kazandığı gücüne dayanarak geliştirilmesini öngörmektedir. Hem siyasi hem de ekonomik gereklere ulaşmak için bağımsız ve kendi kendine yeterli bir ulusal ekonomi şart koşulmuştur.

Kim İl Sung, dış yardıma olan ekonomik bağımlılığın devleti diğer ülkelerin siyasi uydusu haline getireceğinden endişe ediyordu. Bağımsız bir ulusal ekonomiden gelecek maddi ve teknik temeller olmadan sosyalist bir cumhuriyeti başarıyla kurmanın imkânsız olacağına inanıyordu. Bu ekonomi, hafif sanayi, tarım, ulaştırma ve ekonominin diğer tüm kollarını donatacak, çekirdeğinde makine yapım endüstrisi ile güçlü bir ağır sanayi tabanından oluşacaktır (Lee, 2003: 106). Dünya sosyalist pazarının çöküşü, emperyalist ülkelerin ekonomik yaptırımları ve doğal afetlerden kaynaklanan ağır hasarlar ekonomik kalkınma yolunda ciddi engeller getirmiştir. Juche politikası sayesinde bağımsız gıda üretimi özel bir öneme sahip görülmüştür, çünkü başarılı tarım, insanlara istikrarlı yaşam koşulları ve bağımsız olarak kendilerini

destekleme araçları sağlayacaktır. Ulusal ekonominin hayatta kalması için ayrıca bağımsız hammadde ve yakıt kaynaklarına önem verilmiştir. Modern teknik eğitim tüm bu gayeler için vazgeçilmez görülmüştür (Lee, 2003: 107). Özetle, ekonomide kendi kendine yeterlilik ilkesine bağlı kalmak, bir ülkenin kendi kaynaklarının ve teknolojisinin gücüyle, kendi kadrolarının ve insanların çabalarıyla, halkının ve insanların maddi taleplerini tam olarak karşılayabilecek bir ekonomiye sahip olmasıyla mümkündür.

3.3. Chawi (자위): Askeri Bağımsızlık-Ulusal Savunmada Özgüven

Juche için çok önemli olan *Chawi* kavramı, orduyu işçi sınıfının ve köylülüğün üzerindeki birincil sosyal grup olarak konumlandırmaktadır. Bu Kim İl Sung'un gerilla mücadelesi kökenlerini ve Kore yarımadasındaki 1953'ten bu yana geçerli olan durumun bir tezahürüdür. Juche düşüncesinde, emperyalist ülkeler varlığını sürdürdüğü müddetçe askeri çizgi devam edecektir (French, 2005: 32). Bu savunma sisteminin uygulanması, ideolojinin silahlı kuvvetlere tamamen dâhil edilmesi sürecini içermektedir.

Juche'ye göre emperyalizm var oldukça ülkeyi düşmanlardan koruyabilen kendine güvenen silahlı kuvvetlere sahip olmayan bir devlet, bağımsız bir devlet olarak addedilemez. Ulusal savunma, bir ülkenin siyasi bağımsızlığı ve ekonomik anlamda kendine yeterliliği için bir garantidir. Bu sayede, yalnızca bir emir emperyalist saldırganlığı ve müdahaleyi geri alabilir, ulusun siyasi bağımsızlığını ve ekonomik kendi kendine yeterliliğini savunabilir ve devrimci kazanımları ve halkın güvenliğini koruyabilir. Bu bağlamda silahlı kuvvetlerin kapasitesi çok önemlidir, ülkedeki tüm insanlar silahlandırılmalıdır. Bir ulusal savunma endüstrisinin kurulması, silahlı kuvvetler için önemli bir teminatır. Emperyalizm sürekli bir savaş nedenidir ve günümüzde en büyük emperyal devlet ABD'dir. ABD ve diğer emperyalistlerin, bir yem olarak silah sunarak, diğer halkların kaynaklarını yağmalayarak ve silah anlaşmalarıyla büyük kârlar elde etmeleri, bağımsız ülkelerin kendi savunma sanayilerini kurmalarını gerekli kılmıştır (Kim,1982). Bu ilke ışığında, bugün, ülkenin dünya çapında tepki gören nükleer silah programı ve faaliyetleri de küçümsenmeyecek boyuttadır ve ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Öyle ki nükleer silahlara ve füzelere

sahip olan Kuzey Kore ulusal bütçesinin büyük bir kısmını savunmaya harcamaktadır.

4. Juche İdeolojisinin Sosyalizm Kavrayışı

Kim Jong İl'in sosyalizm tanımı şöyledir: *"Sosyalizm, işçi sınıfının devrimci ideolojisine dayanan bir toplumdur ve gelişimi, bilimsel doğruluk, devrimci karakter ve dayandığı ideolojinin ve teorinin gerçekçi bir ifadesiyle güvence altına alınmıştır. Sosyalizmi, düşmanlarına karşı mücadelesinde savunmak ve geliştirmek için, işçi sınıfının devrimci ideolojisini ve teorisini daha da geliştirmeli ve onları zamanın ve gelişen devrimin gerektirdiği şekilde kusursuz hale getirmeliyiz"* (Kim, On Some Problems of The Ideological Foundation of Socialism, 1990).

Juche ideolojisi temelde dört kaynaktan etkilenmiştir. Bunlar; Marksizm-Leninizm, Konfüçyüsçülük, Maoizm ve ulusal Kore gelenekleridir. Kore siyasi geçmişinin en temel unsurlarından olan Konfüçyüsçü düşüncenin Juche ideolojisine en önemli katkısı bireysel çıkarların göz ardı edilmesi ve cemaat çıkarlarının ön plana çıkmasıdır. Toplumun bir arada olması ve bütün halinde hareket etmesi Konfüçyüsçü ilkelerin ışığında hedeflenmiştir. Kim İl Sung için bilhassa Kore Savaşı'ndan sonra toplumsal birlik düşüncesi ülkenin yenileme çalışmalarına fayda sağlayacak ve ideal toplumun temellerini oluşturacaktı. Kore geleneklerinin Juche üzerindeki etkisi ise en çok toplumun hiyerarşik yapısında görülmektedir. Bu hiyerarşik yapı çerçevesinde elit bir yönetici grup ve Kore halkının ulusal lideri bulunmaktadır. Bu lider masum Kore halkını koruyacak ve himayesi altına alacaktır. Özellikle Japon işgal döneminden beri Kore milliyetçiliğinin de yönetim felsefesine ciddi tesirleri olduğu görülmektedir. Kim İl Sung, sosyalizm ve milliyetçiliği her zaman bir arada kullanmıştır (Kakışım, 2018: 75-76).

1945 Ağustos ayında Kore'nin bağımsızlığını kazanmasının akabinde aktif faaliyet gösteren ilk grup komünistler olmuştur. Japon istila döneminde hayatını yurt dışında idame ettirmek zorunda kalan ve geri dönen veya Kore'de Japon istilasına karşı mücadele veren milliyetçiler güneyde hâkimdir. Kuzeyde ise Kim İl Sung liderliğinde ve Sovyetler desteğiyle yeni bir komünist grup kurulmuş, eski komünistlerin başarısızlığının ardından güç kazanmış ve kuzeydeki eski komünistleri tamamen tasfiye etmiştir. Kim hiçbir zaman Kore Komünist Partisinin bir üyesi olmamış ve eski komünist hareket içerisinde yer almamıştır; böylece komünist

hareketi belli ilkelere bağlama sorumluluğunu üstlenmiştir (Gökmen, 2008: 92-94). Dolayısıyla Kuzey Kore devlet geleneğinin sosyalist düşünceye sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Nitekim, Kim iktidara geçtikten kısa bir süre sonra ülke idaresine sosyalizmle devam etmek için çaba göstermiştir. Ayrıca ülkede sanayi yatırımları önemli ölçüde ulusallaştırılmış, Sovyetler desteğiyle hazırlanan iki yıllık ekonomik planla ağır sanayi yatırımlarına öncelik verilmiştir. Bu sürede her şey kamulaştırılarak sanayinin tek elden yani devlet tarafından idare edildiği bir yapı ortaya konmuştur (Gökmen, 2008: 98). Ancak ülkenin sosyalizm kavrayışı gün geçtikçe Sovyetler Birliği ve Çin'den ayrılmış ve Juche ideolojisinin temellerini oluşturmuştur. Diğer sosyalist rejimlerin başarısızlığına rağmen Kuzey Kore ayakta kalmıştır; çünkü Juche Kore halkının kendine özgü ihtiyaçlarına ve tutumlarına uyarlanmış bir "kendi tarzında sosyalizm" idi. Bu yönüyle de diğer sosyalist düşüncelerden ayrılmaktadır. Kore'de devrimi başlatabilmek için büyük ölçüde Marksizm-Leninizm ve Maoizm'den esinlenen Kim, sonuçta yalnızca yüzeysel olarak sosyalizme benzeyen bir ideoloji inşa etmiştir. Bu başlık altında Juche'nin Marksizm-Leninizm ve Maoizm ile ilişkisi incelenecektir.

4.1. Marksizm-Leninizm, Stalinizm ve Juche

Sosyalizm, sanayileşme döneminde, kapitalizmin had safhaya çıkması neticesinde işçi sınıfının ağır yaşam koşulları ve sömürülenler için eşit hakları toplumun geneline hâkim kılma amacıyla ortaya çıkan, üretim araçlarının ve mülkiyetinin topluma ait olması gerektiğinin altını çizen bir fikriyattır. Sosyalizmin temelleri Karl Marx'ın fikirleriyle atılmıştır.

Marx'a göre kapitalist toplum biri diğerine karşı olan iki büyük sınıfa; burjuvazi ve proleterya ayrılır. Bu iki sınıf, iaşelerini temin tarzı ve cemiyetin teşkilâtı açısından uzlaşmaları mümkün olmayan zıddiyetlerle birbirlerinden ayrılmıştır. Zamanla oluşan proleterya şuuru, iki sınıf arasında cemiyetin ana ilkeleri etrafında süren şiddetli bir mücadeleyi beraberinde getirmiştir. Proleterya, sosyalist istikamette hareket etmiş, kapitalistler ise mevcut nizamı muhafaza etmeye çalışmışlardır. Mücadelenin başlıca amacı ise iktidarı ele geçirmektir. Proleteryanın amacı sosyalizmi gerçekleştirmek; burjuvazinin amacı ise imtiyazlı durumunu sürdürmektir (Gürkan, 1964: 168).

Sosyalizmin bir devlet sistemi olarak geliştirilmesinde ve uygulanmasında Sovyetler Birliği öncü olmuştur. Lenin'in ölümünün ardından gerçekleşen II. Sovyetler Kongresinden itibaren Stalin, Leninizm bayrağı altında yavaş yavaş kendi fikirlerini tüm Sovyetler Birliği'ne empoze etmeye başlamıştır. 1924 yılında Moskova'daki Komünist Üniversitesinde "Leninizm'in Temelleri" başlıklı bir dizi ders veren Stalin, bu derslerde partideki konsolidasyon ve disiplinin gerekliliği, kitle lideri olarak partinin rolü, proletaryanın diktatörlüğü ve köylülerin desteği gibi birçok önemli mevzunun tartışılmasına yardımcı olmuştur (Cheong, 2000: 136-137). Sovyet komünizmi Lenin'den ziyade Stalin'in yönetiminden etkilenmiş, bu dönemde "*Tek Ülkede Sosyalizm*" anlayışı getirilerek Sovyetler Birliği'nin uluslararası devrim olmadan da sosyalizmi inşa edebileceği inancı kuvvetlendirilmiştir. Bu nedenle Stalin ülkedeki entelektüel yaşamın tümünü kontrol altına almıştır. Yoğun takibatla fikirlerinin kurumsallaşmasını, partiyi ve hatta bütün toplumu kontrol etmesini sağlamıştır. Tarım kolektifleştirilerek köylüler topraklarından koparılmış ve kolektif çiftliklerin bir parçası haline getirilmiştir. Kapitalist piyasa tamamen ortadan kaldırılmış ve Devlet Planlama Komitesi tarafından yönetilen merkezi bir planlama sistemiyle yer değiştirmiştir. Ayrıca Stalin, Komünist Parti'deki etkili mevkilere kendisini destekleyenleri getirerek liderlik vasfını kuvvetlendirmiştir (Heywood, 2013: 141-142). Bu durum devrimden sonraki düzenin inşasında ideolojinin başarısını sağlarken Sovyet halkının entelektüel yönünü göstermiştir.

1929 yılının Nisan ayında, Merkezi Komite Merkez Denetim Komitesinin Genel Kurul toplantısında, Stalin "*Tek Ülkede Sosyalizm*" (Bukharin) politikasının devlet sorunuyla ilgili tutumunu şiddetle eleştirmiştir. Bukharin'in "proleteryanın proleter devlet de dâhil olmak üzere her türlü devlete düşman olduğu" inancı, Stalin'in Lenin'in "*İşçi sınıfının kurtulma mücadelesindeki sosyalistler modern devleti ve kurumlarını desteklemeli, çünkü devlet kapitalizmden sosyalizme özel bir geçiş dönemi için gerekli*" iddiasıyla tezat oluşturdu. Stalin'e göre, Sovyetler Birliği, devletin "uzaklaşmaya" hazır olduğu aşamaya henüz ulaşmamıştı; aksine, sınıf mücadelesinin ağırlaştığı aşamaya yaklaşıyordu. Stalin, Ortodoks Marksist teoriyi ima ederek, devleti "ortadan kaybolmaya" zorlayan koşullara ulaşmak için önce devletin en üst kalkınmasına ulaşılması gerektiğini belirtti. Zira Marx ve Engels, ulus devlet ile

hukuk arasında net bir ayrım yapmamıştır. 1920'lerde Sovyet teorisyenleri arasında yaygın olan görüşe göre, düşman sınıflara sahip toplumların nitelikleri olarak düşünülen bu iki kurum, proletaryanın iktidara yükselmesinin ve sömürücülerin ortadan kaldırılmasının ardından doğal olarak yok olacaktır. 1920'lerin sonlarından itibaren ise bu görüş reddedilerek devleti destekleme zorunluluğu vurgulanmaya başlanmıştır. 1936'da yeni Sovyet anayasası devletin restorasyonunu sembolize etti ve Stalin'in "kapitalizmi çevreleme" ve sosyalizmin kazanımlarını koruma gerekliliği konusundaki görüşünü haklı çıkardı. Stalin, kapitalizmin kuşatılması başarısız olursa veya sosyalizmin kendisini çevrelediğini tespit ederse, devletin komünist gelişim aşamasında bile korunması gerektiğini varsaydı. Bu mantığı takiben Stalin yalnızca devletin korunmasını değil; onun güçlendirilmesini de savundu. Sovyet devletinin gelişim sürecinde "iki önemli aşamadan" geçtiğini savunarak, "ekonomik faaliyetlerin organizasyonu" ve "kültür ve eğitimin uyumlaştırılması" gibi işlevleri devlete atfetti ve baskıcı işlevlerini yalnızca "dış düşman"a yöneltti (Cheong, 2000: 139-140).

Stalin'in fikirleri Sovyetler Birliği ile sınırlı kalmayarak Marksizm-Leninizm'in Stalinist versiyonu Kuzey Kore ideolojik sisteminin oluşumunda da önemli bir rol oynamıştır. Nitekim Kim İl Sung 1953 yılında yaptığı konuşmasında şunları söyler:

"Stalin hayatını kaybetti. Tüm ileri fikirli insanların yüce liderinin tutkulu kalbi atmayı bıraktı. Böyle üzücü bir haber ülkemizde yıldırım hızıyla yayıldı ve Kore'de milyonlarca insanın kalbinde şiddetli darbelere neden oldu... Lenin-Stalin'in büyük Partisinin deneyimini yaratıcı bir şekilde uygulayan Kore İşçi Partisi, tüm Korelileri tek bayrak altında birleştirmek için Anavatan Birleşmesi için Demokratik Birleşmiş Cepheyi oluşturdu. Kore İşçi Partisi, Lenin ve Stalin'in mükemmel çalışmalarına dayanarak kendi silahlı kuvvetlerini yaratabildi, onları yeni askeri teknolojiyle donattı, ilerici Sovyet askeri tecrübesini kullandı, onları eğitti ve her birine Stalinci politika eğitimi verdi. Koreliler bunların üstesinden geldi. Bunun nedeni Lenin-Stalin tipi bir parti olan ve bu dehaların öğretilerine dayanan şanlı Kore İşçi Partisi tarafından yönetilmeleridir" (Cheong, 2000, 138).

Juche üzerindeki önemli etkilerden biri Marksizm-Leninizm ve bir ölçüde Stalinizm'dir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet işgali, tek parti komünist hükümetleriyle sonuçlanmıştı ve Kuzey

Kore'nin başlangıç yıllarında Kim rejimi de bunlardan biriydi. Kim İl Sung, özellikle Stalin'in kişilik kültü geleneğini ve bir dereceye kadar “partide demokrasi” ve “ortak liderlik” ilkelerini kabul etmiştir. Ancak Stalin'e kıyasla Kim İl Sung, devletin sorunları ve proletaryanın diktatörlüğü konusunda daha az esneklik göstermiştir. 1967'de devletin baskılayıcı işlevinin kaldırılmasının “dünya devrimi” zaferinin tamamlanmasına kadar ertelenmesi gerektiğini açık bir şekilde ifade eden Kim İl Sung'a göre, eğer kapitalizm ve emperyalizm devam ederse ve dünya devrimi tamamlanmadıysa, proletaryanın diktatörlüğü korunmalı ve devlet, komünizmin ileri safhasında bile yok olmamalıdır. Bu bağlamda, Sovyet tarzı sosyalizme benzer şekilde, Kim rejimi de kitle örgütlenmelerine büyük önem vermiş ve tüm nüfusun liderin isteğine göre hareket etmesini sağlayan beş ana organı Kore İşçi Partisi, Parti Gençliği, Sendikalar Federasyonu, Çiftçi Federasyonu ve Kadın Sendikası olarak belirleyip hayata geçirmiştir (Juetten, 2008: 21). Bu da lider kültürünün ülkede ne denli mühim olduğunun ispatlarından biridir.

Stalinizm'in önemli bir özelliği ise ulusun rehabilitasyonu idi. 1930'ların başından beri, Sovyet sisteminin ulus üzerine değil, sınıfa dayandığını öne süren ilk açıklamalara rağmen, ulus terimi bir kez daha restore edilmiş; Komünist Enternasyonal (COMINTERN) ve kongrelerinin “devrimci enternasyonalizm” bakış açısı, kademeli olarak ulusal irade ve ulusal çıkarlar bakış açısına evrilmiştir. Kuzey Kore'de de Kim İl Sung'un “Dogmatizm ve Formalizmi Önleme ve İdeolojik Çalışmada Juche Oluşturma” konuşmasıyla “ulusun restorasyon süreci” başlatılmıştır. Bundan sonra, Kuzey Koreli liderler işçi ve parti üyelerinin eğitiminde “devrimci gelenek” ve Kore ulusunun kültürel geleneğinin rolünü vurgulamış; ayrıca, ulusal mirasın daha fazla tanıtılması ve ulusal geleneğin canlanması için çağrıda bulunmuşlardır (Cheong, 2000: 140-141). “Tek ülkede sosyalizm” anlayışı gibi, Juche için de devrim ve inşanın amacı Kuzey Kore'nin ulusal sınırları içinde sosyalizmin yerleşmesi olmuştur. Ancak Kuzey Kore, sosyalist temelli Juche sisteminin diğer ülkeler için de örnek teşkil etmesi gerektiğini ve ilkelerinin milletlerin şartlarına uyarlanması gerektiğini savunmuştur.

Burada altı çizilmesi gereken husus şudur ki Kuzey Kore, sosyalizmin çöküşünü engellemek adına şahsi sosyalizm anlayışının sınırlarını Juche ile çizmiştir. Dolayısıyla Juche fikri, Marksizm-Leninizmin basit bir mirası ve gelişimi olarak

görülmemelidir. Kapitalizmin çöküşünün ve sosyalizmin zaferinin kaçınılmazlığını ispatladığı için Marksizm-Leninizm'in tarihsel kazanımları değerlendirilmekte; sınıfsız bir ideal toplum inşa etme ve toplumu baskıdan arındırmakla ilgili fikir ve teori netleştirilmektedir; ancak bunu işçi sınıfının mükemmel komünist devrimci teorisi olarak görmek Juche çerçevesinde doğru bir yaklaşım değildir (Kim, On Some Problems of The Ideological Foundation of Socialism, 1990). Juche ideolojisi, Sovyet ve diğer Marksistler tarafından revizyonist olarak kabul edilmiştir; çünkü toplumun standart Marksist-Leninist düşüncede sosyalist devrimi teşvik etmek için gerekli olan kapitalizmi yaşamadan doğrudan feodalizmden sosyalizme doğru ilerleyebileceğini iddia etmektedir. Standart Marksist düşünce, toplumun kapitalist ve proleter sınıflar arasında bölündüğü ve proleter sınıfında farklılıkların bulunmadığı inancına da sahiptir. Kuzey Kore'de, kolektif çiftlikler aracılığıyla köylülerin proleterleşmesi girişimlerine rağmen, işçiler ve köylüler arasında farklılıklar sürmüştür. Juche'nin sınıf mücadelesi fikrinden ayrılması Kore'nin durumuna uygundur, çünkü Kore'nin 20. yüzyılda küçük bir sanayi veya kapitalist yapıya sahip bir feodal, tarımsal millet olduğu söylenebilir (Trifoi, 2017: 9). Marksist diyalektik materyalizmin aksine Juche fikri, Kuzey Kore ekonomisinin doğrudan sömürgeci bir feodal mülkiyet sisteminden sosyalist kolektivizme geçeceğini taahhüt eder (Juetten, 2008: 22). Yani, Juche ideolojisi Kore gerçekliğine dayanmaktadır. Kuzey Kore, tarihi boyunca kapitalizmle tanışmamış ve savaş sebebiyle tahribata uğramış bir ülke oluşuyla farklılık taşır.

Juche sosyal tarih açısından yeni bir bakış getirmiştir. Marksizm'in yaratıcıları, sömürü sistemini haklı çıkarmaya hizmet eden, materyalist ve diyalektik ilkeleri sosyal tarih alanına uygulayan sosyal tarihin idealist ve metafiziksel görüşünü; toplumun doğa gibi objektif olarak var olduğunu ve maddi dünyanın gelişimini düzenleyen genel yasaya göre değiştiğini ve geliştiğini açıklamıştı. Juche felsefesi ise sosyal tarihe, insanın her şeyin ustası olduğu ve her şeye karar verdiğine dair felsefi ilkeyi uygulayarak, kitlelerin tarihin itici gücü olduğunu ve sosyo-tarihsel hareketin bağımsız ve yaratıcı olduğu ilkesini doğrulamıştır. Tarihte ilk kez Juche fikri ile insanın bağımsız, yaratıcı ve şuurlu bir sosyal varlık olduğu belirtilmiştir (Kim, On Some Problems of The Ideological Foundation of Socialism, 1990). Dolayısıyla, Juche, Marksizm-Leninizm'in materyalist fikirlerinden kopmaya çalışmış

ve bunun yerine fertlerin kendi hayatları ve kaderleri üzerindeki egemenliğini vurgulamıştır. Helgesen (1991) 'e göre, standart Marksizm-Leninizm düşüncesi kapsamlı bir determinizm tarafından yönlendiriliyordu; bu yüzden bütün güçler, proletaryalar toplandığı zaman bir araya gelerek yüksek gelişmiş bir sosyalist ve nihayetinde komünist bir toplumun yaratılması yönünde hareket ediyordu. Bu düşünce aynı zamanda, üretim ve malzemenin nihayetinde gelişmiş ideoloji ve topluma yol açtığı fikriyle temel olarak toplumsal sınıflara, üretici güçlere ve siyasi partilere odaklanmıştır. Juche ise determinizmden yoksun bir anlayıştır. Ona göre, yalnızca insan, istediği zaman maddeyi ve toplumu dönüştürme yeteneğine sahiptir (Trifoi, 2017: 8-9).

Kim İl Sung, *“yabancı her şeyi öven ve ulusal olan her şeye kötülük eden”* ulusal nihilizmi reddetmiştir. Onun Juche kavramı, modernizme direnerek Çin ve Sovyet müdahalesine son verilmesini istemiştir. Juche fikrinin ayırt edici özelliği, Kuzey Kore'nin sosyalist inşası için gelişimsel bir strateji idi. Bununla birlikte, 1970'lerin başında, bu başlangıç stratejisi “egemenliğin gerçekleşmesi için temel ilkeler” sistemi olarak revize edilmiştir. O zamana kadar Kuzey Kore'nin “önde gelen temel ilkesi” olarak ortaya çıkan Juche, Marksist-Leninist ideolojinin dogması ile çatışmıştır. Juche ideolojik sisteminin oluşumuyla örtüşen Çin-Sovyet anlaşmazlığının kargaşasında, Kuzey Kore sosyalizmi için bağımsız bir çizginin kurulması milliyetçi eğilimlerin güçlenmesiyle kesişmiştir. O zamanlar, birçok Kuzey Koreli teorisyen, Marksizm-Leninizm'in Stalinist versiyonundan etkilenmeye devam etmeleri hasebiyle “milliyetçilik” kelimesine artan referansa yönelik olumsuz bir tutuma devam etmiştir. Bununla birlikte, ulusal ve uluslararası politikadaki değişiklikler yavaş yavaş Kim İl Sung ve Kore İşçi Partisi ideologlarını “ulus” ve “milliyetçilik” konusundaki tutumlarını değiştirmeye zorlamıştır ve “milliyetçilik” kavramı daha da fazla değişikliğe uğramıştır. Kuzey Kore'de, “milliyetçilik” anlayışı, Stalinist Marksist-Leninistlerin “Burjuva sömürsünü süslemek, diğer ulusları bastırmak ve ulusal çıkarlar adına işçiler arasında ulusal nefreti dile getirmek için tasarlanan gerici burjuvazinin ideolojisi ve politikası” fikrinden uzun süre etkilenmiştir. 1960'ların başlarına kadar, Stalin'in “istikrarlı, tarihsel olarak oluşturulmuş, ortak dil, bölge, ekonomik yaşam ve kültür temelli bir insan topluluğu” şeklindeki ulus tanımını destekleyen Kuzey Kore, 1960'lı yılların ortalarından

başlayarak, resmi tanımlamada ilk değişikliği, bir “ulus” oluşturan unsurlar listesine “paylaşılan kan çizgisi”ni ekleyerek gerçekleştirdiler. 1980'lerde “paylaşılan kan çizgisi”nin önemi daha güçlü bir şekilde vurgulanırken, “paylaşılan ekonomik yaşam” ifadesi bir “ulus” oluşturan özellikler listesinin dışında bırakılmıştır (Cheong, 2000: 141-143). Burada Kore yarımadasının tarihi mirasının da tesirlerini gözetmek gerekmektedir. Asırlar boyunca farklı milletlerin yayılmacı hırslarına kurban olan Koreliler, yalnızca kendi kan bağı olan insanlarla elde edilebilecek, kendi güçlerine ve tanrı gibi gördükleri liderlerinin rehberliğine dayanarak geliştirilen ve dünyadan soyutlanmış bir sisteme ihtiyaç olduğu hususunda kararlıdırlar. Özellikle 1910-1945 yılları arasında süren Japon istilasına karşı Kim İl Sung'un tavrı net olmuş ve sosyalizm ve milliyetçilik bir bütünün parçaları gibi birlikte ele alınmıştır.

“Doğru Bakış Açısına Sahip olmak ve Juche Felsefesini Anlamak Üzerine” adlı konuşmasında Kim Jong İl, Juche fikrinin üstünlüğünü ve özgünlüğünü Marksist diyalektik materyalizm çerçevesinden açıklama eğiliminin düzeltilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Kim'in Juche felsefesi anlayışı, Marksist felsefenin aksine, her şeyin gelişiminin doğa tarihinin bir süreci olarak kabul edildiği bir anlayıştır. Bu felsefe kimilerince insanın temel özelliklerini ve toplumsal hareket yasasını açıklamak yerine, maddi dünyanın gelişiminin genel yasasını açıklamak olarak değerlendirilir; ancak bu durum onun orijinalliğini engeller. Marksist diyalektik materyalizmin ana içeriği, karşıtların birliği ve aralarındaki mücadelenin ilkesidir. Ancak, bu yalnızca bilimsel bakış açısıyla ele alınması gereken bir problem değildir. Bu nedenle, Marksist felsefenin ortaya koyduğu karşıtlar arasındaki birlik ve mücadele ilkesinin, şu anda sosyalist toplumun gelişme yasasını netleştirmede pek makul olmayan noktalara sahip olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden Juche felsefesinin teorisinde bu ilkedden bahsedilmemiştir (Kim, On Having a Correct Viewpoint and Understanding of The Juche Idea, 1990). 1992 yılında, Juche kavramının Marksizm ile olan bağlantıları Kuzey Kore Anayasası'ndan tamamen çıkarılmış ve Juche, insan hayatının amacını tanımlayan, böylece ideolojik gerekçeleri ortaya çıkaran bir çeşit dini ve ahlaki sistem mevkisine yükseltilmiştir (Park, 2014: 6).

Kim İl Sung 1971 yılında toplumda Juche'yi hâkim kılmak için üç devrimden söz etmiştir. Kim'e göre ideoloji, teknoloji ve

kültürdeki üç devrim, Kuzey Kore'deki her insanı Juche tarzı bir komünist yapmak, tüm toplumu işçi sınıfı toplumuna dönüştürmek, sınıflar arası farklılıkları yıkmak ve üretimi arttırmaktır (Song, 2010: 580). Kim İl Sung Juche'nin Marksizm'in klasik kaynaklarına dayandığını kabul etmekle birlikte onun Marksizm-Leninizmi aşan bir teori olduğunu da vurgulamıştır. Ona göre Marksizm-Leninizm Kore gibi üretim güçlerinin gelişmediği tarım toplumlarına değil Batı'nın sanayileşmiş ülkelerine hitap etmektedir. Kim İl Sung'un Juche'yi oluşturma amacı ise Marksist-Leninist teoriyi Kore'nin ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarına cevap verir niteliğe getirmektir. Bu anlamda Juche yalnızca Kore'ye değil, tüm gelişmekte olan ülkelere de sunulmuştur. Ülke dışı kapalı olsa da Juche'nin dışı dönük bir boyutu mevcuttur (Kakışım, 2018: 77).

Özetle, Kuzey Kore sosyalizmi; iktidarın halkın elinde bulunduğu, üretimin, üretim araçlarının kamu mülkiyetinde olması şartıyla, halkın refahını artırmak amacıyla yüksek bilimsel ve teknik temelde sürekli geliştiği, her türlü baskı ve sömürünün kesin olarak ortadan kalktığı, herkesin kendi yeteneğine göre iş yaptığı ve yaptığı işin niteliğine ve niceliğine göre payını aldığı ileri bir sosyal sistem olarak tanımlanmaktadır (Kim, 1976: 142-143). Böyle bir sistemde ne sömürenin ne de sömürülenin olduğu ortaya konarak halkın Jucheleştirilmesi öngörülmüştür. Juche, bugün bile komünist ya da sosyalist bir felsefe olarak gösterilmeye devam etmektedir. Ancak diğer sosyalist rejimlerin başarısızlığı Juche'nin sosyalizm anlayışını derinden etkilemiş; Juche, dünya çapında kendine özgü bir sosyalizm markası olarak görülmeye başlamıştır.

4.2. Maoizm ve Juche

Maoizm, kapitalizmin gelişimini engellemek ve komünizme doğru ilerlemek için Mao Zedong tarafından geliştirilen bir tür Çin tipi Marksizm-Leninizm'dir. Maoizm, Asya tipi üretim tarzına göre şekillenmiştir. Asya'da üretim Avrupa'daki üretimden farklı bir mülkiyet yapısına sahiptir. Merkezi otorite toprağın kullanımını bazı şartlar sunarak devretmektedir. Dolayısıyla ülke topraklarının tamamı devlete aittir. Marksizm-Leninizm'de devrimin işçi sınıfının önderliğinde gerçekleşmesi tahayyül edilirken Maoizm, sayıca fazla olan köylüleri de sürece dâhil etmiştir. Mao, işçi sınıfının ideolojik liderliği ile köylü sınıfının gücüne dayanan bir mücadeleyi savunmuş ve kapitalizmin etkilerinden kurtulabilmek

için “kültür devrimi”ni gerçekleştirmiştir (Encyclopaedia Britannica).

Çin ve Kuzey Kore'nin tarihi tecrübeleri ve mevcut koşulları arasındaki benzerlik, Maoizm'in belirli yönlerden örnek alınmasına neden olmuştur. Nihayetinde Kim İl Sung'un sosyalizmle tanışması 1931'de Çin Komünist Partisine üye olmasıyla gerçekleşmiştir (Kakışım, 2018: 75). 1935-1941 yılları arası Çin komünist gerilla ordusunda eğitim alan Kim İl Sung'un komünizm bilgisi ve merakının kaynağı burasıdır. Mao Zedong'un fikirleri, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin siyasi kurumlarının gelişimini etkilemiş; Kim İl Sung, onun siyasi düşünce ve eylemlerini yakından takip etmiştir (Lee, 2003: 110). Juche fikrinde özellikle kitlelerin seferberliğine verilen önem ve halk savaşını icra edecek bir halk ordusunun kurulmasına yönelik kabullerde Maoizm'in tesirleri söz konusudur (Kakışım, 2018: 75). Bu öykünmeye bir başka örnek, Mao Zedong'un Büyük İleri Atılım Hareketinden ilham alarak, Kuzey Kore'de çok yıllık ekonomik planlar, kırsal alanda kendi kendine yetme üzerine baskı ve milliyetçi ve devrimci tutku ile ekonomide kendi kendine yeterlilik ideolojisini benimsemesidir (Lee, 2003: 110).

1950'lerin sonlarında, Mao Zedong'un öncülüğünde “Sovyet yolu”nun aksine “sosyalist insanın benzersiz bir şekilde ve Çin tarzında” benimsenmesi Çin-Sovyet ayrılığının zeminini oluşturmuştur. Billhassa 1960'larda Marksizm-Leninizm'e dair teorik temelli tartışmalar iki ülke arasında ciddi bir diplomatik ayrılığa sebebiyet vermiştir. Mao, Stalinizm'in Çin komünizmi üzerindeki olumlu etkisini kabul etse de Stalin'in fikirlerinin büyük bir kısmını eleştirmiştir. Mao'dan farklı olarak, Kim İl Sung, Stalin'i asla resmi bir şekilde eleştirmemiştir (Cheong, 2000: 143). Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda yönlendirici siyasi felsefe büyük ölçüde Marksist-Leninist idi ve temel olarak SSCB'de geliştirilen Stalinist sistem üzerine inşa edilmişti. Ancak, Çin-Sovyet ilişkilerinde yaşanan gerginlikler arttıkça, Kim İl Sung'un düşüncesi açıkça Sovyet karşıtı olmaya başlamış ve Maoist düşünceye daha fazla eğilim göstermiştir (French, 2005: 31). Kim Juche'yi ilk geliştirdiği günlerde askeri ilişkiler, borçlanma gibi konularda

SSCB'ye bağlı olmasına rağmen Mao Çin'ini ve *Zili gensheng** adı verilen kendine güven sloganını izliyordu. Çin ile uzun bir geçmişi olan Kuzey Kore için Maoizm çekici görünmüştü. Maoizm gibi Juche de resmi politik çalışma, eleştiri ve özeleştirelin yanı sıra, kamu kampanyalarının nüfusu belirli hedefler için harekete geçirmedeki rolünü de vurgulamaktadır. İdeoloji aynı zamanda, halk savaşına katılmak üzere hazırlanmış duran bir halk ordusunu da içerir; "halkın savaşı" kavramı Mao'dan (Sun Tzu'nun Savaş Sanatı'ndan esinlenmiştir) birebir alınmıştır. Bununla birlikte, Juche teorisi, işçilerin, köylülerin ve entelektüellerin üç sınıf ittifakını vurgulama konusunda Maoizm'den farklıdır (French, 2005: 35-36). Maoist düşünce, aydınların ve bilginlerin önemini küçümseyerek kitleleri -köylüleri ve işçileri- ön plana çıkarmıştır. Juche teorisi ise entelektüeller, işçiler ve köylüler arasındaki ittifakı desteklemektedir. İkisi arasındaki önemli bir fark, Çin sosyalizminin, özellikle 1970'lerin ve 80'lerin sonlarında Mao Zedong'dan Deng Xiaoping'e geçişinde sözde siyasi ve teorik mutlakların kullanılmasını göz önüne alarak değiştirme ve uyum sağlama yeteneğidir. Juche ise daha sabit, katı ve hiyerarşiktir. Ekonomik felaketler karşısında bile neredeyse tüm reformlara direnmiştir (Trifoi, 2017: 12).

Juche ve Maoizm'in, komünizme katkı sağlayan unsurlarından biri de her iki ülkenin gelenekleri ve göreneklere de dâhil olmak üzere tarihi ve kültürel şartlarının, sosyalist devrimin başarıya ulaşması için elzem olmasıdır. Hem Mao hem de Kim, siyasetin eksenine sosyal ilişkileri koymuş ve bu nedenle ideolojik eğitimi sosyal gelişimin yönlendirilmesinde en önemli araç olarak vurgulamışlardır (Helgesen, 1991: 211). Maoizm'in başlangıç yıllarında Mao, Konfüçyüsçü öğretiyeye saygı duymuş ve ana ilkeleri olan aileye bağlılık ve saygı ilkesini komünizm için bir ideal olarak belirlemiştir. Mao'ya göre Konfüçyüs'ün bu ileri düşünceleri devlete ve lidere bağlılık ilkesine dönüşerek bir itaat kültürü oluşturmaktaydı. Kültür Devrimi'nden sonra Konfüçyüsçülüğe karşı tutum değişse de uzun yıllar boyunca Konfüçyüsçü düşüncenin tesiri altında kalmış Kore için durum daha farklı olacaktır. Kuzey Kore'de Konfüçyüsçülüğün Juche ideolojisine önemli katkıları olmuştur. Konfüçyüsçü gelenek sayesinde Kuzey

---

* Zili gensheng: Yabancı unsurların Çin'e hizmet etmesini sağlamaya fayda sağlayacak kendine güven düşüncesi. Bakınız: Shu, Yun Ma, Recent Changes in China's Pure Trade, *Theory The China Quarterly*, No. 106,1986, s. 291-305.

Kore'de liyakat esasına dayalı, bireycilik yerine toplumsallığın ön planda olduğu bir sistem inşa edilerek lidere sadakat ve Parti'ye bağlılık ilkeleri esas kılınmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Kuzey Kore bugün dünyada tecrit politikasını en ciddi şekilde uygulayan ülkedir. Bir siyasi rejimin geçerliliği, toplumun, rejimin ve otoritelerin kabiliyetlerine bağlıdır. Kuzey Kore rejiminin de hayatta kalmasının öncelikli nedeni bu siyasi kabiliyetleri çerçevesinde geliştirmiş olduğu Juche ideolojisidir. Juche ideolojisinin kökenlerini, bileşenlerini ve felsefi temellerini anlamak, Kuzey Kore devletini ve halkını anlamak için esastır. Zira bilinmeyenlerle dolu, gizemli bir ülke olarak Kuzey Kore'yi farklı kılan en temel unsur Kim ailesinin totaliter rejimi muhafaza etmesinde önemli rol oynayan söz konusu sosyalist temelli ideolojidir. Her koşulda bağımsızlığı önceleyen Kuzey Kore, Juche ideolojisini şiar edinmiş, kapılarını kapitalist ekonomik sisteme ve dış dünyaya kapatmıştır. 1990'larda Sovyetler bloğunun yıkılmasına rağmen milliyetçilik, Konfüçyüsçülük, sosyalizm ve mitolojinin karışımı bir rejim sayesinde; ülkenin bağımsız duruşunun sürdürülmesi ile askeri bağımsızlık, ekonomide bağımsızlık ve kendi kendine yeterlilik ilkelerini benimseyerek varlığını muhafaza etmiştir. Siyasi bağımsızlık bağlamında ülkenin nihai hedefi iç ve dış işlerinde bağımsız bir Kuzey Kore'dir. Bu ilke ülkenin kendisini dış dünyadan soyutlamasına ve ideolojik anlamda yakın olduğu Çin ve SSCB gibi ülkelere bile uzaklaşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Juche ideolojisi ülke dışından gelebilecek her türlü tesire kapalıdır. Ülkenin ekonomik olarak kendine yeterli olması ise bağımsızlığın ana şartlarından. Zira dış yardımlara maruz kalan bir ülke "uydu ülke" olma potansiyeline sahiptir. Ülkenin emperyalist güçlerle savaşa hazır olması için ise halihazırda bir ordu bulunmalı ve tüm halk orduya mensup olmalıdır.

Juche ideolojisinin Marksist ideoloji ve Maoizmle benzerlikleri mevcuttur. Juche fikri bizzat, Marksizm-Leninizm bayrağı altında yürütülen devrim mücadelesi sürecinde keşfedilen bir fikirdir. Maoizm, ideolojinin sistemleşmesine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Ekonomik kalkınma ve kendi kendine yeterlilik, gerilla savaşı, siyasi ilişkilerin önceliği, lidere verilen önem gibi konular

benzerliğin göze çarpanlarından. Nitekim kurucu liderin ve Kore tarihinin geçmişte tecrübe edinmiş olduğu Çin menşeli fikri yapı, Maoizm'in lider merkezli bakış açısını ileriye taşıyarak Kimilsungism şeklinde bir tanımlamaya sebep olmuştur. Ülke, ekonomisi ve devlet düzeninin işleyişi bakımından Marksizmi öncelemiş; fakat Anayasa'da ülkenin hâkim ideolojisi Marksizm olarak belirlense de resmi devlet ideolojisi Marksizmin bilhassa diyalektik bakış açısını eleştirerek ve eksikliklerini gidermeye çalışarak resmi sosyalizm anlayışını Juche olarak değiştirmiştir. Bu bağlamda Stalin'in fikirlerinden ciddi anlamda faydalanılmasına rağmen Stalin'in ölümünün akabinde değişen Sovyetler şartları ve bu ülkeyle olan ideolojik ayrılık süreci, oluşturulmak istenen sosyalist kültürün ve düzenin Juche eksenli olmasına imkân sağlamış, Juche nasyonalist bir çizgiye taşınmıştır. Stalin ve Mao'dan ilham alan Juche ideolojisi, gücü lider tekeline alma ve muhalefete engel olma hususlarına önem vermiştir. Ancak Kuzey Kore'nin dış politikadaki bağımsız tutumu, nükleer silah bulundurması ve uluslararası toplum nezdindeki olumsuz algısı Juche fikrinin ve devrim inancının ciddiyetinin ispatı niteliğindedir. Ayrıca Juche ideali, sosyalist düşüncede gerçekleşmesi beklenen devrimin itici güçleri olarak klasik Marksizm ve Maoizm gibi yalnızca işçi sınıfı ya da köylü sınıfının liderliğini kabul etmeyerek toplumun tüm temsilcilerini sürece dâhil etmiştir. Yine orduya önem atfeden politikalar Çin ve SSCB'den farklılık arz etmektedir. Netice olarak, Juche ilkelerinin itici gücü sosyalizm olarak görülse de söz konusu ideoloji, sosyalizmi Kuzey Kore'ye has bir çizgiye taşımıştır. Zira bu ideolojinin Markist-Leninist teorinin açıklarını kapattığı düşünülmektedir. Kim İl Sung, Juche ideolojisini zamanla SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin etkisinin ortadan kaldırılmasında bir gerekçe olarak kullanmıştır. Kim'in ülkesini güçlü komşularının üstünlüğünden kurtarma çabaları Juche felsefesi temelinde başarıya ulaşmıştır. "Bağımsızlık çağı" vurgusunu sık sık yapan Kuzey Kore, bu dönemde yeterli desteği alamadığı için ideolojinin ihracatında yönünü geliştirmekte olan ülkelere çevirmiştir.

Devletin temel aktör olarak yer aldığı Uluslararası ilişkilerde ve uluslararası hukukta son zamanlarda kabul gören bir kavram vardır. "Failed State" yani "Başarısız Devlet" şeklinde adlandırılan bu kavram "bir devletin temel işlevlerini ve kurumlarını idare ettirmedeki zayıflığı yahut bu kâbiliyetini tamamen kaybetmesi"

olarak tanımlanabilir. Soğuk Savaş sonrası dönemin bölgesel istikrarsızlık, nükleer silahlanma, insani felaketler gibi yeni güvenlik meseleleri çerçevesinde Kuzey Kore bugün "başarısız devlet" statüsünde değerlendirilebilir. Kim ailesinin Juche ideolojisinde ısrarı, nükleer silahların gelişimi ve ordu vurgusu, halkın temel ihtiyaçlarını sağlamak yerine, rejimin hayatta kalmasının amaçlanmasıyla başarısız bir ekonomik sisteme yol açmıştır. Fakat ülkenin coğrafi konumu, siyasi durumu, ideolojik mirası ve insan kaynağı, Konfüçyüsçülüğün etkisi gibi hususlar birlikte değerlendirildiğinde komünist bir sistemin oluşturulmak istenmesi kaçınılmazdır. Komşu olarak süper güçlere ve Güney Kore'ye sahip olan Kuzey Kore dört bir yanından tehdit algılamaktadır. Bin yılı aşkın süredir Konfüçyüsçülüğün hiyerarşik yapısı ile anılmasının yanı sıra bölünmüş bir milletin iki ayrı parçasından biri olma psikolojisi de ülke liderlerinin sosyalizmden yola çıkarak yeni bir ideolojinin mimarları olma arzularını kamçulamıştır.

Juche ideolojisi Kuzey Kore'nin varoluşunda ve devamlılığında önemli bir role sahiptir. Ülkenin siyasi ve ekonomik yapısını şekillendirmekte, lidere mutlak itaati öngören, militarist ve totaliter bir yönetimi hâkim kılmaktadır. Dolayısıyla ülke dış politikasında da sert söylemler ve tedbirler alınmaktadır. Kısaca yaşamın her alanına nüfuz eden ve egemen inancı oluşturan Juchenin temel kaidelerini anlamak Kuzey Kore'yi, ekonomisini ve dünya görüşünü anlamak için elzemdir.

Kuzey Kore Juche ideolojisi ile bir devlet sisteminin oluşumunu gözler önüne sermiştir. Böylece ülke, hayatta kalabilen tek sosyalist temelli ülke olmuştur. Ülkede hem bir yaşam felsefesi, din hem de bir ideoloji haline gelen Juche köktencililiği, başarılı sosyo-kültürel politikaların ve Kore yarımadasının yeniden birleşmesinin önündeki ideolojik bir engeli teşkil etmektedir. Sert ve militarist politikaların ardına sığınmaktan vazgeçmiş, daha milliyetçi ve kültürel köklere uzanan bir Juche ideolojisi kurmak Kuzey Kore için yeniden birleşmenin temel anahtarlarından biri olabilir. Ek olarak siyasi ve ekonomik desteğin tamamlayıcısı olarak, Juche'nin yumuşak gücün önemi ve gelişimi için potansiyelinin üzerine çıkması gerekmektedir.

Kaynakça

- 2007 *북한이해* (Understanding North Korea in 2017). (2007). 통일부 통일교육원.
- CHEONG, S.C. (2000). Stalinism and Kimilsungism: A Comparative Analysis of Ideology and Power. *Asian Perspective*, 24(1), 133-161.
- FRENCH, P. (2005). *North Korea The Paranoid Peninsula*. London: Zed Books.
- GÖKMEN, M. E. (2008). *Soğuk Savaşta Sıcak Çatışma Kore Savaşı*. Ankara: Kent Kitap.
- GÜRKAN, Ü. (1964, Ocak). S.S.C.B. Siyasi Rejiminin Ana Hatları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 155-198.
- HELGESEN, G. (1991). Political Revolution In a Cultural Continuum: Preliminary Observations On The North Korean "Juche" Ideology With Intrinsic Cult of Personality. *Asian Perspective*, 15(1), 187-213.
- HEYWOOD, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler* (5 b.). (A. K. Şeyma Akın, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- History of Revolutionary Activities of President Kim Il Sung*. (2012) Pyongyang: Foreign Languages Publishing House.
- Holcombe, C. (2016). *Doğu Asya Tarihi Çin Japonya Kore Medeniyetin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar*. (1 b.). (M. M. Özeren, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- JUETTEN, S. A. (2008). *North Korea's Juche ideology and the German Re-unification Experience*. Yüksek Lisans Tezi. California: Naval Postgraduate School.
- KAKIŞIM, C. (2017). Kuzey Kore'nin Resmi İdeolojisi Olarak Cuçe Öğretisi ve Kuzey Kore Dış Politikasına Etkileri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(56), 73-88.
- KİM, İ.S. (1976). *Marksizm-Leninizm ve Proleter Enternasyonalizmin Bayrağını Yüceltelim*. (S. Bilir, Çev.) a Yayınları.
- KİM, İ.S. (1994). *With The Century*. Pyongyang: Foreign Languages Publishing House.
- Kim Il Sung Condensed Biography* . (2001). Pyongyang: Foreign Languages Publishing House.
- KİM, J.İ. (1982). *On The Juche Idea*.
- KİM, J.İ. (1990, Mayıs 30). On Some Problems of The Ideological Foundation of Socialism. Speech Delivered to the Senior Officials of the Central Committee of the Worker's Party of Korea.

KİM, J.İ. (1990, Ekim 25). On Having a Correct Viewpoint and Understanding of The Juche Idea. Talk to the Senior Officials of the Central Committee of the Workers' Party of Korea.

LEE, D. (2013). The Influence Of North Korean Political Ideologies on The Integration of North Korean Defectors in South Korea. *Studia Orientalia Electronica*, 1, 1-20.

Lee, G. (2003). The Political Philosophy of Juche. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, 3(1), 105-112.

O, T. (2016). *The Collapse of North Korea*. Honolulu: Palgrave Macmillan. doi:10.1057/978-1-137-59801-1

PARK, Y. S. (2014). Policies and Ideologies of the Kim Jong-un Regime in North Korea: Theoretical Implications. *Asian Studies*, 38(1), 1-14. doi:10.1080/10357823.2013.868864

SEVİNİR, E.D. (2016). *Kuzey Kore Ulusal Kimliğinin ve Totaliter Rejiminin Milliyetçilik Üzerinden Yeniden Üretimi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Shu, Y.M. (1986). Recent Changes in China's Pure Trade. *Theory The China Quarterly*, No. 106, 291-305.

SONG, J. (2010). How Communist is North Korea? From the Birth to the Death of Marxist Ideas of Human Rights. *Cambridge Review of International Affairs*, 23(4), 561-587.

TRİFOİ, B. (2017). Kim was Korea and Korea was Kim: The Formation of Juche Ideology and Personality Cult in North Korea. *Master Thesis*. Florida International University. doi:10.25148/etd.FIDC001747

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

COX, S. (2011, Kasım), *The Dilemma of Juche*. <http://visiontkd.co.uk/wp-content/uploads/2013/11/The-Dilemma-Of-Juche.pdf> Erişim Tarihi: 29 Aralık 2018.

Democratic People's Republic of Korea Official Webpage. *Juche Ideology*. http://www.korea-dpr.com/juche_ideology.html Erişim Tarihi: 18 Şubat 2019.

KİM, İ.S (1955, Aralık), On eliminating dogmatism and formalism and establishing Juche, <https://www.marxists.org/archive/kim-il-sung/1955/12/28.htm> Erişim Tarihi: 22 Şubat 2019.

New World Encyclopedia. <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Juche> Erişim Tarihi: 18 Şubat 2019.

SZCZEPANSKI, K. (2018, Şubat 17). *Juche North Korea's Leading Political Philosophy*. <https://www.thoughtco.com/juche-195633> Erişim Tarihi: 18 Şubat 2019.

The Editors of Encyclopaedia Britannica. Maoism. <https://www.britannica.com/topic/Maoism> Erişim Tarihi: 27 Mart 2019.

“Lütfen Anneme İyi Bak” Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

M. Ertan GÖKMEN*
Medine PALA†

Öz: Bir toplumu tanımanın pek çok farklı yolu vardır. Bu yollardan birisi olan edebi eserler, özellikle yabancı dil sınıflarında öğrencinin dil gelişimine katkı sağlamanın yanı sıra kültürünü de daha doğal bir şekilde kavramasına yardımcı olmaktadır. Öğrenci edebi eserlerde geçen ifadeler ile hem hedef dili kolay bir şekilde edinme hem de hedef kültürdeki toplumun düşünce tarzı ve ifade şeklini anlama fırsatı elde etmiş olur. Ders ortamında kullanılacak edebi eser seçiminde eserin hedef kültürü ne derece yansıttığı, üzerine yoğun şekilde düşünülmesi gereken hususların başında gelmektedir. Budizm, Konfüçyanizm gibi inanç ve öğretilerden ciddi şekilde etkilenmiş Kore kültüründe, kadının toplumdaki yeri ve görevleri, geleneksel ayinler, Korelilerin yeme alışkanlıkları gibi temel öğeleri içerisinde zengin bir şekilde barındıran Shin Kyung Sook’un “Lütfen Anneme İyi Bak” adlı çalışması yabancı dil sınıflarında öğrencinin istifade edebileceği önemli yapıtlardandır. Öğrenciler bu eser aracılığı ile Korece kullanım becerilerini kültürel özellikler üzerinden de uygulama ve geliştirme olanağı bulabilecektir. Bu çalışmada, Korece öğretiminde öğrencilere kullanım örneği olarak bazı kültürel unsurlar ele alınmış, bu unsurların özellikleri incelenerek öğretim ortamında kullanılacak olanlara yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Lütfen Anneme İyi Bak, Modern Kore Edebiyatı, Edebiyat Öğretimi, Yabancı Dil Öğretimi, Korece Öğretimi

A Case Study On Usage of Literature in Korean Teaching in The Context Of “Please Look After Mom”

Abstract: There are many different ways to recognize a society. Literary works, which are one of these ways, help students to understand their culture in a more natural way as well as contribute to language learning especially in foreign language classes. With the expressions mentioned in the literary works, the student has the opportunity to acquire the target language easily and to understand the way of thinking and

---

* Prof.Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Kore Dili ve Edebiyatı A.D., megokmen@yahoo.com, egokmen@ankara.edu.tr

† Araş.Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Kore Dili ve Edebiyatı A.D., palam@ankara.edu.tr; Gönderim Tarihi: 24 Mayıs 2019, Kabul Tarihi: 15 Haziran 2019.

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

expression of the society in the target culture. In the selection of literary works to be used in the course environment, the degree to which the work reflects the target culture is one of the most important issues to be considered. Shin Kyung Sook's "Please Look After Mom" novel, which contains rich elements of Korean culture and women's place and duties, traditional rituals and Korean eating habits, is heavily influenced by beliefs and teachings such as Buddhism and Confucianism. Through this work, students will have the opportunity to practice and develop their use of Korean skills through cultural characteristics. In this study, some cultural elements are used as examples of usage in Korean teaching, and the features of these elements are examined and the ones that can be used in the teaching environment are included.

Key Words: Please Look After Mom, Modern Korean Literature, Literature Education, Foreign Language Teaching, Korean Teaching

Giriş

Özellikle Asya kültüründe cinsiyetlere has belirli toplumsal görevler bulunmaktadır. Kadının ve erkeğin görevlerinin keskin çizgilerle ayrıştığı ve Asya Kültürü, Doğu Kültürü olarak tanımlanan bu kültürde, genel itibariyle bakıldığında kadının daha çok ev işleri ve çocuk yetiştirmede, erkeğin ise ev dışındaki işlerde, eve yemek getirme gibi görevlerde daha aktif olduğu görülmektedir.

"Lütfen Anneme İyi Bak" adlı eserde hala Konfüçyüs etkilerinin izlerinin görüldüğü Kore kültüründe kadının, daha da önemlisi bir annenin yeri tasvir edilmektedir. Eşiyle yaş günlerini kutlamak üzere çocuklarının bulunduğu Seul şehrine giden kadın, kocasının ihmali sonucu Kore'nin en kalabalık metro istasyonlarından biri olan Seul Metro İstasyonu'nda kaybolur. Annenin kayboluşu ile birlikte aile bireyleri ona karşı davranışlarını yeniden gözden geçirip kendilerini sorguya çekerler. Dört ana bölümden oluşan eserin her bir bölümü farklı kişilerin iç hesaplaşması ya da bakış açısı çerçevesinde okuyucuya sunulmaktadır. Bu bölümlere ek olarak verilen son bölümde ise İtalya'ya giden büyük kızı Çihon'un Vatikan'da bir kilisede annesine karşı olan vefakârsızlığını düşünüp bundan pişmanlık duyması (Altundağ, 2013:436) üzerinedir.

Bu çalışmada, Koreli yazar Shin Kyung Sook tarafından 2008 yılında kaleme alınmış ve döneminin en çok satanları arasında

bulunan "Lütfen Anneme İyi Bak" adlı eserde geçen kültürel öğelerin sınıf ortamında öğrenciye ne şekilde verileceği konusunda öneriler sunulacaktır. Eser günümüz Kore kültürüne ait geleneklerin dayandığı kökenlere ışık tuttuğundan, öğrencilerin Kore'nin toplumsal ve kültürel yapısını anlamasında pek çok öğeyi rahatlıkla bulabilmesini sağlamaktadır. Ayrıca eserde olay örgüsünün etrafında döndüğü Koreli anne figürü ile Türk anne figürünün, dolayısıyla kadın temasının benzerlik göstermesi çalışmada bu eserin konu edilmesine neden olan gerekçelerdendir.

Eserde Ortaya Çıkan Kültürel Öğeler

Yabancı dil sınıflarında işlemek üzere seçilecek eserlerde dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de eserin hedef kültüre ait materyalleri ne ölçüde içinde barındırdığıdır. "Lütfen Anneme İyi Bak" adlı eser, basım yılı olan 2008 yılında Kore'de en çok satanlar listesinde yer alıp, ülke dışında da otuzdan fazla dile çevrilerek evrensel bir ün yakalamıştır (Yun, 2014). Eserde Kore kültürüne ait izler ve Kore kültüründeki kadın rolünün içerdiği anlamsal, toplumsal ve işlevsel unsurlar, anne rolündeki başkarakter Park Sonyo, eşi, büyük kızı ve büyük oğlu üzerinden aktarılmaktadır. Eserde yer alan karakterler ailesi için her türlü fedakârlığa göğüs geren bir anne, annesini iyi yaşatma hayalleri taşıyan en büyük erkek evlat Hyong-çol, kayboluncaya değin annesi hakkında detaylı bilgilere sahip olmayan kız evlat Çihon ve karısı kaybolduktan sonra onun değerini anlayan bir koca şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Doğu ve Batı toplumları düşünce ve kültürel yönden birbirinden oldukça farklı değerlere sahiptir. İki kültür arasındaki açık ara farklılığı, *Batılılar daha çok kendilerini anlamakla ilgilenirler ve adalet uğruna uyumu kurban etmeye hazırdırlar. Doğulular hiyerarşiyi ve grup denetimini kabul ederler* tanımlaması ile dile getiren Nisbett (2017:70)'in çalışmasından da anlamak mümkündür. Doğu toplumlarında oluşturulan bu hiyerarşi ve görev/sorumluluk paylaşımının yürütülen herhangi bir işi daha seri bir şekilde çözüme kavuşturmada fayda sağlayacağına inanılmaktadır. Doğu kültürünün keskin çizgilerinden nasibini almış olan Kore kültüründe de kadın ve erkeğe biçilmiş belirli görevler bulunmaktadır. Romandaki olay örgüsünün üzerinde döndüğü başkarakter Park Sonyo, bir kadın olarak eş, anne, gelin gibi çeşitli

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

rollere sahiptir. Bu rollerin her birinin gerektirdiği sorumlulukları eksiksiz yerine getirmek için uğraşan Park Sonyo, kendisinden ne kadar ödün verirse versin hak ettiği değeri çevresinden görememekte, yaptığı işleri kültürel zorunluluklar çerçevesinde zaten yapması gerektiği düşünülmektedir.

Herkes gelmeden birkaç gün önce taze kimçi yapar, et almak için markete gider, fazladan dış macunu ve dış fırçası alırdı. (s: 12)

Ataerkil aile yapısının sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkan kadının geri plana itilmesi ve ev işlerinin neredeyse tamamını üstlenmesi durumu, eserin kahramanı Park Sonyo'nun ailenin bir araya geldiği özel günlerde yaptığı hazırlıklarda da hissedilmektedir. Annenin doğal bir görev olarak ve herhangi bir sorgulamaya bile gerek duymadan bu hazırlıkları tek başına tamamlamaya çalışmasının diğer aile bireyleri tarafından normal karşılandığı anlaşılmaktadır.

"Evet. Bana 'Dolunay Hasat Zamanı'nda tüm aile evimize gelecek, pencereleri kirli görmesinler' diyordu. (s: 97)

Bunun getirilerinden birisi olarak toplumsal rolleri gereği ev işlerinde aktif olan kadından gün içerisinde yemekleri pişirerek aile bireylerini doyurması ya da yazlık, kışlık yiyecek ihtiyaçları hazırlıklarını yapması beklenmektedir. Bu beklenti bir zorunluluk olarak değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda bir görev, bir sorumluluk ya da doğal bir yük olarak da düşünülmektedir.

Annenin evi adeta bir fabrika gibiydi; soslar, mayalanmış soya ezmesi yapar, pirinç ayıklar, böylece sene boyunca tüm aileye yetecek kadar erzak hazırlamış olurdu. (s: 12)

...

Eskisi gibi, annenin karşısına oturup sessizce pilav ve pançan¹ yemeye koyuldun. Annen ayrıca kimçi², kısık ateşte pişirilmiş tofu, ançüez sotesi ve kızartılmış deniz yosunu da yapmıştı. Eskiden yaptığı gibi pilavı bir parça deniz yosununa sarıp sana uzattığında alıp yedin. (s: 32)

Bir anne ve bir eş olarak sadece çekirdek aile üyelerinin yeme ihtiyacı ile ilgilenmekle kalmayan kadın, aynı zamanda bir gelin olarak da aile içerisinde özel gün ya da toplantılarda yemek

¹ Kore'de ana yemeğin yanında meze olarak verilen yan yemeklere verilen genel ad.

² Genellikle Çin lahanası ile yapılan fakat salatalık, turp gibi pek çok türü bulunan geleneksel Kore turşusu.

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

organizasyonu ile ilgilenmekle yükümlüdür. Çekirdek aile dışında kalan geniş aile bireylerinin de dahil olduğu bu tür toplantılarda evin gelini konumundaki kadından her şeyi büyük bir özen ve düzen içerisinde yapması beklenmektedir.

Babanın kız kardeşi homurdanarak "Ayın masasına koyulacak yiyeceklerin özenle hazırlanması gerekir." demişti. (s: 46)

Kore'de geleneksel olarak, ailenin en üst kuşağındaki en büyük erkeğin evinde toplanılan geleneksel ayin günlerinde, ayinlerin sürdüğü günler boyunca en büyük erkeğin evinde konaklanır ve eşinin yaptığı yemek ve ikramlar yenilmektedir. Romanda başkahraman Park Sonyo'nun eşi de evin en büyük erkek oğlu olması nedeniyle özel günlerdeki toplantılara ev sahipliği yaptığı ve Park Sonyo'nun yemekleri hazırlamakla görevli olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere, gelin konumundaki Park Sonyo, görünmesi tarafından ayin sofrasına özen göstermemekle itham edilmektedir. Bir başka deyişle, Park Sonyo önemli toplumsal rollerinden biri olan "gelin" rolünün yerine getirmesindeki yeterlilik/yetersizlik eleştirilerine maruz kalmaktadır.

Kore toplumunda keskin bir şekilde hissedilen ast-üst ilişkisi mevcuttur ve bu durumu hayatın her kademesinde görmek olağandır. Aile bireylerinin birbirlerine karşı davranışlarını da belirleyen bu düzen, uyulmadığı takdirde sonuçları toplumdan dışlanmalara kadar varacak kadar katı yaptırımları içerisinde barındırmaktadır. Bu ilişkiye göre yaşça küçük olan kişiler kendilerinden yaş ve kıdem bakımından büyük olanlara karşı saygılı olur ve hürmette kusur etmemek için gayret gösterir. Fakat Kore toplumunda erkek çocuğa, özellikle de ailede dünyaya gelen en büyük erkek çocuğa verilen önem bu durumla zıt bir düzeni beraberinde getirmektedir. Bu durum ev işlerinden aile fertlerinin bakımına kadar sayısız görevi üstlenmiş olan anneye üstü örtük yeni bir görevi daha yüklemektedir. Bu durum Altundağ (2013)'ın Jang ve Marriam (2004)'a gönderme yaptığı çalışmasında "Kore toplumunda kadın konumunun Konfüçyanizme göre belirlendiği ve kadınların genel olarak aile içinde erkeklerin ve erkek evlatların yardımcısı olarak görüldüğü belirtilmektedir." şeklinde geçmektedir. En büyük erkek çocuğun annesi konumundaki Park Sonyo'nun da toplumsal olarak kabul görmüş bu kültürel kural

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

gereği, evde ailenin reisi olarak görülen babanın yokluğunda onun sahip olduğu tüm yetkileri oğlu Hyong-çol'e devrettiği görülmektedir.

Babasının evde olmadığı süre boyunca, annesi Hyong-çol'u şımarttı. Babasının bisikletini sürmesine müsaade etti. Ona babasının şiltesini verdi, babasının battaniyesiyle örttü üstünü. Yemeklerini babasının pilav kasesinde verdi. Çorba kasesini önce hep onun önüne koydu. (s: 88)

Kore'de Choson Hanedanlığı³ döneminde ülkedeki pek çok işleyiş ve düşünce yapısında baskın bir şekilde kendini hissettiren Konfüçyanizm öğretisinin etkisi ile ailenin soyunun devamlılığı ve atalara karşı hayırlı evlat olma ilkesi benimsenmeye başlanmıştır. Bu nedenle bir ailede dünyaya gelen erkek çocuk, o ailedeki soyun devamını sağlayacağı düşünüldüğü için değerli görülmüş, özellikle evin en büyük erkek çocuğunun evin içerisinde mutlak saygı gören ve tartışmasız bir ağırlık atfedilen bir mertebesi oluşmaya başlamıştır. Bu mertebenin çocuğa pek çok sorumluluk yüklemesinin yanı sıra aile içerisindeki konumu ve saygınlığı bakımından çeşitli getirileri de bulunmaktadır. Öyle ki söz konusu saygı sadece en büyük erkek çocuğa değil onu dünyaya getiren anneye kadar gösterilmektedir. Çünkü anne kocasının soyunu devam ettirme anlamında görevini yerine getirerek ve soyun devamlılığını mümkün kıldığı için saygı görmeye hak kazanmaktadır.

Başarılı olmak ve annene daha iyi yaşam koşulları sağlamak istediğinden söz ederdi. (s: 21)

Ailemiz zaten mahvolmuş, en büyüğümüzün en büyük oğlunun hayatta kalması gerek" demişti. Ailen yok olduğu için hayatta kalıp aile mezarlığına bakman ve geleneksel ayinleri düzenlemen gerekiyordu. (s: 126)

Yukarıdaki iki örnekte en büyük erkek çocuk olmanın sorumluluklarına vurgu yapılmaktadır. Bunlardan ilkinin ebeveynlere bakmak, onlara iyi olanaklar sağlamakla yükümlü olmak üzerine olduğu görülmektedir. Annesinin kendisine karşı göstermiş olduğu tüm fedakârlıkların bir karşılığı ve evin en büyük erkek çocuğu olmanın vermiş olduğu sorumlulukla birlikte Hyong-çol, üniversitede iyi bir bölüm okuyup mezun olduktan sonra annesini iyi koşullarda yaşatma arzusu taşımaktadır. İlk örnekte

³ 1392-1910 yılları arasında hüküm sürmüş hanedanlık.

hayatta olan ebeveynlere karşı bir hayırlı evlat davranışı sergileme sorumluluğu vurgulanırken, ikinci örnekte adeta hayırlı evlat olmanın ömür boyu süren bir görev olduğunu vurgular nitelikte, hayatını kaybeden büyüklere düzenlenecek olan ayinlere kadar en büyük erkek çocuğun sorumluluğunda olduğu anlatılmaktadır. Evden ara ara yaptığı kaçamakları adet haline getirmiş başkarakterin kocası, bir gün bu kaçamaklardan bıkip karakola amcasının yanına gittiğinde amcası tarafından, hayatta kalması ve geleneksel ayinleri yürütmesi gerektiği konusunda telkinde bulunulmuştur. Günümüzde artan hayat masraflarından dolayı çekirdek aile bireyleri düzeyinde kutlanılması sürdürülen geleneksel ayinler, önceleri geniş aile şeklinde yaşandığı için sülalede hayatını kaybetmiş tüm aile bireyleri için yapılmakta ve yine bunun sorumluluğu da sülaledeki en büyük erkek çocuğa verilmektedir.

Kore toplumunda "kadın" algısı üzerine kurgulanmış olan eser, evin annesinin kaybolması sonucunda aile içerisinde yaşanan duygusal gel-gitleri Kore toplumunun dünü ve bugünü ile harmanlayarak okuyucuya sunmaktadır. Eser, kültürel öğeleri barındırması bakımından kitabın genel bir değerlendirilmesi yapıldığında, Kore kültürü üzerine oldukça zengin içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Eser günlük yaşamın telaşına kapılmış insanoğlunun bireysel olarak iç dünyasını sorgulaması ve sevdiklerine olan yaklaşımlarını yeniden gözden geçirmesini sağlamaktadır.

Eserdeki Kültürel Öğelerin Sınıf Ortamına Taşınması

Yabancı dil öğretim sürecinde dil öğretimi, kültür öğretimi ve edebiyat öğretimi şeklindeki üç yaklaşımın birbirinden beslendiği göze çarpmaktadır. Bu yaklaşımlar yabancı dil öğretimi esnasında eş zamanlı olarak farklı yönlerde dil öğrenimini desteklemektedir. Örneğin kültür öğretimi esnasından edebi eserlerde yer alan metinlerden faydalanılırken aynı zamanda dil öğretiminin de gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

Edebi eserlerde bu konuyu destekleyecek pek çok tür olduğu için, gerek günlük dilin doğal şekilde nasıl konuşulacağı gerekse ders esnasında öğrenilen kelime ve eklerin daha iyi pekişmesi bakımından faydalı olmaktadır. Edebi eserler sadece bununla kalmayıp hedef dilin kültürüne has bilgiler de barındırmaktadır.

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

Derste işlenmesi öngörülen eserin seçiminde *metinlerin bilimsel açıdan incelenmesi, bilimsel hataların olmaması, programdaki hedeflerle tutarlı bilgi ve becerilerin aktarılması önemlidir* (Demirel, 2015:41). Öyle ki, bu bilgilerin eksikliği hedef kültürü anlamada sıkıntılar doğurabilir, öğrenenin dil öğrenim sürecinde karşılaştığı ve anlamlandıramadığı bir kalıba bürünebilir. Öncelikle, bu sorunu ortadan kaldırmak için hedef kültürü öğrencinin içinde yetiştiği kültür ile mukayese edilerek farklılık ya da benzerlik yönünden karşılaştırarak öğrenciye sunmak gerekmektedir.

Annenin memleketinde geleneksel ayın masalarında mutlaka tırpana balığı bulunurdu. Annen tüm seneyi geleneksel ayinlere göre biçimlendirirdi. Ayınlar bir kez ilkbaharda, ikişer kez de yazın ve kışın yapılırdı. Yılbaşını ve Dolunay Hasat Zamanı'nı da sayacak olursak, annen senede yedi kere kuyunun yanına geçip tırpana balığı temizlerdi. (s: 45)

Yukarıdaki alıntı sınıf ortamında Kore ve Türkiye arasındaki kültür mukayesesi için öğrencide ilgi uyandıracığı ve ana kültür ile kolaylıkla karşılaştırma yapılabilmesi yönünden uygun bir örnektir. Kore kültüründe yüzyıllardır yer edinmiş geleneksel bayramların başında gelen ve ay takvimine göre kutlanmakta olan Yeni Yıl (설날/Sollal) ve Hasat Bayramı (추석/Çusok) aile fertlerinin memleketlerine giderek akrabaları ile birlikte kutladıkları önemli günlerdendir. Bu günlerde tüm akrabalar birlikte vakit geçirerek geleneksel yemeklerini yiyip, hediyeleşmektedir. Ayrıca bugünlerde ataları anma töreni olarak adlandırılan, kaybettikleri yakınlarına saygı ve yad etme niteliğinde bir merasim de düzenlenmektedir. Tüm bu bilgilere bakıldığında bu iki özel günün Türk öğrencilerin içinde yetiştiği kültürde de mevcut olan bayramlar ve bayram süresince takip edilen gelenek- görenekler bakımından oldukça benzerlik taşıdığı görülmektedir. Bu benzerlikten hareketle konuya ilgisi çekilen Türk öğrencinin, Türk ve Kore kültüründe törenler arasındaki benzer yönleri aktararak öğrencinin konuyu doğru bir zeminde kavraması, sözcükleri zihninde tutabilmesi ve bu konuların işlendiği ders içeriklerindeki kazanımları doğru bir şekilde uygulamasını beraberinde getirecektir.

"Lütfen Anneme İyi Bak" adlı eser annenin kaybolması ve o ana kadar varlığının onlar için ne ifade ettiğinin farkında olmayan aile bireylerinin kendileri ile hesaplaşmaları bakımından evrensel

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

bazı özellikler de taşımaktadır. Bu itibarla, eser yabancı dil sınıflarında işlendiğinde her ne kadar öğrenciler için yabancı edebiyat olsa da bu noktadan bir duygu birliği yakalanacağından öğrencinin eser ile bir bağ kurması kolaylaşır. Eserin öğrenciyi kendine çekmesiyle, öğrencinin daha önceki derslerde öğrenmiş olduğu Kore kültürüne ait bilgilerin kullanılmaya başlanması, eserin analizi ve içinde barındırdığı örtük kültürel noktaları yakalamada etkili olacaktır.

Annen erkek kardeşinden söz ederken hep "dayın" derdi. (s: 31)

Alıntıda geçen "dayı" kelimesinin Korece karşılığına baktığımızda 외삼촌/wösamçon/ şeklinde bir karşılığı olduğu görülmektedir. İlk hecedeki "wö" sesletimi "dış" anlamına gelmektedir ve genellikle anne tarafından olan akrabalara yönelik kullanılan hitapların başına eklenmektedir. Kore toplumunda Konfüçyanizmin etkisi ile baskın olan ataerkil aile yapısında soy babadan devam etmektedir ve buna bağlı olarak anne tarafından olan akrabalar bunun dışında kalmaktadır. Dolayısıyla öğrencinin bu ayrımı bilmesi hem hitapların önüne "wö" sözcüğü eklenmişse anne tarafından bir yakın akrabadan söz ediliyor olduğunu anlamasına yardımcı olacak, hem de Konfüçyanizmin Kore aile yapısına etkileri hususunda bir konuyu daha ayırt etmesine olanak sağlayacaktır.

Her ülkenin etrafında toplandığı, kendine has değer yargılarının olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu değer yargıları muhakkak ki, edebi eserlerde de kendine yer ediniyor, okuyucuya o ülkeyi daha iyi kavrayabilme adına ipuçları sunmaktadır. "Lütfen Anneme İyi Bak" adlı esere bakıldığında kolektivist toplum algısı, aile kavramı gibi Kore'nin belli başlı değer yargılarını içerdiği ve okuyucuya anlaşılır bir şekilde aktardığı görülmektedir (Yun, 2014: 217).

Sen ve kardeşlerin yaş günleri ve diğer kutlamalar için ailenin Çongup'taki evine giderdiniz. Kutlamalarda yakın akrabalarla birlikte toplam yirmi iki kişi bulunurdu. Annen tüm çocuklarının ve torunlarının eve doluşmasından çok hoşlanırdı. (s: 12)

Yukarıdaki örnekte, özel günlerde aile bireylerinden akrabalara kadar yakınların bir araya geldiği ve bu toplanmadan duyulan mutluluk dile getirilmektedir. Kore toplumunda aile

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

kavramına verilen önem ve özel günlerin kutlandığı süre boyunca aynı çatı altında olmak bireylerdeki birlik beraberlik duygusunu yeniden canlandırmaktadır. Bu alıntıdan hareketle, öğrenciye Kore toplumunun aile kavramına verdiği önemle birlikte düzenli olarak kutladıkları geleneksel günlerin olduğu bilgisini de beraberinde vermek mümkündür.

Kore değişen ve gelişen dinamikleri ile birlikte geçmişten günümüze pek çok değişim yaşamıştır ve tüm toplumlarda olduğu gibi halen de modern yaşamın getirdiği düzene hızla ayak uydurmaktadır. Geçmişte sahip olduğu geleneksel aile yapısı itibariyle tarıma dayalı bir toplum olduğu için tarımsal faaliyetlerde insan gücü gerektiğinden aileler daha fazla çocuk sahibi olma eğilimindeydi.

Beş çocuklu bir ailenin 3. çocuğu olarak, iki ağabeyin evden ayrıldığında annenin ne kadar üzüldüğüne, acı çektiğine ve endişelendiğine şahit oldun. (s: 21)

Yukarıda bahsi geçen beş çocuklu bir aile ortamını günümüz Kore ailesinde görmek oldukça güçtür. Sanayileşmenin artması, kadının iş hayatına dahil olması, çocuğun bakım ve eğitim masraflarının aile bütçesine olan zorlayıcı etkisi gibi nedenlerden dolayı çok çocuk sahibi olma eğilimi eski zamanlara kıyasla günümüzde tersi bir hal almıştır. Kore toplumundaki rekabetçi yapının getirdiği "en iyi olma" çabası, kimilerine göre zorunluluğu, özellikle çocuğun eğitimi konusunda aileleri ciddi şekilde masrafa sürüklemektedir. Dış dünyadan bakıldığında tam olarak anlamlandırılmayan bu rekabetçi ortam, Kore'nin coğrafi yapısı itibariyle ele alınıp değerlendirilerek öğrenciye sunulduğunda daha anlaşılır bir hal alacaktır. Yüz ölçümü bakımından yeterince genişliğe sahip olmayan, coğrafyanın çok engebeli olduğu, kara yolu ile diğer ülkelerle bağlantısı bulunmayan bir ülke olduğu göz önünde bulundurulduğunda, iş yerinde iyi bir konuma sahip olmak isteyenler için bu ortamda mücadele etme dışında pek alternatifleri olmadığı bir gerçektir.

Hyong-çol'un böylesine hızlı bir biçimde terfi etmek için ne tür bir dümen çevirdiğini anlamadığını, çünkü onun Yonsei ya da Koryo Üniversitesi mezunu olmadığını söylemişti. Bu iki üniversite şirketteki esaslı kişilerin mezun olduğu okullardı. (s: 84)

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

Eserde Kore'nin önde gelen ilk üç üniversitesinden ikisinin adının geçtiği görülmektedir. Eserin geneli itibariyle küçük bir ayrıntı gibi gözükse de bu bilgi, öğrencilerde Kore'de bulunan üniversiteler üzerine bir merak duygusu oluşturacak, Kore'de eğitim hayatını deneyimlemek isteyenler için fayda sağlayacaktır.

Eser sınıf ortamında işlenmeden önce yazarın hayatı ve edebi kişiliği, sonrasında dönemin tarihsel arka planı konusunda bilgi verilip öğrencinin esere aşına olması sağlanmalıdır. Tarihi arka plan daha çok savaş dönemi eserlerinde gerekli görülse de, toplumların sürekli değişim ve gelişim gösterdiği günümüze vurgu yapan eserlerde de o günün dünyasını algılamaya ihtiyaç vardır. "Lütfen Anneme İyi Bak" adlı eserde geçen olayların genel itibariyle günümüze yakın tarihlerde meydana geldiği görülmektedir. Eserin bazı bölümlerinde Kore Savaşı yıllarına yapılan göndermeler bulunduğu için öğreticinin ve öğrencinin bu dönem hakkında da bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Baban eskiden herkesin böyle yaptığını söylüyor. Çünkü o zamanlar bebekler ilk üç ayı zor çıkarırlarmış. Aileleri resmi doğum ilanı çıkarmadan önce birkaç sene beklerlermiş. (s: 12)

Yukarıdaki örneğe bakıldığında gerek savaş döneminin sıkıntıları gerekse ülkedeki tıbbi imkânsızlıklardan kaynaklı çocukların uzun yaşayamadıkları vurgulanmaktadır. Öyle ki, aileler için çocukların hayatta kalma olasılığı ölme olasılığından daha düşük olduğundan resmi doğum ilanı çıkarmak için acele edilmemektedir. Bu durumun izlerinin mevcut Kore toplumuna kadar taşındığı görülmektedir. Çocukların doğumlarının 100. gününün büyük törenlerle kutlandığı günümüzde bu geleneğin temelini dayandığı nokta itibariyle çocuğun yüz günü aştıktan sonra hayatta kalma ihtimalinin yükseldiği anlamına geldiğini bilmek, yabancı dil sınıflarındaki öğrencilerin geleneksel ve modern Kore kültürü arasındaki bağlantıyı yakalayabilmesine yardımcı olacaktır.

Kore Savaşı sonrasında ciddi şekilde açlıkla mücadele etmek zorunda kalan Kore toplumunda yemek çok önemli hale gelmiştir. Öyle ki, günümüzde bir selamlama şekline dönüşüp, birbirleriyle karşılaştıklarında "Nasılsın?" sorusunun yerini "Yemek yedin mi?" soru almıştır. Günümüz Kore'sinde halkın tüm öğün vakitlerine riayet ettikleri görülmektedir. Bu durum eserde kendisi okuma

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

yazma bilmediği için kızının yardımıyla oğluna mektup yazdıran annenin oğluna gönderdiği bütün mektuplarda son sözlerini yemek yemesi konusunda bir tembihte bulunarak bitirmesinden de anlaşılmaktadır.

Son sözleriye hep aynı olurdu: "Yemek yemeyi ihmal etme. Annen." (s: 21)

Bir başka bölümde köpeklerini bağlama gerekçesini anlatan Park Sonyo, bağlama sebebini şu dizelerle dile getirmektedir,

Bağlamasam nereye gideceğini ya da birisinin onu yakalayıp yiyip yemeyeceğini bilemezdim. (s: 52)

Kore Savaşı esnasında büyük açlık ve yoklukla mücadele etmek zorunda kalan Kore halkı, yaşlıların ve çocukların gıda eksikliğine bağlı olarak rahatsızlanmaları ya da hayatlarını yitirmelerini bir nebze olsun önleyebilmek için çevrede bulunan otları ve köpekleri yemek durumunda kalmıştır. Eserde geçen bu gönderme günümüzde Kore'nin bazı bölgelerinde köpek etinin yeniliyor olmasının altında yatan sebeplere bağlı olarak Kore Savaşı'nda halkın ne denli zorluklarla mücadele ettiğinin anlaşılması bakımından öğretici niteliktedir. Kore'nin içinden geçtiği sıkıntılı dönemi bilmek, eserdeki olayların geçtiği dönemle karşılaştırma yaparak Kore'nin gelişim sürecini anlama noktasında da fayda sağlayacaktır.

Hızla değişmekte olan yenedünya dinamiklerine ayak uydurmakta geri kalmayan günümüz Kore toplumunda insanlar oldukça stresli ve hızlı bir yaşam sürdürmektedir. Buna bağlı olarak düğün, geleneksel ayin ve toplantılar gibi hayatlarındaki bazı özel gün ve törenlerde süre bakımından kısaltmaya ya da ev dışında kutlayarak daha az vakit ayırma yoluna girmektedir.

Bir ara çocuklar Çongup'a ziyaretlerini azaltınca, annenle baban Seul'e daha sık gelmeye başlamışlardı. Bu yüzden, artık yaş günleri dışarıda yemek yiyerek kutlanır hale gelmişti. (s: 12)

Aile bireylerinin bir arada bulunmasına önem verilen özel günlerde, yeni neslin iş hayatına atılmasıyla birlikte toplanmak gittikçe güç bir hal almaktadır. Seul başta olmak üzere büyük şehirlerde iyi bir konumda çalışmayı hedef edinmiş yeni nesil Koreliler için vakit darlığı ve buna bağlı olarak bir koşuşturma ve

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

rekabet ortamı oluşmaktadır. Örnekte de belirtildiği gibi, kutlama ve ayinler için memleketlerine gitmekte güçlük çeken gençlerin üzerindeki yükü hafifletmek isteyen bazı ebeveynler memleketlerinden çocuklarının yaşadığı büyük şehirlere giderek kutlamaları birlikte gerçekleştirir hale gelmiştir. Ayinler esnasında hazırlanması gereken geleneksel sofraya düzeninin uğraştırıcı zahmetinden kaçınarak, bu konuda çok vakit harcamak istemeyen günümüz insanı yemeklerini de genellikle dışarıda yemeği tercih etmektedir. Kitapta bahsi geçen bu konu özellikle yakın zamanda Kore yaşamını deneyimleyecek olan öğrencilerin dışarıda yemek yeme alışkanlığına sahip Kore halkı ile karşılaştıklarında aklında oluşabilecek soru işaretlerine de ışık tutmuş olacaktır.

Dolunay hasat zamanı birkaç gün sürüyordu. Gazeteler bu seneki tatilde her zamankinden daha fazla insanın yurtdışına gideceğini yazıp duruyordu. Oysa birkaç sene öncesine dek tatillerde yurtdışına gidenler eleştirilirdi. Şimdiyse herkes küstah küstah "Atalarımız, geri döneceğiz, merak etmeyin" diyor, soluğu havaalanında alıyordu. İnsanlar ilk başlarda geleneksel ayinleri devre mülklerde yapmaya başladıklarında atalarının ruhlarının onları bulamayacağı endişesine kapılmışlardı, ama artık herkes bulduğu ilk uçağa atlayıp bir yerlere tüyüyordu. (s: 94)

Bir önceki örnekle bağlantılı olarak yukarıdaki örnek de, günümüz Kore toplumunun özel günlere atfettiği önemi kavramada yardımcı olabilecek durumlardan birine dikkati çekmektedir. Gerek stresli yaşam tarzlarından gerekse Konfüçyanizmin etkisi ile kültürlerine giren ayinlerden sıyrılmak için bir nevi başkaldırı sergileyen özellikle genç nesil, memleketlerine gidip ayin törenini gerçekleştirmek şöyle dursun, bu günleri ülkelerinde bile geçirmeme şeklinde bir tavır sergilemektedir. Son zamanlarda ülkemizde kutlanan milli ve dini bayram tatillerinde de benzer durumun yaşanıyor olması, öğrencinin Kore'de yaşanan durumla kolaylıkla ortak noktayı yakalayıp anlamlandırabilmesine katkı sağlayacaktır. Bu örnekte olduğu gibi, eserde Kore kültürü ile Türk kültürü arasında farklılıkların ortaya çıktığı kadar yer yer benzerliklerin de bulunması öğrencinin eserden kopmayarak, öğrenme istediği merak duyusunun diri durmasına olanak sağlamaktadır.

Sonuç

Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser Kullanımı Üzerine Bir Deneme

Kore dilinde kaleme alınan eser, anadilden İngilizceye çevrilmiş ve İngilizceden yapılan çeviri ile edebiyatımıza kazandırılmıştır. Çalışma boyunca eserden yapılan alıntılarda Türkçeye yapılan tercümesine atıfta bulunulmuştur.

Bu çalışmada yukarıda değinilen konular çerçevesinde kadının annelik, eş, gelin ve toplumsal yönden kadınlık rolleri tartışılmış ve kadınlık rollerinin haricinde yemek, toplumsal aidiyet, aile yapısı konularında bir takım kültürel işlevleri olduğu saptanmıştır. Kadının annelik rolüne göndermeleri 42. sayfada yer alan "Çocuklarımızı okula gönderemeyeceksek, eşya sahibi olmanın manası ne?" şeklindeki alıntıda olduğu gibi kitabın genelinde aileye bağımlı ve çocuklarına düşkün bir karakter biçiminde ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak Kore'deki anne karakterinin de diğer doğu toplumları ile benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır. Annelik rolünün dışında, toplumsal statü bağlamında bir kadın olarak başkarakter Park Sonyo'dan beklenen görevlerin ise, genel itibariyle 56. sayfada yer alan "Annen para kazanmak için ipek böceği yetiştirmiş, bira mayası hazırlamış, tofu yapılmasına yardımcı olmuştu." cümlesindeki gibi, yemek işlerini üstlenme ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını düzenleyip tedarik etme şeklinde olmasının eserde güçlü bir şekilde işlendiği görülmüştür. Park Sonyo'nun kendisine karşı vurdumduymaz bir tavır sergileyen kocasına karşı özverili davranışlarda bulunduğu işaret eden 13. sayfadaki "Benim yaş günümü de babanın yaş gününde kutlayalım." önerisi ataerkil düzende iyi bir eş olma gayretinde olan kadın görüntüsünü vermektedir. Bu örnekte olduğu gibi, eser boyunca özverili tarafın Park Sonyo olmasının Kore toplumunda kadının bir eş olarak konumunu tahayyül etmede iyi bir örnek olduğu düşünülmektedir. Eserde kadına gelin olarak biçilen rollerin çocuk dünyaya getirme ve geleneksel ayinlerde yemek hazırlama noktasında baskın olduğu görülmüştür. Bu durum sayfa 77'de "On yedi yaşında evlendim, ama ancak on dokuzunda hamile kaldım. Halan sürekli çocuğumun olmayacağını söylüyordu." şeklindeki örnekler üzerinden gözlemlenmiştir.

Kültürel unsurların ders ortamında yabancı dil öğretiminde materyal hazırlama, ders ortamında örneklendirme, derste işlendikten sonra sınıfta değerlendirilmesi olarak üç ayrı aşama olarak kullanılmasında önemli olacağı düşünülmektedir. Dil öğretimi kültür karşılaştırma çalışması olan Hofstede 6-D

Modelinde yer alan ülkelerin kültür karşılaştırması oranına göre, Türkiye ve Kore Güç Mesafesi istatistiğinde elen alınan veriler bakımından kültürel yönden dikkate değer bir benzerlik oranına sahiptir. Bu durum, iki ülkenin her ne kadar coğrafya olarak birbirinden oldukça uzakta olsa da kültürel yönden gözle görülür derecede benzerlik taşıdığını göstermektedir. Var olan bu benzerliklerin sınıf ortamında öğrenciye karşılaştırmalı şekilde verilmesinin öğrencide öğrenme merakı ve algısında açılmaya sebep olacağı düşünülmektedir.

Sınıf ortamında eser aracılığı ile kültürel öğelerin öğrenciye öğretimi üzerine eğilen bu çalışmada, "Lütfen Anneme İyi Bak" adlı eserin içerdiği Kore kültürüne ait kodların öğrencinin kavrayabilmesi bakımından uygun olduğu görülmüştür. Eser Kore toplumundaki kültürel değerleri geçmişle günümüz arasında adeta bir köprü kurarak işlemektedir. Eserin sadece Kore kültürüne ait ipuçları vermekle kalmayıp, Korecede muhatabına karşı kullanılan unvan ve hitap şekillerine değinmesi bakımında yabancı dil olarak Korece'nin öğretildiği sınıflarda işlenmesinin uygun olduğu düşünülmektedir. Kültürlerarası anlayışa ve etkileşime gereksinim duyulan günümüzde farkı coğrafyalara dönük farklı öğretim yöntemleri ve materyallerinin geliştirilmesinin gerekliliği büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ALTUNDAĞ, P., Shin Kyun Sook'un Lütfen Anneme İyi Bak Adlı Romanında Kadın Olgusu, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, cilt/volüme 53, sayı 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2014.
- DEMİREL, Ö., Öğretim İlke ve Yöntemleri Öğretme Sanatı, Pegem Akademi, Baskı: 22, Ankara, 2015.
- NİSBETT, R. E., Düşüncenin Coğrafyası, (Çev. Gül Çağalı Güven), Varlık Yayınları, İstanbul, Haziran, 2017.
- SHİN, D., Ommarıl Butahhae Soseolgyoyukceok Iymiya Kyoyuk Bangan, Sangmyeong Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- SHİN, K., Lütfen Anneme İyi Bak, (Çev. Belgin Selen Haktanır Us), Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- YUN, Y., Munhakıl Tonhan Hanguge Gachimunhwa Kyoyuk Bangan-Shin Kyunk Sooke Ommarıl Butakhaeril Junshimiro-, Horizontal and

*Gökmen & Pala "Lütfen Anneme İyi Bak" Bağlamında Korece Öğretiminde Yazınsal Eser
Kullanımı Üzerine Bir Deneme*

Vertical Individualism and Collectivism, *Journal of Personality and Social Psychology*, 74 (1), 2014.

İnternet kaynağı: <https://www.hofstede-insights.com/product/compare-countries/>

Türkiye’de Çin Hakkında Yapılan Akademik Çalışmaların İncelenmesi*

Sefa DİRİCAN*
Özgür ÖZDEMİR†

Öz: Çin binlerce yıllık kadim bir medeniyete sahip ve yazılı tarihi ile bu kültürel varlığını sürdürebilmiş ender ülkelerden biridir. Yaşanan iç savaş sonucu 1949 yılında bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkan Çin Halk Cumhuriyeti 1979 sonrasında–uygulamaya koyduğu ekonomik kalkınma hamlesi ile günümüzde uluslararası ekonomi ve politikada önemli bir konuma ulaşmıştır. Ayrıca 1971 yılından günümüze Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) daimî üyesi beş ülkeden biridir ve bu durum Çin’in uluslararası sorunlarda söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu nedenlerle Çin hem ülkemizde hem de dünyada akademik alanda yoğun olarak çalışılmaya başlanmış bir ülke haline gelmiştir. Hem yukarıda sayılan nedenlerle hem de Türk-Çin ilişkilerinin geçmişi düşünüldüğünde Türkiye’de Çin hakkında yapılan çalışmaların hem nicelik hem de nitelik açısından yoğun olması beklenmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de Çin hakkında yapılan akademik çalışmalar (kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri) incelenerek bu beklentinin bir karşılığı olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu inceleme yapılırken tüm akademik yazınların derinlemesine incelenmesi mümkün olmadığından daha yüzeysel düzeyde davranılmış ve tarih, konu ve özellikle tezler kaynak kullanımı kriterlerine göre incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çin, Ekonomik Kalkınma, BMGK

Examination of the Academic Studies in Türkiye About China

Abstract: China is a country that has an ancient civilization for thousands of years and has survived this cultural existence with its written history. China, which emerged as an independent state in 1949 as a result of the civil war, reached an important position in international politics with its economic development move in the last quarter of the 20th century. In addition, China has been a permanent

---

* Bu çalışmanın hazırlanmasına ilham kaynağı olan ve araştırmalar esnasında desteğini her daim hissettiren Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk Hocamıza teşekkürü borç biliriz.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sefadircann@gmail.com

† Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ozgur.ozdmr26@gmail.com Gönderim Tarihi: 24 Nisan 2019, Kabul Tarihi: 15 Haziran 2019.

member of the United Nations Security Council (UNSC) since 1971 and is one of the leading countries. For these reasons, it has become a country which has started to be investigated intensively in academic field both in Turkey and in the world. Considering the reasons mentioned above and the history of Turkish-Chinese relations, it is expected that China studies have intensive character. In this study, academic studies in Turkey about China (books, articles, master's thesis and doctoral thesis) were examined. Using time, subject and sources used as the criteria for selection, this study presents an overall picture because it is not possible to examine all the academic literature in depth.

Key Words: China, Economic Development, UNSC

Giriş

Çin 3000 yıllık yazılı tarihi ve sürdürülebilir medeniyet geleneği olan bir Doğu Asya ülkesidir (Karluk 2017a: 9). Binlerce yıllık medeniyet yazısı sayesinde bozulmadan günümüze kadar gelmiş ve modern yaşam biçimini geleneksel Çin medeniyeti içerisinde eriterek kültürel varlığını korumuştur. 3000 yıllık süreç boyunca sınırları devamlı genişlemiş olan bu ülke günümüzde 1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) olarak varlığını sürdürmektedir.

1976 yılında ÇHC'nin kurucu lideri Mao Zedong hayatını kaybetmiş ve yerine 1978 yılında Deng Xiaoping gelmiştir (Karluk 2017b : 302). Bu liderlik değişimi Çin'in de dönüşümünün başlangıcı olmuştur. 1979 yılında başlatılan ekonomik kalkınma programı ile Çin ekonomisi giderek gelişmiş ve bu ekonomik gelişme beraberinde Çin, siyasal anlamda hem bölgesel hem de küresel bir aktör olarak adından söz ettirmeye başlamıştır. Çin günümüzde 1.4 milyara yakın nüfusu ile dünyanın en kalabalık ülkesi durumundadır. Ayrıca bu ekonomik kalkınma girişimlerinin başarılı bir şekilde uygulanmasının bir sonucu olarak Çin günümüzde 12.24 trilyon dolar¹ ile ABD'den sonra en fazla gayri safi yurtiçi hasılaya sahip ülkedir. Dünyanın üretim merkezi olarak görülen Çin aynı zamanda 1971 yılından beri Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyesidir. Ayrıca birçok bölgesel ve küresel örgüte de üye olan Çin ekonomik alanın yanı sıra siyasal alanda da etkinliğini arttırmaktadır.

¹ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN>, Erişim Tarihi: 2 Nisan 2019.

Çin’in binlerce yıllık kadim bir medeniyetin devamı olmasıyla birlikte uygulamış olduğu ekonomik kalkınma programı ile dünya siyasetinde önemli bir yere gelmesi onu akademik anlamda çalışmaya değer bir ülke kılmıştır. Yakın gelecekte kendisinden söz ettirmeye devam edeceği ve hatta ABD’nin hegemonyasına tehdit oluşturabileceği tezleri de Çin’in her yönü ile tanınması ve doğru şekilde okunmasını önemli kılacaktır. Xi Jinping iktidarı sonrası “Çin Rüyası” iddiasıyla uluslararası arenada daha görünür olmaya başlayan ÇHC özellikle Yeni İpek Yolu Projesi bağlamında Türkler dünyasında uygulamaya koyduğu faaliyetleriyle Afrika ve Latin Amerika’daki varlığı, hatta bu durumun yeni sömürgeci tarz olarak nitelendirilmesiyle beraber Çin araştırmalarının başta Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri olmak üzere Çin’e fiziki ve kültürel açıdan komşu milletler açısından önemini arttırmaktadır (Karluk 2017b). Ayrıca Çin’in Doğu Türkistan bölgesinde yaşayan Türklere yönelik uygulamış olduğu insan haklarını hiçe sayan politikalar Türkiye-Çin ilişkilerinde önemli yere sahiptir. Diğer taraftan Türkiye’nin Çin ile olan tarihsel ilişkileri ve Çin’in son dönemde uluslararası politikada arttırdığı etkinliği göz önüne alındığında Çin ile alakalı yapılan akademik çalışmaların niceliksel ve niteliksel olarak incelmeye tabi tutulması son derece önemlidir.

Bu nedenlerle bu çalışmada Türkiye’de Çin hakkında yapılmış akademik çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışma yapılırken Türkiye’de Çin hakkında yayımlanmış makaleler, kitaplar ile doktora ve yüksek lisans tezleri incelenmiştir. İlgili akademik çalışmalar ayrıntılı bir şekilde incelenmemiş olup çalışmanın amacına paralel olarak yazıldıkları alan ve tarih ön planda tutularak Çin hakkında Türkiye’de yapılan çalışmalar ile Çin’in artan önemi arasında ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, çalışmanın içeriği dikkate alındığında veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi benimsenmiştir. Milli kütüphaneden kitaplar ve makaleler ile YÖK’de kayıtlı tezler incelenmiş ve konularına, yazıldıkları yıla göre tasnif edilmiştir. Bu verilerin toplanması ve tasnif edilmesi sonucu elde edilen bulgular önce doğrudan aktarılmış ardından güncel veriler ışığında yorumlanmıştır.

Türkiye’de Çin Hakkında Yazılmış Kitapların İncelenmesi

Bu bölümde Türkiye’de Çin ile alakalı olarak yazılmış kitaplar incelenmiştir. Söz konusu kitaplar konu ve basım tarihi ve dil

bakımından incelenerek bu alandaki literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Kaynak olarak Milli Kütüphane veri tabanı² kullanılmıştır. Tarama sonucunda ülkemizde bu konuda yayımlanan kitapların ekseriyeti, 2000’li yıllardan sonra yazılmış veya yayımlanmıştır. Gerçekleştirdiği ekonomik atılımla uluslararası siyasette önemli bir güç haline gelen ve 1980 sonrasında küresel düzeni doğrudan etkilemeye başlayan Çin’e olan ilginin ülkemizde son dönemde artmış olması doğal karşılanabilir. Buna mukabil, tarihsel olarak derin köklere haiz olan Türk-Çin ilişkilerinde Türkiye tarafının muhatabını daha yakından tanınması için Çin’e dair daha fazla nitelikli kitaba sahip olması gerektiği açıktır.

Konu bakımından ele aldığımızda Çin ile alakalı kitap yayınlarının çoğunluğunun tarih, ekonomi ve uluslararası ilişkiler alanlarında olduğu anlaşılmaktadır. Türklerin Çin ile olan tarihsel bağlarının çok eskilere dayanması tarih çalışmalarının önemli bir motivasyonu olarak değerlendirilebilir. Söz konusu kitaplar arasında Çin’in kadim tarihine ve kültürüne olan ilginin yanı sıra Çin-Türk münasebetleri de önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Ekonomi ile alakalı kitaplarda Çin’in yükselişi, Çin-ABD ilişkilerinin ekonomi politikası gibi konuların yanı sıra, Türk ekonomisinin Çin ile olan ilişkisi, Türkiye’ye yönelik Çinli yatırım imkanları ve turizm gibi konular da ele alınmaktadır. Uluslararası ilişkiler alanında ise, Çin’in küresel siyasetteki etkinliği, Türkiye-Çin ilişkileri, Çin-Batı ilişkileri ve Çin’in komşularıyla ilişkileri gibi konular ağırlıklı alanlar olarak karşımızda durmaktadır.

Türkiye’de Çin hakkında yazılmış kitapların çoğunluğu Çince, Türkçe ve İngilizce gibi dillerden oluşsa da Almanca, Fransızca vb. birçok dilden de kitaplar basılmıştır. 1000’den fazla Çince kitabın yanı sıra 960 İngilizce, 348 Türkçe kitap bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkçe yazılmış ve sonradan Türkçeleştirilmiş kitaplar incelenmiştir. Çin ile alakalı olarak Türkçe yazılan kitapların 185’i çeviri olma özelliği göstermektedir. Geriye kalan 163 kitap, Türk yazarlar tarafından Türkçe yazılmış olup Çin gibi geniş bir araştırma alanında daha fazla kitap yayını yapılması gerektiği açıktır. Türkiye’de Çin’in ve Çin kültürünün anlaşılması, idrak edilmesi ve Çin ile daha sağlıklı ve müteakabiliyet eksensli bir

² Milli Kütüphane Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mkutup.gov.tr/tr/Sayfalar/default.aspx>, Erişim Tarihi: Kasım 2018- Nisan 2019.

ilişkinin kurulabilmesi için söz konusu Türkçe yayınların sayısının artırılması önemli bir gerekliliktir.

Buradan itibaren Çin ile alakalı yazılan kitapların konu ve zaman bakımından detaylı incelenmesi mümkündür.

Kitapların Yayın Tarihlerine Göre İncelenmesi

Çin ile alakalı kitaplar 20.yy'ın başından itibaren ele alındığında, 1940'lara kadar toplam 11 kitabın basıldığı görülmektedir. 1940-1950 arasında önemli bir artış meydana gelmiş ve toplam 26 kitap basılarak bu alandaki çalışmalar arttırılmıştır. 1950'den sonra ise çalışmalarda önemli bir azalma meydana gelmiştir. 2000 yılına kadar neredeyse her yıl sadece bir kitap basılmıştır. Çin'in ekonomik yükselişinin başladığı 1980'li yıllarla birlikte çalışmalar artmaya başlarken. 2000 sonrası ise her yıl basılan kitap sayısı, çift haneli sayılarla ifade edilir düzeye gelmiştir. 2016 yılında 56 kitap ile rekor seviyeye yükseldiği görülmektedir. Çin'e olan ilginin artması ve Türkiye-Çin ilişkilerinin gelişmesi ile beraber önümüzdeki yıllarda bu sayıların daha da artacağı beklenebilir.

Kitapların Konu Bakımından İncelenmesi

Türkiye'de Çin ile alakalı Türkçe basılan kitaplar konu bakımından incelendiğinde, en fazla yayın yapılan alan, Çin kültürü ve Çin'in toplumsal yapısıyla alakalı yazılan romanlardır. Bu alanda yazılan toplam kitap sayısı 112'dir. Söz konusu kitaplar arasında çocuk hikâyeleri ve masallar gibi bu çalışmanın esas konusunu teşkil etmese de bir ülkenin anlaşılması bakımından yardımcı olabilecek alanlarda yazılmış eserler de bulunmaktadır. Bu kitapların 86 tanesi Çince'den çeviri iken geriye kalan 26 kitap Türkçe yazılmıştır.

En fazla kitap yazılan ikinci alan Tarihtir. Tarihle alakalı toplamda 72 kitap bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere Türk-Çin ilişkilerinin uzun yılları aşan tarihsel süreci göz önünde bulundurulduğunda bu alanda görece fazla çalışma yapılmış olması son derece normaldir.

Ekonomi alanında toplam 51 kitap basılmış olup bunların büyük çoğunluğu Çin'in uluslararası ekonomide artan ağırlığı ile doğru orantılı olarak son zamanlarda yayımlanmıştır. Söz konusu kitapların 19'u çeşitli dillerden çevrilmiş kitaplardır. Geriye kalan 32 kitap ise, Türkçe yayımlanmıştır.

Uluslararası ilişkiler konusunda toplamda 29 kitap yazılmıştır. Bu kitapların 5’i çeviri niteliğinde olup geriye kalan 24 kitap Türkçe yazılmıştır. Çin’in küresel siyasetteki rolü göz önüne alındığında bu alanda Türkçe yayın sayısının artırılması gerektiği gibi birçok yabancı yayının çevirisinin de Türkçeye kazandırılmasının Türkiye’deki Çin literatürünün gelişmesi ve Türk-Çin siyasi ilişkilerinin seyrine olumlu etkide bulunması için elzem olduğu açıktır.

Sinoloji alanında ise toplam 18 kitap yazılmıştır. Bunların ekseriyeti sözlük ve gramer kitabından oluşmakta olup Çince öğrenimine katkıda bulunmayı amaçlayan kitaplardır. Söz konusu kitapların üçü çeviri mahiyeti taşıırken 15’i Türkçe yazılmıştır. Burada belirtmek gerekir ki Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF)’de açılan Sinoloji Bölümünün söz konusu yıllarda Türkiye’deki Çin çalışmalarına önemli etkisi olurken, daha sonra Çin ile alakalı uzunca bir dönem çalışmaların yetersiz kaldığı aşikardır. Çin’in anlaşılması için Çin dilinin kapsamlı ve doğru bir şekilde bilinmesi gerektiği açıktır. Söz konusu süreç, Çin dilini daha etkin bir şekilde öğretebilecek kitapların basımı ile daha mümkündür.

Çin ile alakalı yazılan kitapların 13 tanesi Siyaset Bilimi alanında yazılmıştır. Söz konusu kitapların üçü Türkçe yazılmış olup 10 tanesi çeviri şeklindedir. Siyaset bilimi alanında yapılan çalışmalar Çin devlet düşüncesi, anayasa hukuku, idare hukuku gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Kadim Çin devlet düşüncesinin anlaşılması ve Çin-Türkiye ilişkilerinin Çin nezdindeki felsefi altyapısının daha sağlıklı tahlili için bu alandaki kitapların sayısının artması gerektiği açıktır.

Felsefe, yayımlanan 14 kitap ile Çin hakkında yazılan kitaplar arasında önemli bir yere sahiptir. Bu kitapların sekiz tanesi başka dillerden yapılan çeviriler iken altı tanesi doğrudan Türkçe yazılmış kitaplardır. Kuşkusuz Çin düşünce sisteminde önemli bir yere sahip olan Konfüçyüs felsefesinin anlaşılması, Çin’in hem geçmişteki eylemlerinin anlaşılması hem de gelecekteki eylemlerinin tahmin edilmesinde önemli bir yoldur. Bu açıdan Çin düşünce sistemi ve Çin’in temel felsefesini anlamak ve bunların bilinmesini sağlamak için hem daha önce yazılmış kitapların Türkçeye kazandırılması hem de özgün bir gözle yapılan araştırmalar sonucu yazarlarımızın

doğrudan Türkçe kitaplar yazarak literatüre kazandırmaları önemli bir hedef olmalıdır.

Çin kültürel ve toplumsal yapı farklılıklarından dolayı yıllarca birçok gezginin dikkatini çekmiştir. Çin’e gitme fırsatı bulup orada zaman geçiren insanlar Çin kültürünü tanıtmak ve yaşadıkları olayları anlatmak amacıyla gezi yazıları kaleme almışlardır. Gezi yazıları bu açıdan Çin’in kültürel doğasının öğrenilmesi açısından birinci elden kaynaklardır. Bu alanda yayımlanan 12 kitap bulunmaktadır.

Bu temel alanların dışında din, mitoloji, bölge araştırmaları, Çin’de Sosyal Yaşam, Sosyoloji, Kamu Yönetimi ve tıp gibi alanlarda da sayıca az da olsa yayımlanmış kitaplar bulunmaktadır. Ancak bu alanlarda yazılan kitap sayısının az olması bu alanlara özel bir ağırlığın verilmediğini göstermekte olup çalışma içerisinde ağırlıklı olarak incelenmemiştir.

Türkiye’de Uygur Türkleri üzerine de 1930’lu yıllardan itibaren çeşitli alanlarda 101 adet kitap yayımlanmıştır. Bu kitapların ekseriyeti Türkçe basılmış olmakla beraber, İngilizce, Rusça gibi dillerde de çeşitli kitaplar yayımlanmıştır. Kitaplar ağırlıklı olarak Uygur Türkçesi ile alakalı dilbilim kitapları, sözlükler ve folklorik temalı kitaplardan oluşmakla beraber tarih ve gezi gibi alanlarda da kitaplar basılmıştır. Doğu Türkistan’da yaşanan Uygur Türk dramı ve Çin’in Doğu Türkistan politikaları ile alakalı kitapların yetersizliği son derece açıktır. Türk kamuoyunun ve halkın bilinçlenmesi açısından bu tarz yayınların arttırılması gerektiği aşikardır.

Türkiye’de Çin Hakkında Yazılmış Makaleler

Türkiye’de yayımlanmış Çin araştırmaları konusundaki makaleler incelenirken “Milli Kütüphane” veri tabanı kullanılmıştır. Bu bölümde Çin üzerine yazılan makaleler yayım tarihleri ve konularına göre tasnif edilmiş olup, 1910 yılından başlanmak üzere günümüze kadar 10’ar yıllık periyotlar halinde ele alınmıştır. Bu bölümde bu tasnif sonucunda elde edilen veriler paylaşılacak, ardından bu veriler üzerinden çıkarımlar yapılacaktır.

Bu çalışma kapsamında 849 makale incelenmiştir. Doğrudan Çin ile ilgili yazılan makalelerin yanı sıra 1949 yılında Çin’in kontrolüne giren Doğu Türkistan üzerine yazılan makaleler de çalışmaya dahil edilmiştir. Bu bakımdan incelenen 849 makalenin

93 adeti Doğu Türkistan üzerine yazılan makalelerdir. Türkiye’de yayımlanan makalelerin konu dağılımına baktığımızda Siyasal Bilimler, Tarih ve Ekonomi üzerinde yoğunlaşıyor olsa da hukuktan felsefeye, psikolojiden matematiğe kadar birçok alanda yayınlanmış makale bulunmaktadır.

Makalelerin Yayım Tarihlerine Göre İncelenmesi

Ülkemizde Çin ile ilgili yayımlanmış makalelere tarihsel olarak baktığımızda Cumhuriyet döneminin öncesine kadar gittiği görülmektedir. Yaklaşık 100 yıllık bir sürecin incelendiği bu çalışmada çalışma kolaylığı olması açısından kabaca incelenecek olan bu 100 yıl, 10’ar yıllık periyotlara ayrılmıştır. Bu çalışma sonucunda 1910-1920 yılları arasında dört, 1921-1930 yılları arasında sekiz, 1931-1940 yılları arasında 23, 1941-1950 arasında 47 makale yayımlanmıştır. Bu tarihe kadar Doğu Türkistan ile alakalı bir makale yayımlanmamış olup bu konuda ilk makaleler 1950’li yıllarda yayımlanmaya başlamıştır. 1951-1960 yılları arasında beşi Doğu Türkistan ile alakalı olmak üzere 28 makale, 1961-1970 yılları arasında 18’i Doğu Türkistan ile alakalı olmak üzere 63 makale, 1971-1980 yılları arasında beşi Doğu Türkistan ile alakalı olmak üzere 86, 1981-1990 yılları arasında sekizi Doğu Türkistan ile alakalı olmak üzere 104, 1991-2000 yılları arasında 22’si Doğu Türkistan ile alakalı olmak üzere 98, 2001-2010 yılları arasında 20’si Doğu Türkistan ile alakalı olmak üzere 242, 2011-2018 yılları arasında da 15’i Doğu Türkistan ile alakalı olmak üzere 146 makale yayımlanmıştır.

Makalelerin Yazıldığı Alanlara Göre İncelenmesi

Türkiye’de yazılmış ve yayımlanmış makalelere bakıldığında, en fazla çalışma yapılan alan 267 ile “Siyasal Bilimler” alanıdır. 1910 yılında başlayan Çin çalışmalarının Siyasal Bilimler alanında gelişmesi ve yayılması 21.yüzyıl içerisinde olduğu görülmektedir. 2000 yılına kadar yani 90 yılda bu alanda 126 makale yayımlanırken bu tarihten sonraki 18 yılda 141 makale yayımlanmıştır.

Ekonomi alanına bakıldığında ilk çalışmalar 1930’lu yıllarda yayımlanmış olup Çin üzerine toplam 190 makale yayımlanmıştır. 1970 yılına kadar 20 makale yayımlanmış olup bu tarihten sonra Çin’in ekonomik kalkınma politikasının sonucu olarak ekonomi alanında yazılan makale sayısında gözle görülür bir artış gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonraki 10 yılda yani 1971-1980

arasında 30 makale yazılmıştır. Sonraki on yılda da 31 makale yazılmış olup bu alanda asıl artış 2001-2010 yılları arasında olmuştur. Bu dönemde 71 makale yayımlanmış olup bu tarihten itibaren bir düşüş göze çarpmaktadır. 2011 yılından günümüze ekonomi alanında 22 makale yayımlanmıştır. Bu düşüş bu tarihlerde Çin'in sadece ekonomi devi olarak değil aynı zamanda siyasi bir dev haline gelmesi ve çalışmaların bu alana kayması ile açıklanabilir.

Tarih alanında yayımlanmış 124 makale bulunmaktadır. Tarih alanı incelendiğinde diğer alanlardan farklı olarak Doğu Türkistan üzerine yazılan makalelerin önemli yer tuttuğu görülmektedir. Toplam makalelerin 35 adeti Doğu Türkistan üzerine yazılmıştır. Tarih alanında yazılan makaleler tarihsel olarak incelendiğinde her dönem bu alanda çalışma yapıldığı görülmektedir. Ancak diğer alanlarda olduğu gibi tarih alanında da son dönem sayısal bir artış görülmektedir. Son 30 yılda 64 makale yazılmıştır.

Çin üzerinde yoğun çalışma yapılan alanlardan biri de mimarlıktır. Bu alanda 48 makale yayımlanmış olup Çin mimarisi üzerine çalışmalar 21.yüzyılın bir olgusudur. Bu alanda yayımlanan 48 makalenin 42'si son 19 yılda yayımlanmıştır.

Çin üzerine yoğun çalışma yapılan alanlardan biri de sosyolojidir. Toplam 34 makalenin yayınlandığı bu alandaki ilk çalışma 1926 yılında yapılmıştır. Bu tarihten 1990 yılına kadar her 10 yıllık zaman dilimi dikkate alındığında dengeli bir seyir görülmüş olup 1991-2000 yılları arası sosyoloji alanında yayım yapılmamıştır.

Yukarıda sayılan alanlar toplam makalelerin yaklaşık olarak yüzde seksenini oluşturmaktadır. Bu alanlar dışında edebiyat, halkbilimi, felsefe, mühendislik, dil, tıp, istatistik, matematik ve hatta paleontoloji ve zooloji alanlarında da makaleler yayımlanmıştır. Ancak bu alanlar genel toplam içerisinde yoğun bir yer kaplamamaktadır.

Yukarıda Çin ile ilgili verilerin yanı sıra 93 adet Doğu Türkistan ile ilgili makale çalışma kapsamına alınmıştır. Bu konudaki çalışmalar 1950'li yıllarda başlamış olup günümüze kadar artarak gelmiştir. Ancak sayısal olarak baktığımızda yaklaşık 70 yıl gibi bir sürede bizim için önemli olan bu bölge ile ilgili ve son

zamanlarda bölgede yaşanan insani trajedilere rağmen sadece 93 makalenin yayımlanmış olması sorgulanmaya muhtaçtır.

Doktora Tezleri

Türk üniversitelerinde yapılan akademik çalışmaların nicelik bakımından sürekli artış içinde olduğu bilinen bir gerçektir. YÖK'ün lisansüstü tezler ile ilgili sitesinde (<https://tez.yok.gov.tr>)³ Çin ile ilgili olan 65 doktora tezi bulunmaktadır. Bunların içinde erişim izni olan 39 tez bu çalışmada incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Erişim izni yazar tarafından kısıtlanan tezler çalışmanın ana konusuna dâhil edilmemiş olup çalışmanın sonunda kısaca bahsedilmiştir.

Aşağıda öncelikle erişim izni olan tezlerin incelenmesi sonucu elde edilmiş genel bilgiler verilmiş ve genel çıkarımlarda bulunulmuştur, daha sonra ise alt başlıklarda tezler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu yapılırken tezlerin içeriklerine çok fazla girilmeden bu tezler yazılırken kullanılan kaynaklar incelenmiş, tezlerin yayım zamanları karşılaştırılmış ve ortak yönleri ile farklılıkları üzerinde durulmuştur. Çalışma sürecinde çalışmaya dahil edilen tezlerin önemli bir kısmının isimleri çalışmanın içerisinde veya dipnot şeklinde verilmiştir.

Çin konusunda yazılmış doktora tezleri incelendiğinde, konunun birbirinden farklı ana bilim dalı tarafından inceleme konusu yapıldığı görülecektir. Bu alanlar arasında tahmin etmesi kolay olan uluslararası ilişkiler, Tarih ve İktisat gibi anabilim dallarının yanı sıra işletme, eğitim, bankacılık gibi alanlarda bulunmaktadır. İncelenen 39 tez içerisinde bölüm olarak bakıldığında Tarih bölümü 7 doktora tezi ile en fazla tez yazılan alan konumundadır. Tarih bölümünü yazılan 6 doktora tezi ile uluslararası ilişkiler bölümü takip etmekte, arkasından 4 tez ile sinoloji ve İktisat bölümü gelmektedir. İncelenen 39 tezin yazıldığı dillerine baktığımızda 33 tezin Türkçe, 6 tezin ise İngilizce yazıldığı görülmektedir.

Tarih

Tarih alanında incelenen yedi doktora tezi-yazıldığı tarihlere bakıldığında tamamının son 20 yıl içerisinde yazıldığı görülmektedir. Bu tezler konu olarak incelendiğinde iki tanesinin

³ Yüksek Öğrenim Kurumu Resmi İnternet Sitesi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>, Erişim Tarihi: Aralık 2018-Nisan 2019.

Çin içerisinde yaşayan iki din (Taoizm ve İslamiyet) ile ilgili olduğu görülmektedir⁴. Yine diğer iki tez içerik olarak Çin ile ilgili olmayıp Çin kaynakları temel alınarak farklı konular üzerinde durulmuştur.⁵ Diğer tezler ise Çin ile başka ülkelerin ilişkilerinin karşılaştırılması şeklinde olup, Çin hakkında genel bilgi veren tek tez 2008 yılında “*Stratejik açıdan Çin’in Dünü ve Bugünü*” adlı tezdır⁶. Bu açıdan bakıldığında Çin’in gelenek göreneklerini, örf ve adetlerini kapsayan bir doktora tezi incelenen tezler içerisinde bulunmamıştır. Tarih alanında yazılan tezler için kullanılan kaynaklar incelendiğinde dört tezte sadece Türkçe ve İngilizce kaynaklar kullanılmış diğer 3 tezte ise yer yer Çince kaynaklara da yer verilmiştir.

Uluslararası İlişkiler

Bu alanda incelenen tezlerin biri hariç diğerleri Türkçe yazılmıştır. Bu tezlerin tamamı 2009 ve sonrasında yazılmıştır. Bu tezlerin iki tanesi Çin ile diğer ülke veya örgütler arasındaki ilişkileri incelemiştir.⁷ İki tez Çin’in güvenlik sorunlarına değinmiştir. Bunlardan biri Çin’in gelişen sanayisinin ve nüfusunun çokluğunun sonucu olarak artan enerji ihtiyacını ve buna bağlı olarak ortaya çıkan enerji güvenliği tehlikesini bertaraf etmek için Orta Asya’nın Çin için önemini tartışmaktadır⁸. Diğer bir tezte Çin’in uluslararası sisteme bakış açısı değerlendirilmiş ve Çin’in son yıllarda başardığı ekonomik gelişmenin bir tehdit olarak algılandığı ABD tarafına karşı dış politikası irdelenmiştir.⁹ İncelenen altı teze bakıldığında tamamında İngilizce ve Türkçe kaynaklar kullanıldığını ve hiç Çince kaynak kullanılmadığını

⁴ Bumairimu Abudukelimu, “Çin Kaynaklarına Göre Taoizm”, Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof.DR. Mustafa Erdem,2011, Ankara ve Maerjiang Wu, “Çin Kaynaklarına Göre Mançu (Çing) Hanedanı Döneminde (1644-1911) Çin’de İslamiyet.”, Marmara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Nuh Arslantaş, 2018, İstanbul.

⁵ Mehmet Zeren, “Çin Kaynaklarına Dayanarak Batı Gök Türkleri Hakkında Bilgi”, İstanbul Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Abdülkadir Donuk, İstanbul, 2004 ve Nuraniye Hidayet Ekrem, “Çin Elçisi Chang Ch’ien’in Seyahatnamesine Göre Orta Asya’daki Etnik Gruplar”, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Danışman: Özkan İzgi, 1999, Ankara.

⁶ Hasan Bilgin, “Stratejik Açıdan Çin’in Dünü ve Bugünü”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Danışman: Doç. Dr. Kemal Arı, 2008, İzmir.

⁷ Umut Bekcan, “Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri”, Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Erel Tellal, 2012, Ankara ve Özlem Zerrin Keyvan, “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği-Çin İlişkileri-Tehditler, Fırsatlar, Öneriler”, Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Mustafa Nail Alkan, 2015, Ankara.

⁸ İsa Burak Gonca, “Enerji Güvenliği Çerçevesinde Çin Halk Cumhuriyeti’nin Orta Asya’daki Jeo ekonomik Çıkarları” Çıkarları”, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Timuçin Kodaman, 2017, Isparta.

⁹ Cemre Pekcan, “Çin’in Uluslararası Sisteme Bakışı ve ABD’ye Yönelik Politikası”, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Mete Tuncoku, 2015, Çanakkale.

görmekteyiz. Bu durumda uluslararası ilişkiler alanında yazılan tezlerin tek bir bakış açısını yansıttığı söylenebilir ve Çin bakışını ne kadar doğru anlatabildiği tartışmalıdır.

Sinoloji

Bu alanda dört doktora tezi inceleme konusu yapılmıştır. Bu doktora tezlerinin tamamı Türkçe yazılmış ve hepsi 2010 ve sonrası tarihlerde yayımlanmıştır. Üç doktora tezi doğrudan Çin ile ilgili olmayıp Çin kaynaklarına dayanılarak diğer milletler ile ilgili bilgiler incelenmiştir. Bu tezlerde Çin kaynaklarında dayanılarak Türklerle ilgili efsaneler incelenmiş¹⁰, yine Çin kaynaklarında yabancılara nasıl bakıldığında üzerinde durulmuştur¹¹. Bu konu kapsamındaki diğer tez¹² ise bu kaynaklara dayanılarak 16.yüzyıldaki Osmanlı- Çin ilişkileri tartışılmıştır. İncelenen son tezde¹³ ise Çin düşünürü Lao Tzu'nun düşünce yapısı anlatılmaya çalışılmıştır. İncelenen tezlerin tamamında Çince, Türkçe ve İngilizcenin yanında kaynak olarak kullanılmış olup Çin kaynaklarına dayandırılarak yazılan tezler olmaları dolayısıyla olması gerekenin bu olduğu kolaylıkla söylenebilir.

İktisat

İktisat alanında dört doktora tezi incelenmiştir. Bu tezlerin tamamı Türkçe yazılmıştır. Tezlerin tamamının son 10 yıl içerisinde yayımlanmıştır ve bu durum Çin'in son yıllarda ekonomide yaşadığı başarılı dönüşümün net bir göstergesidir. Bu alanda yazılan iki tezde¹⁴ Çin diğer ülkeler ile karşılaştırılma için kullanılmıştır. Diğer bir tezde¹⁵ Çin ekonomisinin 1980 sonrası dönemde yaşadığı dönüşüm üzerinde durulmuş ve Çin'in kapitalistleşen ekonomisinin dünya ekonomik çarkına

¹⁰ Yıldız Berkkan, "Çin kaynaklarına göre Türklerle ilgili efsaneler", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay, 2018, Ankara.

¹¹ Gürhan Kırılan, "Çin Klasik Metinlerinde Yabancılar", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay, 2012, Ankara.

¹² Giray Fidan, "Çin kaynaklarına göre 16. yüzyılda Osmanlı Çin ilişkileri ve Çin'de Osmanlı ateşli silahları", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay, 2010, Ankara.

¹³ Gonca Ünal Chiang, "Çin düşünürü Lao Tzu'nun metafiziksel düşünce yapısının temel kaynağı", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay, 2015, Ankara.

¹⁴ Dilek Şahin, "Türkiye'de imalat sanayinin yapısal dönüşümü ve rekabet gücündeki değişim: Çin ekonomisi ile karşılaştırma", Erciyes Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Oğuzhan Türker 2015, Kayseri ve İsmet Göçer, "Yabancı doğrudan yatırımların makroekonomik ve verimlilik etkileri: Türkiye, Çin ve Hindistan örneği, Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Osman Peker, 2013, Aydın.

¹⁵ Kerem Gökten, "Çin ekonomisi'nde dönüşüm ve kapitalist dünya sistemine eklemlenme süreci (1978-....)", Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Nurcan Özkaplan, 2009, Ankara.

eklemlenmesi süreci tartışılmıştır. İncelenen son tezde¹⁶ ise Çin ekonomisinin gelişiminin Türkiye’nin dış ticaretine etkisinden bahsedilmiştir. Bu alanda incelenen doktora tezlerinin tamamı İngilizce ve Türkçe kaynaklardan yararlanılarak yazılmış Çince birincil kaynaklardan yararlanılmamıştır.

İşletme

Bu çalışmada işletme alanında yazılan üç tez incelenmiştir. Bu tezlerin tamamı Türkçe yazılmış ve tüm tezler son on yıl içerisinde yayımlanmıştır. İki tez Çin ile Türkiye dahil diğer bazı ülkeler ile karşılaştırma şeklinde yazılmıştır. Diğer tezde¹⁷ ise Çin’den yapılan ithalatın Türkiye’deki firmaları nasıl etkiledikleri üzerinde durulmuştur. Üç tezin tamamında Türkçe ve İngilizce kaynaklardan yararlanılmış olup Çince kaynaklara yer verilmemiştir.

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Bu alanda iki tez inceleme konusu yapılmış olup bu tezler 2012 ve 2014 yılında yayımlanmıştır. Bu tezlerden biri İngilizce biri Türkçe yazılmıştır. İki tezde de¹⁸ Çin’deki ekonomik dönüşüm ve bu dönüşümün etkileri üzerine çalışılmıştır. Bu tezlerde ağırlıklı olarak İngilizce ve yer yer Türkçe kaynaklar kullanılmıştır.

Eğitim

Eğitim alanında bu çalışmada iki tez incelenmiştir. Bu tezler son altı yıl içerisinde yayımlanmış olup yazım dilleri Türkçe’dir. Bu iki tezde karşılaştırma yöntemi kullanılmış ve Çin ile Türkiye ve diğer ülkelerin eğitim yöntemleri incelenmiştir. Adı “Türkiye, Almanya, Fransa, Çin ve Japonya’da öğretmen yetiştirme (2000-2017)” olan tezde bu ülkelerin eğitimci yetiştirme programları incelenmiş ve Türkiye’nin yapması gereken yenilikler tartışılmıştır. Diğer tezde¹⁹ ise Türkiye ve Çin arasında beden eğitimi dersi

¹⁶ Arif Güller, “Çin ekonomisinin gelişimi ve Türkiye’nin dış ticaretine etkisi”, Anadolu Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Ergül Han, 2012, Eskişehir.

¹⁷ Murat Berberoğlu, “Çin’den Yapılan İthalatın Türkiye’deki Firmaların Performansına Etkisi: İSO 1000 Araştırması”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Bünyamin Er, 2014, Trabzon.

¹⁸ Meryem Nergis Ataçay, The Transformation of The Chinese State and its Role in The Economy during the reform Period: The Sustaining State Ownership”, “Bir Toplumsal Üretim Tarzının Dönüşümü Deneyiminde Yönetim Reformları- Kentleşme Hareketleri İlişkisi: Çin Örneği”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Aylin Topal Yılmaz, 2014, Ankara.

¹⁹ Mihriy Musa, “Türkiye ve Çin’deki İlköğretim Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Karşılaştırılmalı olarak İncelenmesi”, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Belgin Gökyürek, 2012, Ankara.

öğretim programları karşılaştırılmıştır. İki tezde de ağırlıklı olarak Türkçe kaynaklar kullanılmıştır.

Bankacılık

21.yüzyılda Çin’in ekonomik açıdan yakaladığı ivme sonucu bankacılık alanında da Çin üzerine yazılmış eserler görülmeye başlanmıştır. Bu yüzyılın ilk 10 yılı içerisinde Çin hakkında bankacılık üzerine yazılmış iki doktora tezi vardır. Türkçe yazılan bu tezlerden biri doğrudan yabancı yatırımların Türkiye’nin ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerini incelerken Çin karşılaştırma amacı ile kullanılmıştır. Diğer tezde ise Çin ana süje olarak yer almakta ve ekonomik küreselleşme sürecinde Çin’in finansal sistemi incelenmektedir. Bu tezlerde Türkçe ve İngilizce kaynaklar ağırlıklı olarak kullanılmak ile birlikte Çin Finansal sistemi üzerine yazılan tezde bazı Çince kaynaklar kullanılmıştır.

Diğer Alanlarda Yapılan Çalışmalar

Yukarıda başlık halinde incelenen alanlar dışında yayımlanmış birer tezin incelendiği bölümlerde bulunmaktadır. Bu başlık altında bu tezlerden kısaca bahsedilecektir. İlk olarak bahsedilecek bölüm Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bölümüdür. Bu bölümde 2007 yılında yayımlanmış *“A Study on The Future Scenarios of the International System with a Focus on China: A Mixed Research Approach”* adlı tez incelenmiştir. Bu tez Çin’e genel bir bakış niteliğindedir ve genel olarak Çin’in askeri, ekonomi, politika gibi alanlarının incelenmesi şeklindedir. Bu tezde kaynak olarak tamamen İngilizce kaynaklardan yararlanılmıştır.

Batı dilleri alanında Amerikan Kültür ve Edebiyat bölümünde 2008 yılında yayınlanmış bir tez incelenmiştir. Bu tezde²⁰ Irk tanımıyla birlikte ABD’de yaşayan Çinlilerin göç nedenleri ve ABD’ye katkıları ve Çinli Amerikalıların deneyimleri ve tarihsel geçmişleri incelenmiştir. Bu tezde tamamen İngilizce kaynaklar kullanılmıştır.

Çalışmamızda Japon Dili ve Edebiyatı alanında yapılan bir çalışmaya da yer verilmiştir. 2008 yılında yazılan bu Türkçe tez²¹ çalışmasında Tang dönemi Çin kültürünün Japon kültürü

²⁰ Özlem Karagöz, “Defining race: Cixed-race relationships in the contemporary Chinese-American novel”, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nilfen Gökçen 2008, İzmir.

²¹ Abdullah Malkoç, “Tang Dönemi Çin kültürünün Japon kültürüne etkileri (619 - 907)”, Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay, 2008, Ankara.

üzerindeki etkileri üzerine çalışılmıştır. Bu çalışmanın büyük çoğunluğunda İngilizce kaynaklar kullanılmış yer yer Çince kaynaklara yer verilmiştir.

Radyo Televizyon ve Sinema Bölümünde yazılan bir doktora tezi de bu çalışmada incelenmiştir. 2006 yılında yazılan bu Türkçe tezde İngilizce Türkçe ve Çince kaynaklar kullanılmıştır. Bu çalışmada²² Çin, internetin ideolojik propaganda aracı olarak kullanılmasının incelenmesinde bir örnek vaka olarak ele alınmıştır.

Çin’in konu edinildiği doktora tezlerinden biri de Kamu Hukuku alanındadır. 2009 yılında Türkçe yazılmış olan bu tezde²³ Elektrik sektörünün regülasyonu konusunda Çin, Türkiye, AB, Rusya ve Güney Amerika uygulamaları karşılaştırılmıştır. Çoğunlukla İngilizce kaynaklardan yararlanılmıştır.

2018 yılında psikoloji alanında yayımlanmış bir çalışma²⁴ da burada incelenmiştir. İngilizce yazılan ve kaynak olarak da neredeyse tamamı İngilizce olan bu çalışmada Türkiye ve Çin karşılaştırılmalı olarak verilmiştir.

Bilim ve teknoloji bölümünde 2014 yılında yayımlanan doktora tezinde²⁵ geriden gelen bir devletin teknoloji alanında diğer gelişmiş devletleri yakalamasında devletin rolü örnek olay üzerinden irdelenmiştir. İngilizce yazılan bu tezde tamamen İngilizce kaynaklar kullanılmıştır.

Denizcilik İşletmeleri alanında yazılan bir tez de bu çalışmada kullanılmıştır. 2007 yılında Türkçe yazılan bu tezde²⁶ Türkiye’nin Çin ve Almanya arasındaki ticarete bir merkez olup olamayacağı tartışılmıştır. Bu tezde Türkçe ve İngilizce kaynaklar kullanılmıştır.

---

²² Şevket Nasir, “İnternetin ideolojik propaganda aracı olarak kullanılması: Çin Halk Cumhuriyeti örneği” Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Nurettin Güz, 2006, Ankara.

²³ Elvin Evrim Özcan, “İdare Hukuku açısından Türkiye’de elektrik sektörünün regülasyonu ve Avrupa Birliği, Rusya, Çin ve Güney Amerika uygulamaları”, Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Ender Ethem Atay, 2009, Ankara.

²⁴ Yeşim Üzümcüoğlu Zihni, “The Relationship Between Traffic Climate And Driver Behaviors: Explicit And Implicit Measures With Turkish And Chinese Samples”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Türker Özkan, 2018, Ankara.

²⁵ Ali Ulaş Emiroğlu, “State-Led Catch-Up: Chinese Telecom Equipment Industry”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Erkan Erdil, 2014, Ankara

²⁶ İsmail Bilge Çetin, “Deniz ticaretinin geliştirilmesinde ulaştırma ağları için ilgi analizleri: Türkiye-Almanya-Çin uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Ayşe Güldem Cerit, 2007, İzmir.

Bu çalışmamızda incelenen son doktora tezi Deniz Ulaştırma Mühendisliği Bilim Dalında 2011 yılında yazılmış tezdır. Bu tezde²⁷ Çin ile Almanya arasındaki deniz ticaretinde Türkiye’nin konumu tartışılmıştır. İngilizce ve Türkçe kaynaklardan yararlanılarak yazılan bu tez Türkçedir.

Çalışmaya Dahil Edilmeyen Tezler

YÖK’ün resmi internet sitesinde bulunan ancak erişim izni bulunmayan 26 doktora tezi bu çalışmaya dahil edilmemiş olmasına rağmen bu başlık altında, edinebildiğimiz bilgiler ışığında kısaca bahsedilecektir. Bu 26 tezin alanlarına baktığımızda yukarıdaki incelenen tezlere benzer bir sonuç ortaya çıkmakta ve çoğunluğu tarih (8) ve uluslararası ilişkiler (8) bilim dalı oluşturmakta ve arkasından dört tez ile sinoloji bölümü gelmektedir. Bu tezlerden 22 tanesi son 20 yıl içerisinde yayımlanmış olup bu durum Çin’in yaşadığı dönüşüme paralel şekilde araştırma konusu olduğunu teyit etmektedir.

İnceleme alanı dışında bırakılan uluslararası ilişkiler tezlerinin tamamı son 10 yıl içerisinde yazılmıştır (biri 2009, diğerleri 2016-2018arası). Bu durum Çin’in son yıllarda yaşadığı ekonomik gelişmenin sonucu olarak uluslararası alanda üzerine çalışılması gereken önemli bir aktör haline geldiği tezini kanıtlar niteliktedir. Bu tezler genel olarak Çin ile hem bölgesel hem küresel güçlerin ilişkilerine ve karşılıklı politikalarına yönelik incelemelerdir. Örneğin, iki tez Çin’in Türkistan/Orta Asya politikalarına ve buradaki güç mücadelesine yönelmişken, bir tez bu bağlamda Orta Doğu ilişkilerine yöneliktir.

Tarih alanında yazılan tezlere bakıldığında çeşitli konularda yazıldığı görülmektedir. Bir tez Çin’in Ortadoğu’da Arap olmayan milletlere yönelik dış politikasından bahsederken İran, İsrail ve Türkiye örnek olarak incelenmiş, başka bir tezde ise Çin’in ve Türkiye’nin modernleşme çabaları karşılaştırılmıştır. 1987 yılında yazılan ve Çin hakkında yazılmış en eski doktora tezi olan tez ise Çin’in 1971 ve 1981 yılları arasındaki Türkistan/Orta Asya politikası incelemektedir.

---

²⁷ Sibel Bayar Çağlak, “Çin- Almanya denizyolu taşımacılığında Türkiye’nin konumunun analizi”, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Güler Alkan, 2011, İstanbul.

Bir diğer tez ise sosyoloji alanında yapılmış tez olup²⁸, Çin’deki azınlık çoğunluk ilişkileri üzerinde Sarı Uygurların Sosyo-Kültürel yapısı üzerinde yapılan çalışmadır. İlgili tez Çin’in Kansu eyaletinde yaşayan Budist Türkler üzerine yapılan uzun süreli saha çalışması temelinde Çin’in geleneksel düşüncesindeki “biz ve ötekiler” anlayışı, farklılıkların yönetimi mevcut milliyetler politikaları ve onların Sarı Uygur örneğindeki etkileri üzerine odaklanmıştır.

Yüksek Lisans Tezlerinin İncelenmesi

Türkiye’de Çin üzerine yazılmış ve <https://tez.yok.gov.tr> adresinde yayımlanmış toplam 220 yüksek lisans tezi incelenmiştir. Tezler incelenirken yazıldıkları alanlar ile alakalı bir tasniflendirmeye gidilmiştir. Uluslararası ilişkiler, ekonomi-işletme-, tarih, sosyoloji, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, din, felsefe, dilbilim ve edebiyat, mimarlık, eğitim öğretim, hukuk, iletişim, turizm, istatistik, beslenme- diyetetik ve savunma ve savaş teknolojileri gibi bölümlere ayrılarak toplam 220 tez incelenmiştir.

Söz konusu tezlerin incelenmesinde kabaca iki kriter dikkate alınmıştır. Birincisi yazıldıkları dildir. İnceleme sonucunda tezlerin ağırlıklı olarak Türkçe yazıldığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanında önemli oranda da İngilizce teze de rastlanmaktadır. Fransızca ve Almanca yazılmış birkaç tez de bulunmaktadır. İkinci olarak ise tezlerde Çince kaynaklardan yararlanılıp yararlanılmadığı değerlendirilmiştir. Görülmektedir ki Türkiye’de Çin hakkında yazılan tezlerin büyük çoğunluğunda Çince kaynaklar kullanıl(a)mamaktadır. Tahminimiz odur ki bu durum yazarları Çince bilgilerinin yeterli olmamalarından kaynaklanmaktadır. Bu durum, mecburi olarak yazarların İngilizce kaynaklara dolayısıyla ikinci el kaynaklara yönelmesi manası taşımaktadır. Bu şekilde üretilen akademik bilginin yeterliliği ise elbette tartışmalıdır.

Çin, Türkiye ile tarihsel bağları haiz bir ülke olmasının yanı sıra özellikle 1980 sonrası dünya politikasında son derece önemli bir aktör olarak ön plana çıkmıştır. Bu bakımdan Çin ile alakalı çalışmaların arttırılması elzemdir. Çin’in bu alandaki akademik çalışmaları ve politikaları da dikkate alındığında, karşı bir akademik bilgi üretim faaliyeti son derece önemlidir.

²⁸ Abdürreşit Celil (Karluk), *Sarı Uygurların Sosyo-Kültürel Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi SBE, Danışman, Prof. Dr. M. Cihat Özönder, 2002, Ankara.

Uluslararası İlişkiler

Türkiye'de Çin üzerine yazılmış ve <https://tez.yok.gov.tr> adresinde yayımlanmış tezlerden 89'u uluslararası ilişkiler alanında yazılmıştır. Söz konusu sayı ile beraber, Türkiye'deki Çin araştırmalarının (yüksek lisans düzeyinde) uluslararası ilişkiler disiplini üzerine yoğunlaştığını görülmektedir. Ancak Çin gibi, özellikle 1980 sonrası küresel çapta etki kapasitesini arttıran ve uluslararası ilişkilerde çok daha aktif olarak bir politika izleyen ülke konusunda yapılan araştırmaların nicelik olarak yetersizliği açıktır. Nitelik tartışması ise başka bir araştırmanın konusu olmaya adaydır. Bu bağlamda, yalnızca bu tezlerin Çince kaynak içerip içermediği tartışma konusu yapılacak olup diğer nitelik unsurlarına değinilmeyecektir.

Türkiye'de uluslararası ilişkiler alanında yüksek lisans düzeyinde Çin ile ilgili yazılan tezlerin 31'i İngilizce yazılmıştır. Bu tezlerden hiçbirinde herhangi bir Çince kaynak kullanımına rastlanmamaktadır. Bu tezler ağırlıklı olarak Çin'in bölgesel ilişkileri ve küresel kapasitesi/ yükselişi²⁹ ile alakalı olarak yazılmıştır. Bu kapsamda, Çin- Pakistan,³⁰ Çin- Rusya,³¹ Çin- Avrupa birliği, Çin- ABD,³² Çin- Vietnam³³ ilişkileri gibi konuların yanı sıra, doğu Türkistan meselesi³⁴ ve Çin'in son dönemde dış politika ajandasının ön sıralarında yer alan Afrika ile ilişkileri³⁵ de ele alınmıştır.

Uluslararası ilişkiler alanında yazılan tezlerden iki tanesi ise Fransızca olarak yazılmıştır. Bu tezlerde de herhangi bir Çince

²⁹ Nigar Shiralizade, "Can China Replace The Us As A New Hegemon? The Impact Of The Energy Security In China's Hegemonic Potential", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof.Dr. Faruk Yalvaç, 2016, Ankara.

³⁰ Uluç Gülsoy, An Analysis Of China Pakistan Economic Corridor (Cpec) Utilizing Complex Interdependence Theory", Bahçeşehir Üniversitesi, SBE, Danışman: DR. Sean Michael Cox, 2018, İstanbul.

³¹ Derya Yurdakul, "Northeast Russian-Chinese Relations And Asian Security: 1991-2009", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Oktay F. Tanrısever, 2009, Ankara.

³² Aynabat Garayeva, "State Behavior In Cyberspace: Russia, China And The USA", İstanbul Bilgi Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç.Dr. Mehmet Ali Tuğtan, 2014, İstanbul.

³³ Yılmaz Durmaz, The Role Of The Asean Way In Vietnam's South China Sea Policy Towards China" İstanbul Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Emine Aslı Çalkıvık, 2017, İstanbul.

³⁴ Fatma Özge Atay, "Impact Of The Xinjiang Problem On China's External Relations:1990-2010", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Oktay F. Tanrısever, 2010, Ankara.

³⁵ Musa Suleiman Musa, China's Relationship With Africa. Neo-Imperialism/Neo-Colonialism", Bahçeşehir Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof.Dr. Mustafa Sabri Sayarı, 2015, İstanbul.

kaynağa rastlanmamaktadır. Söz konusu iki tez, Çin- Kırgızistan ilişkileri³⁶ ve Çin'in Afrika politikası³⁷ ile alakalı olarak yazılmıştır.

Alanda yazılan tezler ağırlıklı olarak Türkçe yazılmıştır. Zira söz konusu 89 tezin 56 tanesi Türkçe yazılmıştır. Bu tezlerin 4'ünde Çince kaynak kullanımına rastlanmakla beraber, büyük çoğunluğu yalnızca Türkçe, İngilizce ve nadiren de Rusça, Fransızca gibi dillerde yapılan çalışmaları kaynak olarak kullanılarak yazılmıştır. Çince kaynak kullanılan tezler şunlardır:

1. Murat Öztuna, Avrupa Birliği-Çin ilişkileri:2003-2013 Kapsamlı Stratejik Ortaklık Dönemi incelemesi ve kuşak yol girişimi sonrası gelişmeler
2. Alican Alet, 1992'den Sonra Çin-İsrail İlişkileri
3. Ümit Alperen, Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Ortadoğu Politikası
4. Arzu durdular, 1970'den Günümüze Karşılaştırmalı Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri

Türkçe yazılan tezler, İngilizce tezlerle ağırlıklı olarak benzer konuları işlemekle beraber, Çin dış politikasında kamu diplomasisi³⁸, Çin- Japonya ilişkileri³⁹ ve Çin- Hindistan ilişkileri⁴⁰ gibi dikkat çekici konulara da yer verilmektedir.

Ekonomi- İşletme

Türkiye'de Çin üzerine yazılmış yüksek lisans tezlerinden 71'i ekonomi- işletme- ekonometri alanlarında yazılmıştır. Birbirleriyle yakından ilişkili bu konularda yazılan tezleri birlikte incelemek sağlıklı olacaktır. Çin'in 1980 sonrası ekonomik olarak artan etkisi Türkiye'deki yüksek lisans tezlerine de yansımıştır. Bu alanda yapılan çalışmaların özellikle 2000 sonrası arttığını gözlemlemek mümkündür. Ancak Türkiye gibi, Çin ile büyük ticari ilişkileri olan ve özellikle ithalat- ihracat dengesini sağlamakta büyük güçlük

³⁶ Aibek Babakulov, Les tendances principales et le « Facteur Chinois » dans la politique étrangère de Kirghizistan après l'indépendance", Galatasaray Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç.Dr. Ali Faik Demir, 2015, İstanbul.

³⁷ Koue Pierre Francis Bolou, L'entrée de la Turquie en Afrique sub-Saharienne face à l'influence Française et la présence Chinoise", Galatasaray Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç.Dr. F.Selcan Serdaroğlu, 2011, İstanbul.

³⁸ Elif Sak, "Yumuşak güç ve kamu diplomasisi: Sahra Altı Afrika ekseninde Türkiye ve Çin faaliyetlerinin Karşılaştırılması", Yalova Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Kenan Dağcı, 2014, Yalova.

³⁹ Yunus Can Polat, "21. yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti-Japonya İlişkileri ve Milliyetçilik", Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç.Dr. Selçuk Çolakoğlu, 2011, Aydın.

⁴⁰ İrşat Sarıaloğlu, Hindistan Çin ilişkilerinde Tibet Sorunu", Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Refet Yinanç, 2007, Ankara.

yaşayan bir ülkenin akademi dünyasının bu konuya niceliksel ve niteliksel olarak daha fazla eğilmesi gerektiği açıktır.

Söz konusu 71 tezin 16'sı İngilizce, biri Fransızca ve 54'ü Türkçe yazılmıştır. İngilizce tezlerin ve Fransızca olarak yazılan tek tezin⁴¹ herhangi bir Çince kaynaktan yararlanmadığı görülmektedir. 54 Türkçe tezin ise, yalnızca altı tanesinde Çince kaynaklardan yararlandığı görülmektedir:

Bu alanda yapılan çalışmalar, Çin'in küresel ekonomik etkisi, Çin-AB, Çin-ABD, Çin-Türkiye gibi ilişkilerin ekonomik boyutu gibi konuların yanı sıra Çin ekonomisinin yapısal durumu ve Çin'e yönelik yabancı doğrudan yatırımlar gibi konulara odaklanmaktadır. Bu konular dışında da çeşitli iktisadi konular ele alınmıştır.

Tarih

Türkiye'de Çin üzerine yazılmış ve <https://tez.yok.gov.tr> adresinde yayımlanmış tezlerden 11'i tarih alanında yazılmıştır. Bu tezlerden üçü İngilizce yazılırken sekizi Türkçe olarak yayımlanmıştır. İngilizce kaynaklardan birinde⁴² Türkçe kaynaklardan ise beşinde Çince kaynaklardan yararlanılmıştır. Söz konusu tezlerde, çeşitli tarihlerde hüküm sürmüş Türkiye ile Çin arasındaki tarihsel ilişkiler dikkate alındığında ve tarihsel hafızanın canlı tutulması gerektiği göz önünde tutulduğunda bu alandaki çalışmaların da yetersiz olduğu tespit edilebilir.

Sosyoloji

Bu alanda yayımlanmış dört adet yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Tezlerin tamamı Türkçe yazılmıştır. Söz konusu tezlerin birinde Çince kaynaklar da kullanılırken,⁴³ diğer üç tez Türkçe ve İngilizce tezlerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Söz konusu tezlerde Çin'deki azınlıkların durumu, Çin'in sosyo-ekonomik yapısı, Çin'de kadın imgesi ve Çin'de üniversite öğrencilerinin durumu konuları işlenmiştir. Türkiye için Çin ile geliştirilen ilişkilerde muhatabın toplumsal yapısının bilinmesi ve anlaşılması son derece önemlidir. Bu anlamda, Çin toplumunu,

⁴¹ Şekip Erdem Çapanoğlu, "L'impact économique et politique de la croissance Chinoise au niveau mondiale", Galatasaray Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç Dr. Selcan Serdaroğlu, 2005, İstanbul.

⁴² Aybike Şeyma Tezel, "A Study On China's Only Female Ruler Wu Ze Tian", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. DR. Mustafa Soykut, 2009, Ankara.

⁴³ Mihrullah Tevekkül Qarluq, "Çin'deki Azınlık Sosyolojisi Üzerine Nitel Bir Araştırma", Niğde Üniversitesi, SBE, Prof. Dr. Abdürreşit Celil Qarluq, 2015, Niğde.

özellikle de Çince kaynaklardan yararlanarak inceleyen çalışmaların sayısının artması son derece önem arz etmektedir.

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Bu alanda yazılmış tezlerin sayısı yedidir. Bu tezlerden üçü İngilizce, dördü ise Türkçe yazılmıştır. Bu tezlerden yalnızca birinde Çince kaynaklardan yararlanılmıştır.⁴⁴ Çin ile alakalı çalışmaların bu alandaki eksikliği de açıktır. Zira kadim Çin siyaset düşüncesinin ve bugünkü yönetim anlayışının anlaşılması son derece elzem bir konudur.

Din

Bu alanda yazılmış toplam üç tez vardır. Tezlerin tamamı Türkçe yazılmıştır ve birinde Çince kaynaklardan yararlanılmıştır.⁴⁵

Mimarlık

Bu alanda da yazılmış yalnızca bir tez vardır. Enise Burcu Karaçizmeli tarafından yazılan “*Gelenekselden Küresele Bahçe Tasarımı: Çin ve Japonya’dan örnekler*” adlı tez mevcuttur. Tez Türkçe yazılmış olup, Çince kaynak içermemektedir.

Dilbilim ve Edebiyat

Bu alanda yayımlanan tez sayısı 16’dır. Bu tezlerden 13 tanesi Türkçe, ikisi İngilizce ve biri de Almanca⁴⁶ dillerinde yazılmıştır. Söz konusu tezlerin altı tanesinde Çince kaynaklara başvurulurken diğer tezlerde ağırlıklı olarak Türkçe ve İngilizce tezlerden yararlanılmıştır. Bu alandaki tezlerde tiyatro ve Çince-Türkçe karşılaştırması⁴⁷ gibi konuların yanı sıra, kazakça ve modern Çin edebiyatı gibi konular da işlenen konular arasındadır. Bu alan da özellikle Çin kültürünün anlaşılması ve Türkçe ile Çince arasındaki ilişkilerin incelenmesi bakımından önemlidir. Ancak görülmektedir ki bu alandaki çalışmaların dahi ekseriyeti Çince kaynaklardan yararlanılmadan yapılmaktadır. Bu durum, ciddi bir eksikliklerdir.

⁴⁴ GULISAREAYI TUOHETI, “Çin’de Kamu Yönetimi Reformları: Çin Deneyiminin Özgünlüğü”, Selçuk Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Hülya Eşki Uğuz, 2018, Konya.

⁴⁵ Musa Osman Karatosun, “Geleneksel Çin Mitleri Üzerine Bir Araştırma”, Çukurova Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Kadir Albayrak, 2013, Adana.

⁴⁶ Burcu Polat Şeker, “Geschichts- Und Kulturpessimismus In Max Frischs Dramenstück ‘Die Chinesische Mauer’”, Ege Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Yücel Aksan, 2018, İzmir.

⁴⁷ Chien Hsun Chen, “Koşaç Tümceleri: Evrensel Dilbilgisi Çerçevesinde Türkçe ve Çince’nin Karşılaştırılması”, Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Nadir Engin Uzun, 2006, Ankara.

Eğitim- öğretim

Bu alanda yazılan toplam dört tez bulunmaktadır. Bu tezlerin tamamı Türkçe yazılmıştır. Tezlerden birinde⁴⁸ Çince kaynaklardan yararlanılmıştır. Söz konusu tezde Çin'deki azınlıkların eğitim durumu ele alınmıştır.

Hukuk

Bu alanda yazılmış yüksek lisans tezi sayısı üçtür. Tezler Türkçe yazılmıştır. Tezlerden ikisi ticaret hukuku ile alakalı sorunları incelerken, diğeri Çin'deki ölüm cezası sorununa değinmektedir. Tezlerin üçünde de Çince kaynaklardan yararlanılmıştır:

1. Abulikemu Abudureyimu Çin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Hukukunda Yabancı Yatırımın Ülkeye Girme Yöntemleri,
2. Ayixiamuguli Simayi, Dünya Ticaret Örgütü Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözümü MekanizmasıveÇin'le İlgili Örnekler,
3. Ayinuer Abudukelimu, Dünyada ve Özel Olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nde Yaşam HakkıveÖlüm Cezası Sorunu.

İletişim

İletişim alanında yazılmış yüksek lisans tezi sayısı üçtür. Tezler reklamcılık, gazetecilik ve sinema konularına değinmektedir. Tezler, Türkçe yazılmış olup herhangi bir Çince kaynağa rastlanmamıştır:

- 1- Baikeertiemuer Maimaitimin, Çin Ulusal Haber Ajansı: Xinhua ve Güncel Çin Basını
- 2- Nemra Yıldırım, Küreselleşmenin Uluslararası Reklamcılığa Etkileri: Çin Örneği
- 3- Sevda Nur Kitinur, Kültür Devrimi Sonrası Çin Sinemasında Kolektif Hafıza Olgusu: Yara/Hasar Filmler

⁴⁸ Sainaiti Abulaiti, "Çin'de Azınlıklar ve Azınlıklar Eğitimi", Yıldız Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Elçin Macar, 2009, İstanbul.

Turizm

Bu alanda yazılmış tez sayısı ikidir. Tezlerden biri İngilizce⁴⁹, diğer ise Türkçe⁵⁰ yazılmıştır. Tezlerde herhangi bir Çince kaynaktan yararlanılmamıştır. Türkiye ile Çin arasındaki turizm potansiyeli düşünüldüğünde Türkiye'de bu alanda yapılması gereken akademik çalışmaların sayısının artırılması gerektiği açıktır.

Felsefe

Felsefe ile alakalı yazılan toplam iki tez bulunmaktadır. Chien Yang Erdem tarafından yazılan "İkiliği Kırmak: Beşinci Kuşak Çin Sinemasına Eleştirel Bir Yaklaşım" adlı tez İngilizce yazılırken, Erdem Miray Yazgan tarafından yazılan Eski Çin Felsefesi ve Mantık Anlayışı adlı tez Türkçe kaleme alınmıştır her iki tezde de herhangi bir Çince kaynağa rastlanmamıştır.

İstatistik

Bu alanda yazılan tek yüksek lisans tezi Tianliu Li tarafından yazılan "Çin'de Meydana Gelen Depremlerin Zaman Serileri ve Markov Zincirleriyle Modellenmesi" adlı tezdur. Tez, Türkçe yazılmış olup herhangi bir Çince kaynaktan yararlanılmamıştır.

Beslenme ve Diyetetik

Bu alanda yazılan tek yüksek lisans tezi Abudukelimu Nuerkaosaier tarafından yazılan Çin Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi Urumçi Şehrindeki Lise Öğrencilerinin Beslenme ve Fiziksel Aktivite Bilgi ve Davranışları adlı tezdur. Tez, Türkçe yazılmış olup herhangi bir Çince kaynaktan yararlanılmamıştır.

Savunma ve Savaş Teknolojileri

Bu alanda yazılmış tek tez, Cihan Öyke tarafından yazılan Çin Silahlı Kuvvetleri'nin İncelenmesi adlı tezdur. Tez Türkçe yazılmış olup herhangi bir Çince kaynaktan yararlanılmamıştır.

⁴⁹ Dilidaer Muluati, "International Tourism Marketing Strategies: A study in China's Xinjiang minority areas", İstanbul Aydın Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İlky Karaduman, 2017, İstanbul.

⁵⁰ Zülfiye Tahir, "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Turizmin Gelişmesi ve Geleceğe Yönelik Hedefler", İstanbul Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Nüzhet Kahraman, 2004, İstanbul.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmamızda, Türkiye’de Çin üzerine yazılmış kitaplar, makaleler ve erişim imkânı bulunan yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Söz konusu yayımlar, niceliksel bir tasnifin yanı sıra, hangi dilde yazıldıklarına ve Çince kaynak kullanılıp kullanılmadığına göre değerlendirilmiştir. Türkiye’deki akademik potansiyel düşünüldüğünde Çin üzerine yapılmış yayınların hem nicelik hem nitelik olarak atırılması gerektiği açıktır. Tek tek alanları göz önüne aldığımızda da durumun bu gerekliliği fark edilmektedir.

Yayınlar, özellikle lisansüstü tezler başta olmak üzere akademik çalışmalara bakıldığında Çin araştırmalarının henüz başlangıç seviyede olduğunu, birinci el kaynaklara ulaşmada ciddi sıkıntıların olduğu anlaşılmaktadır. Çince kaynaklardan akademik düzeyde istifade edenlerin çoğunluğunu Doğu Türkistan kökenli araştırmacılar veya lisansüstü öğrencilerin oluşturduğu anlaşılmıştır. Son yıllarda Türk üniversitelerindeki Sinoloji ve Çin dili edebiyatı bölümlerinden mezun öğrenciler ile Çin’de eğitim-öğretim gören araştırmacıların sayısında da artış olduğu bir gerçektir. Bu durum incelediğimiz kaynaklardan da anlaşılmaktadır.

Tarihsel Türk-Çin ilişkileri ile Çin’in uluslararası siyasette ve ekonomide son dönemdeki etkinliği ve Xi Jinping iktidarı sonrası Bir Yol Bir Kuşak projesi bağlamında Türkler dünyası üzerindeki hamleleri dikkate alındığında ülkemizde yapılan ve yapılmakta olan çalışmaların her alanda yetersiz kaldığı kolayca anlaşılacaktır. Öte yandan, Çin gibi 56 farklı milliyetten oluşan bir toplumsal yapıya haiz bir ülkeye dair sosyoloji, etnoloji ve antropoloji alanında bu denli az çalışma yapılmış olması da düşündürücüdür. Özellikle Türklerin ana ve ata vatanı olan Doğu Türkistan Türkleri ile Çin’deki diğer Müslüman unsurlara dair çalışmaların da azlığı dikkat çekmektedir. Türkiye’nin bu coğrafyaya dair politikasının kimi çevrelerce “yetersiz” veya “tutarsız” değerlendirmesinin temelinde aslında Türkiye’de söz konusu bölgeye dönük bilimsel çalışmaların ve objektif verilerin arzu edilen seviyede olmaması gerekçesi vardır. Aynı şekilde kadim bir devlet olan Çin’in yönetim ve siyasal düşünce sistemine dair siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında yapılan çalışmaların son derece az oluşu ülkemiz akademisinin Batı merkezli algısından veya oryantalist bakışın

baskın olmasından kaynaklandığı gerekçesi ileri sürülebilir. Fakat küreselleşen dünyamızda artık bu tarz zihniyetin çoktan değişmiş olması gerekiyordu. Bu çalışmadan da görüldüğü gibi ülkemizdeki Çin çalışmaları yalnızca sayısal olarak değil nitelik olarak da yetersizdir ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

ABUDUKELİMU, Bumairimu, "Çin Kaynaklarına Göre Taoizm", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof.DR. Mustafa Erdem, 2011.

ABULAITİ, Sainaiti, "Çin'de Azınlıklar ve Azınlıklar Eğitimi", Yıldız Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Elçin Macar, 2009.

ATAÇAY, Meryem Nergis, "The Transformation of The Chinese State and its Role in The Economy during the reform Period: The Sustaining State Ownership", "Bir Toplumsal Üretim Tarzının Dönüşümü Deneyiminde Yönetim Reformları- Kentleşme Hareketleri İlişkisi: Çin Örneği", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Aylın Topal Yılmaz, 2014, Ankara.

ATAY, Fatma Özge, "Impact Of The Xinjiang Problem On China's External Relations:1990-2010", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Oktay F. Tanrısever, 2010, Ankara.

BABAKULOV, Aibek, "Les tendances principales et le « Facteur Chinois » dans la politique étrangère de Kirghizistan après l'indépendance", Galatasaray Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç.Dr. Ali Faik Demir, 2015, İstanbul.

BEKCAN, Umut, "Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Erel Tellal, 2012.

BERBEROĞLU, Murat, "Çin'den Yapılan İthalatın Türkiye'deki Firmaların Performansına Etkisi: İSO 1000 Araştırması", Karadeniz Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Bünyamin Er, 2014.

BERKKAN, Yıldız, "Çin kaynaklarına göre Türklerle ilgili efsaneler", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay,2018.

BİLGİN, Hasan, "Stratejik Açıdan Çin'in Dünyü ve Bugünü", Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü , Danışman: Doç. Dr. Kemal Arı, 2008, İzmir.

BOLOU, Koue Pierre Francis, L'entrée de la Turquie en Afrique sub-Saharienne face à l'influence Française et la présence Chinoise", Galatasaray Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç.Dr. F.Selcan Serdaroğlu, 2011, İstanbul.

CHEN, Chien Hsun, "Koşaç Tümceleri: Evrensel Dilbilgisi Çerçevesinde Türkçeve Çince'nin Karşılaştırılması", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Nadir Engin Uzun, 2006.

CHIANG, Gonca Ünal, "Çin düşünürü Lao Tzu'nun metafiziksel düşünce yapısının temel kaynağı", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay, 2015, Ankara.

ÇAĞLAK, Sibel Bayar, "Çin- Almanya denizyolu taşımacılığında Türkiye'nin konumunun analizi", İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Güler Alkan, 2011, İstanbul.

ÇAPANOĞLU, Şekip Erdem, "L'impact économique et politique de la croissance Chinoise au niveau mondiale", Galatasaray Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç Dr. Selcan Serdaroğlu, 2005, İstanbul.

ÇETİN, İsmail Bilge, "Deniz ticaretinin geliştirilmesinde ulaştırma ağları için ilgi analizleri: Türkiye-Almanya-Çin uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Ayşe Güldem Cerit, 2007.

DURMAZ, Yılmaz, "The Role Of The Asean Way In Vietnam's South China Sea Policy Towards China" İstanbul Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Emine Aslı Çalkıvık, 2017, İstanbul.

EKREM, Nuraniye Hidayet, "Çin Elçisi Chang Ch'ien'in Seyahatnamesine Göre Orta Asya'daki Etnik Gruplar", Hacettepe Üniversitesi, SBE, Danışman: Özkan İzgi, 1999, Ankara.

EMİROĞLU, Ali Ulaş, "State-Led Catch-Up: Chinese Telecom Equipment Industry", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Erkan Erdil, 2014, Ankara.

FİDAN, Giray, "Çin kaynaklarına göre 16. yüzyılda Osmanlı Çin ilişkileri ve Çin'de Osmanlı ateşli silahları", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay, 2010, Ankara.

GARAYEVA, Aynabat, "State Behavior In Cyberspace: Russia, China And The USA", İstanbul Bilgi Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç.Dr. Mehmet Ali Tuğtan, 2014, İstanbul.

GONCA, İsa Burak, "Enerji Güvenliği Çerçevesinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Orta Asya'daki Jeo ekonomik Çıkarları" Çıkarları", Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Timuçin Kodaman, 2017, Isparta.

GÖÇER, İsmet, "Yabancı doğrudan yatırımların makroekonomik ve verimlilik etkileri: Türkiye, Çin ve Hindistan örneği, Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç.Dr. Osman Peker, 2013, Aydın.

GÖKTEN, Kerem, "Çin ekonomisi'nde dönüşüm ve kapitalist dünya sistemine eklenme süreci(1978-....)", Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Nurcan Özkaplan, 2009, Ankara.

GÜLLER, Arif, "Çin ekonomisinin gelişimi ve Türkiye'nin dış ticaretine etkisi", Anadolu Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Ergül Han, 2012, Eskişehir.

GÜLSOY, Uluç, An Analysis Of China Pakistan Economic Corridor (Cpec) Utilizing Complex Interdependence Theory", Bahçeşehir Üniversitesi, SBE, Danışman: DR. Sean Michael Cox, 2018, İstanbul.

KARAGÖZ, Özlem, "Defining race: Cixed-race relationships in the contemporary Chinese-American novel", Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nilsen Gökçen 2008, İzmir.

KARATOSUN, Musa Osman, "Geleneksel Çin Mitleri Üzerine Bir Araştırma", Çukurova Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Kadir Albayrak, 2013, Adana.

KARLUK, Abdürreşit Celil, Sarı Uygurların Sosyo-Kültürel Yapısı, Hacettepe Üniversitesi SBE, Danışman, Prof. Dr. M. Cihat Özönder, 2002, Ankara.

KARLUK, Abdürreşit Celil, (2017a), Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gereksinimleri Üzerine, Denge Dergisi, Ankara, S. 95-111.

KARLUK, Abdürreşit Celil, (2017b) Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü, 1.Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi(12-17 Eylül 2017) Kongre Kitabı, ed: Gonca Bayraktar Durgun, Tuğrul Korkmaz, Gazi Üniversitesi Matbaası, Ankara, S. 302-311.

KEYVAN, Özlem Zerrin, "Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Birliği- Çin İlişkileri-Tehditler, Fırsatlar, Öneriler", Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Mustafa Nail Alkan, 2015, Ankara.

KIRILEN, Gürhan, " Çin Klasik Metinlerinde Yabancılar", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay, 2012, Ankara.

MALKOÇ, Abdullah, "T'ang Dönemi Çin kültürünün Japon kültürüne etkileri (619 - 907)", Ankara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Bülent Okay, 2008, Ankara.

Milli Kütüphane Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mkutup.gov.tr/tr/Sayfalar/default.aspx>, Erişim Tarihi: Kasım 2018- Nisan 2019.

MULUATİ, Dilidaer, "International Tourism Marketing Strategies: A study in China's Xinjiang minority areas", İstanbul Aydın Üniversitesi, SBE, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İlkay Karaduman, 2017.

MUSA, Mihriay, "Türkiye ve Çin'deki İlköğretim Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Karşılaştırılmalı olarak İncelenmesi", Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Belgin Gökyürek, 2012, Ankara.

MUSA, Suleiman, China's Relationship With Afrıca. Neo-İmperializm/Neo-Colonializm", Bahçeşehir Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof.Dr. Mustafa Sabri Sayarı, 2015, İstanbul.

NASİR, Şevket," İnternetin ideolojik propaganda aracı olarak kullanılması: Çin Halk Cumhuriyeti örneği" Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Nurettin Güz, 2006, Ankara.

ÖZCAN, Elvin Evrim, "İdare Hukuku açısından Türkiye'de elektrik sektörünün regülasyonu ve Avrupa Birliği, Rusya, Çin ve Güney Amerika uygulamaları", Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Ender Ethem Atay, 2009, Ankara.

PEKCAN, Cemre, "Çin'in Uluslararası Sisteme Bakışı ve ABD'ye Yönelik Politikası", Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Ahmet Mete Tuncoku, 2015, Çanakkale.

POLAT, Yunus Can, "21. yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti-Japonya İlişkileri ve Milliyetçilik", Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç.Dr. Selçuk Çolakoğlu, 2011, Aydın.

QARLUQ, Mihrullah Tevekkül, "Çin'deki Azınlık Sosyolojisi Üzerine Nitel Bir Araştırma", Niğde Üniversitesi, SBE, Prof. Dr. Abdürreşit Celil Qarluq, 2015, Niğde.

SAK, Elif, "Yumuşak güç ve kamu diplomasisi: Sahra Altı Afrika ekseninde Türkiye ve Çin faaliyetlerinin Karşılaştırılması", Yalova Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Kenan Dağcı, 2014, Yalova.

SARIALIOĞLU, İrşat, "Hindistan Çin ilişkilerinde Tibet Sorunu", Gazi Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Refet Yınanç, 2007, Ankara.

ŞAHİN, Dilek, "Türkiye'de imalat sanayinin yapısal dönüşümü ve rekabet gücündeki değişim: Çin ekonomisi ile karşılaştırma", Erciyes Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Oğuzhan Türker 2015, Kayseri.

ŞEKER, Burcu Polat, "Geschichts- Und Kulturpessimismus In Max Frischs Dramenstück 'Die Chinesische Mauer'", Ege Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Yücel Aksan, 2018, İzmir.

SHİRALİZADE, Nigar, "Can China Replace The Us As A New Hegemon? The İmpact Of The Energy Security İn China's Hegemonic Potential", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof.Dr. Faruk Yalvaç, 2016, Ankara.

TAHİR, Zülfiye, "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Turizmin Gelişmesine Geleceğe Yönelik Hedefler", İstanbul Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Nüzhet Kahraman, 2004, İstanbul.

TEZEL, Aybike Şeyma, "A Study On China's Only Female Ruler Wu Ze Tian", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. DR. Mustafa Soykut, 2009, Ankara.

TUOHETİ, Gulisareayı, "Çin'de Kamu Yönetimi Reformları: Çin Deneyiminin Özgünlüğü", Selçuk Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Dr. Hülya Eşki Uğuz, 2018, Konya.

YURDAKUL, Derya, "Northeast Russian-Chinese Relations And Asian Security: 1991-2009", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Doç. Oktay F. Tanrıseven, 2009, Ankara.

Yüksek Öğrenim Kurumu Resmi İnternet Sitesi, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>, Erişim Tarihi: Aralık 2018-Nisan 2019.

World Bank Resmi İnternet Sitesi, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN>, Erişim Tarihi: 02.04.2019.

WU, Maerjiang, "Çin Kaynaklarına Göre Mançu (Çing) Hanedanı Döneminde (1644-1911) Çin'de İslamiyet.", Marmara Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Nuh Arslantaş, 2018, İstanbul.

ZEREN, Mehmet, "Çin Kaynaklarına Dayanarak Batı Gök Türkleri Hakkında Bilgi", İstanbul Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Abdülkadir Donuk, 2004, İstanbul.

ZİHNİ, Yeşim Üzümcüoğlu, "The Relationship Between Traffic Climate And Driver Behaviors: Explicit And Implicit Measures With Turkish And Chinese Samples", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, SBE, Danışman: Prof. Dr. Türker Özkan, 2018, Ankara.

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

Söyleşi: Doç. Dr. Gürhan Kırilen (G. KIRİLEN)

Söyleşi Yapan: Arş. Gör. Aybala Lale (AL)

Söyleşi Yapılan Tarih: 20 Haziran 2019

Söyleşi Yapılan Yer: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF), ANKARA

AL: Çin ve Çin kültürüne dair neler söyleyebilirsiniz? Çini Çin yapan temel unsurlar nelerdir?

G. KIRİLEN: Bu tabii çok etraflıca cevaplandırılması gereken bir soru. Ama tarihsel süreç içerisinde anlamaya çalıştığımız zaman kültürün kökeninde ortaya çıktığı süreçte temelde iki kaynaktan beslendiğini söyleyebiliriz. Bunlardan biri Güney ya da daha önceleri Güneydoğu ile özdeşleşen ‘Yi 夷’ Çince tabiriyle “Doğudaki Yi Kültürü 东夷”; bunun karşısında da daha sonra Xia 夏 kültürünün devam ettirdiği ve onlardan bin yıl kadar sonra Zhouların sahiplendiği Kuzey ve Kuzeybatıyla ilişkilendirilen bir kültür çevresi var. Bu ise yabancı halklardan Di ve Rong kaynağından besleniyor. Bu iki kültür çevresi Çince tabirle Zhong Yuan (merkezi düzlükler 中原) diye bilinen coğrafyaya çağlar boyu farklı vesilelerle göç eden nüfusun oluşturduğu bir merkez yaratıyor. Di adı 狄, daha sonra karşımıza çıkan anlatıların tümünde Hun ve Türk kültür çevresinden halkları tanımlamak için kullanılıyor. Bunu basitleştirip bir terimin kapsadığı alanın genişletilerek Türk kültür çevresini de içine alması şeklinde düşünmemek icap eder. Aksine, henüz en erken devirlerde dahi Di olarak anılan insanların kuzeyden, diyelim ki Altay kültür çevresinden Sarı Irmak havzasının güneyine gelen insanlar olduğunu görmek gerek. Sarı Irmak havzasının, henüz Çinlilik oluşmadan evvel Altay halklarıyla iskân edildiği düşüncesi daha doğrudur.

Temelde Çin’i Çin yapan unsurlar nelerdir diye baktığımız zaman, Çin kültürü diyebileceğimiz yeknesak bir kültür formunun ancak daha sonra Zhoular 周 döneminde ortaya çıktığını görüyoruz. Burada da en önemli süreç sanırım Konfüçyüs ve zamanıdır. Konfüçyüs döneminde geleneksel kültürün birikimi belli bir potada toplanmış, aşağı yukarı birbirine yaklaşan değerler silsilesi ve değişik bir ahlak anlayışı da bu kültür çevresini oluşturmuştur. Çok uzun süredir tartışılmalı konulardan bir tanesi Çin milli bir zaviyeden

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

anlaşılabilir mi yoksa burası bir kültür merkezidir ve kültür çerçevesinde mi anlaşılabilir? Ben de yine eski hocalarımızın takip ettiği tarzda bunun milli bir yönünün olmadığını, milli yönünün modern ulus devlet fikriyle şekillendiğini ve bugünkü formunu aldığını, daha çok kültür ve davranış biçimleri, insani ilişkilerin nasıl düzenleneceği şeklindeki yerleşikleşmiş ve "etiket (li 禮)" tabir edilen törensel davranışlarda kendisini gösterdiğini söyleyebilirim. Kısacası Çin kültürü katman katman oluşmuştur ve buna Türk kültür çevresinin katkısı sandığımızdan daha çok olmuştur diyebiliriz.

AL: Çinli ve Çin zihniyetini şekillendiren hususlar nelerdir?

G. KIRILEN: Bu unsurlar tarihsel gelişim süreci içerisinde farklı katmanlarda karşımıza çıkabilir. Ancak kısaca özetleyecek olursak bunun Çin yazısı olduğunu söyleyebiliriz. Pek çok araştırmacı yazının tek başına bunu oluşturabilecek yani bir zihniyet ya da bir değerler sistemi oluşturabilecek yeterlikte olmadığını düşünür. İşin manevi kısmının, kültürel özelliklerin farklılaşabileceğini dile getirir. Bunun için bağıntıları kültür verilerinde aramayı tercih eder. Ancak kültürün taşıyıcısı dil olduğu için biz bunu ancak onun içinde bulabiliriz. Resim formunun yanında Çin dilinin temel özelliği yalınlaşma özelliğidir. O yüzden pek çok şey çok yalın görünür. Bunun ötesinde batıda gelişen ya da bizim ehli kitap geleneğinde gördüğümüz tahlilden ziyade, tasvirin önemli olduğu anlaşılabilir. Ama Çin zihniyetini eğer kültür çerçevesinde anlamaya çalışırsak, yine dil içerisinde köşe başlarını tutan belli başlı kavramlar karşımıza çıkar. Bu kavramların başındaysa kimilerinin "insan sevgisi" şeklinde tercüme ettiği ama aslen "*beşerî münasebet*" anlamına gelen "*ren 仁*" gelir ki düşünme alışkanlıklarının bu kavram ekseninde şekillendiğini düşünebiliriz. Bu kavram ikiye ayrılır: Bir tanesi *shu 恕*, diğeryse *zhong*'dur 忠. Bunlardan ikincisi "sadakat" anlamında; ilkiyse "diğerkâm" anlamındadır. Diğerkâmlık, kişinin kendini bir başkasının yerine koyabilmesidir. Sadakati açıklamaya gerek yok. Bu iki kavram özü itibariyle yine bir başka Çince kavrama bağlanarak anlaşılabilir. O da *xiao*'dır. "*Hayırlı evlat*" şeklinde Türkçeye tercüme edilir. Ama hayırlı evlat çok yerinde bir tercüme değildir. *Xiao 孝* özü itibariyle "*sıradüzen*" ya da "*hiyerarşi*" demektir. Böyle baktığımızda, "insan" ve "iki" im-işaretlerinin yan yana geldiği "*beşerî münasebet*" "*hiyerarşi*"ye kökten bağlıdır. Dolayısıyla insanlar arasındaki eşit ilişki, bütün Çin klasiklerinde ve Konfüçyüsçü yazında gördüğümüz üzere, tüm *beşerî münasebetin* ve sosyal yapının çok küçük bir kısmını oluşturur. Geriye kalan belki

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

yüzde doksan, doksan beş diyebileceğimiz orandaki insan ilişkileri hep hiyerarşik bir düzlemde kendisini gösterir. Bu manada az önce sözünü ettiğimiz "sadakat" ve "diğerkâmlık" önemli hale gelir ki bu, astla üst ilişkilerinde astın üste karşı mutlak sadakati, üstün de astının karşısında kendisini onun yerine koyabildiği bir ideal dünya kurgulamaya çalışır. Bu toplum sathına yayıldığına piramidin en tepesinde bir hükümdarın bulunduğu ve onun altındaki bütün makam, mevki, görev, kişi, yani herkesin bir şemsiye altında toplandığı, konumların hak ve sorumluluk çerçevesinde değil; temelde sadakat ekseninde tanımlandığı bir sözüm ona organik dünya kurgusudur. Diğerkâmlık üstlerden beklenen bir "erdem" olduğu için onlara geniş bir keyfiyet alanı açar. Organik toplum kurgusu her zaman çalışmış mıdır? Tarihsel olarak büyük oranda çalıştırılmamıştır diyebiliriz. Yani ne sadakat örneği olan kimseler her zaman sadık olmuşlardır, ne de üstlerden beklenen diğerkâmlık hayata geçirilmiştir. Burada sanırım kilit kavram perspektiftir, bu daha ziyade "bakış açısıyla" anlaşılır. O da bizi daha üst bir kategorik tanım olan *yinyang*'a 阴阳 götürür. Yin ve yang aslında nedir? Bir romanda bu çok güzel anlatılmıştır. Verilen örnek bir ağaçtır. Her şeye bakımımızda bir perspektifin bulunduğu yani bir bakış açımızın her zaman bulunduğu ve bu bakış açısına göre her şeyin farklı şekilde anlaşılabilceği karinesine dayanır. Bu haliyle sadakat çok uzağa düşen bir idealden başka bir şey değildir. Örnek şudur: bir ağacın yaprakları gövdesine göre eril olan yang'dır, gövde ise yin'dir. Ama ağacın gövdesi köküne göre yang'dır, kök ki gövdesine göre yin'dir. Bir dal yin'dir, gövde yang'dır. Bir yaprak yeşil ve canlı olduğu için yang'dır, dal ise yin'dir. O yaprağın güneşe bakan ön yüzü yang'dır, arkası yin'dir. Aynı yaprağın içerisindeki damarlar yin olarak düşünülür, yeşil kısımları yang'dır. Dolayısıyla, biraz içine girdikçe her adımda farklılaşabilen bir bakış açısı belirir. Bu tabii düşünce alışkanlıklarının temelindeki yaklaşımı oluşturur. Bu aynı zamanda bir bilme yöntemidir, "*ayrıştırma*"dır. Bu ayrıştırma öncelikle perspektife bağlı olduğu için Batı'da ya da ehli kitap geleneğinde gördüğümüz tahlil eden ve her şeyden önce kategorilere ayırarak sınıflandıran yaklaşımdan farklılaşır.

Özü itibarıyla bilimde de aşağı yukarı zaman ve mekân gibi temel kategorik ayrımlar vardır ama Çin'de bu metafizik bir ikilik fikrinde döner durur. Dolayısıyla Çin'de zihniyeti şekillendiren hususlar nedir diye düşündüğümüzde en tepede az önce söz ettiğimiz yin ve yang vardır, onun altında sosyal yapıyı oluşturan hiyerarşi kavramı, onunla

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

birlikte hiyerarşiye bağlanan insan ilişkileri vs. sırasıyla gelir. Burada farklılaşan, her durum ve vaziyete göre davranış ve değerlerin değişebildiği bir zihniyettir. Bu bizim ne inançtan kaynaklanan yani dinimizden gelen ve ehli kitap geleneğinin tanımlayıp tasvir ettiği ne de modern aklın ortaya koyduğu "hakikat" fikriyle eşleşmez. Benim naçizane fikrim, en temelde bir zihniyet farkı var ise yaşamın bakış açısına göre değiştiği, hakikatin de en son kertede olmadığı fikrine yol açan bu temel zihniyettir. Pek çok şeyi böyle anlayabiliriz diye düşünüyorum. Ne de olsa bu, 'Çin'de hakikat mutlak surette yoktur' demek anlamına gelmez. Genel geçer "*yasa (li 理)*" ve "*yol 道 (dao)*" kavramları sabitler olarak düşünülebilir. Fakat bunların referansı doğa, niteliği ise harekettir, yani değişkendir. Doğal harekete yaklaşmak pastoral bir mastar verse de toplumsal olayları açıklamak için bir noktada doğadan ayrılmak gerekir. Hakikati, o hakikatle ilişkiye giren kimsenin bakış açısıyla dile getirileceği ve her anlatının da başka bir zaviyeden baktığı için hakikati çok daha çeşitli anlayabileceğimiz sonuca doğru açılırız. Bu açılma çıkış noktasından öyle uzağa savrulur ki artık "ilke" diyebileceğimiz bir şeyden söz edemez hale geliriz. "*Kanun ölür, insan yaşar*" diyen bir anlayış nasıl yorumlanmalıdır? Temelde Çin zihniyetini şekillendiren şey budur. Bu, herkes takdir eder ki oldukça sekülerdir, yani bu dünyayla ilgili bir meseledir. Ama aynı süreçte bu Çin düşüncesinin çıkış noktası nazarında da hep seküler olduğu anlamına gelmez. Gerek metafizik gerekse mistisizm Çin'de çok baskın unsurlardır.

AL: Türk-Çin ilişkilerinin milattan önceki yıllara kadar dayandığını biliyoruz. Büyük Hun Devletinin hükümdarı Mete Han, Çin ile yaptığı savaşlar neticesinde Çin'i yıllık vergiye bağlamıştı. Ancak oğlu Kiok'un Çinli bir prensesle evlenerek bu ülkeyle akrabalık bağı kurmasının ardından sonraki hükümdarlar da Çin etkisinde kalmıştır. Orhun Abidelerinde Bilge Kağan, Çin için "*Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşu yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştıırıp, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş...Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldandıp çok çok, Türk milleti, öldün; Türk milleti, öleceksin!*" şeklinde bir uyarıda ve öğütte bulunmuştur. Tarih boyunca Türk-Çin ilişkilerinin bu sözler üzerinden şekillendiğini söylemek mümkün müdür?

G. KIRILAN: Bilge Kağan yazıtı çok önemli bir metin. Hem bizim tarihimizi anlamamız hem de bütün tarihsel süreci, üstüne üstlük tüm

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

Asya coğrafyasındaki aşağı yukarı kültürel gelişimin nevinin, niteliğini anlayabilmemiz için bana kalırsa çok önemli bir metindir. Tabii çok sade ve yalın bir dille ifade bulan bu anlatı sadece bu kısımdaki, Çin'e dair kısımdan ibaret değildir. Burada temel iki kavram merkez ve çevredir. Bunun yanında daha da önemli olan yaşam biçimleriyle ilişkili olarak yerleşik ve konargöçer yaşamların öncelikle hayattan ne beklediği sorusuyla sınırlanır. Bunların siyasetle olan ilişkileri ve bu siyaset, bir tarafta kandaş ilişkilerle yaşama doğrudan katılımı anlaşılabilirken diğer tarafta yaşamın düzenlenmesi, sınırlandırılması şeklinde kurgulanabilir. Bu noktada, konar-göçer ve yerleşik yaşam dünyası kurgularını iki kavramla anlamaya çalışırım. Biri "askeriye 武" dir. Bu, kuzeyin ve konar-göçerlerin özelliğidir. Ama bu göçebelerin askeriye ibaret olduğu anlamına gelmez. Baskın olan özellikleri onların askeriye açısından daha kuvvetli ve gelişmiş olduklarını gösterir. Aynı şekilde Güney'deki Çin'in özelliği ise "kalemiye 文" dir. Kalemiye ve Askeriye siyasetin iki temel aracıdır ve aslında ne kuzey kültür çevresinde yani Türk kültür çevresi diyebileceğimiz coğrafya Kalemiyeden azadedir, ne de Kalemiyenin başat olduğu Güney'deki Çin kültür çevresi diyebileceğimiz yerde Askeriye yoktur. Bu ikisi belli oranda yekdiğerinden parçalar barındırırlar ki varlıklarını sürdürebilsinler. Buradaki temel problem merkez-çevre dikotomisidir. Aslında bu cümleleri biz merkezin neresi olması gerektiği konusundaki bir ön kabule dayandırırız. Çünkü Bilge Kağan'ın sözleri en nihayetinde kendisi tahta çıktıktan, Kapgan Kağan'dan sonra Türk halklarına duyurduğu çağrıda vücut bulur. Bunların pek çoğu bu çağrıya cevap vermiştir. Bir kısmı karşılık vermemiş görünmektedir ki Bilge Kağan'ın akınları, seferleri buna işaret eder. Aynı şekilde Kül Tigin, Tonyukuk için de bu geçerlidir. Burada eğer biz merkezimizi Ötüken ve çevresine koyarsak o zaman periferi dışarıdan nüfuz etmeye çalışan bir şey olarak görünür. Eğer biz bunu eski Çin başkenti Changan'a ya da Luoyang'a koyarsak bu da bunun etkisinin çok geniş coğrafyaya doğru yayıldığı anlamına gelebilir. Çince kaynaklarda toplamda yekdiğerinden nasıl söz edildiği ile Türk Yazıtlarında söz konusu edilen Çin bahsi, metinlerde tuttıkları yer ve atfedilen önem oranında kıyaslanmalıdır. Yazıtlar açık ve nettir, çok dikkatle kafa yorulması ve anlatılması gerekir. Öte yandan tarihsel süreçte gördüğümüz şey konar-göçer halkların, dinamik yaşamlarıyla birlikte sadece Çin'e değil dünyanın pek çok yerine gittikleridir. Bugün Balkanlar'dan Ortadoğu'ya, Kafkaslara, Sibiry'a'dan Tayga'dan Rusya'nın içlerine, Hindistan'ın kuzeyine, İran platolarına kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bir

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

dinamik, gerek pastoral gerek yaylak-kışlak şeklinde, hala dahi öyle yaşam süren insanların dünyada yapageldikleri yok sayılabilir mi? Dolayısıyla şöyle düşünmek daha doğru olur. Ötüken'den Moğolistan platolarından kalkıp da Anadolu'nun batısına kadar dünyanın dört bir yanına kadar Balkanlara dahi ulaşabilecek göç ve fetihlerin, tarih boyunca daha yakında olan Güney'e gitmemiş olmasını beklemek yanlışır. Bu bakımdan şunu anlayabiliriz. Sadece Göktürkler zemininde değil aynı zamanda Mete zamanında, onun daha öncesinde de insanlar, büyük oranda yaşadıkları bozkır ve otlakların bereketi ve insani ilişkilerin gelişimiyle paralel göçler ve fetihler sergilemiştir. Bu dışarı göç vermeyi dışa oğul vermek gibi anlayabiliriz. Mete'nin Çin'in kuzeyindeki Ordos'ta, Sarı Irmak Havzası'nın büyük bölümünü denetim altına almış olması, daha sonra Çinlilerle evlilikler hem bu tarihsel süreç içerisinde hem bugünkü bakış açımıza göre gayet anlaşılabilir. Nitekim biz çok kavmiyetçi bir millet değiliz. Daha çok başka halklarla kaynaşabilme cesaretini gösteren az milletten biriyiz. Bunu dil üzerinden anlayabiliriz. Türklerin ve Türk kültür çevresinden gelen insanların genellikle geç döneme kadar yani 7-8. yüzyıla kadar yazılı metinler bırakmadığını biliyoruz. Ama *Çince imlerle yazılmış Hun beyitleri, daha sonra o coğrafyada hâkim olan Tabgaçların dil doneleri, yine Göktürk yazıtları, Uygurca kaynaklar, sonra Arap harflerinin, Yunan harflerinin, Latin, Kiril ve belki de başka yazıların kullanılması, "kalemîyenin" araca dönüştürülmesi...* Yayıldığı coğrafya oranında cesur bir etkileşim hevesi ve gittiği her yerde siyasetin belirleyicisi olma özelliği. Çin'e de böyle bakmak gerekir, *Moğol devrinde Türklerin konumu ve nihayet Mançuların varlığı bize "kalemîyenin" orada araç olarak kullanıldığını ve "askerîyenin" kurucu konumunu gösterir.* Uygurları ayrı tutarsak, şu durumda, artık Çin'de görünürlüğünü yitirdiği anlaşılan kuzey kültür verileri, üstteki toz katmanını sıyırdığımızda tekrar görünür hale gelebilir. Bu romantik bir söylem olarak düşünülebilir ama sandığımızdan daha çok karşılık bulabileceği yönde işlenmemesi için sebep yok. Ancak Çin'in içlerine katmer katmer yerleşmiş insanlar hangi noktadan sonra Çinli, hangi noktaya kadar Türk kültür çevresinden sayılabilir, kestiremiyoruz.

Tarihsel olarak her göç dalgası yeni bir kültür yükselişine vesile olmuştur. O açıdan baktığımızda Balkanlara kadar gelen bir Türklükten söz ederiz ama kadim Çin topraklarının dışında Çinli olup da kendi kültür donelerini başka yerlere yaymış çok fazla örnek göremeyiz. Bunun istisnası zaman içinde Çin kültür unsurlarını alıp

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

benimseyen Japonya ve Kore'dir. Daha sonraki dönemde bu, Mançuların adeta Çinliden çok Çinlileşmesi nedeniyle Kuzeye de giyim, kuşam vs. şeklinde yayılmıştır diyebiliriz. Bu problem çok derin ve etraflıca anlaşılması gereken bir problemdir. İdeolojik ve siyasi bakımdan de değerlendirilebilir, sosyolojik açıdan anlaşılmaya çalışılabilir; dikkat edilmesi gereken Türklüğün modern etnisite tanım ve sınırlarıyla anlaşılmasının yetmeyeceğidir. Bunun ortak zeminini daha derinde aramak gerekebilir. Geri dönersek, siyasi bakımdan Çinlilerin, yakınındaki yabancıları uzaktakilere yeğlemediğini görürüz. Bu siyasi bir tutumdur. Çünkü özü itibariyle eğer uzaktakiler ister kültürel açıdan ister siyasi ister ekonomik sebeplerle olsun, Çin'le ilişkilerini geliştiriyorlarsa onlara öncelik verilir. Onlar, çok hediye vs. gibi araçlarla ihtimam gösterilmesi gerekenlerdir. Dönem dönem tarihsel koşullara göre değişiklik gösterir fakat Türk beylerinin Çin'in yakınına gidince daha çok hediye alacaklarını sanmaları önemli bir ayrıntıdır. Kültürel açıklık, bizim tarihsel olarak başka halklarla kıyasladığımızda belirgin bir özelliğimizdir, bu konuda daha keyfi, daha rahat davrandığımız ortadadır. Güneye göçlerin katmer katmer olması, her göçün üzerinden geçen 50-100 yılın ardından, yeni gelenlerin daha önce oraya gitmiş olan insanları Çinli addetmesi aslında temel problemlerden biridir. Günümüz Türk coğrafyasında bu konudaki hassasiyetin artmasını belki de böyle yorumlamalıyız. Aynı şekilde Türkçenin sadece Çin harfleriyle değil, kimilerine göre Tibet, Uygur, Moğol, Göktürk, Kiril, Arap harfleriyle yazılması, dünyada başka bir milletin tarihinde olsa çok önemli bir zenginlik olarak görülebilecek, üzerine çok önemle gidilecek bir unsuru bizim bakış açımızdan ya da ufkumuzdan uzağa nasıl taşır? Tabi çok büyük bir zenginliktir. Çok büyük bir cesarettir. Tersinden düşünürsek onca yolu gelen biz şimdi bugün Ankara'da konuşuyoruz. Ve bu binlerce yıl böylesine dış etkiye açık olan bir milletin temelde dilini koruyarak bu noktaya kadar gelebilmiş olması onun feleğin çemberinden defaatle geçtiğini gösterir. Bu açıdan baktığımız zaman, Çin'in homojenliğinin karşısında bizim heterojenliğimiz bir avantaj mıdır? Bilinmez. Ama Çin yazı dilinin sırları ve konuşma dilinin yalınlaşma özelliğinin çekiciliği yadsınamaz. Hâlihazırda yerleşik kültürde yaygın olan dil, yazı dili ve kültürün dayanaklarını oluşturan bu yazı dili Çince ise bunun yerine başka bir şey koymak mümkün olmamıştır ki tarihsel olarak biz bunun olmadığını, belli oranda bu tarafa doğru gidildiğinde de siyasi saiklerle daha faydalı olacağı düşünülen Çincenin kullanımının arttığını görebiliriz. Bu çerçevede şöyle

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

diyebiliriz. Çin kültürüne en az Çinliler kadar katkı yapan insanlar Türk kültür çevresinden insanlardır. Bir örnek vermek gerekirse Tabgaç hükümdarlarından, *Xiao Wen* 孝文帝 (467-499: Tabgaçça ya da Türkçe adını bilmiyoruz) belli bir noktada siyasi otoriteyi sağlayabilmek için karar vermek durumunda kalmış -annesinin etkisinde kaldığı söylenir- ve o dönem yaygın olan ve bizim önemli oranda Türkçe açıklayabildiğimiz Xianbei dilinin kullanımını yasaklamış. Bozkır aristokrasisini dışlamış ve yerleşik toprakları incelemiştir. Pulat Otkan hocamızın doçentlik tezi bu süreçteki iktisadi dönüşümü anlatır. Sosyal dönüşüm ise hem öncesine hem de sonrasına yayılır. Bu dönüşüm sürecini bu örnek dışında da görürüz. Neden böyle olur? Öncelikle yerleşik toplumu yönetmenin kolay olduğunu düşünmeliyiz. Bunun karşı savından da siyasi dersler çıkarmalıyız. Ondan sonra üretim, artı değer saklanabilmesi, planlamaların yapılabilmesi yerleşik yaşamda öngörülebilirdir. Çin kültür dairesine temas eden, orada aristokrasi, yönetim, egemenlik içerisinde yer edinmiş olan göçebe menşeli Türk kültür çevresinden ya da Altay kültür çevresinden gelen insanların kültürel açıdan geri kalmışlıklarından değil, siyasi saiklerle çok daha verimli ve yönetilebilir olduğu için Çin topraklarına çekildiklerini düşünmeliyiz. Bugün koşulları artık tükenmiş olan ve bizim için mana atfetmenin ötesinde yeniden üretimi için ne yapacağımızı da pek bilemediğimiz bir miras mevcut. O nedenle Bilge Kağan'ın eleştirisi çok yerindedir. Tarihe düşülmüş bir şerhtir. Ama şayet buradaki şerh gerçekten bu kadar kritik olsaydı bugün biz bunu konuşabiliyor olmazdık.

AL: Gerek Çin zihniyetiyle ilgili soruda gerek bir önceki soruda olsun dilin önemini çok fazla vurguladınız. Dolayısıyla hem Çin hem Türk toplumu için dili muhafaza edersek kültürümüzü de muhafaza edebiliriz diyebilir miyiz?

G. KIRILAN: Tabi. Bu tartışmasızdır. Ama tabi muhafaza biliyorsunuz ki edilgen bir tavidir. Korumak da öyledir. Dilin temel işlevi nedir diye sorarsanız düşünürler çözümleme yapma kapasitesi olduğunu söyleyecektir. Türkçe bu açıdan çok gelişmiş bir dildir. Üstüne üstlük tarihsel süreç içerisinde açık olmasından kaynaklı olarak farklı kültür çevreleriyle etkileşime girmiş, yaşadığı kavram türetme sorununu Arapçadan, Farsçadan ya da başka dillerden aldığı kavram ve sözcüklerle tamamlamıştır. Bunları da içselleştirmiş, kullanmakta da hiçbir beis görmemiştir. Hem siyasi arenada hem gündelik yaşam içerisinde dışarıdan gelenleri kullanmak konusunda

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

biz hiçbir zaman dışlayıcı, reddeden bir tavır içerisinde olmamışız. Yani Türk halkları açısından söyleyelim. Üstüne üstlük henüz tam olarak bilmediğimiz bir gerçeklik var. Daha Türk dillerinin bir sözlüğü yapılmış değil. Burada bir kıyaslama yapacak olursak kimilerine göre İngilizcede, ona başka dillerden girmiş olan sözcüklerle birlikte 600 bin kadar sözcük var. Söz varlığından söz ediyoruz; maddi varlığından, kabiliyetinden söz etmiyoruz. O onu etkiliyor muhakkak. Çince yaklaşık 50-60 bin kadar sözcüğün olduğu düşünülür. Bunun 40-45 bin kadarı bilinir. Bunun onda biri kadarı günlük yaşamın hemen hemen bütün işlevini görür. Bizim büyük Türkçe sözlükte 30 bin kadar sözcük vardır. Ama bu ne kadar sözcüğü kapsar? Yani hangi kültür çevresinin sözcüğünü? Mesela az önce söyledik, Tuva Türkçesinin, Uygurcanın vs. dillerin sözcükleri var mıdır? Bunlar burada değildir. Biz bunları toplamış mıyız? Henüz yapmış değiliz. Bunları toplarsak biz nasıl bir söz varlığına ulaşırız? İçinde çok farklı kültür çevrelerinin, inanç sistemlerinin olduğu çok daha zengin bir şey olabilir. Kullanıma alınmaları daha büyük bir sorun. Bu salt söz varlığından hareketle çok anlaşılabilir değildir de Türkçenin kabiliyetini Çince ile kıyasladığımızda zaman ve bakının güçlü oluşu hemen görülür. Yani biz bir şey söylediğimiz zaman bunu kimin söylediği ve bunun nasıl bir zaman dilimi içerisinde etken mi edilgen mi yoksa farklı bakı özellikleriyle mi ifade edildiğini açıkça görebiliriz. O yüzden Türkçede fiiller çok önemlidir. Fiillere eklenmiş ekler de aşağı yukarı olayın ne olduğunu hızla anlaşılır kılar. Bunun karşısındaki Çince, yalınlaşma özelliğiyle her bir heceye bir anlam atfederek ve bunların birbirleriyle ilişkisini çoğu durumda muğlak bırakarak anlatır; bakı vs. özellikleri çoğunlukla okuyucuya ya da dinleyiciye bırakılır. Biz bağlamı tespit etmeyi tercih ederken onlar tasvir edip bu bağlama yani söylenmek istenen şeye ilişkin fikrin dinleyici ya da okuyucu tarafından tahmin edilmesini beklerler. Bu bakımdan şöyle diyebiliriz: Türkçe sözlü kültürün en güzel araçlarından bir tanesidir. Çince de yazılı kültürün çok başarılı bir aracıdır. Biraz abartarak söylersek bu iki kültür alanı, iki dil dizgesinde kendi ilgi alanlarını, yaşam pratiklerini ortaya koymuştur. Bana kalırsa, anadilim olduğu için belki Türkçe daha kabiliyetlidir; ama ortalama bir Çinliye sorsak o da bizde çok sözcük var diyecektir. Bu aslında, bu şekilde kıyaslanamaz. En ağır felsefe metinlerinin iki dildeki en iyi çevirilerine, yine en iyi uzmanların bakması gerekecektir belki de... Dilin kabiliyeti, becerisi ve kültürü taşıma özelliği onun kıvraklığından kaynaklanır. Bu bakımdan Çince çok kıvrak değildir.

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

Söz dizimi özellikleri bunu gösterir. Türkçeyse daha kıvraktır, dantele benzer; dikkatli kullanıldığında kişiyi mantığa doğru meyle zorlar. Çince de dizilim önemlidir, yan yana gelen imlerin arasındaki bağlar sıkı değildir; dinleyen, okuyan kimse boşlukları kendi doldurur. Aynılaştan dünyada dil bakımından vasat bir derinlikte yaşar gideriz.

AL: Yeryüzünün en eski yerleşik kültürüne sahip ülkelerinden biri olarak Çin'in varlığını bu zamana dek devam ettirmesinin sebepleri neler olabilir?

G. KIRILAN: Sanırım bu sorunun cevabı ilk elden sorunun kendinde saklı görünüyor. Yani ama burada tabii yerleşik kültür, en eski gibi kavramlara çok müspet bir anlam atfetmiş oluyoruz. Bunda bir beis yok ancak Çin'in varlığını bu zaman dek devam ettirmesinin sebepleri arasında bana kalırsa öncelikle dışarıdan çok beslenmiş olması gelir. Ama bu beslenme süreci nasıldır? Bizim Türk kültür çevresinden, Türk halklarından örnek verirsek Türk halklarının dinamik yaşamının çeşitli kültür daireleriyle teması, tabiri caizse onların içine nüfuz etmesi ve etkin etkileşiminin karşısında Çin tam tersini bir örnek olarak ortaya koymaktadır. Dolayısıyla burada yerleşik olması, en eski olmasından ziyade ister isteyerek isterse tarihsel koşulları uyarınca dışarıdan beslenmesinden kaynaklanmaktadır. Ama bu her zaman çok istekle yaptığı bir şey midir? Çoğunlukla isteyerek yaptığı bir şey değildir. Çin Seddi buna karşı duruşunun en önemli sembolik işaretlerindedir. Bizim şiiirimize dek giren haliyle "*Çin Duvarı*" bir engeldir, bugün Çinliler içinse azmin bir işareti. Çin Seddi kültürel etkileşimi durdurmuş mudur? Durduramamakla birlikte siyasi bağlamda yaşanan ani çarpımları yavaşlatacak bir yastık görevi görmüştür diyebiliriz. Aynı şekilde Batı Asya ya da Türkistan coğrafyasından gelen etkileri de belli oranda yine coğrafi koşullar sınırlandırmıştır. Eski Çin'in coğrafi ve kültürel sınırlarını düşünelim. Batıda Kokonor (Qinghai) Platosu, onun yanında Tibet, kuzeyde Moğolistan Platosu ve Gobi, bunların arasında Gansu Şeridi, gerisindeyse Taklamakan Çölü. Gansu Şeridi'nden gelen maddi manevi unsurlar Çin'e nüfuz etmeden önce bir süre için dışarıda kalmışlardır. Bu da çoğunlukla Çin'e dışarıdan gelen etkinin anlaşılmasında, yorumlanmasında, yeniden tanımlanarak yerleştirilmesinde zaman kazandırmıştır diyebiliriz. Bu bakımdan öncelikle dışarıdan ve özellikle Kuzeydeki Türk kültür çevresinden gelen etkinin çok önemli olduğunu görüyoruz. Zira Çin'de dinamizm gördüğümüz her sürecin, yani Çin'in her yükseliş döneminin

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

Kuzeyden gelen somut göçlerle ilişkili anlaşılması gerektiğini düşünüyorum. Tabi bu etki modern öncesi dönem için geçerli.

AL: Han Çinli veya Huaxia millet anlayışı neyi ifade etmektedir? Çin'de tarih boyunca gayri Çinli unsurlara olan yaklaşım nasıl şekillenmiştir?

G. KIRILAN: Bu konuda çoğunlukla başka araştırmacılarla hemfikir olamıyoruz ama Tayvanlı Zhang Zhiyün adlı bir âlimin anlattığı şekliyle Huaxia 华夏 içerisindeki Hua adı "Huashan 华山" dan, yani bir dağdan gelir. Xia 夏 "yaz" anlamındadır ve hem Xia Hanedanı'ndan yani Çin'de ilk devleti kuran Xia'dan hem de daha sonra bunun neşet ettiği coğrafyaya ve onun kuzeyine verilen addan gelir. "Hua" aslen "cevhər" demektir ve zamanla "çiçek" imiyle değişmeceli kullanılmış ve Çin'e "merkezdeki çiçek bahçesi" yakıştırmasıyla yerleşikleşen bir addır. Dolayısıyla Çin'in iki kaynaklı bir kimliği olduğu görülür. Daha önce de söylediğim gibi daha sonra Hunlarla ve Türklerle eşleşen Di kavmi ile Xia ve Zhou ilişkilidir. Bir üçüncü ad Han'dır. Han ise yine "Hanshui 汉水" den geliyor olmalıdır. O da bir akarsu adıdır. Coğrafi bir isimdir. Öte yandan millet anlayışı modern bir kavramdır. 20. Yüzyılın başında erken dönem uluslaşma sürecinde Çin kültürünün kökleriyle ilgilenenler çoğunlukla ister yerli ister yabancı ister doğulu ister batılı ister kuzeyli olsun bu halkları bir çerçeve içinde anlamaya çalışmışlardır. Buna da "dört yabancı (siyi guan 四夷观)" derler. Buradaki problem, "dört yönde yaşayan yabancılar" Çin siyasi dairesinin içinde sayılırlar. Yani Çinlilere göre "Çinlidirler".

Çin'in ufkuna girmiş olan ve tarih kayıtlarına geçmiş olan yabancı halkları biz nasıl göreceğiz? Yoksa Çinlilerin söyleyegeldiği gibi bunlar ezelden beri zaten Çin'in azınlık halklarıydı şeklinde mi anlayacağız? Azınlık da modern bir kavramdır. Her ne kadar Çin kaynaklarında "sayıca az olan insanlar" anlamında bir tabir kullanılsa da bunların yine de onların nazariyesinde yabancı çerçevesinde görülmesi gerekir. Çinli olmayanlara karşı yaklaşımdan az önce bahsettik. Uzaktakini yakına çekebilme ve özü itibariyle siyasi açıdan denetim altına alabilme, kültürel açıdan da farklılaşmasına müsaade etmeme şeklindedir. Yeknesaklaşma, niteliksel olarak değil sadece şeklen çeşitlenmenin özendirilmesi, gerçek farkların törpülenmesi tarih boyunca olmuştur.

AL: Çin siyasi düşünce ve felsefesinin ana hatları nelerdir?

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

G. KIRILEN: Son sözü baştan söyleyeyim; *Çin'de siyaset dindir*. Siyasi araçların, dolaylı araçların kullanımı incelikli yöntemlerle geliştirilmiştir; bunlarsa ibadet gibidir. Yani siyaset başat kavramdır ve bugün için de ekonomiyle yarışır düzeydedir. Ama bu insanların bizdeki gibi politik oldukları manasına gelmez. Ekonomi geliştiği oranda siyasa kendine daha geniş alanlar bulma imkânına kavuşur. Her ne kadar bunun siyaset değil de bir kültür özelliği olduğu söylene de yaşamın kendisini şekillendiren, en yakın ilişkilerinden en uzağına dek gözlemleyebildiğimiz dolaylı eylemlerin belirleyici oluşudur. Bugün Çin'in iç ve dış siyasetinde doğrudan, sert ve hatta kıyıcı eylemlerinin belirgin olduğu söylenecektir. Ama bu noktaya nasıl geldiği düşünülürse sözlerim daha iyi anlaşılabilir. Siyasi ve felsefi düşüncenin ana hatları, az önce de değindik, sıra düzen ya da hiyerarşi diyeceğimiz ve merkezinde bir tek kişinin ve aslında bir tür oligarşinin olduğu, onun altında yapısı itibarıyla mutlak, dokusu bakımından organik olan bir piramidin bulunduğu, bu piramidin her yeni durum ve olguya göre yeniden şekillendiği, ancak tepedeki kısımların çok fazla değişmezken unsurların değiştiği bir resim ortaya koymaktadır. Burada doğrudan ve keskin hareketler kopmalara yol açacağı için hareketin hızıyla yönü öncelikle bağlamın ve koşulların hazırlanmasıyla mümkün kılınmaktadır. Dolaylılık Çince "*aldatmaca, kandırmaca*" anlamındaki "*qi 奇*" ile anlaşılmalıdır, bu siyasetin öncelikli aracıdır. Diğer kavram hiyerarşidir ve buna formunu verense törenselliştir. Çoğunlukla bizim anlamakta güçlük çekmemiz, hiyerarşiye eşitlik zaviyesinden bakmamızdan kaynaklanır. Bozkırda, sadece keçe duvarlarla ayrılan toplum, hak katında eşitlikle sağlama alınan bir söylemi de benimsemiştir; öte yanda ast üst ilişkilerinin keskin kurallara bağlanıp katman katman kabardığı, yapısı itibarıyla mutlak ancak unsurları kıvrak olan bir piramitle arasında gerilim de belirginleşir. Bu bakımdan Çin düşüncesinin temel kavramı nedir dersiniz hiyerarşi diyebilirim.

AL: *Çin'de öğrenim gören yabancı öğrenci sayısı fazla mıdır? Yabancı öğrencilere sağlanan burs, konaklama vb. imkânlar nasıldır?*

G. KIRILEN: Hatırlanacak olursa Çin önemli bir süre kapalı bir rejim uygulamıştır. Dışa açılmayla birlikte hem kendini tanıtmak hem kendi kültürünün daha çok bilinmesi ve dolayısıyla etki alanlarını geliştirebileceği araçlara yönelmiş, Çince öğretiminin de yaygınlaştırılması doğrultusunda yatırım yapmaya başlamıştır. Bu

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

çerçevede Çin'in gerek devlet eliyle gerekse üniversiteler ve diğer kurumlar aracılığıyla yurtdışından gelecek öğrencilere verdiği burs sayısı gittikçe artmaktadır. Daha da artar mı onu kestiremiyoruz. Çünkü hâlihazırda bir çekim merkezi haline gelmiş durumda. Öğrenciler gerek eğitim kariyerleri gerekse iş kariyerleri açısından Çin'i bir şans olarak daha fazla görüyorlar. Çok kalkınmış, iş imkânlarının çok olduğu yerler var. Eğer büyük devlet olmak istiyorsanız zaten bunu yapmanız gerekiyor. O sebeple burslar, başka ülkelerle kıyasladığımızda oldukça iyi durumda. İmkânları da aşağı yukarı ortalama Çinli öğrencilerin sahip olduğu imkânlardan daha iyi diyebiliriz.

AL: "Çin tarzı sosyalizm", "Çin tarzı piyasa ekonomisi" şeklinde örneklendirebileceğimiz "Çin tarzı" söylemini nasıl değerlendiriyorsunuz?

G. KIRILEN: Bunun gerçekten var olduğunu kabul etmemiz gerekir. Ne olursa olsun iş yapma alışkanlıkları içerisinde her alanda Çin'e özgü unsurları görmek mümkündür. Ama bu, örneğin, piyasa ekonomisinin alışkanlıkları ya da uygulamalarının dışında bir şey midir? Bence değildir. Aşağı yukarı onun içerisinde bir yere tekabül etmektedir. Yine Çin tarzı dediğimiz şey sosyalist söylemin dışında bir şey midir? Bence yine sosyalist söylemin bir bölümü içinde anlaşılabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus daha çok bunların araçsallaştırılması meselesidir. Temel gaye kalkınma, halkın refahının artırılması, siyasi, askeri ve ekonomik güçtür. Bu tartışma, özü itibarıyla sosyalist bir rejimden dışarıya açık, piyasacı bir rejime doğru hareket ederken belli aşamalarda kendi içinden eleştirilerle karşılaşmıştır. Bu eleştiriler de "taşları yoklayarak dereyi geçmek" gibi metaforlarla bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Ama geldiğimiz noktada aşağı yukarı dünyadaki pek çok insanın da düşündüğü gibi "*Bu nasıl sosyalizm? Bu bildiğiniz kapitalizm!*" diyerek ifade ettiği eleştirileri kendi insanları da dile getirmektedir. Bu eşikte "Çin tarzı" ortaya çıkmaktadır. Devlet kapitalizmi, kendi halkına karşı ortaya koyduğu bir açıklama olarak görülebilir. Zira kapitalizmin en sevmeyeceği şey devlet kapitalizmi olmalıdır.

Genel plandan baktığımızda sosyalist doktrin şunu söyler: egemenlik proleteryanındır. Sosyalist rejimlerde emekçiler iktidarı bir parti vasıtasıyla ellerinde tutar. Oysa pratikte bunu yapan bir oligarşidir. Dolayısıyla eğer siz işçiyse bulduğunuz yerin sahibi olabilirsiniz. İşçi nerededir, fabrikadadır. Eğer Çin dünyanın fabrikası

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

olursa üretimden gelen iddiası ve gücüyle dünyanın iktidarına talip olabilir. Çok yalın ve iç kamuoyuna kendi pozisyonunu açıklamak açısından çok yerinde bir açıklama. Ama Çin'in dışından baktığımızda bu çok ürkütücü görünür. Dolayısıyla buna dikkatli bakmak gerekir. Bu argümanın Çin'deki 1,5 milyara yakın insanı ikna etmediği tartışma konusudur. İş yapma alışkanlıkları açısından perspektiften bahsettik. Sürekli bakış açısını kendince meşrulaştırarak değiştiren ve bu yeni duruma göre uyum sağlayan ve adapte olan siyasi aklın, işletmecilik için de geçerli olduğu görülecektir ve bu yüzden "ilkelere göre davranması" beklenemeyebilir. Buradan hareketle hipokrasinin yaygınlaşabileceği düşünülebilir. Bütün kalkınma vs. çerçevesinde ortaya konan anlatının daha farklı amaç ve gayeleri örten bir şey olduğu söylenebilir. Konfüçyüs'ün sözlerinden, "*Devletin yaptıklarını halkın bilmesine gerek yoktur*" şeklinde özetleyebileceğimiz söz hala yerli yerindedir. O yüzden "Çin tarzı sosyalizm" sosyalizmden mi yoksa Çin tarzından mı besleniyor ve beslenecek; önümüzdeki süreçte "Çinli" unsurları daha belirgin olarak mı göreceğiz yoksa sosyalist argümanlar bir başka dalgayla geri mi gelecek, sanırım her ikisi de araçsallaştığı için, her ikisi de ihtiyaç duyulduğu oranda kullanıma alınacak. Zira *siyaset bir boşluk gibidir. Bu boşluğu nasıl doldurursanız o kendisini öyle inşa eder.* Kant'ın hukuk için yaptığı tanım da budur. Kutadgu Bilig'de geçer: "*Bana inanmayın, bana güvenmeyin!*" "*Benim için boştur...*" der. Dolayısıyla pratik, gündelik hayatın ihtiyaçları çoğunlukla ilkelere çok bağlı kalmak durumunda olmayabilir. O yüzden önümüzdeki sürecin çok daha pragmatik işleyeceğini ve Çin'in de yapageldiği şeylerin hemen hemen hepsini yine yapmaya devam edeceğini düşünebiliriz. Yani benim gördüğüm kadarıyla, naçizane fikrim: bizdeki ya da dünyanın pek çok yerindekine benzer bir demokratikleşme süreci çok olabilir görünmüyor. Ama bunu tabi Çin halkları, Çin'de yaşayan halklar, bunların içerisinde nüfus ve ekonomik etkileri sınırlı olmakla birlikte Uygurlar, Tibetliler, Moğollar da var. Onlar karar verecek.

AL: Çin'in İpek Yolu projesi kapsamında bir kültür ihracı da yaptığını söyleyebilir miyiz? Yurtdışında ve bilhassa projenin ilişkili olduğu ülkelerde Çin, kültürünü ve dilini yayma faaliyetleri yürütmekte midir?

G. KIRILAN: Muhakkak öyle olmalıdır. Çünkü dünyanın ikinci büyük ekonomisinden bahsediyoruz. Devasa bir nüfus söz konusudur. Çin kültürünü nasıl yayabilir onu bilemiyorum. Çünkü o,

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

İslam coğrafyasında dünya algı ve kurgusu bakımından bizim ihtiyaçlarımızı karşılar derinlikte değildir, benim naçizane fikrim bu. Etkilemeye çalıştığı dünya satında İngilizceyle, İslam coğrafyasında Arapça ve Farsçayla, Türkistan'da Türkçeyle ve Rusçayla ve hatta albenisi malum İspanyolcayla dahi yarışabileceğini sanmıyorum. Bu hem dilin zorluğundan hem de albenisinin sınırlı oluşundan kaynaklanıyor. Bir de bir dili öğrenmek o kültüre bağlanmakla aynı şey değil. Diğer yandan Çinceyi yaygınlaştırma konusunda dünyanın dört bir yanında Konfüçyüs Enstitüleri kuruluyor. Ama sanırım ortada enteresan bir açmaz var. Çin'in nüfusu çok büyük ve bu nüfusun iş ve istihdam şansı Çin sınırlarını aşmak zorunda. Hepimiz biliyoruz ki çeşitli bölgelerde Çin, çok çeşitli bir yelpaze içerisinde farklı projelerle işler yapmakta. Buralarda da çoğunlukla Çinlileri istihdam etmeye çalışıyor. Öyleyse benim zaman zaman Konfüçyüs Enstitüsündeki hocalara ya da ilgili heyetlerle birebir ilişkilerde gündeme getirdiğim bir soru gündeme geliyor: "*Dünyanın dört bir yanından yabancılar iyi derecede Çince öğrenirse Çinliler işsiz kalmaz mı?*", "*Neredeyse bütün dünya gençliği kültür kiblesini batıya sabitlemişken nasıl olacak da Çince İngilizcenin önüne geçecek?*" Tabi ikinci soruya genellikle yanıt, "*Öyle bir gayemiz yok. Biz hegemon güç olmayacağız. Sadece kendimizi anlatmaya, tanıtmaya çalışıyoruz.*" şeklinde geliyor. Uygulamaya baktığımızda çokça yatırım yapılan Konfüçyüs Enstitüleri çoğunlukla düşünülen verimlilikte değil. Tabi onların ne tür bir verimlilik hedeflediğini bilemiyoruz; stratejik hedefleri nedir? Ortalama yılda kaç kişiye orta ve ileri düzey Çince öğretme gayesindeler? Bu rakamları bilemiyoruz, gerçekleşme oranlarını da tabi. Ama Çince öğrenmenin bizdekine benzer çekiciliği veya popülaritesiyle paralel bir ilginin dünyanın pek çok yerinde olduğunu, insanların Çinceye yöneldiğini, pek çoğunun Çince öğrenmek için çok çaba harcadığını söyleyebiliriz. Ama ileri düzey Çince öğrenenlerin bunun içerisinde çok olduğunu düşünmüyorum. Buna onların da çok fazla ihtiyaç duyduğunu ya da istediğini düşünmeyebiliriz. Zira Çin'e ve Çinceye karşı belli düzeyde bir sempati oluşturmak onlar için kâfidir. Düşünün, Çince kolay bir dil olsa, bir, iki yıl içinde bu dili ileri düzeyde öğrenebiliyor olsak, dünyanın dört bir yanından insanlar hem ana dillerini bilecekler ve de genç arkadaşlar bir de batı dili (çoğunluk için İngilizce) biliyor olacaklar. Dünya genelinde milyonlarca genç derginin baş editörü kadar Çince biliyor olsa nasıl olur bir düşünün. Bu insanların önemli bir kısmının demokratik ülkelerden olduğunu düşünün.

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

Bu arada kendi kültürlerini yaygınlaştırmaya çalışırlar mı? Tanıtmaya çalışabilirler. Bu kültür tanıtımını soft power çerçevesinde anlarsak dünyanın hemen hemen her yerinde pek çok etkinlik yapıldığını biliyoruz. Ama Amerikan kültür emperyalizminin yarattığı etkiye benzer bir etki olur mu? İslam'ın manevi çekim gücüne ulaşılabilir mi? Bir de bunu hedefliyorlar mı? Sanmıyorum. Bir miktar sempati yeterli. Bu da şaşırtıcı bir konu değil midir? İnsan gücü vs. kültürün tanıtılması için bu kadar para yatırılırken, çıkan sonucun o oranda olmaması. Ya da şöyle bir başka örnek düşünelim. Bir K-Pop örneği neden yok? Bunun iç sebepleri tabii ki olabilir. Nasıl yapılacağına dair alışkanlıklar, işlerin tepeden aşağı yürümesi gibi faktörler de düşünülebilir; ama gerçekten istiyorlar mı? Düşünebiliyor musunuz? Öyle bir gün gelir mi? *Türkiye'de ya da herhangi bir yerde yaşayan biri babasına gidip; "Ben Konfüçyüsçü oldum!" der mi? Ama tam tersi vakidir. "Ben Müslüman oldum!" diyen sanırım az değil.* Bu derinlik açısından karşılaştırılabilir; inanç açısından bunlar kıyas götürür şeyler değildir. Ama önümüzdeki 30-40 yıl içinde ortalama insan farkındalığı modern akılla geleneksel manevi birikimin tanımladığı derinlikte karşılık aramaya devam edecek mi? İşte bu önemli bir soru. Kısalan cümleler, yarım yamalak kanaatler, beşerî duyguların kadükleşmesi ve küçücük parçalara bölünen sağduyu ve alıklaşma... Burada belki şunu akılda tutmamız gerekir. Ortalama kutsiyet affettiğimiz kutsal kitaplarımızla, dini sembollerle olan manevi ilişkimiz, insani değerlere karşı saygılı, ihtimamlı tavrımız acaba orada kendi kültür donelerine karşı var mıdır? Eğer yoksa ne olmuştur? Eğer var olduğunu düşünüyorsak bunun örtük oluşunu nasıl izah edebiliriz? Bu başka bir tartışma konusudur. Aradaki fark bana kalırsa derinlik farkıdır. Bir dili öğrenmekle kültür değişmez, sempati oluşur ki bunun için de dil öğretmeye gerek yoktur. Bir ülkenin başarılı bir serüven sergilemesi yeter.

AL: Son yıllarda Türk-Çin ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

G. KIRILAN: Son yıllarda Türk-Çin ilişkilerinde tabii ki neyi nasıl kıyaslayacağımızı bilemiyoruz ama ekonomik ilişkilerin gelişimine paralel bir biçimde dünyanın, araçların, uçuşların, uçakların artışıyla paralel bir gelişim var. Bu çok çeşitlenmiş midir? Belli alanlarda çeşitlenmiştir. Çok rasyonel midir? Çok rasyonel olduğunu düşünmüyorum. Her iki taraf açısından arkasında politika ve strateji var mıdır? Belli oranda tabii ki vardır. Bunlar çatışır mı? Belli oranda çatışır. Yaşadığımız çağda hemen hemen neo-liberal siyasi dalga

Kırılan, Hiyerarşinin Hüküm Sürdüğü Ülke: Çin

içerisinde ekonomik girişim özgürlüğü gibi hızlı gelen dalgalar varken bu süreçleri modernist akılla hızlıca planlayıp hayata geçirmek pek mümkün olmuyor. O yüzden yaşadığımız çağ modern sonrası çağ diye anlatılıyor. Bizim bunu daha etraflıca anlamamız lazım, ama ne olsa 2000 yıldır etkileşimi olan, komşu olan iki milletiz. Çok daha geriye gider bu aslında. 4000 yıldır diyebiliriz ki bu iki kültür yan yana olmuş, pek çok kez çatışmış ve bu etkileşim biliyorsunuz ki iki taraflıdır. Bu etkileşim her zaman belli bir dinamizm yaratmıştır. Tarihsel perspektiften anlamaya çalışırsak bu yine iki kültür çevresinin yükselişine paralel bir görünüm arz eder. Bugün Çin'in etkinliği daha yüksektir. Daha uzun soluklu bir yürüyüş ortaya koymakta, hatta bu bir koşu. Ama diğer tarafta bizim tecrübemiz de azımsanmaz. Çünkü bizim girdiğimiz, pek çok tecrübe edindiğimiz kulvara onlar girmemiştir. Demokrasi en önemlisi.

AL: Türkiye'deki Çin araştırmaları hangi seviyededir?

G. KIRILEN: Gittikçe arttığını görebiliyoruz. Düzenlenen toplantılarda, bu alana yönelen akademisyenler ekonomi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler vb. her alandandır. Ancak ideal düzeyde midir? İdeal diyemeyiz. Bu bizim bir özelliğimiz. Hırslı, ferasetli gidebiliriz biz Yörükler olarak. Yetişiriz diye düşünüyorum. Ama Çin'i anlamak sorunları çözmeyi getirir mi yanı sıra? Onu bilemiyoruz. Her hâlükârda bu alana çokça insan gücü yatırımı yapılmalı. Her şeyin yanında da bilgi paylaşımının daha koordineli bir hale getirilmesi gerekir kanaatindeyim. Ortak bir anlatıya da ihtiyacımız var. Ben elimden geldiğince yapmaya çalışıyorum bunu.

DOĞU ASYA ARAŞTIRMALARI DERĐİSİ

YAYIN ŞARTLARI

1. Yazılar Doğu Asya b6lgesinde bulunan 6lke ve toplumlar ile sınırlandırılacak veya Doğu Asya b6lgeleri ile 7evre b6lge, 6lke toplumlar arası iliŐkile, sorunlara odaklanmış olması gerekecektir.
2. Yazıların daha 6nce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak i7in kabul edilmemiş olması gerekir.
3. Bilimsel toplantılarda sunulmuŐ bildiriler, toplantı ve niteliği belirtilmek Şartıyla kabul edilebilir.
4. Yazılar, 6nce yayın kurulu tarafından yayın ilkelerine; ama7, konu, muhteva, yazım kurallarıyla ilgili hususlar a7ısından incelendikten sonra, uygun g6r6l6rse, Danışma Kurulu'nun 6nerisi doğrultusunda, bilimsel 7alıŐmalarıyla o alanda tanınmıŐ iki hakeme g6nderilir. Hakemlerden olumlu rapor alan yazılar, basılmak 6zere sıraya konur. Hakemlerin isimleri gizli tutulur; raporlar beş yıl s6reyle saklanır. Yazarlar; hakemlerin ve yayım kurulunun istek, 6neri ve uyarılarını dikkate alırlar. Ancak katılmadıkları hususlara ve hakem kararlarına, gerek7elerini belirtmek kaydıyla itiraz edebilirler. Bu durumda edit6r, başka bir hakemin g6r6Ő6ne baŐvurabilir.
5. Yayın Kurulu, bi7imle ilgili olarak d6zeltmeler ve değişiklikler yapabilir. Hakem g6r6Őleri alındıktan sonra yazarın m6racaatı h6linde yazısının yayımlanıp yayımlanmayacağı kendisine bildirilir.
6. "Yayın Tanıtım ve Değerlendirme" yazıları hakeme g6nderilmez. Ancak makale kurallarına uyulur.
7. Yayına kabul edilmeyen yazıların bir sureti istek h6linde yazara iade edilir.

YAYIN İLKELERİ

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi (DAAD), sosyal bilimler alanında yılda iki kez (Bahar ve G6z) yayımlanır. Dergi, 6zellikle disiplinler arası yaklaşım ile Doğu Asya'nın 7eŐitli sorunlarını konu edinen bilimsel 7alıŐmalara yer verir. Dergide yayımlanacak makalelerin Doğu Asya'daki 6lke ve toplumların tarihî, k6lt6r6, iktisadi hayatı, siyasal yaŐamı; g6venlik ve dış politikası başta olmak 6zere 6lkeler, milletler ve etnik gruplar arası ilişkileri, g6ncel sorunları ile medeniyet tasavvurlarını ilmi bir bakış a7ısıyla ele alması beklenir. Dergide, Doğu Asya'yla ilgili 6nemli eser ve kiŐileri tanıtıp değerlendiren yazılar ile 6nemli g6r6len 7eviri yazılar da yayımlanabilir.

Makalelerin Dergide yayımlanabilmesi i7in, başka bir yerde yayımlanmamış olması ya da yayın i7in değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekir. Herhangi bir kongre ya da bilgi Ő6leninde sunulan makalelerde kongre ya da bilgi Ő6leni adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir. Bir araştırma kurumu ya da fonu

tarafından desteklenen çalışmalarda, desteği sağlayan kuruluşun adı ve proje numarası verilmelidir.

Makalelerin Değerlendirilmesi

Aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak hazırlanmış yazılar, ileti (elektronik posta) yoluyla daad@daadtr.com, 2017daad@gmail.com veya kamucam13@gmail.com adresine gönderilebilir. Klasik postayla göndermek isteyenler üç (bir adet isimli, iki adet isimsiz) nüsha çıktı ve YD (Yoğun Disk)'si ekli olduğu hâlde büyük boy bir zarf içerisinde gönderilmelidir.

Gelen makale Yayın Kurulu tarafından ön incelemeye alınır. Ön incelemede makale, Dergi'nin yayın ilkeleri ve politikası ile önceliklerine uygunluğu, alana katkısı; ayrıca konu, yazım kuralları ve şekil açısından değerlendirilir. Bu yönleriyle uygun bulunan makaleler ilmî açıdan değerlendirilmek üzere, alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderilir. Hiçbir şekilde hakemlere yazarın kimliği ile ilgili bilgi gönderilmediği gibi, yazarlara da hakem adı açıklanmaz. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde makale, üçüncü bir hakeme gönderilebilir. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler gerekli değişiklikler için yazarına geri gönderilir. Belirli bir süre içinde istenilen düzeltmelerin yapılması beklenir. En az iki olumlu rapor alamayan, düzeltilmesi için yazarına yeniden gönderilen ve belirlenen süre içinde düzeltmeleri yapılmayan makaleler yazarlarına bilgi verilerek yayım sürecinden elenir. İki hakemden "yayımlanabilir" değerlendirmesi alan makaleler yayım sırasına yerleştirilir. Yayına hazır yazılar yayımlanmak üzere sıraya konur. Hakem adları ve yazar adları karşılıklı olarak dergimizde mahfuzdur ve açıklanmaz. Hakem süreci olumlu tamamlanan her yazı yayımlanacaktır. Bu nedenle yazı sahiplerinin yazılarının akıbetini öğrenmek için ayrıca aramalarına gerek yoktur.

Yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarına aittir.

Yazım Dili

Dergi'nin yazım dili Türkiye Türkçesi, İngilizce ve Çince'dir.

ETİK İLKELER

Doğu Asya Araştırmaları Dergisi (DAAD), yayın gönderen yazarlardan aşağıda belirtilen etik kurallara uymaları beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır,
- Yazarlar makalelerinde kullandıkları tüm alıntılarına referans vermiş olmalıdır,
- Yazarlar makaleye bilimsel katkı verdiklerini garanti etmelidir,
- Yazarlar makalenin başka bir kişi ya da kurumun fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini, intihal içermediğini ve kendi çalışmaları olduğunu garanti etmelidirler,
- Makalede adı geçen tüm yazarlar, gönderilen ve yayınlanan makaleler üzerinde eşit sorumluluğa sahiptir,
- **Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarlara aittir.**
- Dergideki tüm haklar saklıdır. Makaleler, derginin adı olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.
- Derginin yazarlarına telif hakkı yoktur.
- Yazışmadan sorumlu yazar adı geçen tüm ortak yazarların yayına ve ortak yazar olarak adlandırılmaya razı olduğunu garanti etmelidir. Çalışmaya önemli bilimsel ve yazınsal katkı sağlayan tüm kişiler ortak yazar olarak adlandırılmalıdırlar,
- Yazarlar gerekli görülmesi halinde makalede yer alan veri setlerine ulaşımı sağlamalıdırlar,

YAYIN ÜCRETİ YOK

Makale gönderimi, makale incelemesi veya yayımı herhangi bir ücrete tabi değildir

TELİF VE YAYIN HAKLARI

Dergide yayınlanması kabul edilen ve yayınlanan yazıların yazılı ve elektronik ortamda tüm yayın hakları **Doğu Asya Araştırmaları Dergisi'**ne aittir.

Yayına kabul edilen makalenin yazışmadan sorumlu yazarı elektronik posta yoluyla aldığı elektronik lisans anlaşmasını tüm yazarlar adına imzalamaktadır.

Gizlilik Beyanı

Bu dergi sitesindeki isimler ve elektronik posta adresleri bu derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Diğer amaçlar veya başka bir bölüm için kullanılmayacaktır.

YAZIM KURALLARI

1. Başlık: Yazının içeriğini yansıtır nitelikte olmalı, büyük harflerle ve koyu karakterlerle 12 punto ile yazılmalıdır.

2. Yazar adı ve adresi: Başlıktan sonra sağa dayalı şekilde, soyadın tamamı büyük harfle olmak üzere unvanıyla (10,5 punto) birlikte yazılmalıdır. Yazarın kurumu, ileti (el-mek) adresi, dipnot hâlinde (10 punto olarak) gösterilmelidir.

3. Öz: 10 punto ile yazının başında, konuyu kısa ve öz bir biçimde ifade eden en az 150, en fazla 250 kelimelik bir özet bulunmalı; özeti bir satır altına, 3-8 kelimedenden oluşan “anahtar kelimeler” yazılmalıdır. Özde, araştırmanın kapsamı ve amacı belirtilmeli, kullanılan yöntem tanımlanmalı ve ulaşılan sonuçlar kısaca verilmelidir. Öz içerisinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir.

Türkçe makalelerde, Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimelerin altına yazının İngilizce başlık (title), öz (abstract) ve anahtar kelimeler (key words) eklenmelidir. Bu bölüm soldan 1 cm içeride ve 10 punto ile yazılmalıdır.

İngilizce makalelerde, İngilizce başlık (title), öz (abstract) ve anahtar kelimelerin (key words) altına yazının Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimeler eklenmelidir. Bu bölüm soldan 1 cm içeride ve 10 punto ile yazılmalıdır.

Çince makalelerde, Çince başlık, öz ve anahtar kelimelerin altına yazının İngilizce başlık (title), öz (abstract) ve anahtar kelimeler (key words) eklenmelidir. Bu bölüm soldan 1 cm içeride ve 10 punto ile yazılmalıdır.

4. Ana metin:

a. A4 boyutunda kâğıtlara, PS formatıyla, Word 6.0 ve üstü programlarla ve Times New Roman karakterleriyle (Çince makalelerde Microsoft YaHei veya Simsun), 11 punto ve 1 satır aralığı ile paragraf aralarında 6 nk boşluk bırakılarak yazılmış olmalıdır. Metnin gerektirdiği durumlarda, fontlar ayrıca bir dosya hâlinde verilmek kaydıyla, transkripsiyon harfleri kullanılabilir.

b. Konuyu yeterince ifade edebilir, makul ölçüde ve okunabilir olmalıdır. Türkçe ve İngilizce yazılar öz ve kaynakça dâhil 6,500 (altı bin beş yüz) kelimeyi, Çince yazılarda ise 4500 kelimeyi geçmemelidir. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar, koyu değil eğik harflerle yazılmalıdır.

c. “Giriş”, “Sonuç” gibi başlıklar kullanıp kullanmama, yazarın tercihinin ve konunun gereğine bağlıdır. Sistemik bir düzen sağlamak amacıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Başlıkların tamamı koyu yazılmalıdır. Ana başlıkların tamamı büyük harfle, ara başlıkların ilk harfleri büyük harfle, alt başlıklar küçük harfle yazılmalı, sonuna iki nokta (:) konularak karşısından devam edilmelidir. Ana, ara ve alt başlıklar aşağıdaki gibi olmalıdır:

ANA BAŞLIK**Ara Başlık****Alt başlık:**

ç. Kenar boşlukları 3'er cm. olmalı ve sayfalar numaralandırılmalıdır.

d. Metin içinde vurgulanması gereken kısımlar *eğik harflerle*, alıntılar ise "*eğik harflerle ve tırnak içinde*" yazılmalıdır. Üç satırı geçen aynen alıntılar, tırnak içinde eğik harflerle ve soldan bir cm içeriden verilmelidir. Zorunluluk olmadıkça koyu karakter kullanılmamalıdır.

e. Çizelge, tablo, fotoğraf vb. malzeme, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı; kolay anlaşılır ve yalın olmalı, yeterli açıklaması bulunmalıdır. Tablo içindeki yazılar 10 punto karakter ile yazılmalı, ayrıca, tablolar düzenlenmeye elverişli olmalıdır. Dergimizin sayfa marjını aşmamalıdır (genişlik 11,5 cm; yükseklik 16 cm).

A) İMLÂ, DİL VE ÜSLÛP

Özel imlâ gerektirmeyen durumlarda, *TDK Yazım Kılavuzu'*na uyulmalıdır. Dil ve ifade yönünden, bilimsellik dışı unsurlar bulunmamalıdır.

B) KAYNAK GÖSTERME (ATIF):

1. Sadece zorunlu açıklamalarda dipnot kullanılmalı, diğer atflar metin içinde gösterilmelidir. Metin içinde kaynak gösterirken parantez işareti içinde olacak şekilde, yazarın soyadı, eserin yayımlandığı yıl, iki nokta -boşluk- ve sayfa numarası sırasıyla yazılmalıdır.

Örnek: (Kut, 1999: 16), (Wang, 2017:21)

Yazar eserini Soyadı Kanunu'ndan önce vermişse yazar adı yazılmalıdır.

Örnek: (Muallim Naci, 1297: 213)

2. Aynı konuda birden fazla kaynağa atfı yapılacaksa, aralara noktalı virgül (;) konulmalıdır

Örnek: (Karluk, 2007: 194; Dündar 2011: 87)

3. İki yazarlı çalışmalara değinilirken araya tire (-) işareti konularak gösterilmelidir

Örnek: (Karluk-Wang, 2007: 211)

İkiden fazla yazarlı kaynaklarda ise ikinci yazarın soyadından sonra (vd.) kısaltması konulmalıdır.

Örnek: (Kutlar vd. 2012: 99)

4. Aynı yazara ait, aynı yıl içinde birden fazla esere atfı yapılacaksa "1949/1;, 1949/2:" biçiminde gösterilmelidir, kaynakçada da aynı şekilde belirtilmelidir.

Örnek: (Yang, 1981/1), (Yang, 1981/2)

5. Atfı yapılan eser -ansiklopedi vb.- birden fazla ciltten oluşuyorsa (:); işaretinden sonra, kaçınıcı cilt olduğu belirtilmelidir.

Örnek: (Köprülü, 1967: 5/213)

6. El yazması bir eser kaynak gösterilecekse yazar adından sonra (yz.) kısaltması verilmeli, iki noktadan sonra gerekiyorsa varak / sayfa numarası belirtilmeli; tam künye kaynakçada gösterilmelidir:

Örnek: (Nef'î yz.: 45b)

7. Arşiv belgeleri kaynak gösterilirken metin içinde kısaltma yapılarak gibi verilip açılımı kaynakçada gösterilmelidir.

Örnek: (BOA Mühimme, 15: 25)

8. Dipnot açıklamalarında atıf yapılacaksa orada da aynı usul takip edilmelidir.

Örnek: Bu konuda geniş bilgi için bk. Lin Yutang 1934: 189-207; Karadağ 2017: 220; Şenzo 2000: 93.

C) KAYNAKÇA (BİBLİYOGRAFYA) DÜZENLEME

1. Yazarların soyadına, göre sıralanmalıdır. Soyadı Kanunu'ndan önceki eserlerde yazarın adı esas alınmalıdır.

2. Bir yazarın birden fazla eserine yer verilecekse yayım tarihi eski olandan yeni olana doğru sıralanmalıdır.

3. Kaynağın künyesini verirken sıralama şu şekilde olmalıdır:

a) Kitaplar için: Aralara virgöl işareti konmak üzere; yazar soyadı (büyük harflerle), adı, kaynağın yayım tarihi -yazar adıyla tarih arasına virgöl konulmaksızın- tarih (parantez içinde), kitap adı (*italik*) ve varsa çevirenin adı (parantez içinde), yayınevi veya yayımlayan kurum, yer adı.

Kitap kaynakçası örneği:

Qarluq, Abdureşit C. (2006), *Sarı Uygurların sosyo-Kültürel Yapısı*, Atılım Yay., Ankara.

YU Fuzeng/ 于富增 (2009), "Reform ve Açılma" 30 yıllık Süreçte Çin'e Gelen Uluslararası Öğrenci Eğitimi/ 改革开放 30 年的来华留学生教育, Pekin Dil Üniversitesi Yayınevi/ 北京语言大学出版社.

b) Makaleler, bildiriler ve ansiklopedi maddeleri için: Yazar soyadı, adı, kaynağın yayım tarihi -yazar adıyla tarih arasına virgöl konulmaksızın- tarih (parantez içinde), makale / bildiri / madde başlığı ("tırnak içinde"), süreli yayım / bildiri kitabı / ansiklopedi adı (*italik*), belliyse cilt (C), sayı (S), sayfa(lar) (s.). Yayımlanmış bildirimlerde de bildiri kitabının basım tarihi (yıl) ile birlikte sempozyum / kongre vb. toplantının düzenleniş tarihi de bulunmalıdır. Yayımlanmamış bildirimlerde bildirin sunum tarihi, toplantıyı düzenleyen kurum, toplantının düzenleniş günleri belirtilmelidir.

Makale kaynakçası örneği:

KARLUK, Abdureşit Celil (2001), Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyo-Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Reformlar, *Kök Araştırmaları, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmaları*, Cilt I, Sayı III, Ankara. S. 265-283.

HU, Angang 胡鞍钢 (2005), Çin Kalkınma Modeli Üzerine Düşünceler/ 关于中国发展模式的思考, *Tianjin Sosyal Bilimler Dergisi/天津社会科学*, Sayı.4/4 期, s. 25-30.

Bildiri kaynakçası örneği:

KOZ, M. Sabri (2004), “Belli Mahlaslar Üzerinden Şiir Söyleme Geleneği ve Türkiye’de Yazılan Alevi-Bektaşî Cönk ve Mecmualarındaki Hatâî Mahlaslı Şiirler”, *I. Uluslararası Şah İsmail Hatâyî Sempozyumu Bildirileri*, 9-10-11 Ekim 2003, Haz.: Gülağ Öz, ATO Yayını, Ankara, s. 184-217.

Elektronik Kaynakça Örneği:

Racism With Chinese Characteristics: The Laundry Detergent Ad and Han Privilege, <https://thediplomat.com/2016/06/racism-with-chinesecharacteristics-the-laundry-detergent-ad-and-hanprivilege/> Erişim: 25.12.2017);

Ansiklopedi maddesi örneği:

PARMAKSIZOĞLU, İsmet (1967), “Kemâl Paşazâde”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, MEB Yayını, Ankara, s. 561-566.

c) El yazması eserler için eserin yazarı belliye önce yazar adı, parantez içinde “yazma” kısaltması olarak (yz.) ibaresi, sonra sırasıyla eserin adı (*italik*), bulunduğu kütüphane, koleksiyon ve numarası ve -gerekirse- sayfa numaraları yazılmalıdır.

El yazması eser örneği:

a) *Mecmua-i Eş’âr* (yz), Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, Nu. 5335.

b) Âlî b. Mustafa (yz), *Nasîhatü’s-selâtîn*, Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Şer’iyye, Nu. 611.

Bahar/Spring 2019

İçindekiler/Contents

İletişim Bilgileri

Haberleşme adresi:

İlk Yerleşim Mahallesi,
1936. Cadde No. 64/B 16,
Yenimahalle, Ankara

E-Posta: editor@daadtr.com,
2017daad@gmail.com
kamucam13@gmail.com

www.daadtr.com

www.dergipark.gov.tr/dasad

ISSN: 2587-1919

E-ISSN: 2619-953X

Abdürreşit C. KARLUK

Takdim/Editorial

Abdürreşit C. KARLUK

Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan
Stratejiler
Strategies Applied in the Management of Non-Chinese Peoples in
the Chinese History 1-36

Sezgin KAYA, Agil MAMMADZADE

Çin'in Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleriyle İlişkilerinin Akıllı Güç
Kavramı Bağlamında Analizi 37-55

Analysis of China's Relations with Central and Eastern European
Countries in the Context of Smart Power

Ali Merthan DÜNDAR

From Cultural Diversity to Cultural Affinity: Turkey As A
Mediator Between East and West 57-64

Kültürel Farklılıktan Kültürel Yakınlığa: Batı ve Doğu Arasında
Bir Aracı Olarak Türkiye

Habibe KARA

Human Rights in China In The Xi Jinping Era: From The
Perspective of Human Rights Watch and Amnesty International
İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü
Perspektifinden Xi Jinping Döneminde Çin'de İnsan Hakları 65-96

Eylül ARSLAN

Çin, Japon ve Kore Mitolojilerinin Ortak Söylenceler Üzerinden
İncelenmesi 97-118
A study about common myths of Chinese, Japanese and Korean
mythologies

Bölge Uzmanı ile Söyleşi / Interview with Regional Expert

M. Ertan GÖKMEN / Konuşan: Salih Karaköse

119-143

Yayın Tanıtımı / Book Review

Aybala Lale: *My Country and My People/Ülkem ve Halkım*

144-157